T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

17. YÜZYIL DİVAN EDEBİYATI VE NEF'Î

VEJDİ MEHMED HASAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ İHSAN ÖBEK

EDİRNE 2014

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

VEJDİ MEHMED HASAN tarafından hazırlanan **17. YÜZYIL DİVAN EDEBİYATI VE NEF'Î** Konulu **DOKTORA** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği"nin 27.-28. maddeleri uyarınca **20.03.2014 Perşembe** günü saat **11.00**'da yapılmış olup, tezin ...KABUL EDİLMESİNE... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Recep DUYMAZ	KABUL EDİLMESİNE	
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK (Danışman)	KABUL EDİLMESİNE	
Prof. Dr. İbrahim SEZGİN	KABUL EDİLMESİNE	
Doç. Dr. Bülent BAYRAM	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Cumhur ÜN	KABUL EDİLMESİNE	

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10032506
Yazar Adı / Soyadı	VEJDİ MEHMED HASAN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	BULGARİSTAN / 99751464926
Telefon	5422927899
E-Posta	v.hasan@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	17. Yüzyıl Divan Edebiyatı ve Nef'î
Tezin Tercümesi	17th Century Diwan Literature and Nef'i
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2014
Sayfa	337
Tez Danışmanları	PROF. DR. ALİ İHSAN ÖBEK 14216943358
Dizin Terimleri	17. yüzyıl=17th century ; Divan edebiyatı=Divan literature ; Nef?i=Nef?i
Önerilen Dizin Terimleri	Divan=Diwan
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 17.04.2017 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

17.04.2014

İmza:...............................

17. YÜZYIL DİVAN EDEBİYATI VE NEF'Î
YAZAR ADI: VEJDİ MEHMED HASAN
DANIŞMAN ADI: PROF. DR. ALİ İHSAN ÖBEK
DOKTORA-2014

ÖZET

Divan edebiyatı, Türklerin, 13. ve 19. yüzyıllar arasında Anadolu'da yarattıkları İslâm kültürünün ortak özeliklerini yansıtan, geniş ölçüde Arap ve Fars edebiyatının etkisini taşıyan yazılı bir edebiyat türüdür. Divan edebiyatında başlangıcından beri şiir, nesirden daha önde yer almış ve daha gelişmiştir. Bu suretle adlandırılmasına sebep, bu edebiyatın daha çok manzum eserlerden meydana gelmesi ve şiir kitaplarına "divan" denmesidir.

17. yüzyıldan itibaren duraklama dönemine giren Osmanlı İmparatorluğu, bu yüzyılda en karışık ve bunalımlı devrini yaşamıştır. Ancak siyasî ve sosyal hayatta görülen karışıklık ve bozukluklara rağmen edebiyat, bu devirde de gelişimini sürdürür. Bu yüzyılda yetişen şairlerden biri de Nef'î'dir. Bu çalışma ile Nef'î'nin 17. yüzyıl divan edebiyatı içerisindeki yeri ortaya konulmuştur. Şairin hayatı hakkında bilgi verilmiş, edebî şahsiyeti ve çağdaşı birçok şairin ortak noktası olan "Sebk-i Hindî" ana hatlarıyla tanıtılmaya çalışılarak şairin üslûbu değerlendirilmiştir. Övgü ve yergi şairi olmasıyla ayrıca değerlendirilmiş olan Nef'î'nin son olarak Türkçe Divan'ından ve Sihâm-ı Kazâ'sından seçme şiir ve tercümelerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 17. yüzyıl, Divan Edebiyatı, Nef'î, Divan.

17TH CENTURY DIWAN LITERATURE AND NEF'İ
PREPARED BY: VEJDİ MEHMED HASAN
CONSULTANT: PROF. DR. ALİ İHSAN ÖBEK
PROGRAM – YEAR: DOCTOR-2014

ABSTRACT

The Diwan literature was created by the Turkish people in the period of 13th – 19th century and bears the general characteristics of the Islamic culture and to a high degree it reflects the influence of the Arabic and Persian literature. The Poetry is highlighted since its beginning, a lot more than the prose. It is called Diwan, because it is poetry and the pieces were being collected in a collectanea called “Diwan”.
The Ottoman Empire declined in the 17th century. In the 17th century was the begining of the power struggle and the turmail of the caos for the Empire. Though the politic and social turmail took place in the 17th century, the literature carried on its progress. In this century was also witnessed the famous poet Nef'i. With this work, the importance of Diwan literature poet, Nef’i has come into the light a seventeenth century. İt is possible to trace characteristics of his style in his poems. In the projected study the biography of the poet and deeds in the literature will be intruduced. Nef’i was influenced by Sebk-i Hindi as similar to a number of othercounterpart poets. Except that Nefi is famous for his praises he is also famous for his Satire. His sturdy style full of satire costs his life.

Key Words: 17th century, Diwan literature, Nef'i, Diwan.

ÖN SÖZ

Günümüz Türk edebiyatı, zengin bir kültürel mirasın devamıdır. 11. yüzyıldan itibaren Anadolu coğrafyası üzerinde yaşayan Türk halkı ve bilhassa münevverler ve edebiyat zümreleri, bu kültürün zenginleşmesine yüzyıllarca hizmet etmişlerdir. Bu meyanda klasik Türk şiiri, Türk kültürüne 20. yüzyıla kadar pek çok eser ile katkıda bulunmuştur.

Yaklaşık 600 yıllık bir geçmişe sahip olan ve bu dönemi kapsayan bir kültür hazinesini içinde barındıran divan edebiyatı, edebiyat tarihinde müstesna bir yere sahiptir.Bu edebiyat, oluştuğu, gelişim gösterdiği dönemlerin sanat anlayışını ve düşünce yapısını yansıtır. Klâsik Türk şiiri, ortaya koyduğu şekil ve türlerle hayallerin, hüzünlerin, isteklerin ve beklentilerin bir ifadesidir. 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar görkemli bir ilerleyişle Türk edebiyatının en seçkin eserlerini veren divan edebiyatı, birçok açıdan ele alınmış ve incelemelere tâbi tutulmuştur. Osmanlı sahasının ürünü olan bu edebiyat, kimi zaman acımasız eleştirilere maruz kalmıştır. Bunlardan en fazla üzerinde durulanı ise bu edebiyatın halktan kopuk ve belli bir kesime hitap eden şairlerin kalıplaşmış hayallerinden ibaret sayılıyor olmasıdır. Oysa ki divan edebiyatını anlamış, derinlemesine incelemiş uzmanların, bu eleştirilerin yanlış ve haksızolduğuna dair pek açık ve kesin kanıtları vardır.

Osmanlı Devleti’nin yükseliş döneminin ardından meydana gelen sorunlar, ilerleyen zaman diliminde devletin farklı alanlarda gerilemesine sebep olmuşsa da özellikle 17. yüzyıl, olgun ve verimli edebî eserlerin verilmesi bakımından önemli bir yüzyıldır. Bu dönemde yaşayan şairler, hem yeteneklerinin hem de aldıkları iyi eğitimin neticesi olarak mükemmel denilebilecek eserlere imza atmışlardır. Bunlardan biri de Türk edebiyatının kaside ve hiciv üstâdı olarak bilinen Nef’î’dir.

Nef’î, şiirlerinde hayal gücünü kullanmayı çok iyi bilen bir şairdir. Her ne kadar aldığı eğitimin mükemmelliği hakkında bir fikrimiz olmasa da, onun Farsça bir divan kaleme alması, iyi bir eğitim aldığının göstergesidir. Nef´î’nin Türkçe divanını ele almamızda şairin, 17. yüzyıl Osmanlı sahasında adından sıkça bahsettirmesi ve Türk edebiyatında kasideciliği ile şöhret bulması etkili olmuştur. Şiirlerinde genellikle mübalâğaya yer vermekle beraber, sözlerinin sanatlı

olmasından ziyade anlamlı olmasına önem vermiştir. Bu sebeple şiirleri günümüzde de zevkle okunmakta ve incelenmektedir. Diğer taraftan, Nef'î'nin 17. yüzyılda yetişmesi ve onun bir kaside ve hiciv üstâdı olarak anılması, bu dönemin anlaşılması açısından önemlidir.

Çalışmamız beş bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde divan edebiyatı özellikleri konu edilmiştir. İkinci bölümde Nef'î'nin yaşadığı devrin durumuna özet olarak temas edilmiş, üçüncü bölümde şairin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde şairin sanat özellikleri ele alınmıştır. Beşinci bölümde Nef'î'den seçme şiirler Bulgarca tercümeleriyle yer almıştır.

Bu araştırma kütüphane ve sair imkânların kısıtlı olduğu bir ortamda yapılmıştır. Bu eksikliklere ve olumsuzluklara rağmen okuyucu, mütevazi çalışmamızı Türk edebiyatı araştırmalarına kendi ölçeğinde bir katkı addederse bundan bahtiyarlık duyacağız.

Çalışmam boyunca sabrı ve desteğiyle her zaman yanımda olan, bilgi ve tecrübesinden fevkalâde istifade ettiğim saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e burada teşekkür etmeyi mutlak bir borç biliyorum.

Şumnu, Mart 2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

Ank. : Ankara

Ansk. : Ansiklopedisi

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

H. : Hicri

Haz. : Hazırlayan

İst. : İstanbul

Üniv. : Üniversitesi

G. : Gazel

K. : Kaside

KB : Kültür Bakanlığı

Ktb. : Kütüphanesi

M. : Miladi

Madd. : Maddesi

öl. : Ölüm tarihi

s. : Sayfa

S. : Sayı

TDK : Türk Dili Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. : ve benzeri

vd. : ve digerleri

yk. : Yaprak

Yz. : Yazma

GİRİŞ

17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun çok karışık ve bozuk bir çağı olmuştur. Daha Kânûnî zamanında başlayan saray kadını entrikaları, ordunun başıboşluğu, ulemanın siyasete karışması gibi haller, bu yüzyıl başında büsbütün koyulaşmıştır. Devlette ilk defa padişahlar öldürülmüş; sayısız vezirin kellesi alınmış, tahtta ve sadaratte kalmak isteyen padişahlar ve vezirler ise istemiyerek zalim davranmak zorunda kalmışlardır. Ülkenin gelir kaynakları kurutulduğu için bütçe sarsılmış, para değeri düşürülmüştür. Celalî isyanları, yeniçeri zorbalıkları ve şehir ihtilalleri yüze çıkmıştır. Bu isyanların kanla bastırılması, halkı devletten soğutmuştur.[1] Viyana yenilgisinden sonra devleti 16 yıl boyunca tüketen ve büyük kayıplara yol açan savaşlar, 1699'da Karlofça Antlaşması ile sona erer. Bu antlaşma, aynı zamanda devletin askerî üstünlüğünün son buluşunu ilân eden bir antlaşmadır.[2] Güçsüz yönetim, can ve mal güvensizlikten dolayı kırsal kesimlerden göçen halkın şehirlerde meydana getirdiği büyük yığılmalar, başarısız reform hareketleri çökmeye başlayan devletin göstergesidir. Bu olumsuz gelişmeler her yanını sarmıştır. Devletin bu kötü gidişini düzeltebilmek, işleri yoluna koyabilmek için bazı hareketler olmuştur. Sultan II. Osman'ın yeniçeri ocağını düzeltmek, askeri disiplin altına almak için teşebbüsleri, gençliği ve tecrübesizliği sebebiyle başarılı olmamış. Sultan IV. Murad'ın yeniçeri ve sipahileri birbirine düşürmek suretiyle hakimiyeti ele alması, çok sert ve kanlı tedbirlerle baş kaldıranları ezmesi, bir müddet asayişi yeniden düzeltmede başarılı olmuştur. Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa, sert ve kanlı tedbirlerle memleketi ve halkı huzura kavuşturmuştur. Çanakkale'yi zorlayan Venediklileri yenerek püskürtmüş, Abaza Hasan Paşa ayaklanmasını bastırmak suretiyle Anadolu halkına da biraz rahat nefes aldırmıştır. Ölümünden sonra sadarete getirilen oğlu Fazıl Ahmed Paşa, on beş yıl bu makamda kalarak, ordunun başında Uyvar ve Girid fethini tamamlamış, dış siyasette devlete bazı önemli başarılar kazandırdığı gibi, içte de huzuru ve sükûnu temin etmek suretiyle büyük hizmetlerde bulunmuştur. Fakat bu faaliyet ve zaferler

---

[1] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C. 2, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 645.
[2] Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler I*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 157.

yine sınırlı kalmış, devamlı olamamıştır. Bu yüzyılda devletin ne iç siyasette, ne de komşu devletlere karşı dış siyasette başarılı olduğu söylenemez.[3]

Bu siyasî yıkıma rağmen, ilim sanat ve edebiyatta gelişmeler görülüyor. Sultanahmetö Yenicami, Üsküdar Çinili Cami, Topkapı'da Revan, Bağdat Köşkleri, İncili Köşk gibi pek güzel mimarlık eserleri bu yizyılda yapılmıştır. Katib Çelebî, Taşköprüzade, Hezarfen Hüseyin, Sarı Abdullah gibi bilginler ve en büyük bestecimiz olan Itrî bu yüzyılda yetişmişlerdir.[4] Bu yüzyıldada idari ve toplumsal hayattaki gerilemenin edebiyat hayatına tesiri çok az olmuştur. Bunun belli başlı sebeplerinden biri, sanat ve edebiyat alanlarında geçen asırlarda atılan temellerin ve varılan seviyenin sağlamlığını söyleyebiliriz. Klasik Türk şiiri, teknik, âhenk ve zariflik bakımından 17. yüzyılda biraz daha oturmuş ve güzelleşmiştir. Asrın divan şiiri, asırlardan beri örnek edindiği İran şiirinden asla geri sayılamayacak bir olgunluk çağına varmış ve çağdaş İran edebiyatını ciddî bir surette geride bırakmıştır.[5] Türk edebiyatının bu yüzyılda en verimli ve parlak alanıdır. Türk edebiyatı 16. yüzyılda eriştiği olgun ve verimliş yapıyı bu yizyılda da korumuş olup, özellikle yizyılın ilk yarısında edebî türlerin çeşitliliği ile edebî eser sayılarındaki çokluk dikkat çekicidir. 17. yüzyılda İmparatorluğun içinde bulunduğu sözü edilen olumsuz gelişmelerin edebiyat üzerinde etkisi hemen görülmez. Türk şiiri, diğer yizyıllara göre daha oturmuş ve daha yerli bir yapıya sahiptir. Şiire giren yerli unsurlarla İran edebiyatının etkisi daha da azalmıştır. Şairler kaside ve gazelde İranlı sanatçıları aştıklarını, mesnevide ise yeni bir yolda yürümeye başladıklarını söylemeyle birlikte, İran edebiyatı ile ilişkilerini de büsbütün kesmiş değillerdir. Bu yüzyılda da dilde bilinçli bir Türkçeleşme çabası görilmektedir.[6] Bunun yanı sıra yüzyılın ilk yarısındaki şairlerin üslûbu özellikle Sebk-i Hindî'nin de etkisiyle genellikle oldukça incelmiş, yabancı kelime ve uzun tamlamalar çok kullanılmıştır. Sözün güzelliği yanında, anlamda derinlik ve hayallerde genişlik aranmıştır. Mübalağa, tezat ve telmih en çok kullanılan edebî sanatlar olmuştur. 17. yüzyılda nazım ve nesrde çok başarılı kalem ustaları yetişmiştir: Nef'î (1572 - 1635), Nâbî (1641 - 1712), Nailî (öl. 1666)**,** Neşatî (1623 - 1674), Şeyhülislam Yahya (1553 - 1644), Nev'îzâde Atâyî

---

[3] Halûk İpekten, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 18-19.
[4] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C. 2, s. 646.
[5]Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, M.E.B. C. II, İstanbul 1998, s. 649-651.
[6] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 178 - 179.

(1583 - 1635), Fehim-i Kadim (1627 - 1648), Karacaoğlan, Gevherî (17. yüzyıl), Âşık Ömer (17. yüzyıl), Kayıkçı Kul Mustafa (17. yüzyıl), Esrar Dede (1748 - 1796), Niyâzî-i Mısrî (17. Yüzyıl), Evliya Çelebi (1611 - 1682), Katip Çelebi (1609 - 1657), Nâimâ (1655 - 1716), Peçevî İbrahim Efendi (1572 - 1650), Nergisî (1592 - 1635), Veysi (1561 - 1628), Sabrî (öl. 1645), Şeyhülislam Bahâyî (1601 - 1653), Cevrî Çelebi (öl. 1654), Fevzî (1638 - 1679), Nadirî (öl. 1626), Nevizade Ataî (1583–1635), Nâil-î Kadim (öl. 1666), Mustafa Koçi Beğ (öl. 1648).

I. BÖLÜM
DİVAN EDEBİYATININ GELİŞİMİ

1. Divan Edebiyatının Özellikleri

Türklerin İslâmiyet'i benimsemesiyle dil, kültür ve bilim alanında Arap ve Fars etkisi hissedilmeye başlamıştır. Din, ortak düşünceye yol açmıştır. Bilim dili olarak Arapça, edebiyat dili olarak ise Farsça tercih edilmiştir. Bu durum karşısında Türkçenin gelişimi de etkilenmiştir. Osmanlıca diye adlandırılan Arapça, Farsça, Türkçe karışımı bir dil doğmuştur. Şairlerin, şiirlerini "divan" adlı kitapta toplamalarından dolayı bu edebiyata "divan edebiyatı" denmiştir. Bu edebiyat, klasik Türk edebiyatı, eski Türk edebiyatı ya da yüksek zümre edebiyatı gibi adlarla da anılmaktadır. Yüksek zümre edebiyatı denmesinin sebebi, bu edebiyatı yapanların ve ona ilgi gösterenlerin seçkin evrelerden oluşundan dolayıdır. Divan edebiyatının temel kültür kaynağı İslâmî bilimler, tasavvuf felsefesi, peygamberlerle ilgili öykü ve mucizeler, Türk tarihi, Türk kültürü ve İran mitolojisidir. Bu edebiyat, medrese kültürüyle yetişen aydın şairlerin Arap ve İran edebiyatını örnek alarak oluşturdukları klâsik bir edebiyattır. Zamanla taklidi aşarak Osmanlı terkibi ve üslûbuna ulaşarak millî edebiyat aşamasına gelmiştir. Divan edebiyatında nesirden çok nazım önemlidir. Nesirde de nazım unsurları (seci, ahenk vb.) kullanılmıştır. Nesirdeki dil nazma göre daha anlaşılmazdır. Bu edebiyatta şekil ve muhteva bakımından belirli kalıplar vardır: güzellik anlayışı, mecazlar... Divan şiirinin kökleri İslâm öncesi Arap şiirine dayanır. Bu şiir tarzı İslâmiyet'ten sonra, bu dine giren çeşitli milletlerin katkısı ile önce Arapçada, daha sonra Farsça ile Doğu ve Batı Türkçelerinde, en sonra da Hint Müslümanlarının yazı dili olan Urducada gelişmiştir. Nazım birimi beyittir. Dört ve daha fazla dizeden oluşan bentler de kullanılmıştır. Ölçü aruz ölçüsüdür. Son zamanlarında hece de kullanılmıştır. Tuyuğ ve şarkı dışında bütün nazım şekil ve türleri Fars edebiyatı aracılığıyla Arap edebiyatından alınmıştır. Kelime ve kelime grupları yönünden Arapça ve Farsçadan oldukça çok etkilenmiştir. Süslü, sanatlı ve ağır bir dil kullanmışlardır. Redif ve kafiyeye önem verilmiştir. Göz için kafiyeye önem verilmiş, tam ve zengin kafiye

kullanılmıştır. Kasideler ve mesneviler dışında şiirlerin belli bir adı yoktur. Şiirin sonunda şairin mahlası geçer. Nazım şekil ve türleri kesin sınırlarla birbirinden ayrılmıştır. Şiirlerde genellikle konu bütünlüğü olmadığı gibi bütün güzelliğine değil parça güzelliğine önem verilir. Kısmen kasidede ama özellikle mesnevilerde konu bütünlüğü vardır. Sanat için sanat hakimdir. Anlam da söyleyiş de son derece önemlidir. Bu yüzden söz sanatları bolca kullanılmıştır. Genellikle aşk, sevgili, ölüm, ıstırap, şarap, övgü ve din gibi konular en çok işlenmiştir. Duygu ve düşünceler, kalıplaşmış mazmunlarla anlatılır. Mazmun sembol ile karşılaştırılmalıdır. Sembol, birbirinden çok farklı yorumlarla manalandırılabilirken mazmunda herkesçe aynı şekilde bulunabilecek belirli bir mana vardır. Belirli tasavvurları taşıyan belirli kelimeler arasında kurulan bağlantı ile meydana gelen mazmunda şairin ne demek istediği anahtarı belli bir şifre gibi çözülebilir. Mazmunlarda eses manayı bulmak divan şiiri kültürünün derecesi nisbetinde mümkündür.[7] Fikirler ve duygular neredeyse ortaktır. Boyun servi; kaşı keman; çenenin elma; ağzın nokta oluşu her şairde aynıdır. Divan şairlerinin müstakil dünya görüşleri ve felsefeleri yoktur. Hepsi aynı fikirleri değişik bir biçimde söylemişlerdir. Divan şairleri Fars edebiyatının üstatlarına yetişmeyi hedefleyip zamanla onları geçtikleri gibi birbirlerine de benzemeye çalışmışlardır. Bundan dolayı nazirecilik geleneği oluşmuştur. Şairin kişiliğini ve büyüklüğünü, söyleyiş özgünlüğü ve güzelliği sağlar. Divan şairi daima aşıktır. Bu aşk dert olmakla beraber şair bu dertten memnundur, onlara göre bu derdin dermanı gene bu derdin kendisidir. Hatta zamanla beşerî aşk yerini Allah aşkına bırakır. En başarılı ve tanınmış divan şairleri Bâkî, Fuzûlî, Nedim ve Nef'î'dir. Divan Edebiyatında şairler, şiirlerini genellikle takma bir isim (mahlas) kullanarak yazarlar. Şairlerin bazen kendi isimlerini mahlas olarak kullandıkları (Şeyhülislâm Yahya Efendi-Yahya), bazen hiç mahlas kullanmadıkları (Şeyhülislâm Kemâl Paşa-zâde, Kadı Burhaneddin) görüleceği gibi bir kısmının da hayatı boyunca birden fazla mahlasla şiir yazdığı bilinmektedir (Nef‘î - Darrî, Galib - Es‘ad, Sürûrî - Hüznî - Hevayî gibi). Bu arada aynı ismin birden fazla kişi tarafından mahlas edinildiği de çokça karşılaşılan bir gerçektir (Ahmed, Asım Bâkî, Mehdî vb.). Bu durum şairlerin

---

[7] *İslam Ansiklopedisi*, Divan Edebiyatı mad. Milli Eğitim Basımevi, c.9, İstanbul 1964, s. 423.

şiirlerinin birbiriyle karışmasına sebep olduğu için, bazı sanatkârlar kimsenin rağbet etmeyeceği bir isim bulmak için gayret gösterme ihtiyacı hissetmişlerdir.[8] Bir edebî çığır olarak kısa zamanda modası geçmediği ve asırlarca sarsılmaz bir ısrarla işlenip yaşatıldığı için, aynı edebiyat, her zamanlar her Türk münevverinin bildiği, sevdiği, onunla aydınlanıp, onsuz olmadığı an'anevi bir edebiyat değeri kazanmıştır.[9]

Divan şiirinin genel özellikleri şunlardır:

- Nazım biçimi beyittir;
- Ölçüsü İran ve Arap edebiyatından alınan ve yeniden düzenlenen "aruz" ölçüsüdür;
- Kafiye genellikle tam ve zengin kafiyedir. Kafiye göz içindir olayı hakimdir;
- Nazım şekli gazel, kaside, rubai gibi Arap ve Fars edebiyatından alınmış nazım şekilleri kullanılmıştır. Ayrıca Türklerin divan edebiyatına kazandırmış olduğu "şartlı tuyuğ" gibi nazım şekilleri de kullanılmıştır;
- Kaynak olarak din, tasavvuf, Kur'an, Hadis. Peygamber kıssaları evliya menkıbelerı, İslâm mitolijisi, 13. yüzyıldan itibaren de yaşam ve günlük olaylar ele alınmıştır;
- Konu olarak aşk, şarap, ıstırap, sevgiliye duyulan hasret, ayrılıktan duyulan acı, tabiat din ve klâsik halk hikayeleri (Leyla ile Mecnun; Ferhat ile Şirin. Asli ile Kerem) işlenmiştir;
- Şairler için anlatmaya değer olan karıılıksız aşktır;
- Kullanılan dil oldukça ağır ve bol miktarda Arapça ve Farsça kelimeler ve tamamlamalar kullanılmıştır;
- Süs ve sanat, divan edebiyatı için, vazgeçilmez ikilidir, bütün şiirler ustalıkla söylenmiş, aynı zamanda mecazlar, söz sanatları ve mazmunlar kullanılmıştır. Bazı kavramları anlatmak için şazmun denilen kalıplaşmış sözler kullanılmıştır: boy "servi"ye, diş "inci"ye, ağız "gonca"ya, kaş "yay"a benzetilmiştir;

---

[8] Haluk İpekten - Mustafa İsen vd., Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara 1988, s. 524-525.
[9] Nihad Sami Banarlı, *age.*, s. 215.

- Divan edebiyatında söyleyiş güzelliği esastır. Bu nedenle de nazirecilik yaygındır. Nazire, bir şairin başka bir şairin şiirine karşılık, aynı uyak aynı nazım şekli ve aynı konuyu işleyerek yazdığı şiirdir;
- Şiirde konu bütünlüğü yoktur, beyit bütünlüğü esastır. Her beyitte konu tamamlanır, bütün güzelliği değil parça güzelliği esastır. Bu sebeple şiirlerin başlığı yoktur;
- Şiirler konulara göre değişik adlar alır.

Divan edebiyatında nesir türündeki eserler; tarihler, münşeat, tezkireler; ilmî, dinî ve ahlâkî eserlerdir. Divan nesri üç bölümde incelenir: sade nesir, orta nesır, süslü nesir. Sade nesir - halk için yazılan sade anlatımlı nesirlerdir. Bu nesirle halka yönelik masal, efsane, öykü, destan, dinî ve tasavvufî konular anlatılır. *Aşıkpaşazade Tarihi*, Mercimek Ahmet'in *Kabusname*'si, Kul Mesut'un *Kelile ve Dimne* çevirisi, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si bu nesrin önemli örnekleridir. Orta nesir tarih ve bilim kitaplarında gördüğümüz nesirdir. Ustalık göstermek amacı güdülmediği hâlde dili sade nesirden ağırdır. Kâtip Çelebi'nin bazı eserleri ve Naima'nın kendi adıyla anılan tarihi bu nesre örnektir. Süslü nesrin ayırıcı özelliği seciler (düz yazıda kafiye), söz ve anlam sanatları, bağlaçlarla uzayıp giden cümlelerdir. Dili, yabancı söz ve tamlamalarla yüklüdür. Sanatçı bu nesirle ustalığı göstermeye çalışır. Süslü nesir, ahlâk ve felsefe konularını işler ve bazı mektuplarda görülür. Veysî ve Nergisî'nin nesirleri bu türün örnekleridir. Divan edebiyatndakı nesir türleri şöyle sıralanabilir:

- Münşeat: Mektuplar ve düzyazı örnekleri.
- Tarih: Tarihî olayları anlatan eserler. Örn: Naima, Neşrî;
- Siyer: Peygamberimizin hayatı ve savaşları;
- Tezkire: Çeşitli sınıftan meşhur insanların, özelikle şairlerin biyografileri. Örn: Ali Şir Nevai, Mecalisün-nefais; Lâtifî, Tezkire; Sehî,
- Tezkire; Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretüş-şuara;
- Surname: Büyük düğün törenleri;
- Gazavatname: Çeşitli kahramanların savaşları;
- Seyahatname: Gezi yazıları. Örn: Evliya Çelebi, Seyahatname (17. yüzyıl);

- Hilye: Peygamberimizin iç ve dış özellikleri.

2. Nazım Şekilleri

Divan şiiri, nazım biçimleri bakımından zengindir. Nazım biçimleri beyit ve bend olmak üzere iki ana kola ayrılır. Beyit temeline dayananlar "aynı" ve "ayrı" kafiyeli olmak üzere ikiye ayrılır. Aynı kafiyelilerin başlıcaları *gazel*, *kaside* ve *müstezat*tır. Ayrı uyaklı tek nazım biçimi ise *mesnevî*dir. Bend'lerden oluşan nazım biçimleri de tek bendli ve çok bendli olara ikiye ayrılır. Tek bendliler *rubaî* ve *tuyuğ*, çok bendliler ise *musammat* ana başlığı altında toplanan *murabba*, *şarkı*, *muhammes*, *tahmis*, *tardiye*, *tasdir*, *müseddes*, *tesdis*, *müsebba*, *tesbi*, *müsemmen*, *tesmin*, *muaşşer*, *taşir*, *terkib-i bend*, *terci-i bend*dir. Bunun dışında *müfred* (tek beyit) ve *azade* de (tek mısra) anılabilir.[10] Divan edebiyatında kullanılan nazım şekillerini kafiye düzeni ve mısra sayıları bakımından 3 bölümde incelemek mümkün:

- Beyitlerle kurulan nazim şekilleri: *gazel, kaside, mesnevî, müstezat, kıt'a*;
- Dörtlüklerle kurulan nazim şekilleri: *rubaî*, *tuyuğ*;
- Bentlerle kurulan nazim şekilleri: *murabba*, *şarkı, muhammes, terkib-i bent, terci-i bent.*

2.1. Beyıtlerle Kurulan Nazım Şekilleri

2.1.1. Gazel

Gazel divan edebiyatının en yaygın kullanılan nazım şeklidir. Önceleri Arap edebiyatında kasidenin tegaüzzül adı verilen bir bölümü iken sonra ayrı bir şekil halinde gelişmiştir. İslam dininin ilk dönemlerinde fazla ilgi görmemekle birlikte

---

[10] *İslam Ansiklopedisi*, Dulkadırlılar mad., Milli Eğitim Basımevi, C. 9, İstanbul 1964, s. 403.

tepkiler de toplayan gazel daha sonra İran edebiyatında çok büyük ilgi görmüş ve Türk edebiyatına da geçmiştir.

Gazel beyitlerden oluşur. Konusu genellikle liriktir. Gazel, 5 beyitten 12 (bazen 15) beyite kadar olabilir. Daha fazla beyitten olaşan gazellere *müyezzel* ya da *mutavvel* gazel denilir. Gazel aruz vezninin herhangi bir kalıbıyla yazılabilir. Bu şekil ile en çok aşk, tabiat ve toplum konuları işlenmiştir. Gazelin ilk beytine *matla* (doğuş, giriş), son beytine, *makta* (kesiliş, bitiş), en gizel beytine ise *beytü'l-gazel* adı verilir.[11] Bunun yeri ya da sırası önemli değildir. İlk beytin iki mısrası kendi aralarında kafiyelidir. Sonraki beyitlerin ilk mısraları serbest, ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli olur (aa, ba, ca ...). İlk beyitten sonraki beyte *hüsn-i matla* (ilk beyitten güzel olması gerekir), son beyitten öncekine *hüsn-i makta* (son beyitten güzel olması gerekir) denir. Şair mahlasını maktada ya da *hüsn-ü makta*da söyler. Bu durumda beyit ikinci bir adla *mahlas beyti* ya da *mahlashane* olarak anılır. Dize ortalarında uyak bulunan gazele musammat, sonu getirilmemiş ya da beyit sayısı 5'in altında bulunan gazellere de *natamam* gazel denir. Başka şairlerin birkaç dize ekleyerek bend biçimine dönüştürdüğü gazellere *tahmis, terbi* adı verilir. Bütün beyitlerinde aynı düşüncenin ele alındığı gazeller *yek ahenk gazel*, her beyti öncekinden ustalıklı biçimde söylenmiş gazeller de *yek avaz gazel* olarak adlandırılır.

Gazeller konularına göre de çeşitli isimlerle tanımlanır. Aşka ilişkin acı, mutluluk gibi içli duyguların dile getirildiği gazeller *aşıkane*, içki, yaşama boş verme, yaşamdan zevk alma gibi konularda yazılanlara *rindane*, kadından bahsedilenen gazeller *şuhane,* öğretici konuları öğüt verici biçimde işleyenlere *hakimane* denir.

Gazel, duygularda derinlik ve yakınlık, hayalde genişlik, nüktede incelik işleyen şiirdir. Hafif, hatta biraz fazla şûh ve neşeli söyleyişler, gazelde hoş karşılanmaz. Türk edebiyatında en büyük şairler, aynı zamanda gazel ustalarıdır.[12] Fuzûlî, Bâkî, Şeyhülislâm Yahya, Nabî, Nedîm, Şeyh Gâlib divan edebiyatının en güzel örneklerini vermişlerdir.

---

[11] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Cilt 1, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 531.
[12] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Cilt 1, s.532.

GAZEL		
Hasılım yok ser-i kuyunda beladan gayrı *Garazım yok, reh-i aşkında fenadan gayrı.*	a a	matla
Ney-i bezm-i gamem ey ah ne bulsan yele ver *Oda yanmış kuru cismimde hevadan gayrı*	b a	hüsn-i matla
Perde çek çehreme hicran günü ey kanlı sirişk, *Ki gözüm görmeye ol mehlikadan gayrı*	c a	
Yetti bîkesliğim ol gâyete kim çevremde *Kimse yok çizgüne girdâb-ı belâdan gayrı*	d a	
Ne yanar kimse mana âteş-i dilden özge *Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı*	e a	beytü'l-gazel
Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbıb ki bu seyl *Komadı hiç imaret bu binâdan gayrı*	f a	hüsn-i makta

Bezm-i aşk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem *Ne temettu' bulunur bende sadâdan gayrı*	g a	makta
Fuzûlî		

2.1.2. Kaside

Kasideler, genellikle birini övmek veya yermek amacıyla yazılan şiirlerdir. Daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan şiirlerdir. Kaside şairlerine *kaside-gû* (kaside söyleyen), *kaside-sera* ya da *kaside-perdaz* (kaside yazan) denir. Çok katı bir kalıpla yazılan kasideler, 6 bölümden oluşur. Divan edebiyatında 13. yüzyılda kullanılmaya başlanır. Nazım birimi beyittir. Kafiye düzeni aa, ba, ca, da ... şeklindedir. Gazelle aynı kafiye düzenine sahiptir. Beyit sayısı 33-99 arasında değişir. Kasidenin ilk beyitine *matla* denir. Şair kasidesi içinde matlayı tekrar ederse *tecdid-i matla* denir. Matlayı birden çok tekrar ederse bu *zat-ül metali* veya *zül metali*dir. Kasidenin son beyitine *makta*, şairin mahlasının bulunduğu beyite *taç beyit* denir. Kasidenin en güzel beyiti *beyt-ül kasid* olarak isimlendirilir. Kasidenin ilk bölümü, şiir yönünden en ağır bölümdür ve *nesip* (teşbib) genelde 15-20 beyit olur. Şair bu bölümde *betimleme* yapar: kadın, kış, at, bahar vs. Baharın tasviri yapılıyorsa - *bahariye,* kışın tasviri yapılıyorsa - *şitaiye,* temmuzun tasviri yapılıyorsa - *temmuziye,* Ramazanın tasviri yapılıyorsa - *ramazaniye,* atın tasviri yapılıyorsa - *rahşiye,* hamamın tasviri yapılıyorsa - *hamamiye* olarak adlandırılır. Nesip bölümünden methiye bölümüne geçerken söylenen ve basamak görevinde olan beyitlere girizgah denir. Şair bu bölümde övgüye başlayacağını haber verir. Kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölüm

methiyedir.[13] Şiir yönü çok zayıf, dil yönü diğer bölümlere göre çok ağırdır. Gazel söyleme anlamına gelen tegazzülün, bütün kasidelerde olması zorunlu değildir. Methiyeden sonra gelen aynı ölçü ve kafiyeyle söylenen gazel bölümüne tegazzül denir. Fahriye bölümü şairin kendini övdüğü bölümdür. Şairin kendisi hakkındaki yeni düşüncelerini söylediği 2-3 beyitlik bölümü ise taçtır. Kasidenin son bölümü dua birkaç beyit olur. Şair burada övdüğü kişinin başarılı, uzun ömürlü, talihinin iyi olması yönünde dua eder. Konularına göre kasideler:

- Tevhid: Allah'ın varlığını ve birliğini anlatan kasidedir;
- Münacaat: Allah'a yalvarmak için yazılan kaside;
- Naat: Hz. Muhammed(S.A.S)'i ve din büyüklerini anlatmak için yazılan kasidedir;
- Medhiye: Devrin ileri gelen kişilerini övmek için yazılan kaside çeşididir;
- Mersiye: Sevilen insanların ölümünden duyulan acıları anlatan kasidedir. Türk Edebiyatında bu kasidenin en güzel örneklerinden biri Baki'nin Kanuni Sultan Süleymân için yazdığı Kanuni Mersiyesi'dir;
- Hicviye: Herhangi bir kişiyi yermek amacıyla yazılan kasidelerdir. Acımasız ve abartılı bir dil kullanılır.[14]

KASİDE

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su *Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su*	a a	matla

13 Nihad Sami Banarlı, *age.*, s. 186-190.
14 Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Cilt 1, s. 535.

Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem *Yâ muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su*	b a	
Zevk-i tîginden aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk *Kim mürûr ilen bıragur rahneler dîvâre su*	c a	
Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânın sözün *İhtiyât ilen içer her kimde olsa yare su*	d a	
Suya versin bâğbân gülzârı zahmet çekmesin *Bir gül açılmaz yüzün- tek verse min gülzâre su*	e a	
Ohşadabilmez gubârını muharrir hattına *Hâme-tek bahmakdan inse gözlerine kare su*	f a	
Ârızın yâdıyle nem-nâk olsa müjgânım n'ola *Zâyi olmaz gül temennâsiyle vermek hâre su*	g a	
Gam günü etme dil-i bîmârdan tîgin dirîg *Hayrdır vermek karanu gicede bîmâre su*	h a	
İste peykânın gönül hecrinde şevkim sâkin et *Susuzam bir kez bu sahrâda menümçün are su*	i a	
Men lebin müştâkıyam, zühhâd kevser tâlibi *Nitekim meste mey içmek hoş gelir, hüşyâre su*	j a	

Ravza-i kûyuna her dem durmayıp eyler güzâr *Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş-reftâre su*	k a	
Su yolun ol kûydan toprağ olup dutsam gerek *Çün rakîbimdir dahi ol kûya koyman vare su*	l a	
Dest-bûsı ârzûsiyle ger ölsem dostlar *Kûze eylen toprağım sunun anınla yâre su*	m a	
İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile *Gül budağının mizacına gire kurtara su*	n a	
Yümn-i na'tından güher olmuş Fuzûlî sözleri *Ebr-i nîsandan dönen tek lü'lü-i şeh-vâra su*	o a	taç
Umduğum oldur ki rûz-ı haşr mahrûm olmayam *Çeşme-i vaslın vere men teşne-i dîdâra su*	p a	makta
Fuzûlî		

2.1.3. Mesnevî

Mesnevî Arap, Fars ve Türk edebiyatında kendi aralarında kafiyeli beyitlerden oluşan ve aruz ölçüsüyle yazılan divan edebiyatı şiir biçimidir. Divan şairleri başlangıçta Arap ve İran edebiyatına ait belli başlı mesnevileri çevirmişler,

ardından da müstakil ve özgün mesneviler yazmışlardır. Şairler 17. yüzyıldan sonra, eserlerini milli kimliğin oluşturduğu mesneviler yazmaya başlamışlardır. Bu konuda Muhammed Kuzubaş'ın *Mahzen-i Esrar ile Nefhatü'-l Ezhar Mukayesesi* adlı çalışması, Türk mesnevilerinin İran ve Arap kültüründen çıkarak yerli kaynaklara yöneldiğini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Mesnevinin her beyti kendi arasında kafiyelidir: aa, bb, cc, dd… Bu şiirlerde konu ve beyit sayısı bakımından sınır olmadığı için divan şairleri bu tür ile uzun şiirler yazmışlardır. Örneğin, Mevlana'nın *Mesnevi*'si 25 700 beyitten oluşmuştur. Ünlü İran Şairi Firdevsî'nin *Şeh-nâme*'si de yaklaşık 60 000 beyittir. Mesnevide beyitler, kendi içinde anlam birliğine sahiptir, beyitler arasında konu birliği gözetilir. Her beytin ayrı ayrı kafiyelenişi yazma kolaylığı sağlar.[15] Uzun mesnevilerde monotonluğu ortadan kaldırmak için hikaye kahramanının ağzından söylenen gazellere de yer verilmiştir. Bazı şairler beş veya beşten fazla mesnevi yazmışlardır. Bunlar da ayrı isimlerle anılır. Beş mesnevinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş esere hamse denir. Aruzun kısa kalıpları ile yazılır. Mesnevilerde çeşitli konular işlenir:

- Aşk konulu mesneviler: Fuzûlî - *Leyla vü Mecnun*;
- Dinî ve tasavvufî mesneviler: Mevlid (Vesiletü'n-Necat) - Süleyan Çelebi, Şeyh Galib - *Hüsn ü Aşk*;
- Tarihî - Destanî mesneviler: Mihailoğlu Ali Beğ – *Gazavatnâme*;
- Bir şehri ve güzelliklerini anlatan mesneviler: Bu tip mesnevilere şehr-engiz de denir. Türk edebiyatına özgü bir mesnevi türüdür. Önemli bir kenti güzellikleri ve önemli özellikleri ile anlatmayı amaçlar. Taşlıcalı Yahya – *İstanbul Şehr-engizi*, Enderunlu Fazıl – *Zenan-nâme*;
- Hiciv ve mizah konulu mesneviler: Toplumun ya da kişilerin aksak ve eksik yönlerini, zaaflarını yermek ve bir anlamda ibret vermek amacıyla yazılan iğneleyici mesnevilerdir. Şeyhi'nin *Harname*'si bu tür mesnevilerin en güzel örneğidir;
- Ahlakî-öğretici mesneviler: Nâbî - *Hayriyye*.

---

[15] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Cilt 1, s. 545.

Türk Edebiyatında mesnevi türünün ünlü isimleri Fuzûlî, Şeyhî, Nâbî, Şeyh Gâlib. Ali Şir Nevâî, Taşlıcalı Yahya, Hamdullah Hamdi, Nergisî hamse şairlerinden bazılarıdır.

MESNEVÎ

Bir eşek var idi zaîf ü nizâr *Yük elinden katı şikeste vü zâr*	a a	matla
Gâh odunda vü gâh suda idi *Dün ü gün kahr ile kısuda idi*	b b	
Ol kadar çeker idi yükler ağır *Ki teninde tü komamışdı yağır*	c c	
Nice tü, kalmamışdı et ü deri *Yükler altında kana batdı deri*	d d	
Arkasından alınsa pâlânı *Sanki it artığıydı kalanı*	e e	
Bir gün ıssı ider himâyet ana *Yani kim gösterir inâyet ana*	f f	
Aldı pâlânını vü saldı ota *Otlayarak biraz yürüdü öte*	g g	

Gördü otlakda yürür öküzler *Odlu gözler ü gerlü göğüzler*	h h	
Boynuzı bazısının ay bigi *Kiminün halka halka yay bigi*	i i	
Var idi bir eşek firâsetlü *Hem ulu yollu hem kiyâsetlü*	j j	
Ol ulu katına bu miskîn har *Vardı yüz sürdü dedi ey server*	k k	
Bugün otlakda gördüm öküzler *Gerüben yürür idi gögüzler*	l l	
Niçün oldı bulara erzânî *Bize bildir şu tâc-ı sultânî*	m m	
Böyle verdi cevâb pîr eşek: *K'ey belâ bendine esir eşek!*	n n	
Ki öküzü yaradıcak Hallâk *Sebeb-i rızk kıldı ol Rezzâk*	o o	

Bizim ulu işimiz odundur *Od uran içimize o dûndur*	ö ö	cinaslı kafiye
Gezerek gördü bir gögermiş ekin *Sanki dutardı ol ekin ile kîn*	p p	
Yiyerek toydı karnı çağnadı *Yuvalandı vü biraz ağnadı*	r r	
Başladı ırlayıp çağırmağa *Anıp ağır yükin ağırmağa*	t t	
Çıkarır har çün enkerü'l-esvât *Ekin ıssına arz olur arasât*	u u	
Ağaç elinde azm-i râh etdi *Tarlasını göricek âh etdi*	ü ü	
Yüreği sovumadı söğmeg ile *Olımadı eşeği döğmeg ile*	v v	
Bıçağın çekdi kodı ayruğunu *Kesdi kulağını vü kuyruğunu*	y y	
Kaçar eşşek acıyurak cânı *Dökülüp yaşı yerine kanı*	z z	
Uğrayu geldi pîr eşek nâgâh *Sordı hâlini kıldı derd ile âh*	aa aa	

Bâtıl isteyü hakdan ayrıldım *Boynuz umdum kulakdan ayrıldım*	bb bb	makta
Şeyhî		

2.1.4. Kıt'a

Sözlük anlamıyla "parça" demek olan Kıt'a, nazım terimi olarak iki ya da daha çok, 9-10 beyte kadar olan, matla ve mahlas beyti bulunmayan, gazelde olduğu gibi xa xa xa kafiyeli bir nazım şeklinin adıdır. Matla ve mahlas beytinin yokluğu dışında da kıt'a ile gazel arasında şekil ve konu bakımlarından ayrılıklar vardır. Kıt'a, çoğunlukla iki beyit şeklinde yazıldığı için aynı kelime, dörtlük anlamında da kullanılır.[16] Beyit sayısı ikiden fazla olan kıt'alara *kıt'a-ı kebir* (büyük kıt'a) denir. Mısralar arasında anlam bütünlüğü bulunur. Konuları önemli bir düşünce, hikmet, nükte, yergi, övgü, hayat görü vs. olabilir.

Kıt'anın konusu daha geniştir: felsefî, tasavvufî bir fikir, bir hayat görüşü, bir nükte, bir kişiyi övme ya da yerme, bir olayın tarihi kıt'anın konusu olabilir. Kıt'alarda mahlas bulunmayışı genel bir kaide olmakla birlikte uzun kıt'alarda şairler çoğunlukla mahlaslarını söylemişlerdir. Kısa, hatta iki beyitli kıt'alarda az da olsa mahlas söylendiği olmuştur. İki beyitten uzun kıt'alar ve kıt'a-i kebîreler dini şiirlerde, övgü ve hicivlerde ve özellikle tarih düşürmede kullanılmıştır. Kıt'a, az ya da çok her şairin divanında yer alan bir nazım şeklidir.

En çok kıt'ası olan şairler arasında 69 kıt'a ile Necâti Bey (öl. l508-09), 42 kıt'a ile Fuzûlî (ölm. 1556), 64 kıt'a ile Nev'î Yahyâ (öl. 1599), 27 kıt'a ile Bâkî (öl. 1600), 33 kıt'a ile Rûhî-i Bağdâdî (öl.1605) sayılabilir. XVII. yüzyıl sonlarında Nâbî (öl. 1712), bir kısmı tarih ve kıt'a-i kebire olmak üzere 150'den çok, Sabit (öl.

[16] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı,* Cilt 1, s. 538.

1712), 70 ve Beylikçi Abdülbaki Ârif (öl. l7l3), 68 kıt'a yazmışlardır. 18. yüzyılda Nedîm (öl. 1730)'in 26 kıt'ası ile pek çok tarih kıt'ası, Mehmet Emin Belîğ (ölm. 1758)'in 58, dördü kıt'a-i kebîre olmak üzere Galib Dede (öl. 1798-99)'in 49 ve Enderunlu Fâzıl (öl. 1810)'ın 31 kıt'ası vardır.

KIT'A	
Bize kâfir demiş müfti efendi *Tutem ben diyem ona müselman* *Yarın varıldıkta ruz-ı cezaya* *Ikimiz de cıkarız anda yalan.*	a x a x
Nef'î	

2.2. Bentlerle Kurulan Nazım Şekilleri

2.2.1. Terkib-i Bend

Terkib-i bend bentlerle kurulan uzun bir nazım şeklidir. Aruzla yazılır. Yaşamdan, talihten şikayet; felsefi düşünceler, dini, tasavvufi konular ve toplumsal yergilerin işlendiği şiirlerdir. Beş bentten on yedi bende kadar, takım halinde şiirlerin özel bir şekli altında toplanmasıdır. Şiirin her bendi kendi içinde iki bölüme ayrılır: *hane* ve *vasıta*. Bendler beş ile on arasında beyitten oluşur. Bendlerin hane kısmı, tam bir gazel gibi kafiyelidir.[17] Her bendin (terkib-hane, kıta) sonunda vasıta beyti denen bir beyit vardır. Her bendin sonunda farklı vasıta beyitleri kullanılır. Bunlar bentlerden ayrı olarak kendi aralarında kafiyelidir. Bentlerin kafiyelenişi

---

[17] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Cilt 1, s. 539.

gazeldeki gibidir. Türk edebiyatında Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa bu türün iki önemli şairidir. İkisi de toplumsal konularda yazmıştır.

Hemen her türlü konunun ele alınabildiği terkib-i bend divan edebiyatında çok kullanılmıştır, özellikle naat, mehdiye, hicviye vb. Nazım türleri, sosyal konular, din, tasavvuf ve felsefe konuları, terkib-i bend nazım şekli ile rahatlıkla anlatılmıştır. Ancak terkib-i bendin başlıca konusu mersiyedir: Bâkî'nin *Kanunî Mersiyesi*, Şeyh Gâlib'in *Esrâr Dede Mersiyesi*. En önemli terkib-i bend üstadı Bağdatlı Ruhi'dir. Tanzimat şairi Ziya Paşa da önemli bir isimdir.

TERKİB-İ BEND

Pek rengine aldanma felek eski felektir; *Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönektir.*	a a
Yâ bister-i kemhâda ya vîrânede can ver, *Çün bay u gedâ hâke berâber girecektir.*	b a
Allâh'a sığın şahs-ı halîmin gazabından, *Zîrâ yumuşak huylu atın çiftesi pektir!*	c a
Yaktı nice canlar o nezâketle tebessüm, *Şîrin dahi kasdetmesi câna gülerektir.*	d a
Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma *Zer-dûz[ı] palan ursan eşek yine eşektir!*	e a
Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde, *İşret; güher-i âdemi temyîze mehektir.*	f a
Nush ile yola gelmeyeni etmeli tekdîr; *Tekdîr ile uslanmayanın hakkı kötektir!*	g a
Nâdânlar eder sohbet-i nâdânla telezzüz; *Dîvânelerin hemdemi dîvâne gerektir.*	h a

Afv ile mübeşşer midir ashâb-i merâtib? *Kânûn-ı cezâ âcize mi hâs[ı] demektir?*	i a
Milyonla çalan mesned-i izzette ser-efrâz *Birkaç kuruşu mürtekibin câyı kürektir*	j a
Îmân ile din akçadır erbâb-ı gınâda *Nâmûs u hamiyyet sözü kaldı fukarâda*	m m
Ziya Paşa	

2.2.2. Terci-i Bend

Terci-i bendler de terkib-i bendler gibi 8-20 mısrâlık bendlerin birleşbirleşmesiyle yapılır. Bentlerin sayısı 5 ile 10 arasındadır. Az olmakla birlikte daha uzun terci-i bendlerin yazıldığı da görülmüştür. Bentlerin kafiye düzeni gazeldeki gibidir. Her bendin sonunda vasıta beyti adı verilen bir beyit bulunur. Bu beyit hiç değişmez. Terci-i bendin, terkib-i bendden farkı vasıtanın bir tek ve aynı beyit olup her bendin sonunda tekrar edilmesidir.[18] Bundan dolayı aynı fikir çerçevesinde toplanan bir konu bütünlüğü vardır. Vasıta beyti şiire monotonluk vermeyecek şekilde güzel olmalıdır. Bu sebeple zor yazılan bir şiirdir. Bendlerde işlenen fikirlerin her bendin sonunda asıl fikre bağlanması, terkiblere göre terci-i bend yazmayı daha da güçleştirmiştir. Terci-i bendler divanlarda mütekerrir musammatlarla, hatta terkib-i bendlerle karıştırılmıştır. Terci-i bendlerde son bendde mahlas söylenir. Bent sayısı ve bentlerdeki beyit sayısı bakımından terkib-i bentle aynıdır. Beyitler terkib-i bend gibi uyaklanır. Terci-i bendin konuları arasında felek,

[18] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Cilt 1, s. 542.

Allah’ın kudreti, kaâinatın sonsuzluğu, hayatın zorlukları, dünyadan şikayet vb. soyut konular ile mersiye, mehdiye, tevhid gibi nazım türleri ilk sırayı alır.

Terci-i bend çok kullanılmış bir nazım şeklidir. Terci-i bend yazan şairler arasında 14. yüzyılda üç terci-i bend ile Nesîmî, 15. yüzyılda biri mersiye olan üç terci-i bend ile Şeyhî, mehdiye konusunda iki terci-i bend söyleyen Ahmet Paşa ile daha sonraki devirlerde Cem Sultan, Hayretî, Fuzûlî, Hayali Bey, Nedim, Bâkî, Esrâr Dede, İzzet Molla ve Ziya Paşa gibi şairler vardır.

TERCİ-İ BEND	
Ey dil ey dil, neye bu rütbede pür-gamsın sen *Gerçi vırane isen genc-i mutalsamsın sen* *Secde fermâ-yı melek, zât-i mükerremsın sen* *Bildigin gibi degil cümleden akvemsin sen* *Ruhsun, nefha-i Cibrıl ile tev’emsin sen* *Sırr-ı Haksın, mesel-i İsî-i Meryem’sin sen*	hane
Hoşça bak zâtına zübde-i âlemsın sen *Merdüm-i dîde-i ekvân ademsın sen*	vasıta

İnleyip sırrınr fâş eyleme agyara sakın *Düşme bilmezlik ike varta-inkâra sakın* *Degmesin âhların kâkül-i dıldâra sakın* *Sonra Mansur gibi çıkman olur dâra sakın* *Buldugun cevher-i âlileri bıçâre sakın*	
Hoşça bak zâtına zübde-i âlemsın sen *Merdüm-i dîde-i ekvân ademsın sen*	
Sendedir mahzen-i esrâr-i muhabbet sende *Sendedir ma'den-i envâr-i fütüvvet sende* *Gizli gizli dahi vardir nice hâlet sende* *Nazar etsen yer ü gök, duzah u cennet sende* *Arş u kürsı ü melek sendedir elbet sende*	
Hoşça bak zâtına zübde-i âlemsın sen *Merdüm-i dîde-i ekvân ademsın sen*	
Berk-ı hâtıf gıbı kayd-ı sivâdan güzer et *Erışen hâk u hase âteş-i aşkı siper et* *Damenin tutmaya... âsâr-ı alâyık hazer et* *Şems-veş hâhiş-i Molla ile azm-i suver et* *Sâf kıl âyineni kaabıl-i aşk-ı suver et*	

Hele bır cem-havas eyle de GALİB nazar et	
Hoşça bak zâtına zübde-i âlemsın sen *Merdüm-i dîde-i ekvân ademsın sen*	
Şeyh Gâlib	

2.2.3. Murabba

Murabba, bent adı verilen dört dizelik kıt'alardan oluşan şiir türüdür. Kelime anlamı "dörtlük" demektir. Aynı ölçüde dörder dizelik bentlerden oluşan nazım şeklidir. Nazım birimi dörtlük olan nazım şekillerinden biridir. Kafiye düzeni genelde aaaa/bbba/ccca/ddda/… şeklinde olmakla beraber, ilk bendi kafiyeli olmayan ya da sonraki bentlerde kafiyesi tekrarlanmayan murabbalar da vardır. Çoğu zaman üç ile yedi bentten oluşur. Divan edebiyatında 15. yüzyılda sultanü'ş-şuara (şairler sultanı) unvanlı Ahmed Paşa tarafından kullanılmıştır. Tanzimat edebiyatında da Namık Kemal bu türün başarılı örneklerini vermiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şarkı şeklinde bestelenen eserlerin büyük bir kısmı murabba tarzında yazılmıştır. Her konuda murabba yazılabilir. Ancak dini ve didaktik konular ile övgü, yergi, manzum mektup, mersiye vs. türlerde murabba nazım şekli daha çok kullanılmıştır. Aruz vezniyle yazılır.

Önemli murabba şairleri Muhabbî, Hayretî, Taşlıcalı Yahya Bey, Fuzûlî sayılabilir.

MURABBA	
Hak ne yazmış ise ezelde bolur *Göz neni ki göreceg ise görür* *İki âlemde Hak'a sığınmışız* *Tohtamış ne ola, ya Ahsah Temür?*	a a a a
Sırk ile terk edelim her hevesi, her emeli *Kıralım hail ise azmemize ten kafesi* *Inledikçe eleminden vatanın her nefesi* *Gelin imdada diyor bak, budur Allah sesi*	b b b a
Bize gayret yakışır, merhamet Allahındır *Hükm-i âti ne fakirin ne şehinşahındır* *Dinle feryâdnı kim, terceme-î. âhındır* *Inledikçe ne diyor bak, vatanın her nefesi*	c c c a
Mahveder kendini bülbül bile hürruyet için *Çekilir mi bu belâ, âlem-i pür-mihnet için?* *Din için, devlet için, can çekişen millet için* *Azme hâil mi olurmuş bu cürük ten kafesi*	d d d a
Memleket bitti, yine bitmedi hálâ sen ben, *Bize bu hâl ile bizden büyük olmaz düşmen* *Dest-i . âdâdeyiz Allah için ey ehl-i vatan* *Yetişir, terk edelim, gayrı hevâ. vü hevesi.*	e e e a
Namık Kemal	

Murabbalarda ilk bendin dört dizesi birbirleriyle, sonraki bendlerin son dizesi ilk bendle uyaklıdır. Son dizenin her bendin sonunda aynen yinelendiği murabbalara *mütekerrir murabba* denir.

MÜTEKERRİR MURABBA	
Dinle bülbül kıssasın kim geldi eyyâm-ı bahar *Kıldı her bir bağda hengâm-ı bahar* *Oldu sîmefşân ana ezhâr-ı bâdam-ı bahar* *Ayş u nûs et kim, geçer kalmaz bu eyyam-ı baha*	a a a a
Yine envâ-ı şukûfeyle bezendi bağ u râg *Ayş için kurdu gulistanda kızıl güller otağ* *Kimbilir, ol bir bahara kim ölüp kim kala sağ* *Ayş u nûs et kim, geçer kalmaz bu eyyam-ı bahar.*	b b b a
Rûhleri rengin guzellerdir gül ile lâleler *Kim kulaklarına dürlü cevher asmıü jâleler* *Aldanıp sanma ki bunlar böyle bakî. kaleler* *Ayş u nûş et kim, geçer kalmaz bu eyyam-ı bahar.*	c c c a
Umarım bulup Mesihî bu murabba' iştihâr *Ola ehline çü çar ebr.û güzeller yâdigâr* *Bülbül-i hoşgûysun, gül yüzlûlerle yürü var*	d d d

Ayş u nuş et kim, geçer kalmaz bu eyyam-ı bahar.	a
Mesihî	

2.2.4. Muhammes

Muhammes, beş mısralık bölümler halinde söylenen nazım şeklidir. Bir muhammesin ilk beşliğindeki son mısrasının, aynı beşlikteki diğer dört dize ile kafiyeli olması şart değildir. Beşlik sayısı bir kayda bağlı değildir. Bend sayısı 4 - 8 arasında değişir. Aruz vezniyle yazılır. İlk bendin 5 mısrası birbirleriyle, sonraki bendlerin son bir ya da iki mısrası ilk bend ile kafiyelidir. Son bir ya da iki beyit, her bendin sonunda aynen tekrarlanan bu muhammese *muhammes-i mütekerrir*, bu dizelerin ilk bend ile yalnızca kafiye yönünden uyuştuğu muhammeslere ise *muhammes-i müzdeviç* adı verilir. Muhammeslerde çoğunlukla felsefî düşünceler ve tasavvuf konuları ele alınır. Bir düşünce, bir dünya görüşü, övgü, aşk, sevgiliyi özleyiş de muhammeslerin konusu olabilir. Son bendde şairler mahlaslarını söylerler.

MUHAMMES	
Yay!Yüz bin yay kim dildârdan ayrılmışem *Fitne çeşme-i sâhir ü hunhârdan ayrılmışem* *Bülbül-i sûrideyem gulzârdan ayrılmışem* *Kimse bilmez kim ne nisbet yârden ayrılmışem*	a a a a

Bir kâdi şimşad u gül-ruhsârdan ayrılmışem.	a
Dostlar ben nâle vu feryad kılsam ayb imas *Çarh-ı bed-mihrin elinden dâd kılsam ayb imas* *Gam diyârın dil ara âbad kılsam ayb imas* *Bu bina birle cihanda ad kılsam ayb imas* *Bir kadı şimşâd u gül-ruhsârdan ayrılmışem.*	b b b b a
Mülk-i vash, dilberin gönlümde ma'mur olmadan *Aşk arâ âşıklığım alemde meshûr olmadan* *Derd-i biderman-ı hicrandan temindür olmadan* *Aşk camından Füzûlî. mest ü mahmur olmadan* *Bir kadı şimsâd u gül-ruhsârdan ayrılmışem.*	c c c c a
Fuzûlî	

2.3. Dörtlüklerle Kurulan Nazım Şekilleri

2.3.1. Rubaî

İki beyitlik bir çerçevede olmakla beraber çerçevesi aynı olan kıta ve nazımdan sırf hezec bahrinden kendine mahsus vezinlerle yazılabilmek, onlarda

olduğu gibi bazı beyitler ilavesiyle genişletilmesi mümkün olmamak gibi farklara ayrılır.[19] Rubaî kendine özgü bir ölçüsü olan 4 mısralık nazım birimidir. Rubaîlerde birinci, ikinci, dördüncü mısralar kafiyeli, üçüncü mısra serbesttir. İki beyitlik kıtalar biçiminde yazılmış rubaîler de vardır. Her mısrasi birbiriyle kafiyeli rubailere *rubai-i musarra* adı verilir. Rubaînin aruzun hezec bahrinden 24 kalıbı bulunur. Bunlardan mef'ulü birimiyle başlayan 12 kalıba *ahreb*, mef'ulün birimiyle başlayan öbür 12 kalıba da *ahrem* denir. Kalıpların sonu *faül* ya da *fa* birimiyle biter. Rubainin her mısrası ayrı bir ölçüde olabildiği gibi, dört mısrası de aynı ölçüde olabilir. Divan şiirinde daha çok *ahreb* kalıbına rastlanır. Rubailer genellikle mahlassız şiirlerdir. Şairlerinin divanlarının sonunda rubaiyyat başlığı altında sıralanırlar.

Bu türün tartışmasız en büyük şairi Ömer Hayyam'dır. Türk edebiyatında Mevlânâ'nın Farsça yazdığı felsefî rubîler bu türün hızla yayılmasına neden olur. Fuzûlî 16. yüzyılda bu türün en başarılı örneklerini vermiştir. Divan edebiyatında 17. yüzyıl rubaînin altın çağı oldu. Azamizade Haletî, yazdığı bin kadar rubaî ile en büyük Osmanlı rubai şairi olarak tanındı. Cumhuriyet döneminin en büyük rubaî ustası ise Yahya Kemal Beyatlı'dır.

RUBAÎ	
Yâ Rab dilimi sevh ü hatâdan sakla *Endîşemi tezvîr ü riyâdan sakla* *Bastım reh-i vâdî-i rübâîye kadem* *Ta'n-ı nâdân-ı dü-pâdan sakla*	a a b a
Nef'î	

[19] İslam Ansiklopedisi, Divan Edebiyatı mad., s.404.

2.3.2. Tuyuğ

Tuyuğ, Türklerin oluşturup divan şiirine kazandırdığı nazım şeklidir. Maninin divan edebiyatındaki karşılığı sayılabilir. Ahmet Kabaklı'ya göre: *"Tuyuğ, Türk Halk Edebiyatı'ndaki mânî'nin aruz veznine uygulanmış bir çeşidi sayılmaktadır".*[20] Bu bakımdan tuyuğ için, aruz vezniyle yazılan millî nazım şekillerinden, birimi dörtlük olan bir nazım şeklidir diyebiliriz. Bazı hallerde, rubaîlerde de rastladığımız gibi (aaxa) kafiyelenişinde olan tuyuğlar da görülür. Tuyuğlarda genellikle cinaslı kafiye kullanılır. İlk iki, hatta bazen ilk üç mısrası bir düşünce veya duyguya zemin döşeyen, dördüncü mısrası da bir netice veya hükmü ifade eden bir kompozisyon yapısı vardır.[21] Tuyuğda, mani ve rubaide olduğu gibi önemli bir fikir söylenmeye çalışılır. Bu nedenle zor söylenen şiirlerden sayılır. Mahlassız bir şiirdir.

Tuyuğlarda hikmetli düşünceler, tasavvufî ve felsefî duygular dile getirilir. 14. yüzyıl şairlerinden Kadı Burhaneddin'in başlattığı tuyuğ adlı Türk icadı millî nazım şeklinin usta uygulayıcılarından birisi de, hiç şüphesiz, yine aynı yüz yılın şairlerinden biri olan İmameddin Seyit Nesimî'dir. Kadı Burhaneddin ve Nesimî de bu türün ustalarıdır.

<table>
<tr><th colspan="2">TUYUĞ</th></tr>
<tr><td>Hak ne yazmış ise ezelde bolur
Göz neni ki göreceg ise görür
İki âlemde Hak'a sığınmışız
Tohtamış ne ola, ya Ahsah Temür?</td><td>a
a
x
a</td></tr>
<tr><td>Kadı Burhaneddin</td><td></td></tr>
</table>

---

20 Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C. 1, s. 545.

21 *İslam Ansiklopedisi*, Divan Edebiyatı mad., s.405.

3. Divan Şiiri Konuları

Divan şiirinde işlenen konuların başlıcaları aşk, doğa, İslam mitolojisi, eğlence, ölüm ve övgüdür. Ayrıca özellikle 17. yüzyıldan başlayarak gündelik yaşam da bir ölçüde şiire yansımıştır. Bütün bu konular, Divan Edebiyatı'nın temel dünya görüşüne bağlı olarak dinsel idealizm ve bireyi yaşamdan soyutlama çerçevesinde ele alınır.

3.1. Âşk

Divan şiirinde aşk büyük yer tutar. Bu aşk hem dünyevi hem de tasavvufidir. Tasavvufa bağlanan şairin amacı, "mutlak güzellik" olan "tanrıyı bulmak"tır. Tanrısal aşk, maddî aşkla başlar. Bir güzele aşık olan şair, duygularını daha sonra soyutlama yoluyla tanrısal aşka dönüştürerek tanrıya kavuşmak için çabalar. Aşkı din dışı bir anlayışla işleyen şairlerin şiirlerinde ise tapınılacak bir varlık olarak kadın önemlidir. Ama bu tür şiirlerde kadın âşığını sürekli üzmekte, yaşamdan bezdirmektedir. Divan şiirinde sevgili soyut bir şekilde tasvir edilir. Sevgilinin fiziksel durumunun dışındaki davranışları vefasızdır, sevgisine güvenilmez. Âşık kul, sevgili sultandır. Sevgilinin ozellikleri arasında acı ve ıstırap vericidir. Sevgili aşığa sebepsiz yere eziyet eder. Nazlıdır, aşuftedir, fettandır hatta hafif meşreptir. Bu ozellikler divan şiir geleneğinde sevgiliyi sevgili yapan ozellikler olduğu icin ayıplanacak ozellikler değildir. Butun bu olumsuz özelliklerine rağmen âşığa duşen gorev sevgiliden şikâyetci olmamak ve onun eziyetlerine sabırla tahammul gostermektir. Âşık icin sevgilinin kendisine eziyet etmekten vazgecmesi dahi sevgilinin ilgisinin bittiğinin işareti durumundadır.[22] Aşk yakıcıdır, yok edicidir, âşık bunu bilir; ama yine de kendisini aşkın o yakıcı cezbesinden kurtaramaz, kurtarmak istemez. Aşk yolunda gördüğü her türlü eziyet onun sevinç kaynağıdır. Çünkü sevgiliye ulaşmak, onun yolunda ilerlerken, bedeni yok etmekle

---

[22] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sozluğu,* Akcağ Yayınevi, Ankara 1989, s. 437-438.

mümkündür. Yani aşk, sonucu çok önceden bilinen bir durumdur.[23] Dil konusunda Arapça ve Farsça'nın etkisinde kalan divan edebiyatında sözcükler çok büyük önem taşır. Her sözcük tam anlamıyla ve yerli yerinde kullanılmalıdır. Divan edebiyatı, anlatım açısından belagat kullarına sıkı sıkıya bağlıdır. Sanatçılar ustalıklarını sergileyebilmek için bu kurallara olabildiğince özen gösterirler. Divan şiirinde seven ve aşkın ıstırabını çeken yalnız âşıktır. Sevgili ise âşığın duygularına karşı seyirci tavrı takınan, ilgisini ondan esirgeyen bir tutum içinde görünür. Moral yapısı, âşığına ıstırap çektirmekten hoşlanmak, ona yüzünü göstermekte nazlanmak olan sevgilinin onunla kendisi arasında daima bir mesafe koymasıdolayısıyla ayrılık ve hasret, buna eşlik eden şikayet bu aşkın özünü teşkil eder. [24]

Bir demir dağı delip boynuna almak gibidir
Her kişi âşık olurdu eğer âsân olsa

Taşlıcalı Yahya Bey

3.2. Doğa

Divan şiirinde ne insan doğası, ne de dış dünya gerçekçi biçimde anlatılmıştır. *"Divan edebiyatında tabiat güzelliği yoktur. Divan şairi için tabiat, sanatına zemin bulmak için rastgele seçilmis bir mevzudur."*[25] Doğanın betimlenmesinde çoğu kez süslü anlatım kaygısı ön plana çıkar. *"Divan edebiyatı şairi, tabiatı, bizi güzellikleriyle hayran eden, şiddetleriyle ezen, yıkan tabiatı buğulu gozlerle görür, gördükten sonra gözlerini yumar ve gördüklerini kafasındaki mecazlar diline adapte eder de öyle yazar. Ve tabiidir ki bu çeşit anlatılan tabiat tabiilikten çıkmıştır. Divan edebiyatının tabiatı, bir odanın ortasında düzülen, yahut*

[23] M. Kalpaklı, "Divan Şiirinde Aşk", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, İstanbul 1999, s.454.
[24] *İslam Ansiklopedisi*, Divan Edebiyatı mad., s. 415.
[25] Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, Đstanbul 1984, s. 638.

kücük bir sahifeye bin bir renkle çizilen bir tabiattır."[26] Bu da, anlatılan doğayı cansız bir nesne, bir resim haline getirir. 17. yüzyıldan başlayarak şairlerin daha gerçekçi bir anlyışa yöneldikleri görülmektedir. Önceleri ağaç, kuş, çimen, bahçe, gül gibi doğa öğeleriyle hangi yerin, çevrenin anlatıldığı kestirilemezken, bu tarihten sonra somut doğadan, bilinen bir coğrafyadan söz edilmeye; İstanbulun kimi mesire yerleri, hamamları, köşkler, şadırvanları, vb. betimlenmeye başlanmıştır. Ancak, mahallileşme akımında da şairler yakın çevrelerinin dışına çıkamamışlardır. Sevgilinin güzelligi, boy, göz, saç, zülüf, perçem, dudak, ağız, diş vs. gibi bütün gilzellik unsurları bahçenin o doğal gilzelliği ile adeta bütünleştirilmeye çalışılmıştır.[27] Bu bakımdan insan ile doğa arasındaki üretim sürecine dayalı ilişkiler bu edebiyat için hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Kısacası, divan şiirinde gerçek anlamıyla bir doğa yoktur.

Bülbüller öter, güller açar, şâd gönül yok
Hiç böyleliğin görmemişiz fasl-ı baharın

Şeyhülislâm Yahya

3.3. İslâm Mitolojisi

Geleneksel sözlü ve yazılı Türk edebiyatında Şamanizim, Budizim, Maniheizm gibi dinlerin "evrendoğum"a ilişkin inançları yansımaktaydı. Divan edebiyatında bunun yerini İslâmî evrendoğum inancının aldığı görülür. "Evren ve insan nasıl yaratılmıştır?" sorusuna İslamiyet'in verdiği yanıt, sanat yapıtlarında anlatılmıştır. Evrendoğum inancının yanısıra İslâm mitolojisine ilişkin kimi efsaneler de divan şiirinde sık sık yer alır. Bunların bir bölümü Kur'an'da anlatılan "kıssa"lardır: *Yusuf ile Züleyha*, *İskender'in Yaşamı* gibi. İslam kültürü çerçevesinde

---

[26] Abdulbaki Golpınarlı, "Tabiat ve Divan Edebiyatı", Divan Edebiyatı Beyanındadır, İstanbul 1945, s. 19-24.
[27] Hasibe Mazıoğlu, *Fuzuli ve Türkçe Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1992, s. 52.

edebiyatlar yaratan Arap ve Acemlere ilşkin efsaneler de divan şiirine yansımıştır. Hz. Muhammed'in yaşamı, Cem, Ferhat ve Şirin vb. bunlardandır.

Bana teklif-i zühd etmezdi idrâk olsa zâhidde
Yazıklar kim onu âkil beni divane yazmışlar

Nef'î

3.4. Eğlence

Eğlence divan şiirinde çok kullanılan konulardır. Özellikle gazellerde ve 18. yüzyıldan sonra şarkılara yansır. Bu konular, "gülelim eğlenelim zevk alalım dünyadan" anlayışı çerçevesinde işlenmiştir. Özünde yaşamın geçici olduğu anlayışına dayanır. Divan şairleri yaşamın geçiciliği karşısında rintçe bir tavır takınmaya çalışırlar. Rind, seven insandır. Rindlik sevmekle başlar, insanın istenen en yüce mertebeye ulaşması için de aşk gereklidir. Tıpkı meyhane gibi aşk da kişiyi olgunlaştırır. İstediği mertebeye ulaşmasında ona yardımcı olur. İnsanın özünü tanıyıp kötülüklerden arındırması, orada asıl gerçeği bulabilmesi içinse aşk gereklidir. Gerçekte Doğu düşüncesinde aşk, gelişigüzel bir duygu olmayıp bir varlık sorunudur. Evrende ne varsa aşkın buyruğu altındadır.[28] Rind, dinin yasaklarına pek uymayan kimse ve dünyaya karşı kayıtsız davranan kişidir. Rind, edebiyatta kalender, hoşgörü sahibi, derdi ve zevki bir tutan, gönül ehli, olgun insan, dışı kötü görünse de sarhoş olsa da içi iyi, temiz insan anlamı ile kullanılır, tasavvufî metinlerde de aynı kelimenin ilâhî aşk şarabıyla kendinden geçmiş olan, dünya zevklerine önem vermeyen, dünyadan elini eteğini çekmiş ârif kişi manası taşır.[29]
Şairler rintçe yaşamaktan yana bir tavır takınarak, katı dinsel kurallara göre düşünen ve yaşayan zahitleri kınarlar. Âşık aşkı, zahid ise aklı temsil eder. Aşk çok çetin bir yoldur ve sürekli akılla çatışma halindedir. Aşk yolunda daha ilk adımda boş vermek gerekir. Aşk dünya ilmiyle medresesiyle kavranamaz. Akıl gönlü aşktan ayırmak

[28] Mine Mengi, *Divan Şiirinde Rindlik*. Ankara 1985, s. 30.
[29] M. Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s.38.

ister, gönül ise aşka koşar. Gönül gam, keder, ile harap olamayınca aşk hazinesi ortaya çıkmaz. Âşığın vücudu aşk ile dirilir, aşksız kalmak onun için ölümdür.[30] Divan şairlerinin yaşayış biçimleri, bu anlayışlarının da pek içtenlikli olmadığını gösterir. Çünkü saraydan ve yüksek devlet görevlilerinden destek gören bir çok divan şairi, yaşam karşısında kayıtsız kalamamış, yüksek mevkiler elde etmiştir. Bunlar içkiyi de zevk ve eğlence aracı olarak kullanırlar. Bunun rintlikle alakası yoktur.

Bu âlem-i fânide ne mîr ü ne gedayız
Alâlara alâlanırız pest ile pestız
…………………………………………......
El verse safâ, fırsatı fevt eyleme bir dem
Dünya ana değmez ki cefasın çeke âdam

Bağdatlı Ruhi

3.5. Ölüm

Divan edebiyatında ölüm bir tür "göç" olarak algılanır. Divan şairinin ölüme bakışında ve ölüm olayını değerlendirişinde İslam inancıyla tasavvuf duşuncesinin onemli bir etkisi vardır. Divan şairi, dini inançları gereği ölüm olayını kabul edilmesi gereken bir gerçek olarak görür. Sorgulamaktan çok kabullenme duygusu içindedir. Çünkü güclü bir şekilde dini inançlarına bağlı olan divan şairi açısından ölüm, ne olduğu bilinmeyen korkunç bir olay değildir. Ölüm bedene özgüdür, ruh ölümsüzdür. Bedenin ölmesiyle birlikte ruh ebediyete kavuşacaktır. Ebediyete ulaşmak ise korkulacak değil aksine sevinilecek bir durumdur. İşte dini inancın ölüme getirdiği bu açıklamalar divan şairi açısından ölümü daha katlanılabilir hale getirmiştir. Dini inanclarla birlikte divan şairinin hayatı ve ölümü değerlendirmesinde önemli rol oynayan tasavvuf düşüncesi de ölümü dini inançlarda

---

[30] M. Uzun, *Aşk*, İstanbul 1991, s.18.

olduğu gibi ölümsüz ve korkulacak bir şey olarak görmez. Hatta bazı mutasavvıflar ölümü sevinçle karşılayarak, ölümü ölenin ruhunun dostu olan Rabb'ine ulaşması, aşığın maşukuna kavuşması olarak yorumlarlar.[31]

Ey dil, bu demde sensin olan bana hemnefe
Gel nây gibi inliyelim bâri zâr zâr

Kılsın kebûl câmelerin âsman siyah
Giysün libâs-ı matemi, şah-ı bütün ciha

Bâkî

3.6. Övgü

Övgü divan edebiyatının en yaygın konularındandır. Genel olarak, divan edebiyatında dört halîfeyi, din ve devlet büyüklerini övmek için yazılan şiirlerdir. Bu bağlamda kasideler birer methiyedir. Ancak kasîde bir nazım şekli, methiye ise bir tür olduğu gibi methiyelerde ayrıca nesîb, maksûd, tegazzül, fahriye, dua gibi bölümlerin yerine daha çok övgü yer almıştır.[32] Divan şiirinde en çok işlenen türler arasında yer alan methiye yazımında şairin övdüğü kişiden câize (maddî beklenti) umması etkili olduğundan lâyık olmayan kişiler için de methiye yazıldığı görülmektedir. Bunların çoğu kaside nazım şekliyle yazılmakla birlikte mesnevî, kıt'a, murabba, muhammes, terkip ve terciibend yanında gazel vb. nazım şekillerinde yazılanlar da mevcuttur.[33] Padişah ya da yüksek rütbeli yetkilileri öven divan şairleri, bunu adeta alışkanlık haline getirmişlerdir. Padişahın tahta çıkışı dolayısıyla yazılırsa - *cülûsiye*, bir yere gelişi dolayısıyla yazılırsa - *teşrifiye*, yeni yıl tebriki için yazılırsa - *şaliye*, bir devlet büyüğünün yeni bir göreve atanması dolayısıyla yazılırsa - *tebrikiye* gibi adlarla anılır. Hemen her divan şairi kaside

---

[31] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991, s. 363-365.
[32] Haluk İpekten, *Eski Türk Türk Edebiyatı* (Nazım Şekilleri ve Aruz), 6. baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2003, s. 38.
[33] Yaşar Aydemir, "Methiye", *Türk Edebiyatı, DİA,* c. XXIX, İstanbul 2004, s. 410.

yazmıştır. Divan edebiyatında ilk örneklerine 15. yüzyılda rastlanan kaside 16. yüzyılda Fuzûlî, Hayalî, Bâkî, Nev'î gibi şairlerin elinde gelişmiştir. 17. yüzyılda Nef'î, 18. yüzyılda da Nedîm özellikle medhiye türünde başarılı örnekler vermişlerdir.

Dâdger hâkân-ı âlî-rütbe Osman Han ki çarh
Yüz sürüp pâyına der şâh-ı cihânımdır benim

Devr-i adlinde mübâhât eyleyip der rûzgâr
Kim bu günler îd ü nevrûz-ı zamânımdır benim

Böyle şâhenşâh-ı âdil gelmemişdir âleme
Cümle târîh-i selef hâtır-nişânımdır benim

Nef'î

II. BÖLÜM

17. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİNİN SİYASÎ, SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BAKIŞ

1. 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasî Durumu

Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyıl sonlarında başlayan hafif duraklama, 17. yüzyılda daha da artarak devam etti. Devletin sınırları daha da genişlemiş, dış görünüşü eski özelliğini ve görkemini korumuştur. Fakat iç yapısında çok önemli bozukluklar ortaya çıkmıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen toplumsal kriz derinleşir ve 17. yüzyılda sosyal çatışmalara yol açar.[34] Devletin duraklama devrine girmesinde etkili olan faktörler iç ve dış nedenlerden oluşmuştur.

Osmanlı Devleti değişik ırk, dil, din ve kültürde olan milletlerden meydana gelmişti. Müslüman halk imparatorluğu yönetiyor ve yeni topraklar fethediyordu. Fakat zamanla yeni fethedilen yerlerde düzenli bir sistem kurulamadı. Merkezden uzak yerlerin yönetiminde sorunlar ortaya çıktı. Sınırların genişlemesi de aynı hızla devam etmedi. Devletin güçlü ve adaletli yönetimi devam ettiği sürece çeşitli milletler bir arada huzur içinde yaşıyordu. Fakat devlet düzeninin bozulması ve kanunların tam olarak uygulanmaması hoşnutsuzluklara neden oldu. Merkeziyetçi mutlak imparatorluk karakterine sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda bütün güç padişahlarda toplanmıştı. Dolayısıyla onların durumu ülkeyi doğrudan etkiliyordu. Osmanlı padişahları genellikle ülkeyi kendileri yönetir ve sefere ordunun başında giderlerdi. Duraklama devrinde bu durum ortadan kalktı. I. Ahmet (1603-1617) çocuk yaşta, 14 yaşında, hükümdar oldu. Bu zamana kadar şehzadeler sancağa çıkıp tecrübe kazanırken I. Ahmet bundan mahrum kalmıştı. I. Mustafa (1617-1618 ve 1622-1623) iki defa padişah olmasına karşılık hükümdarlık yapacak durumda değildi. II. Osman (1618-1622) da 14 yaşında hükümdar olmuştu. İyi niyetli olmasına karşılık devlet yönetimi konusunda tecrübesizdi. IV. Murat (1623-1640)

[34] А. Садулов, История на Османската империя (XIV – XX в.), София 2000, с. 97.

17. yüzyılın en değerli padişahı olmasına karşılık yeterli devlet adamlarına sahip değildi. I. İbrahim (1640-1648) uzun yıllar sarayda kafes hayatı yaşadığından hükümdarlık konusunda çok eksikti. IV. Mehmet (1648-1687) yedi yaşında padişah oldu. Devlet işlerini tamamen Köprülülere bıraktı. Bu devrin Osmanlı padişahları devlet yönetimini kendi ellerinde tutmuyorlar ve ordunun başında sefere gitmiyorlardı. Yalnız IV. Murat Bağdat seferine gitmişti.[35]

"Ekberiyet" usulünün benimsenmesi sonucu yeteneksiz şahsiyetlerin tahta geçmesi de durumu oldukça zorlaştırmıştır.[36] I. Ahmet (1603-1317) zamanında padişahlığın babadan oğla değil, Osmanlı hanedanı içinde "ekber ve erşad" yani en büyük ve en akıllısına geçmesi esası benimsenmiştir. Bu sistemin kabulünden sonra şehzadelerin sancağa çıkma usûlü kaldırılmış, onun yerine kafes usulü getirilmiştir. Sancağa çıkma usulünün kaldırılmasıyla şehzadeler saraya hapsedilmiş, yönetim konusunda tecrübe kazanmadan padişah olmuşlardır.

Devlet adamlarının pek azı makamlarının gerektirdiği tecrübe ve bilgiye sahiptir. Sadrazamlar görevlerinde fazla kalamıyorlar ve azlediliyorlardı. 17. yüzyılda bu göreve 62 kişi gelmiştir. Bunlar içinde sadrazamlık görevinde dört saat kalanlar bile vardı. Halbuki bu zamana kadar geçen üç yüzyılda Osmanlı Devleti'nde 55 sadrazam görev yapmıştır. Padişahların çocuk denilecek yaşta hükümdar olmaları anneleri, yani Valide Sultanların devlet yönetiminde etkili olmalarına neden olmuştur. Valide Kösem Sultan ve Turhan Sultan bu dönemin meşhur şahsiyetleridir. Ayrıca padişah hanımlarının ve cariyelerin de yönetimde etkileri görülmüştür. Eyaletlere kayırma ya da rüşvetle tayin edilen valiler, kadılar ve diğer görevliler bilgi ve tecrübe bakımından yeterli değillerdi. Bunlar gittikleri yerlerde halkı soyuyorlar, merkeze iyi görünmek için de bol bol hediyeler gönderiyorlardı. Her tarafta eşkıyalar türedi. Geniş ölçüde ayaklanmalar meydana geldi. Halkın can, mal ve namus güvenliğinin kalmaması Osmanlı yönetiminde yeni sorunlara neden oluyordu. Yeniçeriler devlet içinde önemli güç oldular ve sık sık ayaklandılar. Başlıca ayaklanmalar: III. Murat, IV. Murat, Genç Osman ve IV. Mehmet zamanında çıkanlardır. Yeniçeriler 1622-1632-1648-1651-1655-1656 yıllarında ve

---

[35] Robert Mantran, *17 YY'ın İkinci Yarısında İstanbul*,Türk Tarih Kurumu, 1. ve 2 Cilt, (çeviren:Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan) ,Ankara 1990, s. 117-121.
[36] Robert Mantran, *17 YY'ın İkinci Yarısında İstanbul.*, s. 2-5.

Köprülüler dönemi sonlarında 1687 ayaklanması çıkarmıştır.[37] II 0sman'ın idamına sebep olmuşlar, Sarayı dahi yağmalayacak duruma gelmişlerdir. Devletin 350 yıllık tarihinde ilk defa padişah idam edilmiştir.[38]

17. yüzyılın başında I. Ahmet tarafından çıkarılan "Adaletnâme" de bu durumun önlenmesi için gerekli tedbirler belirtilmiştir. Bu dönemde Kanun-u Kadim'e aykırı olarak Yeniçeri Ocağı'na rast gele kişiler alındı. Yeniçerilerin sayısı artarken değerleri azaldı. Yeniçeriler ise sayıca tımarlı sipahiler oranla büyük bir artış göstermiştir. Ocağa alınışta uygulanan bozulma, daha sonra evlenememe, başka meslekle uğraşma, kışla dışında ikamet vs. gibi usullerin uygulanmaz olması yeniçerilerin zorba bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır. II. Osman'ın öldürülmesinden sonra etkilerini gittikçe artırdılar. Bu dönemden itibaren "ocak devlet içindir" anlayışının yerine "devlet ocak içindir" anlayışı aldı. Bu durum II. Mahmut devrinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar devam etti.

Değişen savaş teknikleri ve kapıkulu-merkezi bürokrasi dayanışması tımarlı sipahileri oldukça zayıflatmış tımarın ehil kişilere verilmeyip saray yandaşlarına verilmesi tımar sistemini çökertmiştir.[39] Kapıkulu askerlerinin bozulduğu sırada eyalet askerleri de tımarlarının dağıtılmasındaki adaletsizlik ve haksızlık yüzünden eski güçlerini kaybettiler. Dirlikler beylerine, sancak beylerine ve savaşçı eyalet sipahilerine verilmesi gerekirken askerlikle ilgisi olmayan saray mensuplarına ya da para bulmak amacıyla mültezimlere veriliyordu. Dirlik sahipleri dirliklerinin bulunduğu sancaklarda oturmuyorlardı. 16. yüzyılda tımarlı sipahilerin sayısı 140 bin kişi iken 17. yüzyılda bu sayı yetmiş bine düşmüştü. Bütün bunlar Osmanlı Devleti'nin hem askeri kuvvetten mahrum kalmasına, hem de imparatorluk ekonomisinin temeli olan tarım ve hayvancılığın gerilemesine neden olmuştur. Tımarların dağıtımındaki adaletsizlik tımarlı ordusunun bozulmasına, tımarlı sipahilerin sayısının azalmasına, buna karşılık devletin daha fazla maaşlı asker (kapıkulu) almasına sebep oldu. Tımar sistemiyle birlikte bozulan tarım gerilemesine karşın sanayi hayatının tarıma göre biraz daha iyi olmasının nedeni esnaf loncalarının kurallarındaki sağlamlıktır.

---

[37] Ömer Açıkgöz, *Osmanlı Modernleşmesi İktisadi-Siyasi Dinamikler ve Kırılmalar*, Lotus, Ankara, 2008, s. 187-188.
[38] Necdet Hayta - Ünal Uğur, *Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri*, Gazi, Ankara 2008, s. 12.
[39] Ömer Açıkgöz, *age.*, s. 131.

Avrupa'da 15. ve 16. yüzyıllarda ordu ve donanma konusunda önemli gelişmeler meydana geldi. Bu gelişmeler sonraki dönemlerde de devam etti. Osmanlı Devleti ise 18. yüzyıla kadar bu gelişmelerden habersiz kaldı. 17. yüzyılda ustalık gedik adını almıştır. Her meslek grubunun ustaları tarafından seçilmiş esnaf örgütleri ve bu örgütlerin yönetimleri vardır. Bu örgütler kendi mensuplarını merkezi yönetime karşı temsil edip korumaktadır. 17. yüzyıldan itibaren esnaf örgütleri kendi aralarında demokratik olarak kendi başkanlarını seçmeye başlamıştır. Bu demokratik seçime karşılık merkezi otoriteyle esnaf örgütleri arasındaki eski kanun ve geleneklere bağlılık devam etmiş muhafazakar yapı korunmuştur. Bu muhafazakar yapının korunması batıdaki gelişmeler sonucu ilerleyen yabancı esnaf ve tüccarlara karşı Osmanlı meslek örgütlerinin yenilenip değişmesine engel teşkil etmiş, batılı esnaf ve tüccara karşı Osmanlı esnaf ve tüccarını alt konuma düşürmüştür. Osmanlı yöneticileri arasında var olan Kanuni dönemindeki güç ve prestiji koruyor görünme, batıyı küçümseme, yeniliklere ayak uyduramama bunda oldukça etkilidir.[40]

Duraklama devrinde maliye bozuldu ve gelir kaynakları azaldı. Masraflar ise giderek arttı. Bu durumun ortaya çıkmasında şunlar etkili oldu:

- Savaşlarda elde edilen ganimetlerin, yabancı devletlerin verdikleri vergilerin ve hediyelerin azaldı. Savaşların uzun sürmesi ve genellikle yenilgiyle sonuçlanmasının savaş masraflarını arttırması;
- Saray masraflarının artması (Örneğin Kanuni zamanında beş milyon akçe olan sarayın mutfak masrafı 3. Murat devrinde yirmi bir milyon akçeyi bulmuştur);
- Sık sık padişah değişikliği yüzünden, ödenen cülus bahşişlerinin artması;
- Savaşların uzun sürmesi, güvenliğin bozulması, tımarların iyi yönetilememesi yüzünden toprak gelirlerinin azalması;
- İpek ve Baharat Yolunun önemini kaybetmesiyle gelir kaynaklarının azalması;

[40] Robert Mantran, *17 YY'ın İkinci Yarısında İstanbul*, s. 97-101.

- Avrupalıların sömürge yoluyla elde ettikleri gelirler altın ve gümüş miktarını arttırdı. Bu durum Osmanlı parasının değerinin düşmesine neden olmuştur;
- Osmanlı Devleti'nin ihtişamına paralel olarak ülkede lüks ve israfın artması;
- Venedik ve Fransa'ya verilen kapitülasyonlardan sonra İngiltere ve Hollanda'ya kapitülasyon verilmesi;
- Duraklamanın en önemli nedenlerinden biri de 17. yüzyılda doruk noktasına ulaşan Celâli isyanlarıdır. Çıkan isyanlar sonunda halk büyük zararlara uğramış, isyanların yoğunlaştığı yerlerde hayat çekilmez bir hal almıştır.

Tarım ve hayvancılık zarara uğrayınca önemli bir geçim kaynağı gelir getirmez olmuştur. Nüfusun hızla artması ile de Anadolu ve Rumeli topraklarında başıboş dolaşan binlerce insan ortaya çıkmıştır. İç isyanların bastırılmasında kullanılan yöntemler de halkla devlet arasındaki güveni sarstı. Bütün bunlarla ahlâki, kültürel ve ekonomik açıdan bozukluklar giderek yaygınlaştı.

Osmanlı imparatorluğu güneyde Büyük Sahra ve Hint Okyanusu'nu aşamamış, doğuda İran Dağları doğal sınır oluşturmuş ve Safevi Devleti Osmanlı ilerlemesini durdurmuştur. Batıda Osmanlı'nın karşısına Avusturya, Lehistan, Venedik ve Roma Germen imparatorluğu çıkmıştır. Duraklama Devrinde doğuda ve batıda uzun süren savaşlara girilmiş ve bu savaşlarda doğru dürüst kazanç elde edilmemiştir. Kuzeyde gittikçe güçlenen Rusya'da önemli bir problem oluşturmuştur.

Osmanlılar Rumeli'ye ayak bastıkları andan itibaren Avrupa Hıristiyan dünyasının tepkisiyle karşılaştılar. Zaman zaman ittifaklar kurarak Osmanlıların karşısına çıkan Avrupa orduları ilerleyişi durdurmak istedilerse de başarılı olamadılar. Balkanlarda bulunan krallıklar Osmanlı ilerlemesini durduracak güçte olmamalarına karşılık 16. yüzyıl Avrupa'nın güçlü devletleriyle mücadeleler başladı. Osmanlı ilerleyişinin hızı kesilince Avrupalılar büyük saldırılara başladılar.

Avrupalılar Rönesans ve Reform hareketleri sonunda gelişmelerini engelleyen faktörleri ortadan kaldırdılar. Bilim ve teknik sahasında önemli geliş-meler gösterdiler. Avrupa bu gelişmelerle ekonomi ve teknik sahasında çok güçlendi, fikir hayatı gelişti. Askeri bakımdan büyük ordular kuruldu, yeni silahlar

yapıldı. Denizcilik sahasında önemli ilerlemeler meydana geldi. Buna karşılık Osmanlı Devlet teşkilatı bozulmuş, ordunun gücü ortadan kalkmış, bilim ve teknik alanlarında ise önemli bir ilerleme meydana gelmemiştir. Avrupalılar 15. yüzyıl sonlarında ve 16. yüzyılda coğrafya keşiflerini yaptılar. Keşfettikleri yerlerin değerli madenlerini Avrupa'ya taşıyarak sömürgeciliğe başladılar. Bu durum Avrupa'nın zenginleşmesine ve sanayi için gerekli sermayeyi elde etmelerine neden oldu. Yeni ticaret yollarının bulunmasıyla da Avrupalılar kendilerine gerekli malları doğrudan almaya başladılar, İslâm ülkelerinin aracılığına ihtiyaç duymadılar. Bu durum başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere İslâm dünyasının gümrük gelirlerinden mahrum kalmasına, dolayısıyla fakirleşmesine neden oldu.

Bu yüzyıldaki yeniliklerde, Avrupa'daki gelişmeler değil, Kanuni devri örnek alınmış ve bu devir yakalanmaya çalışılmıştır. Yenilik hareketleri genellikle sorunların kökenine inmekten çok, zor ve şiddet kullanarak sorunları bastırma şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yüzyıldaki yenilikler devlet politikası olmaktan çok kişilere bağlı kalmıştır. Yenilikçi kişilerin ölmesiyle başlattıkları yenilikler de sona ermemiştir. Bu yüzyıl yenilikleri genel anlamda başarılı olmamış, yalnızca devletin dağılmasını geciktirmiştir. Bütün bu nedenlerle Osmanlı Devleti duraklama devrine girdi.

2. 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal Durumu

Osmanlı Devletinin ilk kuruluşundan 14. yüzyıla kadar padişahın çevresinde Oğuz boyundan gelen kişiler önemli rollere sahip olmuşlardır. Ancak bu durum 14. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamış ve bu değişim özellikle 17. yüzyıldan itibaren önemli ölçüde kendini göstermiştir. Buna en güzel örnek köprülüler ailesidir.[41] Osmanlıda bununla birlikte büyük aile diye nitelendirdiğimiz aile yapısı 17. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamış yerini çekirdek aile diye tanımladığımız aile yapısına bırakmıştır. Bunda 17. yüzyılda eski adet gelenek ve göreneklerin değişmeye başlaması, kentlerin büyüyüp gelişmesi ve buralara yerleşimlerin artması

[41] Robert Mantran, *17 YY'ın İkinci Yarısında İstanbul*, s. 154.

etkili olmuştur. Bu durum büyük aile yapılarının parçalanmak zorunda kalışında en önemli faktördür. Ailede evin reisi erkektir. Yasal olarak kadınlar hiçbir şeye katılamasa da tüm evi çekip çeviren kadındır. İşte bu durum bu yüzyılda daha belirgin olarak görülmüş siyasi ve ekonomik hayata da tesir etmiştir. Çocuklara gelince erkek çocuk daha önemlidir. Ailenin devamını sağlayacak kişi olarak görüldükleri için ona göre eğitilip yetiştirilir ve el üstünde tutulur. Kız çocukları ikinci konumda olup ev işleri, nakış, dikiş, müzik aleti çalma gibi konularda yetiştirilir. Evlilikler görücü usulü ve geleneklere göredir. Bunlarda büyük kafileler, önemli günlerde toplantılar düzenler. Kararları alıp vermede aile büyükleri söz sahibi olup evlenecek gençler bu kararlara uymak zorundadır. 17. yüzyıl Osmanlı konut yapısı da önemli ölçüde değişmeye başlamış kullanım rahatlığından ziyade özellikle büyük ailelerde gösteriş ve abartı ön plana çıkmaya başlamıştır. Batı tarzında mimari geleneksel mimarinin yerini alma yolunda ilerlemiştir.

Eğitim alanında 17. yüzyılda önemli bir değişiklik yoktur. Köklü gelenek devam etmiştir. Dini bilimler dışında kalan fen ve sosyal bilimler tam anlamıyla uygulanamamış, bu da batıda meydana gelen bilimsel ve teknolojik gelişimlerin takip edilmesinde en büyük engeli teşkil etmiştir. 16. yüzyıl ortalarından itibaren bozulmaya başlayan medrese Avrupa'daki gelişmeleri takip edememiştir. Medreselerdeki bozulmayı öğretim yönünden, müderrisliğe atanma yönünden, disiplin yönünden bozulma olarak incelemek mümkündür.[42] 17. yüzyıl Osmanlı yeniliklerinin bilimsel temele oturtulamamasının sebebi işte bu yeniliklere kapalı olan eski geleneklere bağlı eğitim sistemidir. Entelektüel ve sanatsal alanda birkaç istisna dışında eski ihtişamlı eser ve kişiler artık yok denecek kadar azdır. En önemli yapı mimari alanda Sultan Ahmet Camii ve Yeni Cami'dir. Artık devlet büyük fetihler yapıp zaferler kazanamadığı, ekonomik zenginlik olmadığı için sanat ve sanatçıyı koruma neredeyse sona ermiştir. 17. yüzyıl sanatsal faaliyetlerin en önemli özelliği entelektüel yenilik olmayışıdır. Bunun sebebi eğitim-öğretim sistemi, Arap ve Farslardan alınan edebi gelenektir. Edebi yönden Bâkî, Nef'î eski tarzda eser

[42] Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Pagem A, Ankara 2009, s. 81-85.

veren en önemli şahsiyetlerdendir. Bununla birlikte Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi yeni denilebilecek tarzda eser veren kişilerdir.[43]

17. yüzyıl Osmanlı sosyal-kültürel yaşamı da ekonomik ve siyasal gidişe paralel gitmiştir. Kahvehane 16. yy da kültürel yaşama girmiş ve bundan sonra insanların çok sık gittiği, işlerini gördüğü yerler haline gelmiştir. Kahve modası Avrupa'ya Türkiye'den götürülmüştür.[44] Tütün Osmanlı yaşamına neredeyse kahve ile birlikte girmiş, zaman zaman tütün ve kahvehaneler padişahlar tarafından yasaklanmıştır. Ancak IV. Mehmet zamanında tütün ve kahveden alınan vergiler önemli ölçüde devlete gelir sağlamıştır. Yerleşim yerleri ticaret-zenaat ve ikamet yerleri olarak ikiye ayrılmıştır. Ticaret ve zenaat yerleri gündüzleri oldukça hareketlidir. Eğlence biçimleri mesire yerlerine gitme, hamam, kahvehane, meyhane gibi yerlerde vakit geçirme şeklindedir. Ayı oynatma, meddah ve orta oyunu, karagöz, cambaz gösterileri halk eğlencesinde önemli yer tutar.[45]

Yönetici sınıf dışında şehir halkını oluşturan reâyânın en önemli gruplarından birini tacirler (tüccar) teşkil ediyordu. Mahallî üretim ve ticaret esnaf tarafından yapıldığı halde, şehirler arası, bölgeler arası ve ülkeler arası ticaret tacirlerin elindeydi. Türk ve İslâm gelenekleri toplumda tüccara özel bir yer veriyordu. Devletin denetimi açısından tarımla uğraşanlara ve zanaatkarlara nazaran daha serbesttiler. Küçük tüccarlar ve esnaftan farklı olan bu büyük iş adamları, bölgeler arası geniş çaplı ticaretten ve dışarıdan ithal edilen malların satışından kâr sağlardı. Toplumda, tüccar sayesinde ülkede refahın arttığına, ucuzluğun yayıldığına, padişahın ününün bütün dünyaya yayıldığına ve ülkenin zenginleştiğine inanılıyordu. Başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerin ihtiyacını yakın çevrelerinden karşılamak mümkün olmadığı için büyük tacir ve toptancılar bu alanda önemli bir role sahiptiler; zorunlu tüketim maddelerinin alım, taşıma ve depolama işlerinin yüzde seksen veya doksanını ellerinde tutuyorlardı. Osmanlı şehir hayatının bir diğer grubu da esnaftı. Esnaf sınıflar ve işçi kolları demekti. Küçük ticaret erbabından ve zanaatkârlardan oluşan esnaf hem işçi kollarıyla ilgili ham maddeyi işleyerek üretim yapıyor hem de bunların satışlarıyla meşgul

---

[43] Robert Mantran, *İstanbul'da Gündelik Hayat* (çeviren:Mehmet Ali Kılıçbay) Eren, İstanbul 1991 s. 186-187.
[44] Robert Mantran, *İstanbul'da Gündelik Hayat,* s. 192-211.
[45] Robert Mantran, *İstanbul'da Gündelik Hayat,* s. 216-229.

oluyorlardı. Askeri sınıf üyeleri ve yabancılar hariç, şehir halkının tamamının sınıf sınıf loncalar halinde teşkilatlanmış oldukları söylenebilir.[46] 13. yüzyılda tarikatlar, özellikle fütüvvet kuralları loncalar üzerinde büyük etki yapmıştır. Fütüvvet ahlâkına göre "insan-ı kamil" cömert, özverili, disiplinli büyüklerine karşı yüklerine karşı itaatkâr ve dengeli olan bir kişidir. Böyle bir örgüte kabul edilmek, simgesel bir törenle gerçekleşir; bunun ardından örgüte girene fütüvvet ahlâkı aşılanırdı. Bu hareket, 13. ve 14. yüzyıllar boyunca "ahîlik" adıyla Anadolu toplumunun en göze çarpan öğesi olmuştur. Her meslek grubuna mensup bekâr gençler, yiğit adıyla kendi aralarından seçtikleri bir ahînin önderliğinde, fütüvvet ilkelerine göre örgütlenirdi. Bu dönem Anadolu'da güçlü bir merkezi iktidar olmadığından, ahiler kentlerde birtakım kamu hizmetlerini de üzerlerine almışlar ve politik bir güç olmuşlardır. İslâmî loncalar gerçekte, başlangıçtan beri egemen askerî ve yönetici sınıfa karşı halkı temsil etmiştir Ahiler, erken dönem Osmanlı devlet ve toplumunda önemli bir rol oynamış, ancak mutlakiyet ve merkeziyetçiliğin artması sonucu devlet bunları gitgide kendi denetimi altına almıştır. Ahîlik, kentlerde sadece bir esnaf loncası örgütüne dönüşmüş, fakat fütüvvet ahlâkı esnaf loncalarında devam etmiştir. İşçinin ustaya mutlak itaatini isteyen fütüvvet ahlâkı, lonca sisteminin temel işlevini ifade eder.[47] Lonca temsilcileri hammaddeleri pazardan sabit bir fiyatla toptan alır, ustalara dağıtırdı. Hammaddelerin, başkalarının ya da fırsatçıların ellerine düşmeden ilgili loncalara uygun bir fiyatla ulaşması ve lonca ustaları arasında hiçbirini işsiz bırakmayacak şekilde dağıtılması gerekiyordu. Lonca örgütünün varlığının başlıca sebebi buydu.[48] Devletin tutucu politikası, eski ustaların loncalardaki tekelini güçlendirmiştir. Atölyesi olan ustalar, bunları aile mirasının bir parçası olarak oğullarına, damatlarına ya da akrabalarına bırakmaya başladılar; zamanla usta, kethüda (loncayı dışarıda temsil edip, hükümetle ilişkileri yürüten kimse) ve yiğitbaşı (kethüdanın yardımcısı) unvanlar da, babadan oğula ya da çok seyrek olarak bir kalfaya geçerek, kalıtsal olmaya başladı. En sonunda bu mal, mülk ve ünvanlar, zanaat ve zanaatkârlıkla bağlarını yitirip yalnızca yasal iyelik nesnelerine dönüştüler. 17. yüzyıla doğru Osmanlı lonca sisteminin bozulmasında başka bir

---

[46] Bahaedin Yediyıldız, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 10, Ankara 2002, s. 201.
[47] Halil İnalcık, *Osmanh İmparalorlugu Klasik Çağı (1300-1600)*, İstanbul 2003, s. 157-158.
[48] Halil İnalcık, *Osmanh İmparalorlugu Klasik Çağı (1300-1600)*, s. 162.

etken de, kent loncalarının saray ağaları, hatunlar, kapıkulu askerlerinin eline geçmesidir. Bir İstanbul ihtisab resmî defterinde, dükkânlann çoğunluğu bunların elinde görünmektedir. Esnaf kiracı durumundadır. Yeniçeriler ise, ayrıcalıkları dolayısıyla muhtesiblerin ve kadıların denetiminden kurtularak, lonca yapısını kendi yararlarına göre değiştirme olasılığını elde ediyorlardı. Bunlar, resmî olarak saptanmış pazar fiyatlarını sık sık görmezden gelir, kaliteyi düşürürler, bir ustalık belgesi bile almadan istedikleri yerde dükkan açarlardı. Bütün bu etmenler son dönem Osmanlı toplumunda, geleneksel lonca yapısının bozulmasında ve genel olarak Osmanlı zanaatlarının gerilemesinde büyük rol oynamıştır.[49] Osmanlı toplumunda şehirler kadılar veya kadı naibleri tarafından yönetilmekteydi. En küçük idari birimleri oluşturan idari birimlerin başında imamlar bulunmaktadır. Bir Osmanlı mahallesi cami veya kilise etrafında biçimlenmiştir. Osmanlı şehrinin oluşum ve gelişiminde imarethanelerin çok büyük yeri vardır. Bunlar genellikle bir camiinin etrafında oluşturulan medrese, kütüphane gibi eğitim kurumlarıyla hastane, hamam, aşevi gibi çeşitli hayır kurumlarıdır. Bunlardan başka bu kurumları finanse etmek için vakıf olarak kurulan han, çarşı, fırın, değirmen gibi kuruluşlar bir şehrin çekirdeğini teşkil eder.[50]

Osmanlı ekonomisinin temeli tarıma dayalıydı, dolayısıyla nüfusun büyük bir bölümü köylerde yaşıyordu. Belli kamu görevleri üstlenen ve cebelü beslemek zorunda olan tımar beyleri, genellikle kendilerine dirlik olarak tahsis edilmiş köylerde oturuyorlardı.[51] Aslında köylü; köylü babadan olup, resmî tahrirlerde bu şekilde yazılan ve fiilen de köyde oturan kişi demekti. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarım alanlarının tamamı, geleneksel köy topluluklarından oluşuyordu. Her köy, köylü aileleri mevcuduna, ya da eldeki işgücüne göre kendi içinde çiftlik birimlerine veya bunların alt parçacıklarına ayrılıyordu. Ekonomik bir birim olarak varolabilmek için, her köyün, topluluğu yaşatmaya yeterli miktarda tarım arazisi, koşum ve kesim hayvanları için otlağı, genellikle köyden çok uzak olmayan bir çayırı, bir harman yeri, bir çeşmesi ve bir mezarlığı olmalıydı. Derelerin su gücünden yararlanabilen köylerde un değirmenleri de bulunuyordu. Çiftlikleri veya

[49] Halil İnalcık, *Osmanh İmparalorlugu Klasik Çağı (1300-1600)*, s.164-165.
[50] Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı*, IV. Cilt , Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999. s. 27.
[51] Bahaedin Yediyıldız, *age.*, s. 203.

bir tam çiftlikten küçük birimleri oluşturan tarlalar dönüm olarak ölçülüyordu.Tahıl tarlalarının etrafı genellikle bir hendek, çalılar veya taşlarla çevrilirdi.[52] Köylüler çift-hane sistemi olarak adlandırılan bir üretim sistemi içinde ve devletin kendilerine tahsis ettiği raiyyet çiftliklerini işletiyorlardı. Çift-hane birimi başlıca üç unsurun birleşmesinden oluşmaktaydı. Emek kaynağı olarak hane halkı, koşum gücü olarak bir çift öküz, bu bir çift öküzle işlenebilir boyutlarda bir birim meydana getiren ve tahıl ürünlerine hasredilmiş bulunan tarlalar. Bu unsurlardan ilki diyebileceğimiz çiftlik, hem bir aileyi besleyecek, hem de yeniden üretim masrafları çıktıktan sonra himaye bedelini (vergiyi) de karşılamaya yeterli bir ürün fazlası bırakabilecek büyüklükte olmalıydı.[53] Köy hayatı tıpkı şehirler gibi cami etrafında teşekkül etmiştir. Bazılarında tekke ve zaviyeler de bulunmaktadır. Ahilik geleneği köy yiğitbaşılarının yönetimindeki köy gençlik birliklerinde sürmektedir. Köy idaresi, ilgili sancağın kadısına bağlı olarak teşkilatlanmıştır. Burada imamlar idarî etkinliğe sahiptirler. Teşkilat köy kethüdasının yönetimindeki yiğitbaşılardan oluşmaktadır. Çeşitli köylerin kethüdaları da bir il başına (kethüdasına) bağlıdırlar. Güvenlik işlerinden ise köy subaşılarının yönetimindeki sekbanlar sorumludur. Ziraî hayattan kopan çift bozan grupları özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda bir istikrarsızlık ve güvensizlik unsuru olmuşlardır. Tımar sisteminin bozulması ziraî üretim ve köy havatında istikrarsızlığa sebep olmuştur. Celali kargaşalığı gibi güvensizlik dönemlerinde ulaştırma ve haberleşme imkanlarının az olduğu yeni yerleşim bölgeleri oluşturulmuştur. Devlet otoritesinin zayıflamasıyla güvensizlik faktörleri daha da artmıştır. Mesela yol kesiciler transit ticarete darbeler vurarak hazine gelirlerinin azalmasına yol açıyorlardı. Devletin 17. yüzyıl sonlarında artan asker ihtiyacı ve artan iç güvensizlik beylerbeyleri, sancakbeyleri vs. kapı halkı denen muhafız kuvvetleri bulundurmalarına yol açmıştı. Her devlet görevlisi ve âyân kudretine göre böyle bir kuvvet bulunduruyordu. Levent, sarıca ve sekban da denen bu güçler hem asker olma hem de taşrada güvenliği sağlama ile görevliydiler. Oysa bunlar da kısa sürede iç güvensizliğin sebepleri arasına girdiler. Merkez bunlarla da

---

[52] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt 1 1300-1600, çev: Halil Berktay, İstanbul 2000, s. 224.
[53] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s. 190.

mücadele etmek zorunda kaldı. 17. yüzyılda yoğunlaşan köyden şehre göç olayının sebeplerinden biri de bu iç güvensizliktir.[54]

3. 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Kültürel Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nda yüksek medreseler İstanbul, Kahire, Edirne, Bursa Bağdat, Halep, Konya gibi belli şehirlerdeydi. Orta dereceli medreseler ise her şehir ve kasabada mevcuttu. İstanbul'da özellikle Süleymaniye ve Fatih yüksek medreselerinin diplomaları çok makbûldü.[55] Köy ve kasabalarda ise çocuklar "mektep" denilen ilkokullara giderek okuma yazma öğreniyorlardı. İlköğretim bugünkünden basitti, Türkçe okuyup yazmak, Kur'ân-ı Kerîm okuyabilmek, matematikte dört işlem, lüzumlu din bilgileri, iyi yazı yazmak (hatt) gibi şeyler öğretiliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda medrese ve mekteplerin yanı sıra tekkelerde çeşitli ilim ve sanat alanlarında yüksek bir öğrenim veriliyordu. Tekke kurumu Türklerin İslamiyeti kabulünden itibaren sosyo-kültürel hayatı düzenleyen bir merkez hüviyetini üstlenmiş ve çeşitli nedenlerle devlet aygıtının zayıfladığı ve hatta olmadığı zaman ve mekanlarda dahi toplumsal denetim, sanatsal, düşünsel ve hatta zanaatsal üretim merkezi olarak toplumsal işlevini sürdürüyordu. Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren devlet aygıtının yanında ve yardımında olarak toplumsal etik bağlamında sosyal denetimi sağlayan ve gaza ideolojisini ayakta tutan ve denetleyen kurum olarak son derece işlevsel bir yapıda olduğu görülmektedir. Kısaca tekkeler 16. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı coğrafyası içinde müslümanların, ibadetinin yanı sıra topluca eğlenme ve diğer sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunma imkânını bulduğu en önemli sivil ve tek sosyal kurumdur. Dolayısıyla da bu halk kültürünü organize eden bir kurum olarak son derece önemli bir işleve sahiptir. Ancak 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kahvehaneler, Tekke'nin karşısında bir nevî alternatif müslüman sosyal kurumu olarak belirir. 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyo-kültürel değişimin merkezini

---

[54] Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı*, IV. Cilt , Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999. s. 28,

[55] Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Cilt: 2, Medeniyet Tarihi, İstanbul 1998, s. 157.

kahvehaneler oluşturur.[56] Bu bağlamda 16. yüzyılda kahvehanelere teşekkül etmeye başlayan âşık edebiyatı, 17. yüzyılda gelişimini tamamlamıştır. Saim Sakaoğlu bu yüzyılda yaşayan yirmi dokuz şairin adlarını şu şekilde sıralar: "Karacaoğlan, Gevheri, Tımışvarlı Aşık Hasan, Aşık Ömer, Kayıkçı Kul Mustafa, Ercişli Emrah, Katibi, Bursalı Halil, Kuloğlu, Aşık, Aşık İbrahim, Aşık Nevi, Aşık Yusuf, Benli Ali, Berberoğlu, Haliloğlu, Kamili, Katip Osman, Keşfi, Kırımî, Kul Mehmet, Kul Süleyman, Mahmutoğlu, Öksüz Aşık, Sunî, Şahinoğlu, Üsküdari, Yazıcı". 17. yüzyılda Osmanlı sahası halk edebiyatı büyük gelişme ve genişleme göstermiş, en parlak durumuna gelmiştir. Asker ocaklarında, kalelerde, serhadlerde, kahvelerde, saray ve konaklarda, kasaba ve köylerde pek çok saz şairi yetişmiş, usta sanatkarlar çıkmıştır. Halk hikâyeciliği, meddahlık, halk tiyatrosu (orta oyunu) ve karagöz büyük rağbet kazanmış, bu sahalarda zengin eserler ortaya çıkmıştır. Halk edebiyatı ve sanatı yüksek zümre arasında ilgi uyandırdığı gibi, saz şairleri de aruz vezniyle eserler vermişlerdir. İki zümre edebiyatı arasında bir yakınlaşma görülmektedir. Halk şiirinin nazım şekilleri ve halk edebiyatının nevileri bu asırda belirli kaideleriyle tamamlandığı gibi, saz şiirinin en büyük şairleri de bu asırda yetişmiştir. Karacaoğlan, Âşık Ömer ve Gevheri yalnız bu asrın değil, bütün halk şiirinin yüksek üstatları olarak kabul edilirler. 17. yüzyılda günlük hayattan alınmış bazı konuların Dini-Tasavvufi Türk edebiyatı eserlerinde yer aldığı, işlendiği görülmektedir. Bu durum başlangıçta biraz yadırganmış ise de, sonradan normal bir seyir halinde devam etmiştir. Yani günlük olayların dini muhitlerde vücud bulan tasavvufi eserlerde yer almasına, ilk önce, medreselerden tepki geldi ise de, bu durum bir "medrese-tekke çatışması" şeklinde nitelendirildi. Aslında Tekkelerde gelişen "tasavvufi hareketler ve eserler" tamamen halkın yaşayış biçiminde bir ekol luşturmaya çalışıyordu. Yani tekkeler, halkın kendilerinin anladıkları dille İslam dinini ve tasavvufi kuralları daha şeffaf bir şekilde anlatmaya çalışıyorlardı, fakat bu durum medrese taraftarlarının pek işine gelmiyordu. Bu asrın belli başlı mutasavvıflarından bazıları: Âdem Dede, Niyazi-i Mısrî, Zelili, Akkirmanlı Nakşi, Oğlanlar Şeyhi İbrahim, Elmalılı Sinan Ümmi, Geda Muslu, Kul Nesimi, Ümmi

---

[56] Özkul Çobanoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Türk Halk Kültürünün Değişim, Dönüşüm ve Dinamikleri", *Osmanlı Kültür Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay, Cilt 9, Ankara 1999, s. 56.

Sinanzade, Sun'u'llah Gaybi.. vb'lerdir.[57] Bu yüzyılın en önemli şahsiyetlerinden birisi de Evliya Çelebidir. 1611-1682 yılları arasında yaşayan Evliya Çelebi gezip gördüğü yerler hakkında bilgiler vermiş, aynı zamanda bu yerlerde yaşayan toplulukların kültürleriyle ilgili örnekler de aktarmıştır 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen hemen her alanında görülen gerileme özellikle düşünce hayatında açık bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır. Bu yüzyılda düşünce ve din alanında hoşgörmezlik ve bağnazlığa özellikle dikkat çekmek gerekir. Gerçekten bu yüzyılda bağnazlığın temsilcileri olarak Kadızade Mehmet, Abdülmecit Sivasi, Üstünavi Mehmed gibi vaizlerin temsil ettiği bir vaizler sınıfının ortaya çıktığı görülmektedir. Kendilerine kadızadeler ya da fakılar adı verilen bu vaizlerin başlıca iki özellikleri bulunmaktadır. Bunlar bir yandan tasavvuf ve tarikat mensuplarına düşman idiler, öte yandan devletin türlü alanda geri kalışını, halkın dinden uzaklaşarak, Peygamber devrinden sonra ortaya çıkmış birtakım yenilikleri benimsemiş olmalarına bağlıyorlardı. Bu vaizler cahil halkı okşayan konuşmalar yaparak kendi taraflarına çekmeye çalışmışlar, bu sırada genellikle aydınlara hitap eden ve oldukça hoşgörülü olan mutasavvıflara düşmanca bir tavır takınmışlardır.[58] Kadızadelerin işi çığırından çıkardıkları bu yüzyılda yetişen Katip Çelebi, düşünce hayatında her türlü aşırılığın uzağında, aklın, bilimin ve sağduyunun temsilcisi olan bir düşünürdür. Katip Çelebi ünlü eseri Takvîmü't Tevârîh'in sonunda şöyle der: *"Kişinin ihtiyarlığına alâmet, saç ve sakal ağarmasıdır. Devletin kocadığına alâmet de, baştakilerin saltanat ve ziynete düşkünlüğüdür. Duraklama devresinden sonra bu devir gelir. Ziynet, refah ve lükse rağbet fevkalade artar… Zevk ve rahat, keyif ve konfor vazgeçilmez örf ve adet haline gelir, tabii görülür. Herkes bu nimetlerde hak iddia eder."*[59]

17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu idari ve düşünce hayatında görülen ciddi anlamda gerilemenin edebî alanda verilen ürünlerde olumsuz bir etki yaratmaması dikkate değerdir. 17. yüzyıl siyasî ve sosyal tarihimizde Osmanlı Devleti'nin en hareketli zamanlarından biridir. Bu yüzyıl, siyasî olarak birçok sıkıntının zuhur ettiği

---

[57] A. Güzel - A. Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı İlmihal (Bir Müslümanın Yol Haritası,İman, İbadet, Ahlâk)* Akademi Araştırma Heyeti, Işık Yayyınları, 2005, s. 423-424.
[58] Hüseyin Yuraydın, "Düşünce Hayatı ,17.yy", *Zirveden Çöküşe Osmanlı Tarihi 1600-1908*, Doğan Ofset Matbaacılık, Cilt 2, İstanbul 1998, s. 277.
[59] Yılmaz Öztuna, *age.*, s. 216.

bir zaman dilimi olarak bilinmekle beraber bütün siyasi çekismelere ve sosyal kargasalara rağmen edebiyatımızda en olgun eserlerin verildiği dönemlerden biri olmustur. Osmanlı İmparatorlugu için, içtimâi ve idârî hayat açısından bir gerileme dönemi olarak görülse de, özellikle sâir sultanların himayesinde yetisen meshur âlimler sayesinde mimarî, mûsikî, siir, cografya, tarih, tezkire alanlarında yükselisin devam ettigi bilinen bir gerçektir.

3.1. Nazım Temsilcileri

17. yüzyılda yaşamış divan şairleri şunlardır: Nef'î (1572 - 1635), Nâbî (1641 - 1712), Nailî (öl. 1666)**,** Neşatî (1623 - 1674), Şeyhülislam Yahya (1553 - 1644), Nev'îzâde Atâyî (1583 - 1635), Fehim-i Kadim (1627 - 1648), Karacaoğlan, Gevherî (17. yüzyıl), Âşık Ömer (17. yüzyıl), Kayıkçı Kul Mustafa (17. yüzyıl), Esrar Dede (1748 - 1796), Niyâzî-i Mısrî (17. Yüzyıl), Evliya Çelebi (1611 - 1682), Katip Çelebi (1609 - 1657), Nâimâ (1655 - 1716), Peçevî İbrahim Efendi (1572 - 1650), Nergisî (1592 - 1635), Veysi (1561 - 1628), Sabrî (öl. 1645), Şeyhülislam Bahâyî (1601 - 1653), Cevrî Çelebi (öl. 1654), Fevzî (1638 - 1679), Nadirî (öl. 1626), Nevizade Ataî (1583–1635), Nâil-î Kadim (öl. 1666), Mustafa Koçi Beğ (öl. 1648).

3.1.1. Sabrî (öl. 1645)

Asıl adı Mehmed Şerif Çelebi'dir. 17. yüzyıl şairlerinden İlmî-i Nâzik'in oğludur. Medrese öğreniminden sonra müderrislik ve kadılıklarda bulunmuş, en sonunda Sultan IV. Murad'ın nedimlerinden olmuştur. Sabrî'nin küçük bir Divan'ı vardır.[60]

Sabrî, Nef'î'den sonra en tanınmış kaside şairidir. Bazı şiirlerinde ahenk bakımından Nef'î'ye yetiştiği bile olmuştur. Fakat Nef'î'nin gür sesi yanında hayal zenginliği, anlatımdaki ustalığı Sabrî'de yoktur. Düzgün ve tanınan bir sesin altında

[60] Haluk İpekten, *Nef'î, Hayatı Sanatı Eserleri,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 20.

okuyucuyu umutsuzluğa düşüren bir boşluk bırakmıştır. Yüzyılın kaside şairleri arasında Sabrî'den sonra Âlî (ölm. 1648) sayılabilir.

3.1.2. Şeyhülislâm Yahya (1561 - 1643)

16. yüzyılın ikinci yansıyla 17. yüzyılın ilk yansında yaşamış olan Şeyhülislâm Yahya, İstanbul'da 1551'de doğdu. Şeyhülislâm Ankaralı Bayramzade Zekeriya Efendi'nin oğludur. Kaynakların verdikleri bilgiye göre iyi bir öğrenim gördü ve devlet hizmetinde hızla yükseldi. Bir süre medreselerde görev aldı. Halep, Şam, Mısır, Bursa, Edirne kadılıkları yaptı. İstanbul'da da bir yıl kadılık yaptı. Anadolu ve Rumeli kazaskerliği görevlerine getirildi. 1622'de de bir yıllığına şeyhülislâm, 2 yıl sonra bu kez 7 yıllığına yine şeyhülislâm oldu. IV. Murat döneminde bu görevden çekilmek zorunda kaldı. Üçüncü kez şeyhülislâm görevine getirildi ve ölüm tarihi olan 1644'e kadar bu görevde kaldı. Gerek kişiliği gerekse şiirde gösterdiği ustalıkla başta dönemin padişahı IV. Murad olmak üzere çevresinden büyük saygı görmüştür. Dönemin şairleri Nef'î, Atâyi ve Nâ'ilî, Şeyhülislâm Yahya'ya gösterdikleri saygıyı ona yazdıkları şiirlerde dile getirmişlerdir. Kendinden sonraki divan şairlerine örnek olmuştur. Dili temiz, söyleyişi zarif ve hayal bakımından zengindir. Esprili şiirleriyle bilinir. Bir devlet adamı olarak halk tarafından da çok sevilirdi. Yahya, IV. Murad'a yazdığı bir methiye dışında kaside yazmamış ancak, kendisine bir devlet büyüğü olarak kasideler sunulmuştur. Kısacası yaradılışı da gazel söylemeye uygun olan Yahya, gazel şairidir ve edebiyatımızdaki yerini gazelleriyle kazanmıştır. Hayatın zevk ve eğlencelerini insanoğlunun duygusal özlemlerini olduğu gibi yalın bir dille ve içtenlikle gazellerinde dile getirmiştir. Bir gazel şairi olarak şiirlerinin konusu çoğunlukla aşk, doğa ve rindliktir. Şeyhülislâm olmasına karşın şaraptan meyhaneden sıkça söz etmesi tutucu çevrelerce hoş karşılanmamış hattâ küfürle suçlanmıştır. Yahya ise şiirlerinde her zaman, riyakâr din adamlarına karşı meyhanenin hoşgörüsüne sığınmayı, alçakgönüllülüğü, içtenliği, gerçek rind doğruluğunu savunmuştur. Şeyhülislâm Yahya'nın neşeli, hayata bağlı, hoşgörülü ve

candan kişiliği şiirlerine, insana yakın ve samimi bir yapı kazandırmıştır. Şiirlerindeki içtenliğin yanı sıra İstanbul Türkçesini de başarılı bir biçimde kullanan Yahya'nın samimi şiirleriyle, rahat anlatımı, kendisine döneminde ve döneminden sonra büyük ün sağlamış ve divan şiirinin gazel ustaları arasında yer almasına yardımcı olmuştur. Bazı kaynakların, Yahya'nın Bakî ile Nedîm arasında "köprü" oluşturduğu görüşünde olmalarında gerçek payı vardır. Rindane ve âşıkane konulu gazelleri İstanbul Türkçesinin en güzel örnekleri arasındadır. Nedîm de divanında gazel söylemede Bakî ve Yahya'yı beğendiğini söyler. Üslûbu içerisinde yer yer tasavvufî edaya rastlanırsa da genelde şiirlerini lâ-dinî bir atmosfer içerisinde yazmıştır. Yahya çağdaşı Nef'î'yi beğenir, ayrıca onunla dostluğu da vardır. Nef'î'den etkilenerek ya da latife yollu Nef'î'ye cevaben yazdığı bazı şiirlerini kaynaklar kaydederler. Hoş sohbet, nükteci bir kişiliğin sahibi olarak tanınmıştır.[61] Eserleri**:** *Dîvân*, *Sâkî-nâme,* Muhsin-i Kayserî'nin *Ferâiz* adlı eserinde yaptığı şerhi bulunan Yahya, *İbn-i Kemâl'in Nigâristâ*'ının tercümesini de yapmıştır.

3.1.3. Şeyhülislâm Bahâyî (1601 - 1653)

Bahâyî, şeyhülislâm olduğu ilk zamanlarda tütün içmenin haram olmaduğuna dair bir fetva verir.[62] Bu fetva, o devirde Kadızadeliler olmak üzere pek çok kesimin hoşuna gitmemiş ve onu seyhülislamlık mevkiinde görmek istemeyen kişilerce kullanılmıştır. Bahâyî'nin bu fetvası öteden beri şeriat ve tasavvuf mensupları arasındaki çekişmeleri gün yüzüne çıkarmıştır. Üstüvani Mehmed Efendi isminde bir vaizin teşvik ve tahrikiyle bu kesimin mensuplarının tekke basması ve tekke mensuplarını hırpalaması karşısında Bahâyî kesin bir tavır takınır ve tasavvuf ehlinin düşüncelerinde serbest olması gerektiğini savunur. Üstüvani Mehmed Efendi'nin affı için yüksek yerlerden gelen ricaları reddeder. Bahayi'yi şeyhülislâmlık mevkiinden eden olay ise şöyle gerçekleşir: Bir İngiliz tüccarı, İzmir'deki İngiliz konsolosundan 200 akçe alacağı olduğunu söyleyerek İzmir

[61] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Basımevi, Ankara 2002, s. 186.
[62] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, c. III, (Haz. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968, s. 2101.

kadısına başvurur. Fakat İngiliz ve Türkiye arasındaki kapitülasyonlar gereği 200 akçe ve daha yükseği davalara İngiliz mahkemeleri bakabilir. İzmir kadısı Hasimizade buna rağmen konsolosu yargılamak isteyince Sadrazam Melek Paşa, durumu idare etmesi için Bahayi'ye haber gönderir. Bahâyî, Galata'daki İngiliz elçisini çağırıp durumu anlatarak konsolosun görevinden alınmasını ister. Fakat elçi Bahâyî'nin isteğini yetkisi olmadığını ileri sürerek reddeder. Bunun üzerine Bahâyî, elçiyi hapsettirir. Bu olay üzerine sadrazamın ve ocak ağalarının da etkisiyle 1651'de Bahâyî azledilerek Bergama'ya sürgün edildi.[63] 1652'de ikinci kez şeyhülislâmlık makamına getirilen Bahâyî'nin bundan sonraki meslek hayatı önceki kadar sıkıntılı geçmemiştir. Bahayi ölüm tarihi olan 1653 yılına kadar bu makamda kalır.

Şeyhülislâm Bahâyî, şairliği bakımından 17. yüzyılın önemli edebi simalarındandır. Onun şiirleri bu devirde Türk şiirini derinden etkileyen Sebk-i Hindî akımının etkisindedir. Bahayi, bu akımın etkisiyle dilde ve hayallerde zarif şiirler yazmıştır. Bahayi, pek çok nazım türünde şiirler yazmasına karşın divan şiirindeki yerini ve şöhretini sağlayan gazelleridir. Duygusal gazellerinde aşk, sevgi, sevgili, sevgilinin güzelliği ve vefasızlığı, ayrılık, özlem, kavuşma gibi konuları işlemiştir. Özellikle aşk konusunu islediği gazelleri divan şiirinin en güzel örnekleri arasında yer alır. Divanında altı kaside bulunan Bahâyî'nin bir kaside şairi olduğunu söylemek güçtür. Bu kasidelerden dördünü devrin padisahı IV. Murad'ı övmek için yazmıstır. Biri Sadrazam Mehmed Pasa'nın Halep'te IV. Murad için kurdurduğu çadır için dolayısıyla yine aynı padişaha övgü, son kaside ise Silahdar ve kaptan-ı derya Mustafa Paşa'ya övgüdür. Bahâyî, mesnevilerinde de kasidelerinde olduğu gibi IV. Murad'ı övmüştür. Bir sakiname olan birinci mesnevisinin bir yerinde kadılık ve müderrislik mesleklerinde karşılaştığı haksızlıkları ifade eder. Bahâyî, özellikle rakiplerinin yaptığı hile, oyunların ve iftiraların onun padişahın dergahından kovulmasına sebep olduğunu söyleyerek zamandan ve rakiplerinden sikayet eder. Kaynaklarda zeki ve sakin tabiatlı olarak bahsi geçen Bahâyî, memuriyet hayatında verdiği kararlarda kimsenin tesiri altında kalmamış, adalet uğruna azledilmeyi göze almıstır. Bahâyî, divanında nazım türlerinin tamamına

[63] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, s. 2101-2106.

yakınını kullanması, sanatkarane üslubu, dile hakimiyeti ve dönemin sosyo-psikolojik özelliklerini aksettirmesi bakımından divan edebiyatında haklı bir yere sahip bir divan şairidir.

3.1.4. Cevrî Çelebi (öl. 1654)

Cevrî Çelebi, Cevrî Dede olarak da bilinen şairin asıl adı İbrahim'dir. 17. yüzyılda İstanbul'da yaşamış Türk şair ve hattatlarındandır. Divân-ı Hümâyun kâtiplerinden güzel yazı yazandır.[64] Dogum tarihi hakkında kesin bilgi olmamasına rağmen 1629'da reîsü'l-etıbbâ olan Emir Çelebi için istinsah ettigi bir Mesnevî nüshasının sonuna düşürdüğü tarih mısrasının gösterdigi 1600 yıllarında doğduğunu söylemek mümkündür. 1654 tarihinde vefât eder. Cevrî, bir süre Bostan Efendi ve Abdülkerimzâde'den ders almıştır. Aynı zamanda Mevlevî dervişi hattat Abdî'den (öl.1647) yazı dersleri aldı.[65] Cevrî, bir süre Divan kâtiplığı yapmış, sonra bu görevden ayrılarak hattatlık yaparak geçimini saglamıstır.

Cevrî İbrahim Çelebi, divan ve tekke şiirine hakkıyla vâkıf olan bir sâir olarak oldukça zengin bir siir mirası bırakmıstır. *Mesnevî-i Şerîf'in* 360 beytin her beyti şerîfini beşer beyittle terkîb-i bend tarzında *Cezîre-i Mesnevî* namıyla şerh etmistir. Melhame tahrîr etmistir. Hilye-i Hakâniye nazîre üzre Resûl-ü Ekrem (s.a.v) Hazretlerinin meth-i serîflerinde nazm eyledigi na't-ı serîfe ve *Hilye-i Çâr-Yâr-ı Güzîn* ve manzumeleri de vardır. Cevrî'nin eserleri*: Divan, Selimname, Hilye-i Çihar- Yar-ı Güzîn, Hall-i Tahkîkat, Aynü'l- füyuz, Melhame ve Nazm-ı Niyâz*.[66]

Cevrî'nin *Divanı'*nda kasideler, gazeller ve tarihler esas olmak kaydıyla, terkipler, rubaiîler ve tesdisler vardır. *Divan'*da bulunan kasîdelerden ikisi nâ't olup, biri, velâdet sebebiyle yazılmıstır. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'ye, IV. Murat'a, Sultan İbrahim'e ve IV. Mehmed'e methiyeler sunmuştur. Diger kasideler de devrin devlet

---

[64] Mehmet Süreyyâ, *Sicilli-i Osmânî* yahut *Tezkire-i Mesâhir-i Osmaniye*, (haz. Doç. Dr. Ayhan Öztürk, Dr. Ramazan. Tosun), II, s. 97.

[65] Süleyman Sadettin Müstakîmzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 639.

[66] Seyhî, Muhammed Efendi, S*akâyık-ı Nûmâniyye ve Zeylleri*, III, s. 663-665.

ricâline sunulmus veya gönderilmistir. Cevrî'nin *Dîvân*'nındaki terkîb-i bendlerinde, tasavvuf yönüyle, seyr-i sülûkün ileri safhasında oldugu anlasılır.

Selîmnâme'de Yavuz Sultan Selim'in menkabelesmis sahsiyeti ve kahramanlıkları anlatılmaktadır.

Hilye-i Çihâr Yâr-ı Güzîn, Cevrî'nin en meshur eserlerinden biridir. *Hilyei Çihâr Yâr-ı Güzîn,* dört halifeyi değişik özellikleriyle tasvîr ederek onları öven kısa, mesnevî tarzında yazılmıs bir manzumedir.

Hall-i Tahkîkât, 415 beyitlik Türkçe terkib-i benddir. Sadrazam Sofu Mehmed Pasa'ya ithaf edilen *Hall-i Tahkîkât,* beyitlik başlangıç bölümünden sonra Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin ilk 18 beytiyle, eserden seçilen kırk beytin her birine beser beyit eklenmesinden meydana gelmis, sonuna da altı beyitlik bir hatime kısmı ilâve edilmistir.

*Aynü'l- füy*uz*,* Yusuf Sîneçak Dede'nin, *Mesnevî'*den bir mana bütünlügü içinde seçtigi 366 beyitten meydana gelen *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinin manzum serhidir.

Melhame, Cevrî'nin çok tanınmıs eserlerinden biri olan bu mesnevî, Yazıcı Salih'in 1408 yılında yazdığı Ş*emsiyye* adlı mesnevîsinin Cevrî tarafından yeniden kaleme alınmasıyla meydana gelmiştir. *Melhame* tabii olayların, içtimâî olaylar üzerindeki tesirleri daha açık ifâde edilmektedir. Zirâatla ugrasan insanların ihtiyaç duydugu meselelere çok yer verilmistir.

Nazm-ı Niyâz, 12 ayın özelliklerinden bahseden Mart ayından baslayarak, yılın aylarını nazmeden mesnevî tarzında yazılmıs bir kitaptır. Yaklasık 200 beyitten oluşmuştur.

3.1.5. Fevzî (1638 - 1679)

17. yüzyılda yaşamış olan Fevzî'nin hayatı hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır. İstanbullu olup asıl adı Hacı Mehmed Ağa'dır. IV. Mehmed'in vezirlerinden Musahip Mustafa Paşa'nın nedimi olan Fevzî, 1679'da hac için Mekke'ye gitmiş ve orada vefat etmiştir. Mekke'ye gömülmüştür. Bu şairlerin

şiirlerine verilen örnekler, elimizdeki divan nüshalarında bulunmaktadır. Fevzî'nin doğum tarihi ile ilgili, tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Mehmed Fevzî'nin ölüm tarihi ise tezkirelerde 1679 olarak verilir.[67] Fevzî'nin edebî kişiliği hakkında tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde pek bilgi bulunmamaktadır. Safâyî, şair hakkında *"nazm ü inşâda vü kayd ü imlâda kesb-i mahâret ile asrun şuarâsından"*[68] diyerek onun nazım ve nesirdeki başarısından söz eder. Safâyî, Fevzî hakkında değerlendirmede bulunurken, onun çoğu şiirinin Vecdî'ye nazire olduğunu söyler.[69] Fevzî, bir gazelinde ustaca bir nazire yazdığından söz ederek; Sebk-i Hindî'den dolayı Nâilî'nin izinden gitmenin zor olduğunu, ancak yazdıklarının ondan aşağı kalmadığını söyler. Divanında yine, Nâilî'ye nazire olan başka gazellere de rastlanr. Nâilî, Vecdî ve Nef'î'nin dışında Fevzî'yi etkileyen şairler arasında; birer gazeline tahmis yazdığı Fehîm-i Kadîm ve Şehrî bulunmaktadır. Fevzî özellikle gazellerinin bazı beyitlerinde zaman zaman kendini över. Fevzî kendi gazellerinde şairliği üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunurken, gazel sahasında benzeri olmayan yeni tarzların kendisine ait olduğunu iddia eder. 17. yüzyılda, İran edebiyatında eskiye oranla büyük şairler yetişmez. Türk şairler, bu yüzyılda kendilerinden önce yetişmiş olan Fuzûlî, Bâkî, Nef'î gibi şairleri kendilerine örnek alırken, yazmış oldukları şiirlerle övünmekten de geri kalmazlar. Fevzî de sahip olduğu şairlik kudreti ile şairlerin kendisini kıskandığını büyük bir gururla söyler.

3.1.6. Nâbî (1642 - 1712)

Nâbî, 17. yüzyılın ikinci yarısı ve 18. yüzyılın başlarında yaşayan çok ünlü bir divan şairidir. Urfa'lıdır. Eserlerindeki ifadelerden, 1642'de doğduğunu ve yirmili yaşlarının başında, yani Sultan IV. Mehmed'in (1648-1687) saltanatı döneminde İstanbul'a gittiği bilinmektedir. İstanbul'da, kendisini divan kâtibi tayin

[67] İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-âsâr li-zeyl-i Zübdetü'l-eşar,* Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Ankara 1985, s. 328.
[68] Mustafa Safâyî, *Nuhbetü'l-âsâr min fevâ'idi'l-eş'âr,* (Haz. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2005, s. 210.
[69] Mustafa Safâyî, *age.,* s. 211.

eden Vezir Musahib Mustafa Paşa'nın himayesine girer. 1679'da hacca gider ve döndüğünde Musahib Mustafa Paşa onu kendisine kâhya (kethüdâ) tayin eder. Paşa'nın 1686'da ölümünün ardından Nâbî, yaklaşık 25 yıl kalacağı Halep'te yaşar. 1710 yılında maiyetinde bulunduğu Halep valisi Baltacı Mehmed Paşa ikinci kez sadrazamlığa atandığında, paşayla birlikte İstanbul'a döner. Burada Nâbî önce darphane şefliğine (darphane emîni), sonra Anadolu muhasebeciliği şefliğine ve son olarak sipahî ve silâhdârlar dışında kapıkulu süvarilerinin maaş ve ayrıntılarının kayıt dairesine atanır. 10 Nisan 1712'de vefat eder ve Üsküdar'daki Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir.

Nâbî, eserlerinde konu ve üslûp hususunda son derece çeşitlilik gösterir. Hem şiir hem de nesir türlerinde eserler üretmiştir. Bazı eserleri oldukça kolay anlaşılır Türkçe ile yazıldığı halde, bazıları ağır şekilde Fars tesirinde bir tarzla yazılmıştır. Şiirlerinin en azından bir kısmı sade bir dille yazılmışken, nesrinin genellikle süslü olduğu söylenilebilir. Osmanlı şiir dünyasında ona özel bir konum sağlayan, felsefî, ahlâkî anlatım biçimi ve öğretici tarzı olmuştur. "*Nâbî; şiirlerinde 17. yüzyıl Osmanlı devletindeki sosyal hayatı ve toplum düzenini oldukça iyi yansıtan bir şairdir. Şiirleri çağının toplum hayatında görülen kötümserliği, tevekkülü, kanaati yansıtır. Ahlak düşkünlüğünü, açgözlülüğü, mal ve makam hırsını, hasisliği vb. kötülükleri, kısacası çağının bozuk düzenini ve çökmeye yüz tutmuş gidişini şiirlerinde yeren Nâbî, şiirinin bu özelliğiyle, devrinin güçlü ve sadık temsilcisidir".*[70] Nâbî'nin bu eğilimi, atasözlerini dâhil etmekteki ustalığı ile uygun bir şekilde güçlenmiştir. Nâbî uzun bir süre son derece ünlüydü ve kendisine "Şairlerin Hükümdarı" unvanı verilmişti. Nâbî'nin *Türkçe Divanı* özellikle sayıca ve önemce ağır basan gazelleriyle meşhur. Bu gazeller sade bir dille ve kısa ve özlü bir tarzla karakterize edilmiştir. Gazeller alfabetik olarak sıralanmış olup her yeni harf bir rubaî ile başlamaktadır. Onun yaklaşık elli şiirini (gazel ve tahmis) içeren Farsça divançesi *Hayriyye*, Nâbî'nin en ünlü eseridir. Bu mesneviyi oğlu Ebü'l-Hayr için 1701'de Halep'te yazmıştır. Yaşam için bir rehber olma amacını taşıyan eser, babasından oğluna bir nasihat kitabıdır (nasîhat-nâme). Özlü bir tarzda yazılmıştır ve Nâbî'nin yaşamının tüm yönlerine ilişkin eğitici düşüncelerini içerir. Bu, onun

---

[70] Mine Mengi, *Divan şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, 2. b., Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991, s. 34.

ahlâkî ve felsefî söz söyleme tercihinin en çok göze çarptığı çalışmasıdır. *Hayriyye* büyük ilgi ve etki yaratmıştır; örneğin Erzurumlu İbrahim Hakkı (öl. 1780) *Ma'rifet-nâme*'sinde eserin kaynağından söz etmeden bir dizi beytini alıntılamıştır.[71] Yaklaşık 600 beyitten oluşan bu mesnevi 1675'te Edirne'de Sultan IV. Mehmed'in oğullarının sünneti nedeniyle yapılan şenliklerin bir tasviridir. Dili açık ve sadedir, tarihî ve sosyal yönden oldukça önemlidir. *Hayrâbâd* Nâbî'nin son mesnevîsidir (1706'da yazılmıştır) ve onun en başarılı eserlerinden biri olarak kabul edilir. Eser, Arapça ve Farsça kelimelerle dolu bir dilde aşk ve macera hikâyesidir. *Tuhfetü'l-Harameyn* Nâbî'nin hac seyahatinden birkaç yıl sonra, yani 1682'de yazdığı hac yolculuğunu anlatır. Oldukça ağır bir üslûpla yazılmış düzyazı metne kendisi ve başkaları tarafından yazılmış beyitler serpiştirilmiştir. Onun buradaki üslûbu süslüdür. Nâbî yaklaşık yirmi yıllık bir aradan sonra ikinci bir Zeyl yazmıştır: *Zeyl-i Zeylü'n-Nâbî*. Bu iki Zeyl bazı yazmalarda bir arada, bazılarında ayrı ayrı yer alır. *Münşe'ât* resmî ve özel mektupların bir derlemesidir ve bu yönüyle oldukça önemlidir.

3.1.7. Neşâtî (öl. 1674)

Döneminin, bilhassa gazel nazım şeklinin usta şairleri arasında kabul edilen Neşâtî'nin (öl.1674) asıl adı Ahmet'tir. Kaynaklarda, şairin önce "Semendî" mahlasını kullandığı daha sonra ise, devrin şeyhülislâmı tarafından kendisine "Neşâtî" mahlası verildiği nakledilir. Mevlevîliği ile bilinen şair, Edirne Mevlevîhânesi şeyhliğine kadar yükselir ve bu görevde iken vefat eder. Sağlam bir dile ve zarif bir üsluba sahip olan şairin şiirlerinde titiz bir sanatkârın derinliği ve duygulu ifadesi görülür. Hayal inceliği, lirizm, samimiyet ve zarafeti onun şiirlerinin başta gelen özelliklerdendir.[72] Diğer taraftan Neşâtî'nin şiirlerine bakıldığında en çok samimi bir eda ile aşkı terennüm etmiştir, denilebilir.

---

[71] İskender Pala, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'da Nâbî Tesiri", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, X, 1990, s. 195-209)

[72] Mustafa Safâyî, *age.*, s. 595.

Neşâtî'nin yaşadığı 17. yüzyıl, divan edebiyatının hemen her dalında olduğu gibi, şiirde de en gelişmiş yüzyıllarından biridir. Bu devir şairlerinin üslûbu, genel olarak ince ve naziktir. Yabancı kelimeler ve uzun tamlamalar, çok kullanılmıştır. Sözün güzelliği yanında, anlamda derinlik ve hayallerde genişlik aranması; mübalâğa, tezat ve telmih gibi edebî sanatların çok kullanılması, yine bu dönem şiirinin özelliklerindendir. Asrın şairleri, şiirlerini kısaltmaya ve söylemek istediklerini öz ve manaca zengin sözlerle anlatmaya özen göstermişlerdir. Yer yer Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan uzun, zincirleme izafet terkiplerini de kullanmıştır. Şair, mana inceliği, hayallerin genişliği, sözün kolay anlaşılır olmaktan uzaklaşması hedeflerini gerçekleştirmek için, çeşitli terkiplere başvurmuştur. Bunlara örnek olarak, şairin şiirlerinde dörtlü izafet terkipleriyle yapılmış *"zamân-ı mâtem-i şehzâde-i zî-şân-ı Ekrem, berk-ı hırmen-sûz-ı baht-ı cân-ı a'dâ, fürûg-ı neyyir-i ikbâl-i âsaf-ı Ekrem"* örneklerini vermek mümkündür. Divanda üçlü ve ikili izâfet terkibi ile yapılmış tamlamaların sayısı da oldukça fazladır.

Neşâtî'nin edebiyatımızdaki asıl önemli yönü, gazellerinde "Sebk-i Hindî"yi yansıtma başarısıdır. Şair, Sebk-i Hindî özelliklerini başarıyla uygulamış; anlamı gazelin bütününe yaymaya çalışmış; âhenk ve hayal zenginliğiyle birlikte duyuş inceliğini de yakalayıp mahlasına uygun, neşeli bir aşkı konu etmiştir. Bu sebeple o, Vecdî'yle birlikte bu tarzın üstadı kabul edilir. Sebk-i Hindî akımına bağlı şairler, az sözle çok şey anlatmaya çalıştıkları için, fazla sözden kaçınarak veciz ifadelere başvurmuşlardır. *Neşâtî Dîvânı*'nda "îcazlı" veya "veciz" olarak nitelendirebileceğimiz beyitlerin sayısı da az değildir. Dikkat edilirse, nakledeceğimiz örnekler, bazen bilgece bir fikri, hayata, tabiata ve aşka dair bir görüşü, bazen ahlâkî bir tavrı, tenkit yahut tavsiyeyi içine almaktadır.

Şiirlerinde atasözlerine ve deyimlere yer verme yönüyle Yunus Emre, Necâtî Bey, Hayâlî Bey, Bâkî, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Dadaloğlu gibi şairlerimizin biraz daha ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

3.1.8. Ganîzâde Nâdirî (öl. 1626)

Ganîzâde Nâdirî 1572 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. Şiirlerinde Nadiri mahlasını kullanmıştır. Babası Abdülgani Efendi, Bolu'nun Gerede kazasında ilim ve fazilet sahibi şair bir kimseydi. İlk tahsile babasıyla başlayan Nadiri, Hoca Sadeddin Efendiden okuyarak icazet almıştır. Şeyhülislam Sunullah Efendinin damadıdır. Sadeddin Efendi'den mezun olduktan sonra, İstanbul'da Papazoğlu Medresesine tayin edilir. Daha sonra birçok medresede vazife yapan Nadiri en son 1601'de Süleymaniye'de dördüncü medresede müderrislik yapar. 1602'da Selanik kadılığına tayin edilir. Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın isteği üzerine azlolundu. 1604'da Selanik kadılığına iade edilir. Aynı sene Mısır Kahire kadılığına tayin olup, 1605'te Edirne kadılığına getirilir. 1607'de İstanbul kadısı, 1608'de de Galata kadısı olur. Buradan Anadolu kazaskerliğine yükseltilir. İki yıl bu görevi yürüten Nâdirî, 1614'te azledilir. 1617'de Anadolu kazaskerliğine tayin edilir. Sultan II. Osman zamanında 1619'da şeyhülislâm olan Yahya Efendinin yerine Rumeli kazaskeri, nihayet 1622'de emekli olur. 1624'te tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilir. 1626'da 56 yaşında vefat eder. Kabri İstanbul'da Abid Çelebi Mescidi haziresindedir. Resmi vazifelerinde devlet ve milletin menfaatlarını koruyup, bunun için çalıştığından, menfaatçılar ve kötü düşünceli kimseler tarafından devamlı haksızlıklara uğrayan ve bu hali kasidelerinde belirten Nâdirî, hat sanatında da eser vermiştir. Sülüs, nesih, rika, celi ve talik hatlarında tanınmıştır. Alim ve kültürlü bir kimse olan Nâdirî, geniş hayal gücüne sahip bir şairdir. Eserlerinde duygudan çok düşünce hakimdir. En samimi ve duygulu şiirleri dini şiirleri ve miraciyelerdir. Şiirleri şekil ve vezin bakımından da kusursuz sayılabilecek bir mükemmelliktedir. Kasidelerinde çoğunlukla bütün bölümler mevcuttur. Aruz veznini başarıyla kullanmıştır. Nadirinin Mesihî, Haletî, Fuzûlî, Manî gibi şairlere nazireleri vardır. Kendisi de, devrinde beğenilip sevilir. Ayrıca kasidelerine Nef'î ve Nev'îzâde Atâyî, Azmizade Haletî gibi devrinin üstadları tarafından nazireler yazılmıştır. Divanında III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed Han, I. Mustafa, II. Osman ve devletin ileri gelenleri için söylediği otuz yedi kaside yer alır. Terci-i bend mersiye, tahmis, kıta, kıta-ı kebir, gazeller ve rubailer de

bulunmaktadır. Atai *Şehname'*sini Firdevsi'nin *Şehname'*sini örnek alarak yazmıştır. Eserde padişah II. Osman'ın tahta çıkışından başlayarak İran savaşları, padişahın da katıldığı Hotin Seferi ve İstanbul'a dönüşünde oğlunun dünyaya gelmesi dolayısıyla yapılan şenlikler anlatılır.[73] Eser mesnevi tarzında yazılmış ve devrinin tarihi olaylarını anlatır. *Münşeat* çeşitli şahıslara yazılmış mektuplar. *Kalemiyye Risalesi* Arapçadır. *Tefsir-i Beydaviye* yaptığı haşiye, bir başka eseridir.

3.1.9. Nev'îzâde Atâyî (1583–1635)

17. yüzyıl Osmanlı şairi, tarihçi ve Hanefi mezhebi fıkıh âlimi olan Nevizade Atâî, 1583 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Adı Ataullah olup, Nev'î diye meşhur Yahya bin Pir Ali bin Nasuh'un oğludur. Babasi Yahya bin Pir Ali bin Nasuh Mehmet Devri meşhur kazaskerlerinden biridir. Babası da bir şairdir. Babasının eğitimi ve hayatı hakkında en ayrıntılı bilgileri de Nevizade Atâyî verecektir. Nev'î oğlu Atâyî'nin verdiği bilgilere göre, tasavvufa dair ilk bilgileri bir Halveti şeyhi olan babası Pîr Ali bin Nasuh'tan almıştır. Nev'**îz**âde Atâyî'nin adı da bu sebepten Nevizade Atâî olarak adlandırılmıştır. Şair, dedesinin ve babasının yolundan giderek hem iyi bir eğitim alacak, hem de Halvetiliğin Celvetiye koluna mürit olacaktır. Nevizade Atâî İstanbul'da doğmuş olmasına rağmen köken olarak Malkaralı olmalıdır. Kaynaklar Babasının Malkara doğumlu olduğundan söz etmektedir. Atâyî 1601 yılında Ahizade Abdülhalim Efendiden akli ve nakli ilimleri tahsil edip mülazım olarak tahsilini tamamlamıştır. İstanbul kadısı Zekeriya Yahya Bey'in yardımıyla 1605 yılında Canbaziye Medresesine müderris olmuştur. 1605'te Canbaziye Medresesi müderrisliğine tayin edilir. 1608'de müderrislikten ayrılıp kadılık mesleğini seçer ve Lofça'ya kadı tayin edilir. 1610'dan sonra sıra ile Babaeski, Varna, Rusçuk, Silistre, Tekfur Dağı, Hezargrand, Tırnova, Tırhala, Manastır ve Üsküp kadılıklarında bulundu. 1620 Tekirdağ, daha sonra da Hazargad kadılığına tayin edilir. Hazargad kadılığından azledildii. 1624 Tırhala kadılığına gönderildi. Manastır Tırhala kadılıklarından sonra 1632'de Üsküp kadılığı da

[73] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi,* Akçağ Basımevi, Ankara 2004, s.200.

yapar.[74] 1634'te kadılıktan alınınca İstanbul'a döner. 1635'te yeni bir kadılık görevi beklerken İstanbul'da vefat eder. Dedesi ve babası gibi tasavvufa yönelmiş Aziz Mahmut Hüdayi'ye ve Celvetiye Tarikatına mürit olmuştur. Orta dereceli bir divan şairi olarak şiirleri ile pek fazla tanınmamıştır. Nizami Genceli'nin tesirinde kalmış olmasına rağmen eserlerinde özgün konular işlemiş hamsesindeki mesnevileri özgün ve az bilinen hatta hiç kullanılmayan konulardan yazmaya özen göstermiştir. Yerli unsurlar kullanarak mesnevideki İran geleneğini yıkmaya çalışmıştır. Mesnevilerinde Nizami'nin eserlerinin adını kullanmışsa da içerik olarak etkisinde kaldığına dair önemli belirtiler bulunmamaktadır. Gazellerinde ise Bâkî ve babası Nev'î nin etkileri görülür. Bazı mesnevilerinde konu İstanbul'da geçer.[75] Bazı mesnevilerinin ise kahramanları İstanbul'da yaşayan kişilerdir. Mesnevileri mahalli hayattan sahneler sunması bakımından önemlidir.

Eserlerinin bazıları şunlardır:

1. *Hadaikü'l-Hakayık fi Tekmileti'ş Şakayık*: Eserlerinin en önemlisi ve en meşhur olanıdır. Kanuni Sultan Süleyman Handan yaşadığı zamana kadar yetişen ulema ve meşayihin hal tercümelerini anlatır. *Hadaikü'l–Hakaik* biyografik bir eserdir. Taşköprüzade'nin (1495–1561) *Eş-Şakayık un-numaniyye*'sine ek olarak hazırladığı bu eser, 1558–1634 yılları arasında yaşamış Osmanlı sultanlarının, vezirlerinin, âlimlerinin ve şeyhlerinin biyografilerini içermektedir. Bu eser Nev'î**z**âde Atâyî'nin en önemli eseridir. Türk ilim tarihinin en önemli ana kaynaklarından biri kabul edilmektedir.[76] Eser Taşköprîzâde'nin *Şerhü Ahlâkı Adudiyye* adlı Eseri'nin zeylini de içererek yetmiş yılda yetişen Osmanlı aydınları, alimleri ve sadrazamları hakkında bilgiler vermektedir.

2. *El-Kavlü'l-Hasen fi Cevabi'l Kavl li-Men*: Fıkıh kitabı olup, Arabidir.

3. *Divan*: Yahya Efendiye ithaf etmiş olduğu bu eserinde, kaside, gazel ve diğer nazım türlerinde şiirleri vardır. Orta büyüklükte bir divandır. Mensur bir dibaçeden sonra 31 kaside, 303 gazel, iki mersiye, dört muhammes, dört müseddes, bir muaşşer, elli kıta, on üç rubai, yirmi sekiz tarih ve yetmiş beyit görülür.

---

[74] Haluk İpekten - "Atai Nevizade", *İslam Ansklopedisi*, TDV. Yayınları, C.4, Istanbul, 1991, s. 40.
[75] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Basımevi, Ankara 2004, s.200.
[76] Haluk İpekten - "Atai Nevizade", s. 42.

4. *Hamse*: Nizamî'yi örnek alarak yazdığı eseridir. İki müsveddesinde Nizamî'nin eserlerinin adalarını kullanmıştır. Buna rağmen bilnen konulu mesnevilerden ziyade pek kullanılmamış konulara yönelmiştir. Hamsesini oluşturan mesnevilerinde mahalli unsurları kullanmaya çalışmış Farsça mesnevide hala önde olduklarına dair tartışmalardan sonra mesnevide İranlı şairlerin üstün olduklarına dair kanıları ortadan kaldırmak için bu hamseyi yazmaya koyulduğunu ifade etmiştir. Hamsenin içerdiği mesneviler:

- *Alemnüma (Saki-name)* - Nizamî'nin *Mahzenü'l Esrar* adlı mesnevisine nazire olarak yazılmıştır. 3200 beyitten oluşur;

- *Nefhatü'l Ezhar* - Dini ahlaki öğretici bir eserdir. Arasına bazı küçük hikâyeler de serpiştirilmiştir;

- *Sohbetü'l-Ebkar* - 3450 beyittir. Kırk sohbet halinde düzenlenmiştir. 28. sohbette Nasrettin Hoca Hikayeleri bulunur;

- *Heft Han* - 2784 beyitlik bir eserdir. Hamsenin en tanınmış eseridir. İstanbulda bir periye aşık olan bir aşıka derdini haiffletmek amacıyla dostaları tarafından teselli maksatlı anlatılan yedi ayrı hikayeden oluşur. Eseri Prof. Turgut Karacan günümüz Türkçesine çevirmiştir.[77]

3.1.10. Nâil-î Kadim (öl. 1666)

Doğum tarihi bilinmemektedir ama İstanbul doğumludur. Anne ve babasını delikanlılık çağına yaklaştığı sıralarda kaybetmiştir. Devlet memuru olarak Divan-i Hümayûn katibi ve maden baş halifesi olarak ödev yapmış olduğu bilinmektedir. Ömrünün sonuna doğru, Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Edirne'ye sürgüne gönderilmiştir. Edirne'de hazirladığı Naat eseri sırasında 55 yaşında olduğu bilinmektedir. Sonradan bağışlanarak İstanbul'a dönmüştür. 1666'da İstanbul'da ölmüştür.[78] Yaşadığı devrin padişahı olan Sultan İbrahim'den çok, sadrazam ve devrin diğer önemli devlet adamlarina kasideler yazmıştır. Ancak kendisine şöhret sağlayan eserleri gazel türünde verdiği başarılı

[77] Haluk İpekten - "Atai Nevizade", s. 42.
[78] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Basımevi, Ankara 2002, s. 188.

örneklerdir. Nâili'nin eserlerinde etkisi görülen şairler, çağdaşı olan Nef'î ile Neşatî başta olmak üzere Şeyhülislâm Yahya, Şeyhülislâm Bahâyî, Tıflî, Vecdî gibi şairlerdir. Nâilî'yi etkileyen yabancı şair ise İranlı Şevket'tir. İranlıların Sebk-i Hindî adını verdikleri şiir tarzının ve akımının Türk edebiyatinda en başarılı temsilcisidir. Bu gerçek onun hem tümü ile Farsi dili ile yazılan edebiyatı (yani bugünkü İran, Afganistan, Pakistan ve Hindistan'daki Acemce) ve hem de özellikle zamanının İran şiirini çok yakından bilip incelediğini göstermektedir. Son nesillerin görüşlerine göre, Nâilî'nin biraz ifrata kaçtığı ve ifadesinin anlaşılmaz şekiller aldığını söylemek gerekecektir. Nâilî'nin zamanının şair ve şiirlerine göre topluma dönük bir şair olduğu açıkca görülmektedir. Ancak seçtiği akım (Sebk-i Hindî) ve bir devlet memuru olarak hayat yaşantısı böyle şiirleri başarılı olarak yazmasına engel olmuştur denilebilir. Ancak eski nesiller Nâilî'nin üslûbunu ortayı bulma, yani bir fikrin en uygun sözlerle ve gereksiz sözcüklerden arındırılarak, özlü ve ahenkli ifade edilmesi, nedeni ile beğenip takdir etmişlerdir. Nâilî'nin uslubu ince, temiz ve güçlüdür ve özgün, ince, zarif hayallerle süslüdur. Sözü uzatmayıp özlü ve veciz bir ifade kullanmaya dikkat eder. Örneğin, gazellerini genellikle 5, 6 beyitte kesmiş, sanat düşkünlüğü dolayısı ile uzun ifadelere girişmemiştir. Şiirlerinin ahengi de beğenilmiştir. Buna rağmen, Muallim Naci'nin dediği gibi, "sözü güzel, fakat külfetli" olan Nâilî halk zevkinden ve halk dilinden çok uzakta kalmıştır. Nâilî soyutlamaları ve ahenkli veciz ifadeleri ile kendisinden sonra gelen divan şiiri ustaları olan Nedim ve Şeyh Galib'e büyük etkiler yapmıştır.

Başlıca eseri *Nâil-î Kadim Divanı*'dır. Bu eserin yeni Türkçe yazılı ve açıklamalı kritik edisyonu Haluk İpektan tarafından yayımlanmıştır. Nâili'nin hayatı ve edebî kişiliği de Haluk İpektan tarafından yazılan "Nail-i Kadim: Hayatı ve Edebî Kişiliği" adlı kitapta incelenmektedir. Divan bir çok rubai içerir. Bunlardan sadece otuz dokuz Fuad Köprülü tarafından verilen Divan Edebiyat Antolojisi'nde yer almaktadır.[79]

[79] Fuad Köprülü, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1931, s. 387.

3.2. Nesir Temsilcileri

3.2.1. Sâde Nesir

3.2.1.1. Mustafa Koçi Beğ (öl. 1648)

Koçi Beğ'in yazdığı telhislerden oluşan risâle, Osmanlı gelenekçi ıslahat projelerinin en tipik ve en tanınan örneğidir. Koçi Beğ'in asıl adı Mustafa olup kendisi Arnavut asıllı bir devşirmedir. Göriceli Koçi Beğ Enderun'da eğitim görmüş ve IV. Murad'a (1623-1640) musahiblik yapmış ve muhtemelen 1648 yılında ölmüştür. IV. Murad ve Sultan İbrahim'e arzlar halinde sunulan, IV. Murad tarafından bizzat uygulanan *Koçi Bey Risalesi*, muhtevasıyla tür içerisinde haklı bir şöhret kazanmıştır. Risalede, devletin temel kurumları, meseleleri, bunların işleyişleri, hâl çareleri örnekleriyle anlatılmıştır. Risalede sadrazamın bağımsızlığı, saray nüfuzunun kırılması, rüşvet, ulemânın liyakat esasına göre tayin edilmesi, azlin haksız olarak ve sık yapılmasının önlenmesi, tımar topraklarının vakıf, mülk, paşmaklık hale getirilmemesi, beylerbeyinin yoklamaları düzenli yapıp tımarları ehline vermesi, cebelü sayısıyla merkez ve eyalet birlikleri arasında dengenin sağlanması, kanun-ı kadîme aykırı bidat uygulamaların lağvedilmesi, saraydan çıkmaların düzenli olarak ve yedi yılda bir yapılması, reâyânın hukukuna riâyet edilmesi gibi konular ele alınmış, somut ve gerçekçi önerilerde bulunulmuştur. Mesele ve kurumları çok yönlü olarak ele alan yazar, bütüncül bir yaklaşım sergilemiştir. Çağdaş yönetim düşüncesi açısından da önemli bir metin olan Koçi Bey Risalesi’nin dikkat çeken bir yönü de, yaptığı önerilerin idâri nitelikte olması ve uygulamada cebir kullanılmasının ön plana çıkarılmasıdır. Koçi Bey, Osmanlı devletinin gerileyiş sebeplerini sanki bir sosyolog gözüyle ve tarihçi metoduyla açıklıyor.[80]

Veliyüddin Telhisleri imparatorluk bünyesinde ortaya çıkan bozukluklar ele alınmaktadır. Bu telhislerde bilhassa üst yönetim mevkileri ve tımar sistemi ile ilgili

[80] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı,* Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, C. II, İstanbul 1997, s. 682.

çeşitli bozukluklar ele alınmakta ve telhislerin yazarı düzenin bozulmasına yol açan muhtelif faktörleri inceleyerek bu sistemin tekrar ne şekilde ihya edilebileceğini araştırmakta ve buna devletin yeniden güçlenmesi açısından merkezî bir ehemmiyet atfetmektedir.

Kanûn-nâme-i Sultânî li Aziz Efendi kalemiye sınıfına mensup Aziz Efendi'nin eserini yazarken IV. Murad'ın muhasibi olduğu düşünülmektedir. Giriş, dört ana kısım ve hatimeden oluşan eserde, vezirlerle ilgili eski kanunlar, ulufeli kapıkullarının durumu ve yapılması lazım gelen ıslahatlar, Kürt beylerin hizmetleri, sahte seyyidlerin artışının doğurduğu problemler ve ıslahatın faydalarına değinmiştir.

3.2.1.2. Evliya Çelebi (1611 - 1682)

1611'de İstanbul'da doğdu. 1682'de, Mısır'dan dönerken yolda ya da İstanbul'da öldüğü sanılıyor. Asıl adı Evliya Çelebi Derviş Mehmed Zillî. Ailesi Kütahya'dan gelip saraya yerleşmiştir. Babası sarayda kuyumcu olan Mehmet Zillî'dir. Özel öğrenim görmüş, bir süre medresede okur, babasından tezhip, hat ve nakış sanatlarını öğrenir. Musiki ile ilgilenir, hafız olur. Enderuna alınır. Dayısı Melek Ahmed Paşa aracılığıyla Sultan IV. Murat'ın hizmetine girer.[81] Gezmeye ilgisi çocukluğunda babasından ve yakınlarından dinlediği öyküler, söylenceler ve masallardan kaynaklanır. *Seyahatname*'nin giriş bölümünde gezi merakını bir rüyaya bağlar. Kendi anlatımına göre, bir gece rüyasında Hazreti Muhammed'i gördü. "Şefaat ya Resulallah" diye şefaat isteyecekken, şaşırıp "Seyahat ya Resulallah" dedi. Böylece birçok ülkeyi gezme, tanıma fırsatı bulduğunu yazar. 1635'te, yani 24 yaşındaki iken önce İstanbul'u dolaşmaya, gördüklerini, duyduklarını yazmaya başladı. 1640'ta Bursa, İzmit ve Trabzon'u gezdi. 1645'te Kırım'a Bahadır Giray'ın yanına gitti. Yakınlık kurduğu kimi devlet büyükleriyle uzak yolculuklara çıktı. 1646'da Erzurum Beylerbeyi Defterdarzade Mehmed Paşa'nın muhasibi oldu. Doğu illerini, Azerbaycan'ın, Gürcistan'ın kimi bölgelerini

---

[81] Mücteba İlgürel, "Evliya Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (11), İstanbul 1995, s. 529-533.

gezdi. Gümüşhane, Tortum yörelerini dolaştı. 1648'te İstanbul'a dönerek Mustafa Paşa ile Şam'a gitti, üç yıl bölgeyi gezdi. 1651'den sonra Rumeli'yi dolaşmaya başladı, bir süre Sofya'da bulundu. 1667-1670 arasında Avusturya, Arnavutluk, Teselya, Kandiye, Gümülcine, Selanik yörelerini gezdi. Seyahat gezileri 50 yıl sürdü.[82] Gezilerinde karşılaştığı toplumların yaşama düzenini ve özelliklerini yansıtan gözlemler yaptı. Kültürleri, günlük yaşayışları inceledi ve ünlü *Seyahatname*'sinde yazdı. *Seyahatname*'nin üslûbu, divan edebiyatı düz yazılarının tersine son derece sadedir. Dili kolayca anlaşılır. Konuşma diline yakın, akıcı bir üslûp kullanır. Anlatımlarında kimi zaman mizah unsurlarına da yer vermiştir. Gözlemlerine, kendi düşünce ve çıkarmalarını da ekler. Anlatımını belli bir zaman dilimiyle sınırlamaz. *Seyahatname*'de geçmişle gelecek, şimdiki zamanla geçmiş iç içedir. Yapısı gereği *Seyahatname* bir kültürel derleme niteliğindedir. İçinde, gidilen yerlerde dinlenen halk öyküleri, türküler, halk şiirleri, söylenceler, masallar, maniler, halk oyunları unsurları, giyim-kuşamla ilgili özellikler, düğün-cenaze törenleri, yerel oyunlar, inançlar, komşuluk bağlantıları, toplumsal davranışlar, sanat ve zanaat özellikleri de vardır. Ayrıca gezilen bölgelerdeki evler, cami, mescid, çeşme, han, saray, konak, hamam, kilise, manastır, kule, kale, sur, yol, havra, köprü gibi çevresel yapıları da inceler. *Seyahatname*'si, yalnızca 17. yüzyıl Osmanlı dünyası için değil, Kafkasya, Arap ülkeleri, Balkanlar ve Orta Avrupa bakımından da önemli bir tarihsel coğrafya-kültür haritası niteliğindedir.[83]

3.2.2. Orta Nesir

3.2.2.1. Peçevî İbrahim Paşa (1574 - 1649)

Peçevî İbrahim Paşa Osmanlı târihçisi ve devlet adamıdır. Güney Macaristan'da Mohaç ile Zigetvar arasındaki Peç kasabasında 1574 yılında doğdu. Babası, Bosna'da Alaybeyoğulları diye tanınan bir âileye mensup olan Câfer Bey'dir.

---

[82] M. Cavid Baysun, "Evliya Çelebi", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi* (4), İstanbul 1977, s. 400-412.
[83] *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, C. 8, İstanbul 1998, s. 123-124

Annesi ise Sokullu âilesindendir. Peçevî İbrâhim, ilk tahsiline babasının sancakbeyi bulunduğu Peç'te başlar. On dört yaşında babası ölünce, Budin Beylerbeyi olan Gâzi Ferhad Paşa'nın yanına giderek orada tahsiline devam eder. Bosna'ya gelerek öğrenimini tamamladı ve geleneklerine uygun olarak, serhad boyunda vazife aldı.[84] Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmed Paşa, 1593 yılındaki Osmanlı-Avusturya Seferi sebebiyle oraya gelince, emrine girer. Lala Mehmed Paşa'nın katıldığı bütün askerî hareketlerde bulundu ve on beş sene yanında kalır. 1593-1606 yılları arasında devam eden Nemçe seferindeki olayları bizzat gördüğü gibi, siyâsî müzâkerelerde de yazılı tercüman veya delege olarak bulunur. Estergon Kalesi ele geçirildiğinde, fetih müjdesini sultana götürünce huzûra kabul edilir ve Pâdişâh I. Ahmed (1603-1617) tarafından hil'at giydirilir. Sadrâzam Lala Mehmed Paşa, İstanbul'a dönünce onunla berâber gelir. Sadrâzamın 1606'da ölümünden sonra yeni sadrâzam Derviş Paşa tarafından İnebahtı, Eğriboz, Karlı ili sancaklarının tahriri ve yoklamasıyla vazifelendirilir. Kuyucu Murad Paşa zamanında, başka vazife verildiyse de kabul etmeyerek memleketi Peç'e döner. Bir müddet burada kaldıktan sonra, 1618'de Diyarbekir defterdarlığına tayin edilir. Tokat, Tuna ve Anadolu defterdarlıklarında bulunduktan sonra Kırka sancakbeyi olarak memleketine döner. Buradan bazı defterdarlık vazifelerine tayininden sonra 1641'de resmî vazifelerden tamamen ayrılır. Peç'te ve Budin'de sakin bir hayat yaşayarak, ölümüne kadar, meşhur iki ciltlik *Peçevî Târihi*'ni yazmakla vaktini geçirir.[85] Macar dilini çok iyi bilmesi, yabancı tarih kitaplarını da tetkik etmesine yardımcı olur. Peçevî İbrahim'in ölüm tarihi, kesin belli değildir. 1649 veya 1651 olarak tahmin edilmektedir. Kabri memleketindedir. Peçevî İbrahim Efendi, meşhur tarih kitabını yazmaya 1640'ta başlar. Macaristan'ın Osmanlı yönetimindeki tarihini ve bunların geçirdiği değişiklikleri anlatan eserini, Budin Beylerbeyi Kara Mûsâ Paşa'ya sunar. Onun tavsiyesiyle barış zamanındaki olayları da içine alacak şekilde, eserini yeni baştan yazarak genişletir. Kânûnî Sultan Süleyman'ın 1520'de, tahta geçişinden 1648'e kadar geçen olayları anlattığı eserine, daha sonraki senelerde Tameşvar Defterdârı Belgradlı Mustafa ibni Ahmed Efendi, 1635-1648 yılları, Mehmed Paşa 1640-1648

---

[84] Turan Serafettin, "Peçevi" maddesi, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 543-545.
[85] Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren: Coskun Üçok, TC Kültür Bakanlıgı Yayını, Ankara 2000, s. 211-212.

yılları için ek yazar. 1520-1648 yılları arasındaki Osmanlı tarihini en iyi anlatan kaynak olan bu eser, yazılı kaynaklardan başka, yazarın kendi müşâhedelerini ve hatıralarını da içine toplamıştır. Eser, *Târih-i Peçevî* adıyla 1864-1866 yıllarında bastırılır.

3.2.2.2. Naîmâ (1649 - 1712)

Türk tarihinin en büyük ustası Naîmâ, İbni Haldun'un bilimsel Batı tarihine temel olan fikirlerinden hareket ederek, saray vak'anüvisi olduğu halde, tarihçi olmasını bilmiş ilk fikir adamımızdır. Tarihin, olaylar dizisinden ibaret olmadığını, yaşanan hayata etkisi olan "Yaşanmış hayat parçası" olduğunu idrak eden ve belgelerin dışında sadece sosyolojik yorumlara yer veren bu tarihçi, günümüzün birçok tarihçilerine bile hocalık edecek düzeyde bir tarih bilgindir. 1649'te Halep'te doğmuş ve genç yaşta İstanbul'a gelmiştir.[86] Asıl adı Mustafa Naîmâ'dir. Genç yaşta İstanbul'a gelmiş ve Baltacılar Ocağı'na kaydolmuştur. Bu ocağa kayıtlı olanlar, Beyazıt Camii'ndeki derslere de devam ederlerdi. Naima da öyle yaptı. Dersleri dikkatle izledi ve her öğrendiğini kendi içinde tartışarak bir kere daha değerlendirmeden kullanmadı. Bir süre sonra Baltacılar Ocağı'ndan çıkıp Divan-ı Hümayun kalemine girdi. Burada "Naîmâ" mahlasını almıştır. Karagöz Ahmet Paşa, kaptan-ı deryalığa getirilince, paşanın "divan efendisi" oldu. Bu dönemde kendisini, devrin önemli kişilerine tanıtmak fırsatını buldu. Şair, bilgin Rami Mehmet Efendi, Kazasker Yahya Efendi gibi kişilerle dost olur. İstanbul gümrüğünde 1000 kuruş aylıkla göreve gelmesi, Rami Mehmet Efendi'nin sayesindedir.

Asıl parlaması, Amcazade Hüseyin Paşa'nın sadareti zamanına rastlar. Amcazade şairleri, sanatkârları, fikir adamlarını çok yakından korumuş, kollamış bir devlet adamı idi. Naima'daki cevheri farkettikten sonra onu saraya, vak'anüvis olarak aldı. Kendi adını taşıyan tarihin önsözünü yazdığı zaman bunu Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa'ya sundu. Bu önsöz gerçekten önemlidir. Çünkü, o zamana kadar gelen bütün tarihçilerden farklı olarak bu önsözde Naîmâ, olaylara nasıl

---

[86] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı,* C. II, s. 714.

baktığını, nasıl değerlendirdiğini anlatıyor, İbni Haldun'un sosyolojik tarih metodunu kullanacağını haber veriyordu. Bugün de değerini muhafaza eden bu önsözü okuyan sadrazam, Naîmâ'yı ödüllendirdi ve takdirlerini bildirdi. Naîmâ'nın, bilimsel bir tarihçi olması ne kadar önemli ise, çağında bir sadrazamı, bilimsel tarihten anlaması ve Naîmâ'yı arkalaması da o kadar önemli bir konudur. Nitekim Amcazade'nin ölümünden sonra Damat Hasan Paşa sadrazam olunca bu tarih seven devlet adamı Naîmâ'yı hem korumuş, hem eserinin zamanına kadar işlenmesini emretmiştir. Naîmâ'nın ocak arkadaşı Karagöz Ahmet Paşa, sadrazam olunca 28 Eylül 1704'de Naîmâ'nın da yıldızı parlar. Anadolu muhasebeciliğine tâyin edilir. Yıldızlar ilmi üzerinde de çalışır, bazı "zayice"ler yazar. 1706'da sadrazam olan Çorlulu Ali Paşa, Naîmâ'nın zayicelerinden kuşkulanır ve onu Hanya'ya sürgün eder. Hanya'dan Bursa'ya gelir. Bir yıl sonra da İstanbul'a dönmesine izin verilir. Bu dönemde Naîmâ, büyük eseri olan *"Tarih"*ini yazmaya devam emektedir. Fakat Silahtar Damat Ali Paşa'nın sadareti zamanında işleri yine bozulur. Ordu ile birlikte Mora seferine katılan Naîmâ, Mora'ya defter emini olarak tâyin edilir. İstanbul'a dönmek muradında idi. Fakat derdini kimselere anlatamadı. Üzüntüler, sıkıntılar içinde Paleo Patras kasabasında hayata gözlerini yumdu. Naîmâ, Amcazade Hüseyin Paşa'nın teşviki ile 1591 tarihinden 1660 tarihine kadar olan zamanı Menarzade Ahmet Efendi'nin Vakayiname müsveddelerinden de yararlanarak yazmış ve birinci cilt olarak yayınlamıştır. Birinci bölümün devamı olan 1660 - 1699 döneminin bütün belgelerini hazırlamış, notlarını almış, müsveddelerini geliştirmiş, fakat tamamlamaya fırsat bulamadan ölmüştür. Ölümünün üstünden bir hayli geçtikten sonra Naîmâ'nın müsveddeleri, notları, Şehrîzade Sait Efendi'ye geçmiş ve son bölüm onun kalemi ile tamamlanmıştır. 17. yüzyıl Osmanlı uygarlığının yetiştirdiği en büyük naşirlerinden biridir. Naîmâ, sadece yazdığı olayı düşünmez, olayın çevresindeki öteki olaylarla, yazdığı olayın arasındaki münasebetleri bulur, çağı bir "bütün" olarak çizgi çizgi ortaya çıkarır. Günümüzde elbette Naîmâ'dan daha iyi tarihçilerimiz vardır, fakat o veciz, beyan sadeliğine ulaşacak bir kalem zor gelir. Naîmâ'nın üslubu, çağına göre sade sayılabılecek bölümlerle doludur. Bazen en felaketli olaylara rind bir insan, bazen de bir mizahçı gözü ile bakmasını bilen bu tarihçinin eseri çoğu yerinde fıkra ve hikaye türü çeşniler de taşımaktadır. En çok

söyleşme yerlerinde, çağının konuşma dilinı bir Evliya Çelebç zenginliği ile bize kadar getirmiş olan Naîmâ Tarihi, Türkçemiz yönünden de, zangin bir kaynak sayılır. Tip ve karakter çizimlerinde bir romancı başarısı gösteren Naima, en büyük edebi tarihçilerimizden birisi olarak Türk ilim ve sanat aleminde üstün bir yer titmaktadır.[87]

3.2.2.3. Kâtip Çelebi (1609-1657)

Asıl adı Mustafa olan Kâtip Çelebi, 1609 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Abdullah Efendi, III. Mehmed'in cülusunda silahdar bölüğüne tayin edilmiş olup çeşitli seferlere katılmıştı.[88] Kâtip Çelebi on dört yaşına geldiği zaman babası ona on dört dirhem harçlık bağlayarak kendi yanına aldı. Kâtip Çelebi 1624 yılında Tercan, 1629 yılında Hamedan ve Bağdat, 1653 yılında da Revan Savaşları'na katılıp gazi oldu. Bu savaşlarda ordu katipliği yaptığı için "Kâtip Çelebi" adını aldı.[89] Kısa bir süre Diyarbakır'da kaldı. 1634 yılında veziriazam Mehmed Paşa'nın serdarlığında asker Haleb'e kışlamak için çekildiği zaman Kâtip Çelebi, Mekke'ye gitti. 1634/35 yılında Sultan IV. Murad ile Revan Seferi'ne katıldı. Kâtip Çelebi, 1645 Girit Seferi münasebetiyle harita yapımıyla da ilgilendi. Hastalığı sırasında tedavi yollarını öğrenmek amacıyla bir yandan tıp kitaplarını okurken bir yandan da manevî çareler aramak için esma ve havas kitaplarını inceledi. Müslüman olan Fransız asıllı Mehmed İhlâsî'nin yardımıyla bazı eserleri Latince'den Türkçe'ye çevirdi. 6 Ekim 1657 tarihinde vefat etti.

Kâtip Çelebi eserlerini, özellikle bibliyografya ve biyografiye ait eserlerini hazırlarken, önce notlarını fişlere almış ve bir bilim metoduyla çalışmıştır. Başlıca eserleri:

1. Fezleketü Akvâli'l-Ahyâr fî İlmi't-Târih Ve'l-Ahbâr: Eserde Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi, İslam öncesi ve sonraki hükümdarlar ve

---

[87] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı,* C. II, s. 715.
[88] Mahmud Ak, "Katip Çelebi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1999, s. 20-22.
[89] Mücteba İlgürel, "Katip Çelebi Yüzyılı", *Doğumunun 400. yıl dönümünde Kâtip Çelebi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 9-21.

hanedanlar, Azak Muhasarası'na (1642) kadar Osmanlı tarihini ele almıştır.[90] Mukaddeme'nin dört faslından birincisi, eserin içindeki ana bölümleri ve bölümleri göstermektedir. İkinci fasıl, tarihin anlamı, konusu ve yararına ayrılmıştır. Üçüncü fasıl, bu konuda yazılmış kitapların adlarını alfabe sırasına göre vermektedir. Kâtip Çelebi, insanlığın genel işleri, iklimler, türlü kavimler ve Arap kabileleri, ad, lakap, künye, yer ve ölüm tarihlerinin nasıl belirtileceği üzerindeki kuralları anlatmaktadır. Osmanlılarla ilgili bölümü 1592 yılından sonra ele aldığı olaylar, Türkçe Fezlekesi ile birlikte yürümektedir. Bu tarih, Sultan IV. Murad'ın ölümüyle (12 Mayıs 1639) sona ermektedir. "Fezleketü't Tevârih", bir tarih kaynağı olmaktan çok tarihin anlam ve mahiyetini, tarihçinin bilmesi gereken hususları içermesi ve bir bibliyografya denemesi olması bakımından son derece önemlidir. Bir tarihçinin bilmesi gereken kronoloji, etnoloji, takvim, biyografi, ensâb, tarihî coğrafya gibi yardımcı ilimler hakkında bilgi veren eser, bu alanda bir taslak görünümündedir. Kâtip Çelebi daha sonra tarihe ve tarihi coğrafyaya dair yazdığı eserlerini hep bu mihraktan hareketle kaleme almıştır.

2. Takvîmü't-Tevârih: Hazret-i Âdem'in yeryüzüne indiği andan 1648 tarihine kadar geçen sürede, tarihlerde olayların ve yazarın daha önce meydana getirdiği tarih kitaplarının, özellikle "Arapça Fezleke"nin kronoloji cetveli yerinde olan bu eser iki ayda tamamlanmıştır. Eser tamamlandığı yılın sonlarında Şeyhülislam Abdürrahim Efendi tarafından Sadrâzam Koca Mehmed Paşa'ya gönderilmiş ve yazar, ikinci halifeliğe yükseltilmiştir. Kâtip Çelebi, sahip olduğu tarihlerin özetini üç-cüz'de toplamış, 1592 yılı olaylarını içine alan ikinci cüz'ün yazılmasında bazı acemi kâtipler güçlük çektiğinden, daha kolay yazılabilmesini sağlamak amacıyla, daha sade ve basit nüshalarını meydana getirmiş ve böylece "Takvimü't-Tevârîh" dört nüsha olmuştur. Eserin türlü tarihlerde, başka başka kimselerce yapılmış zeyilleri mevcut olup; en sonuncusunu Ali Suavi notlar ekleyerek meydana getirmiştir. Fakat Ali Suavi bunun ancak 198 sayfalık kısmını, Paris'te bastırabilmiştir. Arapça ve yazma halinde Farsça çevirileri bulunan bu eser Batı dillerine de çevrilmiştir.[91]

---

[90] Eyüb Baş, "Kâtip Çelebi", *Türkler*, XI. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara 2000.

[91] Orhan Şaik Gökyay, *Kâtip Çelebi Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982, s. 24-25.

3. *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr* (Deniz Seferlerinde Büyüklerin Armağanı): Osmanlı ülkelerinin ilk sistematik coğrafya kitabı olan Tuhfetü'l-Kibâr İslâm kaynaklarında yer almayan Batı coğrafyacılığı ile ilgili bilgilerin, Doğu coğrafyacılığına ait bilgilerle birleştirilmesiyle oluşmuş genel coğrafya kitabıdır. Yazıldığı zamandan itibaren büyük ilgi görmüştür.[92] Osmanlıların ilk devirlerinden eserin yazıldığı tarihe kadar karada, denizde tedbirsizlik ve hatalar yüzünden uğranılan başarısızlıklar karşısında aksaklıklara çareler bulmak amacıyla yazılan eserde dünya haritası, Akdeniz ve Karadeniz, Akdeniz'de Osmanlı hakimiyetindeki adalar, Adriyatik denizi adaları ve buradaki sahil kentlerini gösteren 4 harita ve iki pusula yer almaktadır. Mukaddime, iki kısım ve hatimeden meydana gelen eserde önce coğrafyanın önemi ortaya konularak Mora, Venedik, Arnavutluk ve diğer Akdeniz sahilindeki Avrupa memleketleri, özellikle Venedik dukalığı anlatılmış, muhtelif kaynaklardan hareketle geçmişteki deniz fetihleri ve belli başlı derya kaptanlarının faaliyetleri sıralanmıştır.

4. *Keşfü'z-Zünûn An Esâmi'l-Kütûb-i ve'l-Fünûn* (Kitap İsimleri ve İlimler Hakkındaki Şüphelerin Kaldırılması): Büyük bir bibliyografya kamusu olan bu eserini yirmi yılda meydana getiren Kâtip Çelebi, gerek doğrudan okuduğu, gerekse sahaflarda ve kütüphanelerde gördüğü bütün eserleri, harf sırasına göre sıralamıştır. Belli bir adı olan eserleri yerinde, yazarı ve bunların yazılış tarihleri ile birlikte göstermiş; ayrıca bunlarla ilgili eserleri de vermiştir. Bunların şerhlerini ve haşiyelerini de yazmış, geçtiği yerleri ya da ileride geçeceği yerleri kaydetmiştir. İsimsiz eserleri ise, ya ait oldukları bilim sırasında, ya da yazar adına göre kaydetmiştir. Eserlerin tarihleri ile birlikte, bâblarını ve fasıllarını da işaret etmek suretiyle iltibasları önlemiştir. Kâtip Çelebi, bu eserinde üç yüze yakın müstakil ilim konusu göstermiş, bunların her biri hakkında ayrı ayrı bilgi verirken, bu yolda kendinden önce yazılmış olan ana kaynaklardan da yararlanmış, bunları açıkça kaydetmiştir. Kâtip Çelebi'nin 14.500 kadar kitap ve risaleyi ele aldığı bu eserde, 10.000 kadar yazar ve açıklayıcı adı geçmektedir.

5. *Düsturu'l-Amel li Islâhi'l-Halel* (Bozuklukların Düzeltilmesinde Tutulacak Yollar): Kâtip Çelebi'ye göre 1652 Osmanlı Devleti'nin topluluk

---

[92] Eyüb Baş, *age.*, s. 85.

yapısında bir değişme ve toplumun çeşitli kesimlerinde anlaşmazlık belirtileri görülmeye başlanmıştır. Padişah çıkardığı bir fermanla ehli divanın vezir ve defterdarın huzurunda toplanmasını ve gelirin azlığı, masrafın çokluğu, buna bağlı olarak reâyânın güçsüzlüğü ve askerin çokluğu konularının görüşülmesini ve çözüm bulunmasını emretmiştir. *Düsturu'l-Amel li-Islahi'l-Halel*'de, inhitat idarî, mali ve ahlâkî boyutlarıyla ele alınmakta ve bu bütünlük içerisinde çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Devleti "örgütlü insan toplumu" olarak tanımlayan Kâtip Çelebi, meselelere çözüm üretirken kendisini "devlet adamı-doktor" yerine koymaktadır. Eserine koyduğu isim bu anlayışın bir göstergesidir. İbni Haldun'un, Osmanlı Devleti'nde bilinen iki temsilcisinden birisi olan Kâtip Çelebi, ıslahatların hayata geçirilmesinde yöntem olarak güç kullanmayı gerekli görmektedir. Kâtip Çelebi kitabının bölümlerini kısaca şöyle tanıtmaktadır. "Kitap bir mukaddime, üç fasıl ve netice üzere tertib olunub ismine *Düsturu'l-Amel li-Islahi'l-Halel* denilmiştir. Mukaddime etvar-ı devlet beyanındadır, fasl-ı evvel reâyâda, fasl-ı sani askerde, fasl-ı salis hazinededir. Netice def-i ihtilâl gailesi ve devlet düzenindeki bozulmanın ilacına işarettir.

6. Tuhfetü'l-Ahyar fi'l-Hikem ve'l-Emsâl ve'l-Eş'âr: Alfabetik olarak düzenlenmiş ansiklopedi niteliğindeki eser Türkçe, Arapça ve Farsça yazılmış çeşitli kitaplarda yer alan aile ve memleket idaresine dair menkîbelerden, kuşlar, hayvanlar ve otlara ilişkin merak uyandıran bilgilerden, hikaye, fıkra, atasözleri ve şiirlerden derlenmiştir.[93]

7. Recmu'r-Racîm bi's-Sin ve'l-Cim (Soru Cevap Yoluyla Şeytanı Taşlama):

Kâtip Çelebi'nin 1653-55 yıllarında, şeyhülislamların yazılarından, garip fıkıh meselelerini ve fetvaları bir araya toplayarak meydana getirdiği bu eser kaybolmuş görünmektedir.[94]

8. Cihannüma (Dünya Aynası): Osmanlı ülkelerinin ilk sistematik coğrafya kitabı olan bu eser İslâm kaynaklarında yer almayan Batı coğrafyacılığı ile ilgili

---

[93] Eyüb Baş, *age.*, s. 87.

[94] Orhan Şaik Gökyay, *Kâtip Çelebi Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982, s. 55.

bilgilerin Doğu coğrafyacılığına ait bilgilerle birleştirilmesiyle meydana gelen genel coğrafya kitabıdır.[95]

9. Mizânü'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk (En Doğruyu Seçmek Hususunda Hak Terazisi): Kâtip Çelebi zamanının şiddetli tartışmalarına konu olan birtakım meseleler üzerinde, müsbet fikirler ileri sürerek bunların niteliğini ortaya koymak ve kuru kavgaları önlemek amacıyla kaleme aldığı bu eseri için "fakir bundan önce nicelerini doğru yol gösterip itidâle yöneltmek suretiyle taassup bağından kurtarmak için şu küçük eseri kaleme aldım" demiştir.[96] Aklî ilimlerin gerekliliği hakkındaki bir mukaddime ile başlayan eserde raks, devir, tütün, afyon, kahve, tagannî, bidat, rüşvet, musâfaha, Yezid'e lanet okuma, Firavun'un imanı, baş eğerek selam verme gibi tartışmalara sebep olmuş birçok konu yer almaktadır. Katip Çelebi serde ağırlıklı olarak insanların farklı düşünce ve kanaatlere sahip olmasının normal olduğu vurgulamaya çalışmış, daima hoşgörülü olunması tavsiye etmiştir. Eser, Şinasi tarafından Tasvîr-i Efkâr'da kısım kısım ayımlandıktan sonra, 1864, 1869 ve 1888 yıllarında olmak üzere üç kez basılmıştır. Eserin çok sayıda nüshası bulunmaktadır.[97]

Kâtip Çelebi, birçoğu özgün olmayıp derleme, çeviri veya şerh niteliğinde de olsa ilgilendiği hemen her ilim dalında bir eser bırakmıştır. Bütün eserlerini mensubu bulunduğu dinin ve devletin insanlarına hizmet amacıyla kaleme alan Kâtip Çelebi, Osmanlı bilim tarihinin bilge kişiliklerinden biri olmuştur.[98]

3.2.3. Süslü Nesir

3.2.3.1. Veysî (1561 - 1628)

Asıl adı Veyis'tir. Kadı Mehmed Efendi'nin oğludur. Medrese eğitimi gördü. Mısır, Akhisar, Tire, Alaşehir ve Tırhala kadılıklarında bulundu. Sadrazam Ali

---

[95] Eyüb Baş, *age.*, s. 85.
[96] Orhan Şaik Gökyay, *age.*, s. 39.
[97] Eyüb Baş, *age.*, s. 87.
[98] Eyüb Baş, *age.*, s. 87.

Paşa'nın Macaristan seferine kadı olarak katıldı. Daha sonra Üsküp kadısı oldu (1604). Çeşitli memurluklardan sonra, belirli sürelerle Üsküp kadılığında bulundu. Birçok gazel yazdı. Osmanlı edebiyat tarihinde "inşa" adı verilen nesirdeki başarısıyla ün yaptı. Nesirlerinde söz ve anlam sanatlarını yoğun biçimde kullandı; bu yüzden anlaşılırlığı güç olan metinler oluşturdu. Şiirlerinde daha yalın bir dili tercih etti.

Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mî'râc: Hz. Muhammed'in hayatını, Mekke ve Medine dönemi olarak iki bölümde anlatan bir siyer kitabıdır. Eserde 65 Türkçe, 28 Arapça, 209 Farsça beyit bulunur. Konunun çekiciliği nedeniyle Veysî'ye büyük ün sağlamış, bu nedenle defalarca yazılmıştır. 1829, 1832 ve 1870 yıllarında İstanbul'da yayımlanan eserin yurdumuz kütüphanelerinde birçok nüshası vardır. Müellif nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir.

Hâbnâme (Vâkıanâme-i Veysî): Tarih boyunca insanların karşılaştığı olumsuzlukların İslamî esaslarla giderilebileceğini, böylece adaletin sağlanacağını savunan, ahlakî öğütlerle dolu bir rüya kitabıdır. Düz yazıyla kaleme alınmış olup dili oldukça ağırdır. 1846-1876 yılları arasında beş kez basılmıştır. Bu eserlerinden başka *Münşeat* (Mektuplar), *Şehadetnâme* (Düsturü'l-Amel)*, Divân ve Hicviyye* adlı kitapları da vardır.

3.2.3.2. Nergisî (1592 - 1635)

17. yüzyıl yazarlarındandır. Asıl adı Mehmet'tir. Bosna'da dünyaya geldi. İstanbul'da medrese öğrenimi gördükten sonra uzun süre Rumeli'de müderrislik ve kadılık yaptı. Daha sonra IV. Murat'ın yanında vakanüvis (günlük olayları yazan tarihçi) olarak Revan seferine giderken Gebze'de atından düşürek öldü.

Nergisi Divan edebiyatının aşırı derecede süslü, sanatlı nesirlerini yazdı. Kısa bir cümleyle anlatılabilecek düşünceyi olabildiğine uzatarak süsleyerek karmaşık bir dille kaleme aldı. Nergisi'nin ünlü eseri *Hamse*; *Nihalistan İksiri, Saadet, Meşakul'uşşak, Kanun ü Reşat* ve *Gazevatı Mesleme* adlı beş kitaptan meydana gelmiştir. Bu kitaplarda cömertlik, aşk, ders alınacak durumlar,

konukseverlik, tövbekarlık konularını işlemiştir. Münşeat adlı eserinde ise sadrazam, müderris, beylerbeyi gibi devlet büyüklerine yazılacak 50 kadar mektup örneği bulunmaktadır.

III. BÖLÜM
NEF'Î'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Nef'î'nin Hayatı ve Kişiliği

Nef'î'nin hayatı ve kişiliği hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Asıl adı Ömer'dir.[99] Tarihî kaynaklarda Ömer Bey veya Nef'î Ömer Efendi olarak anılır.[100] Mühründe *"Muhteri'i tarz-ı bedayi-eser Nafik-ı esrar-ı ilahi Ömer"* (Nadide eserler tarzının yaratıcısı, İlâhi sırların söyleyicisi Ömer) beyti yer almaktadır.[101] Onun hayatındaki bazı noktalarının açıklanmasında Abdülkadir Karahan tarafından yayımlanan Gelibolulu Âlî'nin Farsça yazılmış *"Mecma'u'l-Bahreyn"* eseri önemlidir. Şair hakkında şunlar söylenmiştir: *"Bizim talebelerimizden cevher edalı, zeki, gazel şairi, soylu bey, bilgili, Nef'î Ömer ibni Muhammed ibni Mirza Ali Paşa.... ".*[102] Nef'î, 1626 yılında sadrazam olan Hafız Ahmed Paşa için yazdığı kasidede otuz yıldır şiir yazdığını belirtir:

Bahâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı ma'nâda
Otuz yıldır felek ıkd-ı dürr-i nazmım mezâd üzre
(Dîvân, s.193)[103]

"Erbap olan hiçbir kimse yok tahmin edebilen, benim şiirlerimin satılmasından otuz yıl geçti."

1591 yılında yazılan Âlî'nin eserini göz önünde bulundurursak Nef'î'nin 1572 yılında doğduğu varsayılabilir.[104] Âlî, Nef'î'nin babası Mehmet ve dedesi Mirza Ali

---

[99] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı,* Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 13.
[100] Naîmâ, *Tarih*, c. III,Tabhane-i Amire, İstanbul 1280, s. 222
[101] Ebüzziya Tevfik, *Nefi*, Matbaa-i Ebüzziya 2. b. İstanbul 1311, s. 6.
[102] Karahan, Abdulkadir, "Vesikaların Işığında Nef'î'nin Hayatından Çizgiler", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 29, 1 Şubat 1954, s. 262-266.
[103] Bu çalışmada Nef'î Dîvânı'ndan alınan metinler için: Metin Akkuş, *Nef'î Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993 esas alınmıştır.
[104] Abdulkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri (Nef'î', Hayatı, Eseri ve Sanatı)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1980, s. 185.

Paşa olduğunu ve Erzurum'un Pasinler köyünde doğduğunu söyler. Bu daha sonra M. Fahrettin Kırzıoğlu'nun bulguları ile doğrulanmıştır. Ona göre, babası Şah Mehmet veya Mehmet Bey adında ve 1560'ta Kars sancakbeyliğine atanmış, daha sonra da 1580-1584 yılları arasında Mıcıngerd sancağında aynı görevde bulunmuştur. Dedesi Mirza Ali Bey de 1535-1583 yılları arasında Pasinler sancakbeyliği yapmıştır.[105] Nef'î daha küçük yaşlardan itibaren güçlü bir eğitim görür. Öğrenimini Hasankale'de yapmış, sonra Erzurum'a gelerek devam ettirmiştir. Burada Fars edebiyatının ünlü eserlerini okur, Arapça ve Farsça öğrenir. Erzurum'da öğrenimini sürdürürken genç yaşta şiir yazmaya da başlar. Nef'î, daha sonra babasının ailesini terk edip Kırım Hanı Canibek Giray'ın sarayına gittiğini söyler. Ardından şairin ailesi sefalete mahkûm olur. Bunu *Sihâm-ı Kazâ*'da şöyle anlatır:

Sa'âdet ile nedîm olalı peder Hane
Ne mercŭmek görür oldu gözüm ne tarhana
....
Benüm zügürtlük ile ellerüm taş altında
Muzahrefatın o dürr ü güher satar Hane

Ben ıstırap ile bunda sema'a girmede ol
Du-beyt okur nagamat ile def çalar Hane
....
O demde kim peder-i na-bekâr-ü sifl-nihad
Beni garib koyup oldu hem-sefer Hane

İki kaside komıştı ekâbiri cer icün
Pür oldu anun ile şehr içinde her hâne

(Sihâm-ı Kazâ, s.145-146)[106]

---

[105] M. Fahrettin Kırzıoğlu, *Şair Ömer Nef'î'nin Sekiz Arka Atası ve Babası Şah Mehmed'in Bir Tarih Şiiri*, Türk Dili Dergisi, Ankara 1960, s. 120.
[106] Bu çalışmada Sihâm-ı Kazâ'dan alınan metinler için: Metin Akkuş, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ,* Akçağ Yayınları, Ankara 1998. esas alınmıştır.

"Babam saadetle Kırım hanına nedim olduğundan beri gözüm ne mercimek görür oldu, ne tarhana.

....

Benim çaresizlikten ellerim taş altında o saçma sapan şiirlerini hana satmakta.

Ben kötü durumda kalmışken o hana du-beyt okuyup def çalarak semaa girmekle meşgul.

....

İşe yaramaz ve oldukça yaratıcı babam beni bu garip halde bırakıp çıktı hanla sefere.

Büyüklerden para koparabilmek için iki kaside yazmıştı, şehirde bütün haneler bu iki şiirle doldu."

Şairin ilk mahlâsı "Darri" (zararlı) ve daha sonra Erzurum'da okuduğu ve ilk şiirlerini yazdığı yıllarda kendini Nef'î (yararlı) mahlâsıyla tanıtır.[107] Bu, keskin diliyle onun karakterinin önde gelen özelliklerinden biri olduğunu gösterir. Ona Nef'î (yararlı) mahlâsı tarihçi Âlî tarafından verilir. Bundan Âlî için yazdığı "Suhan" redifli kasidesinde bahseder:

Eyledin mahlâs-ı Nef'î ile kadrim efzûn
Zihn-i pâkimde görüp kuvvet-i iz'ân-ı suhan

(Dîvân, s.251)

"Temiz zihinde, söz söylemede benim becerimi farkedip, Nef'î (yararlı) mahlâsıyla beni yücelttin."

Nef'î'nin İstanbul'a ne zaman ve neden geldiği tam olarak bilinmemektedir. Ebuzziya Tevfik'e göre, sadrazam Kuyucu Murad Paşa önerisiyle gelmiştir.[108] O zamanlarda Kuyucu Murad Paşa Anadolu'da bulunmaktadır. 1606 yılında sadarete

---

[107] Seyyid Nâimüddün, "Nef'î'de Memleket ve İstanbul Sevgisi" , *Türk Dili*, c. III, İstanbul 1953, s. 83-85.
[108] Ebüzziya Tevfik, *age.*, s. 303.

getirilen Kuyucu Murad Paşa'dan önce gelen herhangi bir sadrazama da kaside yazmamıştır. A Karahan'a göre, Nef'î'nin İstanbul'a gelişi I. Ahmed'in saltanatının ilk yıllarına rastlar. Şairin Erzurum'dan İstanbul'a hangi sebeplerle geldiği bilinmemekle beraber geliş sebebinin ya Kırım Hanı Canıbek Giray'ın sadrazam Kuyucu Murad Paşa (sadarete getirilişi 1606)'ya yaptığı tavsiye, ya da Âlî'nin Anadolu'da defterdarlık görevlerindeyken İstanbul'a çağırması olabileceği tahmin edilmektedir.[109] Şair, sultan I. Ahmet'e (1603-1617) sekiz kaside yazmıştır, fakat ondan önceki III. Mehmed (1595-1603) için kasidesi bulunmamaktadır. Nef'î, I. Ahmed'in maiyetinde gittiği Edirne'de kısa bir müddet kalır ve ölümüne kadar, yaklaşık otuz sene İstanbul'da yaşar. Nef'î'nin bu şehirde saltanatları devrini yakından tanıdığı ve yaşadığı dört padişahtan üçü şairdir. I. Ahmed (1603-1617) - Bahtî, II. Osman (1618-1622) - Fârisî, IV. Murad (1623-1640) - Murâdî mahlâslarıyla şiir yazmışlardır. Sultan I. Ahmed'in cülûsiyesinden de bahsetmez. Nef'î 1606'da sadrazam olan Kuyucu Murad Paşa hakkında kaside yazar. 1609 yılında yazılmış olan Riyazi Tezkiresi'nde Nef'î'nin sarayda olduğu belirtilmiştir.[110] Yukarıdakilere dayanarak, Nef'î'nin İstanbul'a gelişi 1609 yılında Riyazi tezkiresini yazmadan önce ve 1603 yılında I. Ahmed'in tahta geçmesi ardından, hattâ 1606'da Kuyucu Murad Paşa'nın sadarete gelmesinden sonra gerçekleşmiştir diye düşünülebilir. Bunları *Naima Tarihi* de kanıtlamaktadır: *"Nef'i aslında Erzurum kurbınde Hasan Kal'ası didükleri mevziden olup, İstanbul'a gelüp zumre-i küttaba mülhak oldı. Sultan Ahmed Han-ı merhum vaktinde şi'r ile şöhret bulup ma'ruf olmış idi"*.[111] Şair, sultan I. Ahmed zamanında şöhrete ulaşır ve onun döneminde en rahat günlerini geçirir. I. Ahmed'e sekiz kaside yazmıştır. Sultan Ahmed Camii'nin inşasını şöyle anlatıyor:

Hayradır niyyeti her demde acep mi olsa
Böyle bir câmi'-i hoş-tarh u lâtîfe-bânî

Habbezâ ma'bed-i pür-feyz-i mukaddes ki bulur

[109] Abdülkadir Karahan, *Nef'i Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara1985, s. 3.
[110] Riyazî, *Riyazü'ş-şuara*, Nuruosmaniye Ktp. 3724, yk. 141b.
[111] Naîmâ, *age.*, s. 222

Anda bir secde kılan mağfiret-i Rahmânı

Bir binânın ki esâsı ka'r-ı hâke
Sakfi geçse nola bu tâk-ı bülend-eyvânı

(*Dîvân, s.52)*

"Böyle bir cami inşa edenin niyeti her zaman hayıradır, iyilik işlemeye dense yerinde olur.

Bu kutsal feyizler dolu mabet nasıl güzeldir ki, onda bir defa secde eden Allah tarafından bağışlanacaktır.

Temeli toprağın derinliğine geçen bir yapının tavanı da yüce göklere geçse şaşmamalı."

Sultan Süleyman, Bâkî'yi nasıl korumuşsa, Nef'î de I. Ahmed'ten kendisini korumasını ister:

Kim bilirdi şu'arâ olmasa ger sâbıkda
Dehre devletle gelip yine giden şâhânı

Haşre dek âb-ı hayât-ı suhan-ı Bâkîdir
Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleymân Hânı

(Dîvân, s.54)

"Eğer şairler olmasaydı, eskiden devletle dünyaya gelip yine devletle padişahları kim bilir ve tanırdı.

Sultan Süleyman'ın adını kıyamete kadar hatırlatıp canlı tutacak olan Baki'nin ab-ı hayata benzeyen şiiridir."

Sultan I. Ahmed'in güvenini kazanan şair, padişahın 1612 yılında Edirne yolculuğuna katılmıştır. Hükümdarı her fırsatta över. Nef'î bununla da kalmayarak, Kuyucu Murad Paşa (öl. 1611), Nasuh Paşa (öl. 1614), Damat Mehmed Paşa (öl.

1620) ve Halil Paşa (öl. 1631) gibi bazı vezirlere de kasideler yazarak onların saygısını kazanmıştır. Sultan II. Osman'a cülûsiyesiyle ilgili kaside yazmış ve Lehistan savaşına değinmiştir. Ayrıca sadrazamlardan Ali Paşa (öl. 1621) ve Hüseyin Paşa'ya (ö. 1624) da övgüler yağdırır. Sultan II. Osman'ın katline tanık olduğu halde ne divanında ne de *Siham-ı Kaza*'da buna yer vermemiştir. Sadece Gürcü Mehmed Paşa'ya yönelik bir hicivde II. Osman'ın katlinden IV. Murad'ın idareye gelinceye kadar geçen süredeki kargaşayı kaleme alır:

Bu mahallerde ki Bağdadı al şah-ı Acem
Arz-ı rumı ide teshir Abaza hem a köpek
....
Pây-mâl eyledünüz saltanatın ırzını hep
Yok yire oldı telef ol kadar adem a köpek
(Sihâm-ı Kazâ, s.157)

"O zaman Acem şahı Bağdat'ı aldı, Abazı ve Erzurum'u istila etti, a köpek.
....
Sultanın namusunu hep ayaklar altına aldınız, bir hiç uğruna o kadar insan yok oldu, a köpek."

Bu hicivle Sultan II. Osman'ın ölümünden sonra imparatorluğun yönetimini IV. Murad'ın devralmasına kadar geçen süredeki kargaşadan bahseder. Gürcü Mehmed Paşa'dan o kadar nefret eder ki, onu köpeğe benzetir. Şair onun için iki kaside yazmasına rağmen bir ilgi görememiştir. Bu hicivten dolayı Nef'î görevinden olur. Hicvin, Gürcü Mehmed Paşa tarafından mührüN iadesinden önce mi yoksa sonra mı yazılmış olduğu tartışılabilir. Büyük bir olasılıkla bu paşanın hâlâ görevde olduğunda yazılmıştır. Görevde olmadığı halde, padişahın kararlarını etkilemesi ümkün değildir. Nef'î, kısa süreli de olsa iki defa tahta geçen I. Mustafa'ya kaside yazmamış, bu padişaha ilgi göstermemiştir. O haketmeyen kişileri övmez. Mustafa bunlardan biridir. Yüce yöneticilerin niteliklerini göstermek şair için şeref meselesdir.

Nef’î sanatının ve şöhretinin zirvesine IV. Murad döneminde ulaşır. Kasidelerinde ona olan hayranlığını gösterir. Aynı zamanda şair ılan IV. Murad şairleri, bilim adamları ve sanatçıları korur. Padişah, kendisi gibi sert tabiatlı olan Nef'î ile güzel bir ilişki kurmuştur. Nef'î, şiirleriyle sultanın dikkatini çeker. Bu sebeple sık sık sultanın huzuruna çıkan şair, en güzel kaside ve hicivlerini sultan için okur. Hattâ sultan ona düşmanlık besleyen kişilere karşı onu koruması altına almıştır.[112] IV. Murad, yazdığı mısralarında Nef’î'yi anar ve şair için övgü dolu mısralar yazar:

Gelün insaf idelüm fark idelüm mikdare
Şa’irüz biz de diyü laf ü gizafı koyalum

İdelüm hi – meze söz söylemeden istigfar
Demen-i Nef'î -i pākîze edāyı tutalum

Biz kelam nakiliyüz nerde o sahib-güftar
Ona teslim idelüm emrine münkad olalum

"Gelin insaf edelim, aradaki farkı anlayalım, biz de şairiz diye boş konuşmayı bırakalım.

Tatsız söz söylemeden tövbe edip temiz edalı Nef'î'nin ettiğini tutalım.

Biz söz taklitçisiyiz, o ise sözün sahibi, söz söylemeyi ona bırakalım, onun emrine uyalım."

Nef’î’nin şöhretinin zirveye ulaştığı bir zamanda talihsiz bir olay yaşanır: Sultan IV. Murat bir gün Beşiktaş kasrında 24 Haziran 1630'da *Siham-ı Kaza*'yı okuyan Hekimbaşı Emir Çelebi'nin yanına yıldırım düşer. Heyecanlanan padişah, bu olayı okumakta olduğu hicivlere yoran yakınındakilerin de etkisiyle mecmuayı yırtıp atar. Nef’î’yi görevden alarak Edirne’ye sürdürür.[113] Ayrıca şaire bir daha hiciv

[112] Haluk İpekten, *Nef’î, Hayatı Sanatı Eserleri,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 59.
[113] Naîmâ, *age.*, s. 224.

yazmamaya tövbe ettirir. Şair, Edirne'de iken IV. Murad'a yazdığı kasidesınde şu mısralar yer alır:

Muzaffer ola serdârın eyâ Şâhenşeh-i Gâzî
Ne Tebrîzi koya şâh-ı kızılbâşa ne Şîrâzı
(Dîvân, s.117)

"Ey gazi padişahlar padişahı, kumandanın muzaffer olsun, Kızılbaş şahına ne Tebriz'i ne de Şiraz'ı bıraksın."

Bir süre sonra padişahın güvenini tekrar kazanır ve İstanbul'a döner. Artık hiciv yazmamaya karar vermiştir. Padişahtan uzak kalmasının acısı vesilesiyle şu mısraları kaleme alır:

Bugünden ahdim olsun kimseyi hicv etmeyeyüm illâ
Vereydin ger icâzet hicv ederdim baht-ı nâ-sâzı

Beni dûr etdi zîrâ dergeh-i devlet-penâhından
Nice hicv etmeyim bir öyle gaddâr u çep-endâzı

Firâk-ı pâdişâhımla dilin şerh edemem derdin
Bu da bir derd-i âher kim ne yârı var ne dem-sâzı
(Dîvân, s.118)

"Bu günden itibaren hiç kimseyi hicvetmeyeceğime söz veriyorum, sadece izin olsaydı uygunsuz talihimi hicvederdim.

Beni padişahın kapısından uzaklaştırdı, böyle gaddar ve sahtekârı nasıl hicvetmeyeyim?

Padişahtan ayrılığımdan dolayı gönlümdeki derdin acısını açıklayamam, bu ne yârı ne de sırdaşı olan bir derttir."

IV. Murad'ın Edirne ziyareti vesilesiyle şu beyitleri yazar:

Merhabâ ey pâdişâh-ı âdil-i âlî-nijâd
Oldu teşrîfinle şehr-i Edrine reşk-i bilâd

Devlet ü ikbâl ile dârü's-selâm olsun sana
Gerçi olmuş bir zaman ecdâdına dârü'l-cihâd

Gündüzü ıyd u şebi Kadr oldu gûyâ halkının
Müjde-i teşrîfin etdi dillerin ol denlü şâd
(Dîvân, s.126)

"Merhaba, ey adil ve büyük sultan, senin teşrifinle Edirne diğer şehirleri kıskandırdı.

Atalarının birçok savaşlarına sahne olmasına rağmen. sana devlet ve ikbal ile cenneti hissettiren bir yer olması.

Senin Edirne'yi şereflendireceğinin müjdesi o kadar memnun etti ki gündüzü bayram ve gecesi kutsal Kadir'e dönüştü."

Şair, sultandan uzakta kaldığını, sıkıntılarından kurtulacağını ümid ettiğini bildirerek affedilmesini ister. Sultanın güvenini yeniden kazanan şair, bir süre Muradiye mütevelliliğinden sonra İstanbul'a doner ve Harac Muhasebeciliği gorevine getirilir.[114]

Daha sonra Nef'î, sunduğu kasidelerle sultana kendisini affettirir ve İstanbul'a geri döner. Tam olarak ne zaman İstanbul'a döndüğü bilinmese de, kısa bir süre sonra olduğu tahmin edilmektedir. Naîmâ, tarihinde şairin ölümü için *"Katl-i şa'ir"* başlıklı özel bir bölüm ayırmıştır.[115] Onu hicivleriyle devlet görevlilerinin otoritesini sarsmakla suçlar. Aynı zamanda IV. Murad'ın, şairleri lâtife söylemek için zorladığını belirtir. Nef'î ise *Sihâm-ı Kazâ*'da şöyle yazar:

---

[114] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı,* s. 17.
[115] Naîmâ, *age.*, s. 224.

İtikadumca gaza eyledüm inşallah
Hak bilür yok yire ben kimseye sövmem a köpek
…………………………………………………..
Men ne anem ki zebuni-keşem ez-çarh-ı felek
Feleği hicv cevrini görsem a köpek
(Sihâm-ı Kazâ, s.162-163)

"İnancıma göre Allah izin ederse bir gaza eyledim, gereksiz yere kimseye sövmediğimi bilir, a köpek.

....

Ben kaderin karşısında çaresiz duran bir kişi değilim feleği de hicvederdim, eğer görseydim cevrini, köpek."

Gereksiz yere kimseyi hicvetmediğini söylese de, çağdaşlarından Sa'î bu konuda farklı görüştedir:

Merdu- azarana ser-dar olsan ey Nef'î nola
Cümle a'dâ vü ehibbâ heb yanunda birdür

Turmayup tendan-ı hicv ile çalarsın herkes
Sûretün insan amma siretün hınzırdür

"Eğer incitenlerin önderi olsaydın, ey Nef'î, kimse şaşmazdı, çünkü yanında dost da düşman da birdir.

Hiciv dişlerinle durmadan herkesi ısırırsın, şeklin insan ama, huyun bir domuz."[116]

---

[116] Fatma Tulga Ocak, "Nef'î ve Türk Edebiyatındaki Yeri", *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î,* Ankara 1991, s. 11.

Hicivleriyle bazı kişilerin nefretini kazanır. Saraydaki ulemayı da karşısına alarak birçok düşman edinmiştir. Gürcü Mehmet Paşa'yı hedef aldığı kasidesinde şairin üç kez görevinden alındığını öğrenüyoruz:

Üç defadur bu Hak belâsın vire mel'ûnun
Ki yok yire beni azl itdi olmışken senâ-hânı[117]
(Sihâm-ı Kazâ, s.152)

"O lanetlinin Allah cezasını versin, kekdisini övdüğüm halde, sebepsiz yere beni üçüncü defa görevden aldı."

Bu gibi beyitler Nef'î'nin ilim düşmanı ilân edilmesine neden olur. Böylece bir çok etkili kişi de ondan intikam almak ister. Hayatının son yıllarında birçok düşmanı vardır. Bu nedenle Kafzâde Faizî, Nef'i'nin öldürülmesinin zehirli bir yılanın öldürülmesi kadar gerekli olduğunu yazar.

Şairin öldürülme sebebi olarak türlü söylentiler vardır. Tarihçi Naîmâi'ya göre, Sultan Murat, Nef'î'nin hiciv söylemeye tövbe ettiği hâlde yeni bir hiciv söylediği haberini alır. Padişah Nef'î'yi denemek için yeni bir hiciv yazıp yazmadığını sorar. Şair ise Bayram Paşa hakkında bir hiciv okur. Ardından padişah bu şiir Bayram Paşa'ya verir, o da itibarı sarsılır diye şairin idamını ister.[118] Aslında şairin Bayram Paşa hakkında yazılmış böyle bir şiiri hâlâ bulunmamıştır. İsmail Beliğ, sultanın gazabına uğrayıp hicrî 1040'ta katledildiğini yazar.[119] Rıza tezkiresindeki tarih hicrî1046'dır.

Nef'î'nin öldürülmesi ile ilgili anlatılan söylentilerden biri de Nef'î'nin bizzat Sultan IV. Murad'ı hicvettiği ve bu sebepten öldürüldüğüdür. Katib Çelebî'ye göre hicrî 1044'te IV. Murad'ın kılıcıyla alındı kellesi.[120] Bunu eski bir mecmuada bulduğu, IV. Murad'ı hicveden kıta ile Fuat Köprülü de desteklemektedir.[121] Abdulkadir Karahan da bu şiire Raif Ülkeci'nin hazırladığı mecmuada

---

[117] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı,* s. 16.
[118] Naîmâ, *age.*, s. 224.
[119] İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 1182. yk. 109a, s. 12.
[120] Katip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, Kilisli Rıfat-Şerafettin Yaltkaya Yayınları, c.I, İstanbul 1941.
[121] M. Fuad Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1941, s. 387.

rastlamıştır.[122] Şiirin tarzı Nef'î'ninkine aşırı derecede benzemektedir. Köprülü ve Karahan'ın keşifleri konuya son noktayı koyarlar. İsmail Beliğ ve Katib Çelebi de bunu desteklemektedirler. Bu kıta Nef'i tarafından mı yazıldı veya düşmanları tarafından onun diye mi gösterildi bilinmese de, ölüm cezasına sebep olduğu muhtemeldir. İdam kararının sebebi yalnız bu kıta değildir. Şair bir çok mevki sahibi kişiyi hicvetmiştir. Sonuçta Sultan Murad onun öldürülmesi için ferman verir. Kararı yerine getiren ise Mehmet Ağa'dır. Kaynaklarda ölüm tarihi için kesin bir tarih kaydı yoktur. Fakat daha çok hicrî 1044 (M. 1635) tarihi kabul görür.[123] Söylentilere göre ölümünden önce şu beyitleri söylemiştir:

Ey dil hele alemde bir adem yog imiş
Var ise de ehl-i dile mahrem yog imiş

Gam çekme hakikatte eger arif isen
Farz eyle ki elan yine alem yog imiş

"Ey gönül, dünyada insan denilecek bir kişi bile yokmuş, varsa da gönül sahiplerine mahrem olan yokmuş.

Eğer gerçekten arif isen, gam çekme, farzet ki, şu anda dünya yokmuş."

Şairin ölüm sebebi tam olarak bilinmese de hadisenin temelinde hiciv olduğu kesindir.

2. Nef'î'nin eserleri

Nef'î'nin eserleri *Türkçe Divan*, *Farsça Divan* ve *Sihâm-ı Kazâ* başlıklı hiciv mecmuasından ibarettir.

---

[122] Abdulkadir Karahan, *Türk Ansiklopedisi, Nef'î maddesi*, c.XXV, Ankara 1977.
[123] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı,* s. 13.

2.1. Türkçe Divan

Türkçe Divan iki kez basılmıştır. İlk baskısı Kahire'de taş basması olarak, ikinci baskısı da İstanbul'da matbaada yapılmıştır.[124] Nef'î'nin bizzat tertip ettiği divanda kasideler ağırlıktadır. Saltanatına şahit olduğu padişahlara, devlet yetkililerine ve din adamlarına çeşitli vesilelerle kasideler sunmuştur. Bu kasidelerdeki üslûp orijinaldir. Bu sebeple Türk edebiyatında kasidede en usta şair Nef'î kabul edilmiştir. Nef'î, Türkçe divanında kasidelere 62 kaside, 1 terkib-i bend (sâki-nâme), 1 mesnevi, 9 kıt'a-i kebire, 134 gazel, 2 kıt'a, 4 nazm, 5 rübai, 16 müfred bulunmaktadır.[125] Kasidelerin ilki Hz. Muhammed (s. a. s.) vasfında 45 beyitlik bir na'ttır. kincisi bir Mevlânâ medhi olup, 18 beyitten ibarettir. Bundan sonra Sultan I. Ahmet vasfında 8, Sultan II. Osman vasfında 4, Sultan IV. Murat vasfında 12 kaside yer alır. Diğer kasideler ise, Vezir-i Azam Murat Paşa'ya 2, Nasuh Paşa'ya 4, Mehmet Paşa'ya 3, Halil Paşa 1, Ali Paşa'ya 1, Hüseyin Paşa'ya 1, Hüsrev Paşa'ya 2, Hafız Ahmet Paşa'ya 3, Bayram Paşa'ya 1, Mustafa Paşa'ya 1, Sultan Murat'ın Bahçe Tasviri, İlyas Paşa'ya 2, Şeyhülislâm Mehmed Efendi'ye 4, Kasr için 1, Şeyhülislâm Esad Efendi'ye 2, Kaymakam Mehmed Paşa'ya 2, Şeyhülislâm Aziz Efendi'ye 1, Darüssaâde Ağası'na 1, Gelibolulu Âlî'ye 1, İbrahim Paşa'ya 1 ve memduhunun adı belirtilmeyen bir kasidedir.[126] Bunun yanı sıra sıkça fahriyeye başvurmuştur. Ayrıca tasvirleri,şehir ve çevre güzellikleri, sözün güzelliği, sultan atlarının tasviri, Ramazaniye, Cülûsiyye, Bahariye gibi değişik konuların işlendiği izlenmektedir. Nef'î, kasidelerinde Osmanlı tarihine vesikalık edecek konulara da yer vererek eserlerini, edebî dilde ifadesini bulmuş tarihi belgeler şekline dönüştürmüştür. Bu tür kasidelerinde şair, savaş, kahramanlık gibi tablolar sergilemede oldukça başarılıdır.[127] Divanındaki bütün öteki şiirlerinden çok yer tutan kasîdeleri içinde en tanınmışları "sözüm" na'tı, Sultan IV. Murad'ın atları için söylediği "kasîde-i rahşiyye"si, Sadrazam Murad Paşa'ya sunduğu "olur" redifli

---

[124] Haluk İpekten, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 65.
[125] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı,* s. 33.
[126] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı*, s. 32.
[127] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı*, s. 33.

kasîdesi, Sultan IV. Murad'a yazdığı musammat "bahâriyye"si, Sultan Osman'ın Lehistan seferine söylediği "Âferîn ey rûzgârun şehsüvâr-ı safderi - Arşa as şimdengeru tîğ-i süreyyâ-cevheri" matla'lı kasîdesi, Sultan I. Ahmed medhindeki Edirne'nin kışını anlatan "şitâ'iyye"sidir.

2.1.1.Yazma Nüshalar

Şairin Türkçe divanının İstanbul ve Anadolu kitaplıklarıyla Avrupa kitaplıklarında 40'tan fazla yazma nüshası vardır. Bilinen en eski divan yazması 1639 (H. 1049) tarihini taşıyan, yani Nef'î nin ölümünden beş yıl sonra yazılmış olan Istanbul'da Selimiye kitaplığındaki nüshadır.[128] Diger nüshalar bazı müze ve kütüphanelerde bulunmaktadır:

- Topkapı Sarayı Müzesi;
- Atatürk Bilim ve Kültür Müzesi;
- Millî Kütüphane;
- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi;
- Selimiye Kütüphanesi;
- Süleymaniye Kütüphanesi.

2.1.2.Yayınlar

Türkçe Divan'ın ilk baskısı 1976 yılında Kahire'de yapılmıştır. İkinci baskısı ise Metin Akkuş tarafından *"Nef'i Divanı"* başlığıyla 1993'te yapılmıştır. Şiirlerinden seçerek yapılan baskılar şunlardır:

- *Divan-ı Nef'i,* Ebuzziya Tevfik, İstanbul 1311;
- *Eski Şairlerimiz Divan Antolojisi,* Fuad Köprülü, İstanbul 1934;
- *Nef'i,* Abdülkadir Karahan, İstanbul 1954;

[128] Halûk İpekten, *Nef'î, Hayâtı Sanatı Eserleri,* s. 65.

- *Nef'i Divanından Seçmeler,* Abdülkadir Karahan, İstanbul 1972;
- *Nef'i'nin Bilinmeyen Birkaç Şiiri,* Kemal Edip Kürkçüoğlu, AÜ, Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi, c.VII, sayı 2, Ankara 1949.

Nef'î'yi ünle kavuşturan, Türkçe divanıdır. Kasidelerde İran şairleri Urfî, Hakanî ve Enverî'den esinlendiği hissedilir. Yetenek bakımından onlarla eşit olduğuna ve hatta bazen onları aştığına inanmaktadır. Hayaller akıcı bir dille anlatıldığı zaman gerçekte mükemmelliği yakalar. Bu mükemmelliği Nef'î Divanı'nda görmek mümkündür. O, zengin anlatımıyla hayal gücünü birleştirmiştir. Divan bu haliyle gerçek bir hazine haline gelmistir. Nef'î, divanda unsurları işlerken zaman zaman geleneğin dışına çıkma cesaretini göstermiş, ayrıca mübalâğalı bir anlatımı tercih ederek esere zenginlik katmıştır.

2.2. Farsça Divan

Nef'î, Fars dilinde de büyük bir İran şairi kadar başarı gösterir.[129] Farsça divanında şiirlerini tasavvufî aşk çevresinde yoğunlaştırır. Eser şairin Fars dili ve kültürüyle ilgili birikimini göstermesi bakımından önemlidir.

Divan üzerinde ilk çalışma bir mezuniyet tezidir. Bu tez geç dönemde yazılmış nüshalara dayalı bir edisyon kritik çalışmasıdır. Tez daha sonra Ali Nihat Tarlan tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Eser üzerinde yapılan son çalışma, bir doktora çalışmasıdır. Mehmet Atalay tarafından yapılan bu çalımada beş yazma nüsha esas alınmıştır.[130] Farsça divanda sekiz nat ve sekiz kaside vardır. Kasidelerden dördü Mevlânâ vasfndadır. Diğerleri IV. Murat (45 beyit), Sultan II. Osman (46 beyit), Kırım Hanı Hüsam Giray (83 beyit) ve Şeyhülislâm Mehmet Efendi (51beyit) için yazılmıştır. Divanda ayrıca 72 beyitlik bir sakinâme, bir kıta-i fahriye, 21 gazel ve 171 rubaî vardır.[131]

[129] Ali Nihad Tarlan, *Nef'î'nin Farsça Divanı Tercümesi*, Numune Matbaası, İstanbul 1944, s. 5.
[130] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı,* s. 35.
[130] Metin Akkuş, *Nef'î Divânı*, s. 33.
[131] Halûk İpekten, *Nef'î, Hayâtı Sanatı Eserleri*, s. 70-71.

Türkçe divanda hemen hiç görülmeyen tasavvuf bu divanda görülür. Burada maddî, dünyevî hiçbir aşk görülmez. Tasavvufî düşünceler bazen açık, bazen de gizli olarak verilir. Bu tasavvufî düşünceler daha çok gazel ve rubailerde görülür. Çektiği acılar ve yaşadığı ortam ve ilişkilerinden kaynaklanan ruhî buhranlar, tasavvufî fikirler içinde eritilerek ifade edilmiştir. Nef'î nin Farsça divanında şair Urfî'nin ve Enverî'nin tesirleri açıkça görülür. Nef'î, Urfî'nin dört kasidesini tanzir etmiştir. Bu divanda Urfî'nin medhi ve ismi çok sık geçer.

2.2.1. Yazma Nüshalar.

Farsça Divanının İstanbul kütüphanelerindeki dört nüshası şunlardır:[132]

- Millet Kütüphanesi (*Türkçe Divan* ile birlikte);
- Millet Kütüphanesi (*Niyâzî–i Mısrî Dîvânı* ve *Veysî   Hâbnâmesi* ile birlikte);
- Üniversite Kütüphanesi;
- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (*Türkçe Divan* ile birlikte).

2.2.2.Yayınlar.

Farsça divan henüz yayınlanmamışltır. 1944'te İstanbul'da çıkan *"Hazine-i Fünûn"* dergisinde dört nüshası karşılaştırılarak *"Nef'î'nin Farsça Divanı Tercümesi"* başlığı altında basılmaya başlanılmıştır.[133]

---

[132] Halûk İpekten, *Nef'î, Hayâtı Sanatı Eserleri,* s. 70.
[133] Ali Nihat Tarlan, *Nef'î'nin Farsça Divanı Tercümesi*, Numune Matbaası, İstanbul 1944.

2.3. Sihâm-ı Kazâ.

Nef'î'yi hiciv ustas olarak üne kavuşturan "kaza okları" anlamına gelen *Sihâm-ı Kazâ*'dır. Eserde yerginin bütün basamakları denenmistir. Önce hayallerle bezenmis, sanatlı, zeka ürünü manzumelerin yanı sıra, kaba sözler, itham, küfür gibi sıradan ifadelere de yer verilmistir. Şair kendine hitap ediliş şekline göre tavır almış, ince nüktelere incelikle, kaba hitaplara kabalıkla cevap vermiştir. Edebe aykırı sataşmalara Nef'i'nin cevabı daha da edepdışıdır. Nef'î Türkçe divanında olduğu gibi, hicivlerinde de söz sanatlarına yer vermistir. Şair esere babasını yermekle başlar. Nef'î ilk manzumede zihnin zarifliğini sergiler. Daha sonra devrinde yetişmiş devlet adamları, sanatkârlar ve şairler, onun kılıç gibi keskin dilinden nasiplerini alırlar. Yerilen kişilerin bazen isimlerini verir. Bazen de nüktelerle kimi yerdiğini vurgular.[134] Babasını hicveden kaside 31 beyitten meydana gelmiştir. ikinci kaside 57 beyitten meydana gelmiş ve Gürcü Mehmet Paşa için söylediği "a köpek" redifli kasidedir. Üçüncü kaside, ikinci kasidenin devamı niteliğindedir, 65 beyitten meydana gelmiştir. Dördüncü bölüm bir kıta-i kebîredir. Burada Kemankeş Ali Paşa yerilmiş olup 15 beyittir. Onun öldürülmesinden duyduğu sevinci dile getirir. Ekmekçizâde Ahmet Paşa hakkında yazılan beşinci bölüm bir terkib-i benddir. 67 beyittir. Altıncı bölüm yine bir kasidedir ki, terkib-i bendin devam niteliğindedir. Aynı konu işlenmiştir. 60 beyitten oluşur.Yedi ve sekizinci bölümler yine bir kasidedir ve Ekmekçizâde hakkındadır. Dokuzuncu bölüm şairin Veysî'ye şiir vadisinde meydan okumasını konu alır ve 15 beyittir. Bundan sonra da eser 5 kıt'a-i keb'îre, 2 kaside, 1 terci-i bend ve 116 dörtlükle devam eder.[135] *Sihâm-ı Kazâ*'nın dili bugün bile anlaşılacak kadar sadedir. Edebî sanatlara fazla yer verilmemiş olmakla beraber nükteli yerlerde sanatlara rastlanır. Sairin sanat çevresinden birçok kişiyle de karşılıklı atışmaları vardır.

Nef'î'nin sonunu *Sihâm-ı Kazâ* hazırlar. Eser, daha ölümünden önce gözden düşmesine sebep olmuş, kendi aleyhine bir kamuoyu olusturulmasına zemin hazırlamıştır. Asırlar boyunca elden ele dolaşan, günümüzde dahi çok bilinen bu eser üzerindeki çalışmaların sayısı arttıkça, onun başta hiciv olmak üzere mizah, dil,

[134] Metin Akkuş, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 103.
[135] Metin Akkuş, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, s. 104-105.

folklor, sosyoloji ve tarih gibi çeşitli sahalardaki yeri ve zenginlikleri daha belirgin bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır.

2.3.1. Yazma Nüshalar.

Bugüne kadar *Sihâm-ı Kazâ*'nın 15 nüshası tespit edilmiştir:

- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi - 4;
- Millet Kütüphanesi - 4;
- Edirne Selimiye Kütüphanesi - 1;
- Britiş Museum - 1;
- Konya Mevlânâ Müzesi - 1;
- Millî Kütüphane - 2;
- Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu - 2.

Bazıları kayıtlı olduğu halde bulunamamışlardır:

- Millet Kütüphanesi - 2.

2.3.2. Yayınlar.

Saffet Sıdkı'nın hazırladığı *"Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ'sı"* 1943'da İstanbul' da yayımlanmıştır.[136] *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ* hakkında bilgiler, metinler ve sözlük içermektedir. İstanbul'daki Beyazıt Kütüphanesinde bulunmaktadır. Hazırlanışında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Millî Kütüphane'de bulunan nüshalar esas alınmıştır.

1998'de Metin Akkuş'un yayımladığı *"Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ"*, Giriş, Türk edebiyatında hiciv, Batı ve Doğu edebiyatında hiciv, Nef'î'nin hayatı, sanatı ve eserleri bölümlerini içermektedir. Ayrıca *" Sihâm-ı Kazâ'"* incelenmiştir.[137] Eser nüktedan bir zihnin ürünüdür. Nice nüktelerin de yer aldığı eserin itham, hakaret ve

---

[136] Saffet Sıdkı, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ'sı*, İstanbul 1943.
[137] Metin Akkuş, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, s. 133.

sövme ile ilgili ifadelerle dolu oluşu onun edebîliğine gölge düşürür. Nef'î'nin hicivlerine konu olan kişiler farklı konum ve mesleklere mensuptur. Bahsedılen kişilerin de listesi yapılmıştır. Metin Akkuş bazı Osmanlıca kelimelerin de Türkçe açıklamalarını vermiştir.

IV. BÖLÜM
NEF'Î'NİN YARATICILIĞI

1. Nef'î'nin Üslûbu

Divan edebiyatı doğu kültürü çevresinde oluşmuş bir edebiyattır. Bu kültürün Türk edebiyatı üzerindeki etkisi, daha çok İran edebiyatı aracılığıyla olmuştur. Divan edebiyatının bütün şairlerinde bazen taklit, bazen hayranlık, bazen de örnek edinme şeklinde de olsa, doğu kültürünün meşhur şahsiyetleri ve eserleri takip edilir. Bu takip 16. yüzyıla kadar devam eder. Olgunluk döneminden sonra, gerekli bilgi birikimi ve yeterli tecrübe kazanıldığı anda taklit ve hayranlığın yerini boy ölçüşme, üstün gelme endişesi alır. Bu dönemde şairler artık doğu kültürünün en üst seviyede temsilciliğini yapmaya başlarlar. 17. yüzyıl şairlerinden Nef'î'nin de, şiire yöneldiği ilk dönemlerinde doğu klâsiklerini, özellikle de İran edebiyatı ve edebî şahsiyetlerini yakından takip ettiği açıktır. Şair, Urfî, Enverî ve Hafız'ı çok iyi bilir. Nef'î bütün İran şairlerine üstünlüğünü savunurken Urfî ve Enverî'den ihtiyatla söz eder. Şiir sanatında ustalaştığı dönemlerinde Urfî ve Enverî gibi birkaç istisna dışında, doğu kültürünün bütün meşhurlarıyla yarıştığı görülür. Şairin Türkçe kasidelerinde Hakanî, Firdevsî, Kemal-i Isfahanî, Hayyam, Sa'dî, Hafız-ı Şirazî, Attar, Feyzi-i Hindî ve Câmî gibi daha pek çok şairle eşitlik, hattâ üstünlük iddiasında olduğu anlaşılır.

Türk şairleri arasında Nef'î'nin en çok meşgul olduğu şair, Bâkî'dir. Söyleyişte Bâkî'ye yakınlaşır. Anlama uygun kelimeler seçerek gök gürültüsüne benzer tonlu sesler yakalaması, Bâkî'nin sesleníşlerini andırır. Bâkî'nin Kanunî Sultan Süleyman tarafından melîkü'ş-şuarâ ilân edildiğini dile getirir. Kendini de bu ünvana lâyık görmektedir:

Kim bilirdi şu'arâ olmasa ger sâbıkda
Dehre devletle gelip yine giden şâhânı

Haşre dek âb-ı hayât-ı suhan-ı Bâkîdir

Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleymân Hânı

(Dîvân, s.54)

"Eğer şairler olmasaydı, eskiden devletle dünyaya gelip yine giden padişahları kim bilir ve tanırdı.

Kanuni Sultan Süleymanın adını kıyamete kadar hatırlatıp canlı tutacak olan Baki'nin ab-ı hayata benzeyen şiirleri."

Nef'î başta Bâkî olmak üzere Fuzûlî, Şeyhülislâm Yahyâ gibi bazı şairlere nazireler yazmıstır. Meselâ Bâkî'nin aşağıdaki beyitle başlayan gazeli Nef'î'nin tercihlerindendir:

Şöyle olmış cam-ı aşk-ı yardan mest ü haral
Kendüsin divardan divara urdı aftab

Bâkî

"Güneş sevgilinin aşk kadehiyle öylesine mest ve harabolmuş ki kendisini duvardan duvara vurdu."

Nef'î yukardaki beyte şu nazireyi yazmıştır:

Gönlümü her dem bir âteştir kılan pür-ıztırâb
Kim ol âteşden bir ahkerdir felekde âfîtâb

(Dîvân, s.285)

"Gönlümü harap ve ıstırap içinde bırakan öyle bir ateş ki, güneş o ateşin ancak bir kıvılcımı olabilir."

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin gazellerine de nazireler yazmıştır. *"Olur"* redifli ünlü gazel, bunlardan biridir:

Cihanda aşık-ı mehcure sanma rahat olur
Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur
Şeyhülislâm Yahyâ

"Dünyada terkedilmiş aşık rahat olur sanma bu gönlün ne çektiğini söylesem şikayet olur."

Nef'î ona şu nazireyi yazar:

Ne tendecân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur
Ne cân bedende gam-ı firkatinle rânat olur
(Dîvân, s.296)

"Sensiz ne bedende can ve sağlık umudu olur ne de ayrılığın endişesiyle can rahat olur."

Şeyhülislâm Yahyâ'nın başka bir gazelinden bir beyit de şöyledir:

Zülf-i pür-çinin gamından dide kim pür-tab olur
Her ne bahre kim düşe bir katresi gird-ab olur
Şeyhülislâm Yahyâ

"Kıvrım olan saçının gamından göz ateşle dolar denize düşen herşey için bir damla anafor gibi öldürücü olur."

Nef'î'nin naziresi:

Kâse-i ser kim yolunda garka-i hûnâb olur
Bahr-ı aşka geh habâb olur o geh girdâb olur
(Dîvân, s.297)

"Senin yolunda kanlara gark olmuş kafatası aşk denizine bazan kabarcık, bazan da anafor olur."

Nef'î çok zengin bir kelime hazinesine sahiptir. Bu kelimeleri kullanırken konuya göre seçmede ve beyan ahenginde büyük başarı göstermiştir. Kelimeleri kullanırken konuya uygunluğunu ve müzikalitesini dikkatle göz önünde bulunduran Nef'î, bu iç ses ahengine özellikle medhiye bölümlerinde memdûha hitap kısımlarında hemen hemen her kasidesinde baş vurmuştur.[138] Kasidelerinin her bölümünde aynı başarıyı göstermiştir. Diğer şairlerde görülen, nesib ve medhiye bölümlerindeki dengesizlik Nef'î'de yoktur. Nef'î, kasidelerinin nesiblerinde, bahar güzelliği, bayram coşkusu, yaşanan çevre olarak İstanbul, at sevgisi, savaş tasvirleri ve aşk konularını işlemiştir. Özellikle savaş, yiğitlik konularının işlendiği manzumelerinde şairin tok sesi; kılıç kalkan çınlamaları, ok vızıltıları duyulacak kadar canlıdır. Nef'î, şiir gücünün mükemmelliği ve elde ettiği şöhretine karşılık Tanzimat döneminden sonraki edebî tartışmalarda hedef olmuş divan şairlerindendir. Bütün hayranlığına karşılık Namık Kemal, divan şiirine karşı sert tepkisini ortaya koyarken Nef'î'yi de karşısına alır. Tevfik Fikret onun sanat gücünü yanlış yerde harcadığı kanaatindedir. Bu tepki ve suçlamalar bir yana kendinden sonra yetişmiş şairlerin ustalıklarını anlatmak için söylenen Nef'î tarzı, divan edebiyatında onun gücünü ve etkisini ortaya koyar.

2. Nef'î ve Sebk-i Hindî

Sebk-i Hindî, 17. yüzyılda divan şiirinde özellikle gazelde kendini gösteren akımdır. Şiire hayal gücü zenginliği ve derinlik kazandıran bu üslûp, 16. yüzyılda İran'da doğmuş, Hindistan, Afganistan ve Türk edebiyatlarında da etkili olmuştur. *"İran'da Safeviler devrindeki dini baskılarda bunalan ve daha serbest yazabilmek için Hindistan'a giden şairlerce ortaya çıkarılmıştır"*.[139] Sebk-i Hindî üslûbu Urfi-i Şirazî, Nazirî, Talib-i Amulî, Şevket-i Buharî'nin elinde şekillenmiştir. Bu üslûpta

[138] Fatma Tulga Ocak, "Nef'î ve Türk Edebiyatındaki Yeri", s. 1-44.
[139] Cem Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel". *Türk Dili (Şiir Özel Sayısı)*, Ankara 1986, s. 177.

anlam derinliği ve söz güzelliği büyük önem taşır. Tasavvufun da etkisiyle söz güzelliği, ince hayaller ile bütünleşerek anlaşılması güç fakat zarif şiirler vücuda getirilmiştir: *"Şiirde yeni mazmunlar, zevkli istiareler, alegorik ifadeler ve hayallerle zengin bu tarzın bazı akisleri, Türk edebiyatında daha 17. asır sonlarında görülmeye başlamıştı"*.[140] Söz sanatı yerine, anlam ve hayal derinliğine ağırlık verilmeye başlanmış, bu çerçevede şairler daha çok anlamı ön plâna çıkartacak bir üslûba yönelmişlerdir. Bu yoğun ilgi sonunda, anlam derinleşmiş, karmaşık hale gelmiş ve zarif bir nitelik kazanmıştır. 17. yüzyılda anlam, sözden üstün tutulmuş, böylece anlam derinliği beraberinde karmaşıklığı, anlaşılma güçlüğünü de getirmiştir. Gerçeğin daha geniş anlatılabilmesi için soyut ve ince hayallere başvurulmuştur. Bu da şiirlerin anlaşılır olmasını güçleştirmiştir. İnsanın iç dünyasını yansıtan mazmun ve hayaller derinleştikçe ıstırap, şiirin en önemli odak noktalarından olmuştur. Mübalâğa sıkça kullanılmıştır. Hint üslûbunda, yeni mazmunlara ve kahramanlara yer verilmesi, konunun işleniş farklılığıyla yakından alakalıdır. Şairlerin yaşadıkları baskı ve karmaşık ortam da onları mecazlara ve sembollere yönlendirmiştir. Hint üslûbunun temsilcileri, ince hayallerini az sözle anlatma yoluna gitmişlerdir. Bu da şiire anlam değeri kazandırmıştır. Özgün fikirlerini anlatabilecek yetkinlikte olduklarını düşündükleri için günlük hayatta pek rastlanmayan lûgatlardaki sözcükleri bulup çıkarmışlar, onlarla soyut tamlamalar oluşturmuşlardır. Özellikle Farsça uzun tamlamalar bu amaçla kullanılmıstır.[141] İnsan ruhunun derinlikleri, çalkantıları işlendikçe şiirde ıstırap geniş yer tutmaya başlar. İnsan ruhunun ikilemleri, çırpınışları ve bunların doğurduğu acılar geniş bir hayal gücüyle işlenmiştir. Bu, Sebk-i Hindî'nin mübalâğa sanatına çok yer verilmesinin sebeplerindendir. Istırap ve hayalî unsurlar abartıyla anlatıldıkça, şiirin anlaşılması daha sekteye uğramıştır.[142]

Hint üslûbunun dil özelliklerinden en önemlisi dilin ince ve zarif olmasıdır: *"Hint üslubunda dil de ince ve naziktir, süslüdür, ince anlamları, geniş hayalleri anlatacak olan dilin de ince olması gerekmektedir"*.[143] Bu akımda yeni hayal ve

---

[140] Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, c.II, İstanbul 1988. s. 772.
[141] Cem Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel". *Türk Dili (Şiir Özel Sayısı)*, Ankara 1986, s. 177-178.
[142] Halûk İpekten - "Atai Nevizâde", *İslâm Ansklopedisi*, TDV. Yayınları, C.4, Istanbul, 1991, s. 62.
[143] Halûk İpekten, "Atai Nevizâde", s. 65.

manalar için farklı sözcüklere ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için iki yol seçilmiştir: Biri halkın günlük konuşmalarında kullandığı dile yönelmedir. Halk edebiyatı veya divan edebiyatı ayırımı cumhuriyet dönemi araştırmacıları tarafından yapılan bir tasniftir. "Halk kültürüne yönelme" ifadesi de bu tasnif anlayışına göre değerlendirilmelidir. Sebk-i Hindî'nin 18. yüzyılda en güçlü temsilcisi olan Seyh Galip'in sade Türkçe ile söyledigi *"Döktü omuzdan puşu saçağını; Açtı gönüller deli bayrağını"* matla'lı gazeli bunun en güzel örneklerindendir.[144] Özellikle deyimlerin kullanılması buna örneklik teşkil eder. Hayal ve imajlarını anlatabilmesi için eski sözcüklerden oluşan Farsça ağırlıklı uzun tamlamalar kullanılmıştır. Şiirde ahenk unsurları biraz zayıf kaldığından ahengi sağlamak için şairler "seçtikleri kelimelerin ince ahengi ve musikisiyle, özellikle zengin kafiyeler ve rediflerle gidermeye" çalışmışlardır.[145]

Sebk-i Hindî akımı, anlam derinliği, yoğun imge ve hayal dünyası yönleriyle sembolizm ile paralellikler taşımaktadır. Sembolizmin önemli temsilcilerinden Mallarme "Açık bir mana, senin yaratma gücünü keser"[146] der. Ahmet Kabaklı da sembolizmin bir benzerinin 17. ve 18. yüzyılda divan şiirini saran Sebk-i Hindî'de görüldüğünü söyler.[147] 17. yüzyılın hemen başlarında Nef'î'de daha sonra Nâilî, Neşâtî, Fehîm, Şehrî, Vecdî, Cevrî, Nâbî ve 18. yüzyılda da Nedim ve yüzyılın sonlarında Şeyh Gâlip tarafından başarılı bir şekilde şiire yansıtılmıştır. Yüzyıllar boyunca şiirin çeşitli değişme ve gelişmeleri sonucunda meydana gelmiştir. Sebk-i Hindî 17. ve 18. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır. 17. yüzyıl şairleri bu üslûbun çeşitli özelliklerini şiirlerine yansıtmayı başlıca amaç edinmişlerdir. Bu üslûbun yaygın olduğu dönemde Anadolu başta olmak üzere, İran, Afganistan ve Hindistan'da Türk asıllı sülâleler hüküm sürmektedir. Bu hükümdarlar ve emirleri altındaki çoğu Türk asıllı devlet adamları, bu üslûpla yazılmış eserleri beğeniyle karşılamış ve eser sahiplerini desteklemişlerdir.

Sebk-i Hindî şairlerine göre anlam öncelikle ince olmalıdır. Anlamın aşırı incelmesi beraberinde soyut anlatımı getirmiştir. Şairler soyut unsurları somut unsurlarla beraber işlemeye çalışmış, bu noktada akıl ve hayalin sınırları

---

[144] Halûk İpekten, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s.121.
[145] Halûk İpekten, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, s. 66.
[146] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı,* C. II, s. 369.
[147] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı,* C. II, s. 368.

zorlanmıştır. Bu durum bir yandan soyutlama olarak değerlendirilirken bir yandan da şiirin kapalılığını ifade etmiştir. Bu iki nokta, anlamın uzak ve kapalı olmasıdır. Yani, anlamın dikkat çekici olabilmesi için hemen anlaşılır olmaması gerekmektedir. Kelimelere yeni anlamlar yüklenilerek onların gizli anlamlar kazanması sağlanmıştır. Anlamın bir başka özelliği ise renk unsurunun yeniliği ve farklılığıdır:

Ben ölürsem yine aşufte olur halk-ı cihan
Hüsn-i tabir-i zeban-ı çemen-i hakumden
(Dîvân, s.277)

"Ben ölsem de halk, mezarımdan çıkan çimenlerin güzelliğiyle kendinden geçer."

"Uzunluğundan dolayı boyun serve, kavisli oluşundan dolayı kaşın hilâle ya da büklümünden dolayı saçın sünbüle benzetilmesi gibi. Âmiyâne teşbîhlerse, bu tip sade teşbîhlerin muhtelif kimseler tarafından çok kullanılmış olmalarından dolayı dinleyici ve okuyucu üzerinde hoş bir tesir bırakabilme özelliğini kaybetmiş olanlarıdır. Eskiler buna mübtezel teşbîh demişlerdir. Bunlar ancak yeni tasarruflarla âmiyânelik vasfından kurtulabilmiştir".[148] İşte Sebk-i Hindî şairlerinin vech-i şebehin husûsiyeti bakımından bu tür teşbîhler yerine tahayyülî ve temsîlî teşbîhlere yönelmeleri de aynı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Tahayyülî teşbîhlerde benzetme yönü belirleyici unsurdur. Yani *"benzetme yönü tarafların nefsinde yer almayıp hayâlî bir ilgiye dayanır. Temsîlî teşbîhlerdeyse temsilin taraflarını teşkil eden unsurlardan biri diğerini kuvvetlendirip desteklemek için getirilir".*[149] Temsilî teşbîhlerde ise somutlayıcı bir anlatıma ihtiyaç vardır. Bu durumda tabii olarak, irsâl-i mesel ya da îrâd-ı mesel denen sanat ortaya çıkar ki buna *üslûb-ı muâdile* adı verilmiş ve Hint üslubu şairlerinin çoğunda karakteristik beyit özelliği olmuştur.

---

[148] Mehmet Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I: Beiâgat,* İstanbul 1989, s. 149.
[149] Mehmet Kaya Bilgegil, *age*., s. 148.

Bir başka konu ise sözün azlığı, buna karşılık anlamın fazlalığıdır. Söz sadece ince ve dar, gizli ve garip değil, aynı zamanda bir cümle içinde kullanılan sözler az olmalıdır.

Nef'î, İran şairi Örfî'nin etkisiyle Sebk-i Hindî denilen üslûbu edebiyatımıza ilk sokan kişidir. Nef'î, Sebk-i Hindi etkisiyle sanattan çok manaya ve fikre önem vermiştir. Bu anlayıştaki şairin şiirinde mana, ince ve zariftir.[150] Nef'î'in aşağıdaki sözleri bunu çok iyi açıklamaktadır. Sadece kelime ve onun inceliği ve darlığı, garip ve gizli olması söz konusu değildir. Aynı zamanda mazmunu yapan cümle de aynı vasıfları terkip halinde taşımalıdır. Nef'î hayal, duygu ve düşüncelerini az sözle dile getirebilmek için kelime çıkararak veya hikâyeyi tek bir kelime ile anlatarak, fazla söz kullanmaktan kaçınmıştır. Şair, IV. Murad'ın atını şöyle anlatır:

Ne tevsen âteş-i çâbuk-inân ki tek turmaz
Direng itdügi dem jîve gibi endâmı
(Dîvân, s.115)

"O yalnız sert başlı değil, ateş gibi hızlı durduğu zaman bile gövdesi civa gibi hareketlı olan bir attır."

Ordu hakkında ise şu benzetmeleri yapar:

Mevc-i pey-der-peydür ol bahre sipâh-ı sâf-be-sâf
Bir neheng olsa nola her tûp-ı ejder-peykeri
(Dîvân, s.91)

"Saf saf askerler deniz gibi ordunun dalgalarıdır ejder, görünüşlü bir top da timsaha benzer."

Özellikle yeni, özgün mazmunlar ortaya konulurken, okuyucuyu mazmuna götürecek ipuçları da verilmiştir. Her ne kadar şiirdeki anlamın kapalı veya derin

[150] Fatma Tulga Ocak, "Nef'î ve Türk Edebiyatındaki Yeri", s. 26.

olması temel amaçlardan biri ise de, bu hiçbir zaman okuyucuyu çaresiz bırakacak nitelikte değildir. Bu, konunun daha iyi bir şekilde anlaşılması için Sebk-i Hindî şairleri lehine dikkat çekici bir titizliğin mevcudiyetini göstermektedir. Özellikle zincirleme tamlamalarda bu üstünlük, kendisini çok belirgin bir şekilde göstermektedir.

3. Kaside Ustası

Türk edebiyatında kasidenin başlangıcı oldukça eskidir. İslâmiyetin kabulünden sonra, Türkler İslâmiyet öncesi niteliklerinden bir kısmını terk etmiş, pek çok yeni nitelikler de toplum hayatına katmışlardır. Bu yeni oluşum, şüphesiz edebiyat alanına da yansımıştır. Örneğin önce Arap alfabesi kullanılmaya başlanmış, ardından yavaş yavaş Arapça ve Farsça kelimeler Türkçe'ye girmiştir. Selçuklular döneminde edebiyat dilinin Farsça olması, Orta Asya'dan batıya doğru yapılan göçlerle İran topraklarının Türklere açılması, 13. yüzyıl başlarında Cengiz hanedanının Türkistan'da kalmış olan Oğuz Türklerini göçe zorlaması sonucu Azerbaycan ve İran'ın büyük ölçüde Türk bölgeleri haline dönüşmesi, bölgede yeni bir yazı dili meydana getirdi. Sözü edilen bu yeni edebî dil oluşuncaya kadar da Farsça edebî dil olarak kullanılmıştır.[151] Türkler, bu yolda edebiyat meydana getirmek istedikleri zaman, coğrafî konumları gereği, çok eski zamanlardan beri siyasî, iktisadî ve kültürel ilişkilerde bulundukları İran edebiyatını kendilerine yakın buldular. Türk edebiyatının başlangıç döneminde, İran edebiyatı bir olgunlaşma sürecinden geçmiş ve klâsik bir edebiyat durumuna gelmiştir. Böyle bir edebiyattan etkilenmek kaçınılmaz olmuştur. Diğer nazım şekilleri gibi kaside de etkilenmiştir. İlk dönemde daha çok na't, münacat ve tevhid türünde yazılan kasideler, gittikçe yöneticileri öven bir şekle dönüşmüştür.

13. yüzyılda Mevlânâ'nın *Divan-ı Kebir*'inde 300 kadar kasidesi vardır. Bunlar şairin gerçek sevgilisi için söylediği tevhîd ve münâcâtlardır. Kasideler Farsça oldukları halde, Mevlânâ Türk şairlerince çok okunduğu için etkileri büyük

[151] Ahmet Bîcan Ercilasun, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 29.

olmuştur. Kasideler, sosyoloji ve kültür tarihi araştırmacıları için önemli bir belge ve bilgi kaynağı olarak değerlendirilebilirler. Resmî tarihî vesikalar kadar, edebî metinlerin de tarih araştırmacısı için önemli bir belge olduğunu ispatlayacak önemli kaynaklar arasındadır. Kasideler, devlet adamlarını övme, devrin özelliklerini yansıtma, sosyal hayatın değişik sahnelerini anlatma, tarihî şahsiyetlerin biyografik bilgilerine katkıda bulunma, siyasal ve kültürel tarihin pek çok değişik safhası için yazılmış edebî eserlerdir. Âşık Paşa (öl. 1333)'nın *Garîbnâme*'deki na'tleri ile Ahmedî (öl. 1413)'nin divanındaki kasîdeleri bu şeklin başlıca örnekleridir. 15. yüzyılın başında yaşayan Ahmed-i Dâ'î'nin 6 kasîdesi vardır. Germiyanlı Şeyhî (öl. 1431), gazelde olduğu gibi, Türk edebiyatında kasidenin de kurucularından sayılır. Germiyan beylerine ve Osmanlı sultanı Çelebi Mehmet ile Sultan II. Murad'a 16 kaside söylemiştir. Karamanlı Nizamî (öl. 1469-73)'nin *Divan*'ında 11 kasidesi vardır. Fatih Sultan Mehmed'in şehzadesi Cem Sultan (öl. 1495), Avrupa'dan kardeşi Sultan II. Bayezid'e gönderdiği hüzün dolu ünlü "kerem" redifli kasidesiyle tanınmıştır. Yine bu yüzyılın büyük şairlerinden Sultan Mehmed'e hocalık, musahiblik, sonra da vezirlik eden Ahmed Paşa'nın (öl. 1497) aralarında "Ia'l", "güneş", "misk","kâkül-i müşgîn-i dost" ve "kerem" gibi ünlü kasideleri de bulunan 31 kasidesi vardır. Ahmed Paşa, devrinde gazeller yanında kasidelerinde de üstad sayılmıştır. Bir ara padişahın gazabına uğrayarak öldürülmek üzere zindana atıldığında söylediği "kerem" redifli kasidesi de Cem Sultan'ın ve daha başkalarının kasideleri gibi Şeyhî'ye naziredir ve pek çok "kerem" redifli kasidesinin en ünlüsüdür. Yüzyılın sonunda Necâtî Beğ'in de (öl. 1508-9) 26 kasidesi vardır.[152]

17. yüzyıl şairlerinden Nef'î kaside tarzında önemli bir isimdir. Kasidelerinde ağır başlı, daha yüksek perdeden söyleyişi tercih etmiştir. Kasidelerdeki bu tercihte, Nef'î'nin kendine güveni ve mevki-makam gibi hirsı olmaması rol oynamıştır.[153] Kendisinden sonraki neredeyse bütün şairleri etkileyen Nef'î, fahriyelerdeki ustalığı ile de tanınmıştır. İstanbul'da şiirleriyle kendisini kısa sürede tanıtan Nef'î, *Divan*'ındaki ilk kasideyi Sultan I. Ahmet için yazmış ve kendisine sunmuştur. Bu kasidede ve diğer kasidelerde Nef'î, sultanın iltifatını kazanmış ve Sultan I. Ahmet Edirne'ye giderken Nef'î'yi de beraberinde

[152] Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri*, Birlik Yayını, Ankara 1985, s. 70.
[153] Namık Açıkgöz, *Nef î*, İstanbul 1999, s. 23.

götürmüştür. Nef'î, Sultan Ahmet'e kasideler sunarken Kuyucu Murat Paşa, Nasuh Paşa, Mehmet Paşa ve Halil Paşa'ya da kasideler sunmaktan ve yardımlarını istemekten geri kalmamıştır. Şair, Sultan I. Ahmet'in ölümünden sonra padişah olan Sultan I. Mustafa'ya birinci ve ikinci saltanat dönemlerinde hiç kaside sunmamıştır. Sultan II. Osman için bir cülûsiye kasidesi sunan Nef'î daha sonra II. Osman için başka kasideler de yazmıştır. Diğer devlet adamlarına da kasideler sunan Nef'î, asıl ününü Sultan IV. Murat zamanında yapmıştır. Nef'î, Sultan IV. Murat için 12 kaside yazıp kendisine sunmuştur. Nef'î, bu dönemde diğer devlet büyüklerine de kasideler sunmuştur. Nef'î, bu şekilde bir taraftan Padişahın bir taraftan da devlet büyüklerinin takdirini kazanırken, devrin en büyük şairi olarak anılmaya başlanmıştır.

O, kasidelerinde medh ettiği kişiyle sanki karşı karşıya konuşuyor gibidir. Bu teklifsizce davranışı ile seleflerinin, yani kendisinden önce gelmiş şairlerin yapamadığını yapıyor, kendi şahsî meselelerini konunun içine katıyor düşmanlarını şikâyet ediyor, hiciv yazma huyu için bahaneler ileri sürüyor. Onun kasideleri bâzan bir dostuna içini dökmek için, bâzan da bir büyüğe kötü ahvalini bildirip yardım dilemek için veya düşmanlardan şikâyet için yazılmış mektuplar gibidir.[154] Nef'î'nin sert ve coşkun bir yaradılışı vardır. Kasidede hayalleri insan mantığını şaşırtacak kadar güçlü ve derindir. Buna karşı Nef'î, en aşırı mübalâğasını bile hafifletecek ya da büsbütün ortadan kaldıracak bir yol bulur. İran şairlerinin Enverî ve Urfî'nin ve Arap kasidecilerinden Mütenebbî'nin Nef'î üzerinde büyük etkileri olmuştur. İran şairlerinin hayal gücü ile Mütenebbî'nin belâgatı ve fahriyedeki ustalığı Nef'î'de de görülür. Nef'î kendisini o kadar över ki, birçok kasidesinin nesibi, hattâ divanının ilk kasidesi olan "sözüm" redifli na'tı bile bir fahriyedir. Nef'î kendisini kaside üstadı olarak kabul ettirdikten sonra bütün kaside yazan şairlerce benimsenmiş ve örnek tutulmuştur.

Nezaketde metanetde kelâmım benzemez aslâ
Ne Urfî'ye ne Hâkânî'ye bu bir tarz-ı âherdir.
(Dîvân, s.110)

---

[154] Mehmet Çavuşoğlu, "Kaside Şairi Nef'î", *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î,* Ankara 1991, s. 89.

"Şiirim incelikte ve sağlamlıkta ne Urfî'nin ne de Hakanî'nin şiirine benzer, benımki farklı bir tarzdır."

3.1. Övgü Şairi

Klâsik Türk şiiri şairleri, şiirlerini divan adı verilen kitaplarda toplayarak müretteb bir divana sahip olmak suretiyle bir nevi nihai amaçlarına ulaşmaktaydılar. Müretteb bir divanda kaside nazım biçiminin özel bir yer tuttuğu görülür. Klâsik Türk şiirinde iktidara en yakın mesafede duran kaside nazım biçimi, genel anlamda devlet büyüklerini övmek amacıyla belirli kurallar dâhilinde yazılırdı.[155] Şairlerin en çok tercih ettikleri nazım biçimlerinden biri olan kaside, divanların başköşelerinde temel işlevi övgü olarak her devirde ilgi görmüş bir nazım biçimi olmuştur. Gelişimini ve zenginliğini iktidarla iç içe varoluşuna bağlı olarak gerçekleştiren kaside, Osmanlı iktidarında da kendine çok uygun bir zemin bularak sanatçılarına mevki, para, şan ve şöhret kazandırmıştır. Böylelikle lütûf ve ihsanlar sayesinde sanatçıların yaratma düzeyi ve ortaya çıkan eser sayısı şekillenmiştir.

Kaside nazım biçiminin çok çeşitli yazılma sebepleri vardır: Devletin ileri gelenlerinin ihsan ve bağışlarına nail olmak, gördükleri çeşitli iltifat, ihsan ve bağışlara teşekkür etmek ya da herhangi bir suçun karşısında reva görülen cezanın affına nail olmak gibi.[156] Osmanlı padişahları, kendilerine sunulan kasidelerin değerini tespit edecek sanatsal seviyede bulunduklarından, sunulan şiirleri bazen düzeltmişler bazen de reddetmişlerdir.[157] Böylece padişah, iktidarın mutlak sahibi olduğunu, kendisine sunulan eserlerde ve edebî muhitte de göstermiştir.

Kasidenin başında yer alan bir nevi başlık türündeki ibareler, kasidenin sunulacağı mevkinin belirleyicisi mahiyetindedir. Kasidede, yazıldığı devlet adamlarının adlarının yer alması ve bireysel övgü ifadelerinin kullanılması ile sanat

---

[155] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara2004, s. 122.
[156] Cevdet Dadaş, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şairlere Verilen Caize ve İhsanlar", *Türkler Ansiklopedis*i. C. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 748.
[157] Mehmed Çavuşoğlu, "Divan Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri*, 1-16, 1986, s. 25.

eseri kişiye özel kılınmaktadır. Padişah, şehzâde, sadrazam başta olmak üzere değişik rütbelerdeki görevlilere yazılan kasideler, resmî makama ithaf olunmak suretiyle edebî yönlerinin yanı sıra resmî bir özellik kazanırlar.

Nef'î'ye göre övgü de yergi de insanlar içindir ve bu bakımdan her ikisinin de tabii karşılanması gerekir:

Versem ne aceb hükmini ger medh ile hicvin
Ademdir olan mazhar-ı hayr u şer-i âlem

(Dîvân, s.122)

"Alemin hayrı ve şerri insanoğlunda ortaya çıkmaktadır, bu yüzden övgü ve yerginin gereğini yerine getirmeme şaşılmasın."

Değerli kişiler şairin dostu, kötüler ise düşmanıdır. Şeyhülislâm Mehmed Efendi'ye sunduğu kasidesinde şunları yazar:

Verir dosta bir harf ile tevkî-i kabul
İderüm düşmanı bir nokta ile şöhre-i âm

(Dîvân, s.218)

"Dostu bir harf ile kabul fermanına ulaşırcasına yüceltir düşmanı ise bir nokta ile halkın diline düşürürüm."

Nef'î'nin övgü ve yergi şiirleri için, kendi kendi yaşadığı dönemden günümüze kadar çok söz söylenmiştir. Bütün yazarların üzerinde birleştiği nokta, Nef'î'nin bu alanda en büyük şair olduğudur.[158]

---

[158] İsmail Ünver, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î,* Ankara 1991, s. 45.

3.1.1. Padişahlara Övgü

Padişahın mülkün temel sahibi oluşu, sanatın ve sanatçının varlığına çok belirgin bir şekilde yansımıştır. Mülkün her anlamdaki sahibi olan hükümdar, bilim ve sanatta da egemenlik anlayışını korumaya devam etmiştir. İktidarının gücünü ve görkemini, toplumun aydın tabakası sayılan âlim ve sanatkârları himayesi altına alarak gösterir. Osmanlı İmparatorluğu'nda şiirin iktidar sahibi hükümdarların şahsî hayatlarında da geniş bir yer tuttuğu görülmektedir. Divan sahibi şair hükümdarların varlığı, Türk edebiyatının büyük şairlerinin ortaya çıkmasında şüphesiz çok etkili olmuştur. Nitekim o dönemdeki şaheserlerin çoğunun mevcudiyeti, önemli ölçüde seçkin sınıfın iltifatı, yüksek kültür ve duygu inceliği, sanatkârı korumaktaki ilgi ve heyecanı ile açıklanabilir.[159] Divan edebiyatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan yıkılışına kadar kendi geleneksel değerleri içinde sürecini tamamlamış bir edebiyat geleneği olarak tanımlanabilir. Bir nevi ekol olarak, şiirde altı yüzyılı tutmuş bir maziye sahip olmak gibi batılı milletlerin edebî hayatlarında görülmedik bir hadise teşkil ederek yaşadığı kültürün gücünü ve sürekliliğini göstermiştir.[160] Hükümdarlara sunulan kasidelerin içeriği incelendiğinde eşsiz güçte ve muhteşem yapıda insan portrelerinde çizimlerle karşılaşılır. Şiirin sembollü dünyası ve mazmunlarla örüntüsü sonucu yaratılan ve abartmalarla görünüm kazandırılan Osmanlı iktidarının övgüsü, mehdiye bölümünde dile getirilmektedir. Kasideyi, iktidara bu kadar yakın kılan bölüm olan medhiyede şairin hükümdarları överken başvurduğu ifadelerin niteliğine bakıldığında olumlu özelliklerle donandığı, idealize portrelerle tasfir edildiği görülecektir. Kasidelerin medhiye bölümünde, övülen kişi için kullanılan sıfatlara dikkat edildiğinde bunların adalet, cömertlik, lütuf, iyi yönetim, geleceği görme ve bunlara yönelik tedbirler alma, kahramanlık gibi örnek bir yöneticinin sahip olması gereken özellikler olduğu görülmektedir.

Nef'î, başta padişahlar olmak üzere sadrazamlara, şeyhülislâmlara ve devlet büyüklerine kasideler yazmıştır. Bu kasidelerde, övülen kişinin adaleti, fitne ve zulüm karşısındaki etkili tutumu, iyilikseverliği, cömertliği, hükmünün geçerli

---

[159] Halil İnalcık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", *Sögütten İstanbul'a*, Derleyenler: Oktay Özel, Mehmet Öz, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005, s. 10.

[160] Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9, Istanbul 1994, s. 394.

olması vb. hususlar övgü konusu edilmiştir. Şair, övgüde sözü bu noktalara getirdiğinde, her kasidede birbirine benzeyen, hattâ birbirinin aynı olan söyleyişlerle övdüğü kişiyi yüceltir. Bunlar adeta şairin övgüde kullandığı klişelerdir.[161]

3.1.1.1. Sultan I. Ahmed'e Övgü

Padişah ülkenin ve devletin başıdır. O Osmanlı Devleti'ni temsil eder. Şair için padişah, güçlü ve şereflidir. Diğer hükümdarlar da ona hürmet ederler. Bu sıfatlar Sultan I. Ahmed'e yazılan kasidelerde görülmektedir:

Akl-ı kül derk idemez rif'at-ı kadrini meger
Nerdübân eyleye nüh çerh u çehâr erkânı

(Dîvân, s.52)

"Yaradılıştan var olan akıl dokuz feleği ve dört unsuru merdiven yapsa, onun kadrinin yüceliğini kavrayamaz."

* * *

Ol şeh ki seyre çıksa yanınca götümege
Çerh âfitâba tîg u hilâle kemân verir

(Dîvân, s.57)

"O padişah gezintiye çıktığında felek, güneşi hançer, ayı da yay taşıyan birer kul olarak onun emrine verir."

* * *

[161] İsmail Ünver, "Nef'î'de Övgü Kalıpları", s. 150.

Çarh oldu cenâbından kemer-beste gulâmı
Sanman ki felekte görünen kâhkeşândır
(Dîvân, s.73)

"Gökyüzünde gördüğünüzü samanyolu sanmayın, felek onun katında hizmet için kemer kulanmıştır."[162]

Padişah devletin yöneticisidir. Aynı zamanda peygamberin temsilcisi ve Allah'ın yer yüzündeki gölgesidir. Bu nitelikleriyle tarif edilir Sultan I. Ahmed:

Çeşm-i düşmandan eger geçse hayâl-i tîgi
Merdüm-i dîdesi cevzâ gibi olırdı dü-nîm
(Dîvân, s.67)

"Düşmanın gözü önünden onun kılıcının hayali geçse, gözbebeği ikizler burcu gibi ikiye ayrılır."

*   *   *

Saye-i lutf-ı Hudâ hazret-i Sultan Ahmed
Ki Feridun u Sikender olamaz derbânı
(Dîvân, s.52)

"Yüce Sultan Ahmed Tanrı'nın lûtfunun gölgesidir, Feridun ve İskender onun kapısının bekçisi olamaz."

Sultan Ahmed döneminde fitneden söz edilemez:

Düşse çâh-ı zekâna turra-i hûbân yiridür
Eyledi fitneyi devründe felek zindânı

---

[162] İsmail Ünver, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", s. 46-47.

(Dîvân, s.53)

"Güzellerin perçemleri çene çukuruna düşmeli, çünkü felek senin devrinde fitneyi zindana kapattı."

* * *

Bir fitne bulınmaz arasan memleketinde
Var ise yine gamze-i fettân-ı bütândır
(Dîvân, s.73)

"Onun ülkesinde fitne bulamazsın, yalnız güzellerin fitne koparan bakışları bulunabilir."

Sultanın diğer bir özelliği ise cömertliliğidir. O halkını ve askerini ödüllendirir. I. Ahmet hakkındaki beyitler bunu kanıtlamaktadır:

Ansa ihsanunı toprak savurur başına kân
Görse keff-i keremün lerze tutar ummanı
(Dîvân, s.53)

"Maden ocağı senin bağışını ansa, yok olmayı diler, deniz senin iyilikte bulunan elini görse, titremeye başlar."

* * *

Vasf-ı kef-i pür-cûdı ki tab'ı şu'arâya
Hem vare taleb-güster ü hem feyz-resândur
(Dîvân, s.74)

"Onun bağış dolu avucunu anlatmak şairleri daima istekli ve verimli kılar."

Sultanın fermanı dünya çapında geçerlidir. Bütün evreni bu şekilde idare edebilir. Sultan I. Ahmed için yazılan beyitler bunu onaylamaktadır:

Nola hükmünden anın taşra bir iş olmasa hiç
Çarh bir nokta ana dâ'iredir fermânı
(Dîvân, s.52)

"Onun fermanı feleği nokta gibi kapsayan daireye benzerken, hiç bir şey onun hükmü dışında olabilir mi?"

Böyle bir padişahın atı da ona lâyıktır:

O sebük-seyr ü sebük-rev ki haber-dâr olmaz
eylese sîne-i mûr üzre eger cevlânı
(Dîvân, s.53)

"O çok hızlı ve adeta yere dokunmadan giden at, karıncanın üstünden geçse, karıncanın bundan haberi olmaz."

Sultanın en önemli özelerinden biri âdil olmasıdır. O kainatın koruyucusudur. Padişahın bu özellikllliği daima ön plândadır:

Hümâyun-pâye Sultan Ahmed-i âdil ki düşmüştür
Zılâl-i sayebân-ı devleti kevn ü mekân üzre
(Dîvân, s.60)

"O kutlu rütbeli âdil Sultan Ahmed'in devletinin koruyucu gölgeleri bütün kainat üzerine düşmüştür."

Sultanın adaleti sadece insanlara değil, hatta vahşi hayvanlara da uzanır. Bu ilginç

bir benzetmedir:

Her memleket ki adli mürrebî ola ana
Âb u hevâsı gürge hişâl-i şubân verir
(Dîvân, s.58)

"Adaleti hangi ülkeye terbiye verse, o ülkenin havası ve suyu kurdu çobana çevirir."

* * *

Ger olsa intizâm-ı hükm-i adli âleme sârî
Olırdı mâde-âhûyile şîr-i ner zen ü şehver
(Dîvân, s.60)

"Adaletinin düzeni dünyayı kapladığında, dişi ceylanla erkek aslan karı koca olur."

Hz. Ömer'in adâleti kurt ile kuzuyu aynı yerde yaşatırken, sultanın adâleti de keklik ile doğanı yuvasında birbirine misafir eder:

Adli bir gayetde kim devrinde kebg ü şahbaz
Birbirine aşiyanında gelir mihmān bulur.
(Dîvân, s.70)

"Adâleti o dereceye ulaştı ki, onun devrinde keklik ile doğan aynı yuvada birbirine misafir olur."[163]

* * *

[163] Bekir Çınar, *Divan Edebiyatında Adalet*, TÜBİAR, X, 2001, s. 312-313.

Ger olsa feyz-i hükm-i adl ü dâdı âleme şâmil
İderdi beççe-i kebk-i derî şehbâ ile bâzî

(Dîvân, s.118)

"Sınırsız adaleti dünyayı kapsadığında, kırmızı ayaklı keklik yavrusu akdoğanla oynar."

Şair âdil davranan Sultan I. Ahmed'i Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye benzetiyor:

O hudâvend-i Ömer-adl u Alî-sîret kim
Buldı zatıyla şeref silsile-i Osmânî

(Dîvân, s.52)

"O, kendisiyle Osmanoğulları soyunun şeref bulduğu Hz. Ömer gibi adâletli, Hz. Ali yaratılışlı."

Sultanın zaferinin, imparatorluğun sınırlarının ötesine yayılması gerektiğine inanıyor. Onun, yeni fetihler ve kaybedilmiş topraklar için seferler düzenlemesi gerekir. Şair bunlardan gelir geleceğine inanmaktadır. Nef'î hizmet ettiği üç padişahın bu niteliklere sahip olduğunu savunuyor. I. Ahmed için yazdığı kasidede bunu vezirın de yapabileceğini belirtiyor:

Geh bir veziri şah-ı Acem'den karac olur
Geh bir vekili asker-i Tatar'a han verir

(Dîvân, s.57)

"Bazan bir veziri Acem şahından haraç alır, bazan da bir vekili Tatar ordusuna Han tayin edilir."

Osmanlı padişahı ancak İskender ve Dara ile kıyaslanabilir:

Belki dârât-ı Sikenderle felek bir bendesin
Görse fark itmezdi İskender midûr Dârâ mıdır
(Dîvân, s.63)

"Felek o padişahın İskender gibi gösterişli bir kulunu görse, İskender'den ve Dârâ'dan ayıramazdı."

3.1.1.2. Sultan II. Osman'a Övgü

Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve kanunlarının uygulayıcısı olan sultanın adâletinin gölgesinde halk, her türlü tehlikeden uzaktır. Padişah, düzenin yeryüzündeki temsilcisi ve uygulayıcısıdır.

Düşerdi sayebân-ı asumanun sayesi arşa
Ger olsa pertev-endâz âfitâb-ı re'y-i pinhanı
(Dîvân, s.82)

"Görünmez bir güneşe benzeyen düşüncesi açığa çıksa, şemsiyeye benzeyen gökyüzünün gölgesi arşı kaplardı."

*　　　*　　　*

Kulağın dik tutup pertab idince fart-ı sür'atden
Döner ol nâvek-i perrâna kim çift ola peykânı
(Dîvân, s.82)

"Kulağını dik tutup da büyük bir hızla ileri fırlayınca, çatal oka benzer."

Adâletli olan padişah, yüce bir soydan gelmiştir. Adâletle hükmeden padişahın soyunun asil, ecdadının da âdil olduğu sık sık vurgulanır:

Pâdişâh-ı ʻâdil ü ali-neseb kim yaraşır
Etse ger serheng ü der-bân Keykubâd u Kayseri
(Dîvân, s.92)

"O soyu asil ve âdil padişah ki, Keykubat ve Kayser'i kapıcı ve çavuş yapsa yeridir."

Onun yönetimindeki âlem o kadar rahattır ki erkek aslanın yanında dişi geyiği uyutur:

Ol kadar âsûde âlem sâye-i adlinde kim
H'âb-gâh eyler gazâle pehlû-yı şîr-i neri
(Dîvân, s.92)

"Adâleti sayesinde dünya öyle rahat ki, dişi geyik erkek aslanin göğsünde uyur."

Ger olsa şamil-i ahvâl-i murgân-ı hevâ adli
İderdi kebk-i ra'nâ çeşm-i şahin üzre reftârı
(Dîvân, s.89)

"Adâleti gökte uçan kuşları etkiledikçe güzel keklik, doğanın gözü önünde yürüyebilir."

Padişahın adâlet devrinde, gönüller o kadar neşe ve sevinç sarhoşu olmuştur ki, sarhoş ile akıllıyı birbirinden ayırmak imkânsız hale gelmiştir.

Neşât-ı ahd-i ʻadliyle cihân ol denli hurrem-dil
Ki teşhis eylemek güç birbirinden mest ü hüşyârı
(Dîvân, s.89)

"Adâlet devrinin sevinci ile gönüller o kadar neşelidir ki, sarhoş ile akıllıyı seçebilmek mümkün değildir."

Sultanın adâleti bayram ve ilkbahar gibi dünyayı süsler:

Devr-i ‘adlinde mübâhât eyleyüp der rüzgâr
Kim bu günler ıyd u nev-ruz-ı zamanımdır benim
(Dîvân, s.85)

"Senin adâlet devrinde rüzgar övünerek der ki, bu günler benim bayram ve ilkbahar günlerimdir."

Şairin Sultan Osman'a hürmeti sonsuzdur:

Cihân-bân-ı nu'allâ-pâye kim gerdûn-ı gerden-keş
Zemîn-bûs-ı cenâbından olur fersûde-pîşânî
(Dîvân, s.81)

"Öyle hükümdarın katında yer öpmekten isyankâr feleğin alnı aşılmıştır."

Sultan güçlü bir kişiliğe sahiptir. Onun emrinde ülkeler ve kıtalar vardır:

Hele teshîr-i mülke başlasun ikbâli seyr eylen
Ne Türkistanı kor feth etmedik ne kâfiristânı

Görün bir gün verir Mısr u Yemen gibi vezâretle
Bir ednâ bendesine kişver-i İran u Tûrânı
(Dîvân, s.81)

"Ülkeler almaya başlayınca görün onu Türkistan'ı da kâfiristanı da ele geçirir. Bir gün Mısır ve Yemen gibi, İran'ı ve Turan'ı vezirlik rutbesiyle değersiz bir

kuluna verir."

Nef'î'deki mübalâğa, mantık sınırlarını zorlamaz;mukayese edilen veya benzetilen unsurlar arasında, zihinde şaşkınlık uyandıracak irtibatlar kurar. Bu mübalâğalı söyleyiş, tumturaklı bir ses örgüsüyle ifade edilmiştir. Bundan da Nef'î'de ses ve anlam uyumu olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür:[164]

Âferin ey rüzgârun şehsüvâr-ı saf-deri
Arşa as şimden girü tîğ-ı Süreyyâ-cevheri

Pâre-i elmâsdur seng-i fesânı neyler ol
Çerha çekme bir dahı şemşîr-i vâlâ-gevheri

(Dîvân, s.90)

"Ey zamanın saflar bozan savaşçısı, kıymetli kılıcını artık göğün en yüksek yerine as.

O sert ve parlak bir elmas parçasına benzer, bileği taşıyla bilenmez, bu kıymetli kılıcı çerhe çekme."

Sikender gibi tâlib feth-i Keft-iklîme ikbâlı
Süleyman gibi gâlib ruzgâra hükm ü fermânı

(Dîvân, s.81)

"Bahtı İskender gibi bütün dünyayı almaya istekli, fermanı ise Hz. Süleyman'ınki gibi rüzgâr üzerinde etkili."

Böyle bir ülkede şiddet olamaz. Padişahın hakimiyeti kuvvetle hissedilir. II Osman güçlü bir yöneticidir:

Zamanında bulınmaz fitne pinhân olmaga
Meger hûbân-ı fettânun şikenc-i zülf-i tarrarı

[164] Namık Açıkgöz, *Nef î*, İstanbul 1999, s. 23-24.

(Dîvân, s.89)

"Onun devrinde fitne güzellikleri insanları birbirine düşüren sevgililerin gönül alan saçlarının kıvrımından başka gizlenecek yer bulamaz."

3.1.1.3. Sultan IV. Murad'a Övgü

Başarılı ve etkili bir yönetici, güçlü ve adâletli olmalıdır. Bundan dolayı yazdığı medhiyelerde padişahların bu yönlerine ağırlık vermiştir:

Pirâye-i mülk ü milel ser-mâye-i dîn ü düvel
K'olmış nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem
(Dîvân, s.96)

"O milletin ve ülkenin süsü, devletin ve dinin mayası olan padişaha Cem'in tahtı ve Feridun'un tacı ezelde verilmiştir."

* * *

Hem bende-i dergâhun olursa sezâdur
İskender ü Behrâm u Cem ü Kayser-i âlem
(Dîvân, s.120)

"İskender, Behram, Cem ve Kayser senın katında kul olsalar yeridir."

Sultan adâlet liyakatini tam anlamıyla kullanmazsa tebasına hükmü parça parça olacaktır. Dolayısıyla adâlet zaafından kaynaklanan bir düzensizlik ortaya çıkacaktır. Sultanın tebası bir kitabın parçaları gibidir. Kitabın parçalarını bir araya getiren, onları sıkı sıkıya tutan ip de sultanın adâletine benzetilir. Adâletin (ipin) kopması halinde ise kitabın dağılması söz konusudur:

Rişte-i ʻadliyle ger bend etmese şirâzesin
Târ u mâr olurdu eczâ-yı kitāb-ı rüzgâr
(Dîvân, s.98)

"Adâletinin ipliği eğer kitabın ciltlerinin iki ucunda bulunan ve yaprakların muntazam durmasını sağlayan şeridi bağlamasaydı zamanın kitabının parçaları darmadağın olurdu."[165]

Padişah âdil olmak zorundadir. Bu husus divan şiirinde aynı ehemmiyetle dile getirilmiştir:

Daʻvâma yeter şâhid-i ʻâdil bu kaside
İsbâta eger lâzım ise mazhar-ı ʻâlem
(Dîvân, s.122)

"Âlemin şereflenmesi için isbata gerek varsa; bu kaside doğru sözlü şahitliğim için davama yeter."

* * *

Ger olsa feyz-i hükm-i ʻadl ü dâdı ʻâleme şâmil
Ederdi beççe-i kebk-i deri şâhbâz ile bâzı
(Dîvân, s.118)

"Eğer doğruluk ve adâlet hükmünün bolluğu âlemi kaplasa, yırtıcı doğan kuşu ile keklik yavrusu bir arada geçinirdi."

Şaire göre sultan IV. Murad sonsuz cömertliğe sahip olan bir hükümdardır:

---

165 Bekir Çınar, *agm.*, s. 302-303.

Derunında nihân itmezdi genc-i dürr-i şehvârı
Eger bim-i kef-i cûdıyla deryâ olmasa muztarr
(Dîvân, s.112)

"Deniz onun cömertliğinden çekilip aciz kalmasaydı, değerli inci hazinesini gizli tutmazdı."

* * *

O şehenşâh-ı direm-pâş-ı kerem-güster kim
Bir eli bahr-ı sehâdur bir eli ebr-i atâ
(Dîvân, s.103)

"O öylesine iyilikseven ve hediyeler veren büyük hükümdar ki, sanki bir eli cömertlik denizi, bir eli de bağış bulutu."

Sultan Murad Han övülürken onun tahtı, adâlet tahtı olarak vasıflandırılmıştır. Diğer hükümdarlar onun karşısında el bağlasın denilerek, o makamın adâlet makamı olduğu vurgulanmıştır:

Sipihr-i izz ü câha âftâb-ı zerre-perverdir
Serîr-i ʻadl ü dâda dâver-i dindâr u dânâdır
(Dîvân, s.203)

"Âlim ve dindar olan hükümdarın doğruluk ve adâlet tahtı, itibar ve yücelik zerrelerini besleyen bir güneş gibidir."

Bu beyitte bilgin, dindar bir hükümdarın doğruluk ve adâlet tahtının yüce gökyüzünü bir güneş gibi kapladığı belirtilerek bu tahtın dünyayı ışıkla besleyen bitmek tükenmek bilmeyen bir kaynak olarak gösterilmiş ve yüceleştirilmiştir.[166]

[166] Bekir Çınar, *agm.*, s. 319.

Padişah ilhamını Allah'tan alır:

Âlemi mamur-u âbâd eyledikçe 'adl ile
Ola hakkında du'â-yı müstecâb-ı rūzgâr

(Dîvân, s.99)

"Alemi adâletiyle mamur ve şen eyledikçe zamanın kabul edilmiş duası onun için olsun."

* * *

Dâd-güster dâverâ Şâhenşehâ dîn-perverâ
Ey Hudâvend-i Ömer-adl ü Ebûbekr-i'tikâd

(Dîvân, s.128)

"Ey adâlette Hz. Ömer'e, inançta Hz. Ebu Bekir'e benzeyen adil ve dindar yüce padişah."

Böyle bir hükümdarın ordusu da güçlüdür. Şair ordunun özelliklerini şöyle açıklar:

Mevc-i pey-der-peydür ol bahre sipâh-ı sâf-be-sâf
Bir neheng olsa nola her tûp-ı ejder-peykeri

Her alay bir mevc-i tûfân-hîzıdur anun nola
Hâr u has gibi önince kaçsa kâfir leşkeri

(Dîvân, s.91)

"Saf saf askerler deniz gibi ordunun dalgalarıdır,ejder görünüşlü her top da timsaha benzer.

Her alay tufan koparan bir dalgaya benzer, kâfir askeri onun önünden kaçsa buna şaşılır mı?"

Fitneyi ortadan kaldırdığı ile övülen Sultan IV. Murad şu ifadelerle tanımlanmıştır:

Zamanında bulınmaz fitneye bir hâl-i âsâyiş
Meger kim nevk-i peykân-ı hadeng-i gamze-i dilber
(Dîvân, s.112)

"Onun zamanında güzellerin ok gibi yaralayıcı bakışları dışında, fitnenin barınabileceği başka yer yoktur."

* * *

Zamanında anılmaz oldı nâmı düzd ü ayyârun
Meger yâd ide âşık gamze-i câdû-yı tannâzı
(Dîvân, s.118)

"Onun zamanında dolandırıcı ve hırsızın adı anılmaz oldu, olsa olsa aşıklar sevgililerin büyüleyici bakışlarından söz ederler."

Gökyüzünü bir güneş gibi kapladığı belirtilerek, bu taht, dünyayı ışıkla besleyen, bitmek tükenmek bilmeyen bir kaynak olarak gösterilmiş ve yüceleştirilmiştir. IV. Murad için yazdığı kasidede serdarın ne yapması gerektiğini yazıyor:

Muzaffer ola ser-darun eyâ şâhenşeh-i gâzi
Ne Tebriz'i koya şâh-ı Kızılbaş'a ne Şîraz'ı
....
İde munzam yine evvelki gibi kişveri Rûm'a
Çeküp sağa sola şemşir-i bürrân-ı ser-endâzı
(Dîvân, s.117)

"Ey gazi hükümdar, sefere gönderdiğin kumandan başarılı olsun, Tebriz'i de Şiraz'ı da kızılbaş şahına bırakmasın.

....

Pervasız keskin kılıcını sağa sola çekip yine eskisi gibi Anadolu'ya katsın."

*　　　　　*　　　　　*

Nehyi ger alem-i bâlâda yürütse hükmin
Eylemezlerdi kirân zühre vü keyrân-ı felek

(Dîvân, s.125)

"Eğer yasağı feleklere geçerli olsa,Venüs ve Zuhal kıran etmezlerdi."

Yüce padişah övülmeye değerdir. Mecliste Cem, bağışta Hatem'le kıyaslanır:

Ol afitab-ı saltanat ol şeh-süvâr-ı memleket
Cem-bezm ü Hâtem-mekremet memduh-ı esnâf-ı ünem

(Dîvân, s.95)

"O saltanatın güneşi, ülkenin en büyük süvarisi, mecliste Cem, bağışta Hatem gibi, herkesin övdüğü padişah."

Nef'î'nin kasidelerinde rahşiye bölümleri de yer alır. Ayrıca Sultan IV. Murad'ın atlarını öven rahşiyeler de yazmıştır:

Ne tevsen âteş-i çâbuk-inân ki tek turmaz
Direng itdügi dem jîve gibi endâmı

Ne âteş âb-ı hayât-ı revân ki tasvîrin
Yazınca Levze tutar elde kilk-i ressâmı

(Dîvân, s.115)

"O yalnız sert başlı değil, ateş gibi hızlı, durduğunda bile gövdesi civa gibi hareketli bir attır.

Ateş değil, belki resmini çizinceye kadar ressamın elinden kalemi titreten akıcı hayat suyudur."

* * *

O denlü tîz-revdür kim ser-i mîhi nişân itmez
Tokınsa sadme-i na'li eger gül-berg-i ra'nâya

(Dîvân, s.106)

"O öylesine hızlı giden bir at ki, nalı gül yaprağına dokunsa, nalındaki çivi gül yaprağında iz bırakmaz."

Padişah savaş alanında kılıç kullanmakta ve ok atmakta da ayrı özelliklere sahiptir:

Her hünerde ser-âmed illâ kim
Cümlesinden ok atmada mümtâz
....
Atmadı böyle bir uzak menzil
Dahi bir pehlevân-ı ser-efrâz

(Dîvân, s.241)

"Her hünerde başta, fakat hepsinden çok ok atmakta üstün.

....
Hiç bir ünlü pehlivan böyle uzağa ok atmadı."

İki kasidede Nef'î, Şehzâde Mahmud ve Şehzâde Muhammed'i konu edinmiştir. Biri rahşiye, diğeri ise kasidede ayrı bölüm halindedir:

İki şehzâde kim her biri bir rûh-ı musavverdür
Dü nûr-ı çeşm-i yektâ pâdişâh-ı heft-kişverdür
....
Biri sultân Mahmûd u biri sultân Muhammed hem
İkisi de aceb şehzâde-i pâkîze-devherdür
....
Ya iki gül-bin-i nev-hîzdür kim her birisinün
Zemîni başkadur ammâ biri birine hem-serdür
(Dîvân, s.108)

"Her biri varlık giysisine bürünmüş iki şehzade, yedi cihan hükümdarının gözünün nurudur.

....

Sultan Mahmud ve Sultan Muhammed seçkin yaratılışta iki şehzadedir.

....

Toprakları (anaları) ayrı, fakat her bakımdan birbirine benzer, yenü yetişmiş iki gül fidanına benzerler."[167]

Sultan Murad şair bir hükümdardır. "Muradî" mahlasıyla şiirler yazmıştır. Şair, onun bu yeteneğini de belirtir:

Hıdîv-i pür-hûner Sultân Murâd ol şâh-ı din-perver
Ki hem ehl-i dil ü hem hoş-nüvîs ü hem sühen-verdir
(Dîvân, s.109)

"O hüneri çok olan ve dindar Sultan Murad, hem gönül ehli, hem hattat, hem de şairdir."

[167] İsmail Ünver, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", s. 56-57.

3.1.2. Sadrazamlara Övgü

İstanbul'da padişahın yanı sıra devrin sadrazamlarının, vezirlerinin, yüksek rütbeli memurlarının sarayları ve konakları da şairler için birer sığınak ve toplantı yeri olmuştur. Sanatkârlar geçimlerini çok defa buralardan sağlamışlar, bu yüksek dereceli zengin memurların cömertliklerinden, ihsan ve hediyelerinden faydalanmışlardır.[168] Klasik Türk şiirinin dünyasında padişah ve şehzâdelerin yanında devlet erkânından olup şiir yazan birçok şair, Türk şiir dünyasına önemli katkılarda bulunmuştur. Nef'î, sultana en yakın olan sadrazamın yeteneklerini över. Her sadrazamı övmez, hattâ bazılarını daha sonra hicveder. Sadrazamın dine hizmeti ve devlet işlerindeki fedakârlığı ön plâna çıkar. Murad Paşa'nın yöneticiliğini ve savaştaki başarılarını över:

Zihî destûr-i Âsaf-menkabet paşa-yı Hayder-dil
Ki hem kânûn-ı dîvânı bilür hem resm-i heycâyı

(Dîvân, s.134)

"O divan ve savaş geleneklerini bilen, Hz. Ali gibi yürekli bir paşa ve Asaf gibi menkibeler yaratan bir sadrazamdır."

Gürcü Paşa ise şu beyitlerle yüceltilir:

Vezîrân-ı cihânun şân u şevketle ser-efrâzı
Müşîrân-ı zamânun hüsn-i tedbîr ile meşhurı

(Dîvân, s.162)

"Şanı ve yüceliğiyle cihan vezirlerinin başında gelen, yönetimi ile zamanın paşaları arasında ün salmış."

[168] Halûk İpekten, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 135.

Hafız Paşa da oldukça etkili biridir:

O Sadr-ı a'zam u ferman-revâ-yı maşrık u mağrib
Ki şâhân-ı zamâne dergehinde ise dâd üzre

(Dîvân, s.192)

"Zamanin padişahları doğuda ve batıda hükmeden o sadrazamın katında güvenlik içindedir."

Büyük İskender ve Süleyman Hüsrev Paşa gibi sadrazamı hayal ederler:

Ne Süleymân'a nasîb oldı ne İskender'e bu
Ki vezîri ola bir Âsaf-ı sâhib-hâtem

(Dîvân, s.181)

"Güçlü bir veziri bulmak ne Süleyman'a, ne de İskander'e nasip olmuştur."

* * *

Dâver-i ʻādil ü âlī-nazar u pâk-nihâd
Sâf-der-i pür-dil ü vâlâ-güher ü sâf-zamir

(Dîvân, s.178)

"O hükümdar, adâletli, yüce bakışlı, temiz tabiatlı, düşman saflarını yaran cesur bir yiğit, yüce bir inci ve temiz kalplidir."

Sadrazam şeriatın koruyucusudur. Nasuh Paşa böyle bir kişiliğe sahiptir:

Revâc-ı dîn-i mü'âvin ü mükdim
Umûr-ı şer-i şerîfe mukayyed ü münkad

(Dîvân, s.143)

"Şeriata bağlı ve onun kurallarına göre hareket eden, İslâm dininin geçerli olması için çalışan sadrazam."

Gürcü Paşa şöyle tanımlanır:

O destûr-ı Aristô-akl u İskender-salâbet kim
Umûr-ı dîn ü devletde dinilmez bezl-i makdûrı
(Dîvân, s.162)

"O Aristo gibi akıllı, İskander gibi güçlü vezirin din ve devlet için çabaları saymakla bitmez."

Aristo'yu ve eserlerini tanıması Nef'î'nin entelektüel seviyesini yansıtır. Hafız Ahmed Paşa da aynı yolu takip eder:

Hafız-ı dîn hazret-i sadr-ı cihân
Mehdi-i Ahmed-alem-i rûzgâr
(Dîvân, s.189)

"Dinin koruyucusu, cihanın yüce sadrazamı, zamanın Ahmed alemli yol göstericisi."

Padişah artık sefere gitmemekte, ordunun başında sadrazam bulunmaktadır. Kuyucu Murad Paşa İran seferiyle anılmış ve Anadolu'daki isyanı bastırmıştır:

Çıkardın eşkiyâyı mülk-i rûma verdin asâyiş
Düşerdün kişver-i İrân-zemîne şûr u gavgâyı

O mülkün sâhibin de havf-ı tîğün kıldı âvâre

Gezer geh semt-i Hind'i gâh ser-hadd-i Buhârâyı

(Dîvân, s.135)

"Eşkiyayı kovup Anadolu'ya düzen getirdin, İran'ı kavga ve kargaşaya düşürdün.

Senin kılıcının korkusuyla şaşkına dönen İran şahı şimdi Hindistan'da ve Buhara yörelerinde dolaşmakta."

Devletin düzeni yönetimin yeteneklerinin sonucudur. Şair, yetenekli sadrazamları överek yüceltir. Nasuh Paşa âlim ve şairlere önem verir:

Erdi bir rif'ate erbâb-ı hüner devründe
Ki ider çerh-i denî-perver-i dûn istiğrâb

(Dîvân, s.152)

"Senin devrinde hünerli kişiler öyle yüceldiler ki, sürekli değersizleri kollayan alçak felek buna şaştı."

Halil Paşa:

Penâh-ı ehl-i hüner dâver-i huceste-nihâd
Mürebbi-i fuzelâ Âsaf-ı sütûde-şiyem

(Dîvân, s.169)

"Hünerli kişilerin koruyucusu, yaratılışı kutlu vezir, erdemli kişileri koruyan seçkin nitelikli sadrazam."

ve Hafız Ahmed Paşa:

Fahr-ı şu'arâ kıble-i erbâb-ı ma'ârif
Kutb-ı vüzerâ Âsaf-ı dânâ-yı zamâne

(Dîvân, s.185)

"Hünerli kişilerin çevresinde toplandıkları, şairlerin kendisiyle övündükleri, vezirlerin ulusu, zamanın bilgili sadrazamı."

Nef'î eğitime önem veren bir kişidir. Bundan dolayı da İlyas Paşa'yı sadrazamlık makamına uygun görmüştür:

Cenâb-ı hazret-i İlyâs Paşa
Ki lâyıkdur olursa sadr-ı a'zam
(Dîvân, s.208)

"İlyas Paşa hazretleri sadrazam olmaya lâyıktır."[169]

3.1.3. Şeyhülislâmlara Övgü

Şeyhülislâm, devletin en yüksek dinî görevindedir. Saltanat vekili olan sadrazamla eş tutulur. Yeni padişahlara kılıç kuşatma törenlerinde en önemli görevi alır. Devletin işlerine ve kamuya ilişkin fetvalar verir. Nef'î, şeyhülislâm Mehmed Efendi'ye yazdığı birinci kasidesinde, onu şeriatın koruyucusu olarak tanımlar:

Hâmi-i şer'i Nebî hüccet-i ehl-i sünnet
Kıble-i mülk ü milel Ka'be-i erkân-ı ümem
(Dîvân, s.220)

"Şeriatının koruyucusu, onun yolunda gidenin dayanağı ülkenin ve milletin yöneldiği, âlimleri etrafında toplayan."

İkinci kasidesinde ise ilmin gelişmesindeki katkılarından söz edilir:

[169] İsmail Ünver, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", s. 57-60.

Avn-ı millet fahr-ı ümmet müsteşâr-ı saftanatı
Âlem-i himmet cihân-ı mekremet cân-ı cihân

Merkez-i pergâr-ı danış kutb-ı gerdûn-ı hüner
Mâlik-i mülk-i fezâ'il müftî-devr-i zamân

(Dîvân, s.224)

"Milletin yardımcısı, ümmetin övüncü, saltanat makamının danışmanı, sonsuz himmetiyle cihanın canı.

İlim pergelinin merkezi, hüner feleğinin miğferi, erdemler ülkesinin sahibi, zamanın şayhülislâmı."

Benzeri niteliklere şeyhülislâm Esad Efendi de sahiptir:

Mesned-âra fazîlet ki sunulmış eline
Kilk-i fetvâ-yı şerî'at bi-tarîki't-te'yîd

(Dîvân, s.231)

"O erdemli makamı süsleyen kişinin elinde şeriatın fetva kalemi güçlendirilerek sunulmuştur."

Nef'î'ye göre şeyhülislâm daima adaletle ve cesaretle hükmetmeli, isabetli kararlar almalı, daima örnek olmalı.

3.2. Nef'î'nin Şiirlerinde Fahriye

İlk kez Arap kasidelerinde karşımıza çıkan fahriye, zamanla İran edebiyatı örneklerinde de görülmeye başlanmış ve daha sonra da divan şiirinde yer alarak gelişimini tamamlamıştır. Fahr kökünden gelen, kelime anlamıyla övünme,

büyüklenme, böbürlenme, şöhret, erdem gibi anlamlara gelen fahriye, edebiyat terimi olarak genellikle kasidede, bazen de gazel ve mesnevi gibi türlerde şairin kendini övdüğü, felekten yakındığı, durumunu kaside sunduğu kişiye ilettiği bölümün adıdır. Arap şiirinde fahr veya iftihar şeklinde kasidenin bir bölümü olarak karşımıza çıkan fahriye, klasik kasidede medhiye bölümü ile birlikte, kasideye anlam kazandıran bölüm olarak tanımlanmaktadır. Arap şiirinde klasik kasidenin tasnifini farklı şekillerde yapan araştırmacılar, şiir sanatı ile ilgili eserlerinde bu tasniflere yer vermişlerdir.

İran edebiyatında fahriye kasidenin bir bölümü olarak tanıtılan fahr veya fahriye kelimesine rastlanmamaktadır. *Ferheng-i Fârisî* adlı eserde fahr kelimesi ile fahr-âver, fahr-âverden ve fahr-âveri türevlerine yer verilmekle birlikte fahriye kelimesine işaret edilmemektedir.[170] Fahriye bölümünde şair, öncelikle kendi sanatını överek değerini ortaya koyarken, bazen de daha iyi şartlara sahip olursa üretkenliğinin artacağından söz eder. Dolayısıyla şairin, övdüğü kişiden maddî ya da manevî bir şey umması doğal sayılmaktadır. Fahriyelerde ön planda tutulan söz ustalığıdır. İran şairlerinin, fahriyelerde, kendilerini ünlü Arap şairleri ve hatipleri ile aynı konumda göstererek övünmeleri, divan şiirinde hem Arap, hem de İran şairlerini kendilerine rakip görme şeklinde devam etmiştir.

Türk edebiyatında fahriye, ilk olarak 14. yüzyıl örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. 13. yüzyıldan itibaren kullanılan ve en yaygın nazım şekillerinden olan kasidenin çıkışını takiben, bu nazım şeklinde aslî bölüm olarak hemen her şiirde görülmektedir. 17. yüzyılla birlikte fahriyeler şekil ve içerik açısından bir dönüşüme uğramış ve hemen her kasidede yer almıştır. Kasidenin genel yapısında olduğu gibi fahriye bölümünde de şair, kendisi ile ilgili çoğu zaman abartılı bir üslûpla olağanüstü özelliklere yer vererek, övgüsünü yapmakta, böylece değerini ortaya koymaktadır. Bu, Osmanlı toplumunda şairin konumu yönünden düşünülünce anlam kazanır. Osmanlı'da başlıbaşına bir meslek olan şairlik, genellikle saray ya da sanattan ve şiirden anlayan başka kişilerce destekleniyordu. Bu kişiler tarafından desteklenen bir konumda olmak, her şairin arzu ettiği bir durumdu ve bu, şairler

[170] Glünz, Mıchael. "Poetic tradition and social change: the Persian qasida in post-Mongol İran", *Qasida Poetry In Islamic Asia and Africa*, Ed. Stefan Sperl ve Chrıstopher Shackle, Leiden 1996.

arasında bir rekabet ortamı da yaratıyordu. Bu desteği hak etmek için şairler çeşitli türlerde yazdıkları şiirlerin yanında, kaside türünün bir bölümü olarak bilinen, ancak gazel, mesnevi gibi türlerde de rastlanan fahriye bölümlerinde kendilerini övme ihtiyacı duymuşlardır. Bu övgü, şairlerin sanatlarının tanıtımını yapmaları ve kendilerinin diğer şairlerle yarışarak gündemde kalmaları içindir. Şairler zaman zaman İran ve Arap şairlerinden de üstün olduklarını belirtirler. Aslında sanatkâr, kendini övmekten çok Osmanlı'da değerli bir nesne olarak algılanan şiiri yüceltmek amacındadır. Bu sebaple fahriyelerde bütünüyle bir kendini beğenmişlik durumunun söz konusu olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Fahriye bölümünde şairin kendini övmesinin diğer bir yorumu da övülen açısından düşünüldüğünde anlam kazanabilir. Şair, şiirinde kendini ne kadar yüceltirse şiirde övdüğü kişi de o oranda değer kazanacaktır. Bu, kaside sunulan kişiye, sıradan bir şairce hitap edilmediğinin göstergesidir. Böyle bir yorumu haklı çıkaracak olan nokta, sayıca az olmakla birlikte, şairin kimi zaman kendini padişah ile eş tutması ya da kendisini ondan üstün görmesi meselesidir. Bir anlamda şair de kendisini söz ülkesinin sultanı saymaktadır. Padişahı öven, kendisi gibi bir şairin bu dünyaya bir daha gelemeyeceğini iddia ederken, hem kendisini yüceltmekte, hem de övdüğü kişiye değer kazandırdığını belirtmektedir. Sultana, kendisini öven kişinin sıradan bir şair olmadığını kanıtlamaktadır. Divan şiirinde fahriye üstadı olarak tanınan Nef'î de şairliği sultanlık ile kıyaslar:

Benim gibi senâ-hânın sen olsan n'ola memdûhu
Ki zâtın gibi tab'ım dahi bî-mânend ü hemtâdır

(Dîvân, s.206)

"Benim gibi bir övgücünün memdûhu sen olsan buna şaşılmaz, çünkü senin kişiliğin gibi benim yeteneğim de eşsizdir."

Osmanlı toplumunda mutlak otorite olan padişah ile kendisini şairlik yeteneği açısından eş konumda gören şair, yukarıdaki beyitlerde sadece kendini yüceltiyor gibi görünse de, aslında kendince övdüğü kişinin değerini yücelttiğini de

düşünmektedir. Bu tarz beyitlerin şairler tarafından padişaha sunulması ve kabul görmesi, Osmanlı toplumsal yapısı içinde düşünüldüğünde, ancak böyle bir yorum ile anlamlandırılabilir.[171] Nef'î'nin kaside sunduğu kişiden önce kendisini övmesi, övülen kimsenin böyle sözü değerli bir şairce övülmesinden dolayı gurur ve şeref duymasını, böyle övülmesiyle değerinin bir kat daha arttığını anlatmak içindir. Bu da övülen kişiye karşı başka bir yoldan yapılmış bir medhiye sayılır.[172] Meselâ şu fahriye beytinde de şair benzer duyguları dile getirmekte, fakat kendisinden çok, iyi şair ve iyi şiiri övmektedir:

Haşre dek âb-ı hayât-ı sühan-ı Bâkî'dür
Andırup zinde kılan nâm-ı Süleymân Hânı
(Dîvân, s.54)

"Bâkî'nin şiirinin ölümsüzlüğü, Kanuni Sultan Süleyman'ın adını sonsuza kadar gündemde tutar."

Nef'î, bazı kasidelerin nesip kısmında bile fahriye örnekleri vermiştir. Bunda Nef'î'nin kendine güveninin izlerini görmek gerekir.[173] Peygamberi övdüğü *"sözüm"* redifli kasidesine 31 beyitlik bir fahriye ile başladığı ve fahriye kullanımında şekil açısından yeni bir çığır açtığı hemen her kaynakta tekrarlanır:

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm
Silk-i tesbîh-i dür-i seb'a'l-mesânîdir sözüm
(Dîvân, s.45)

"Benim şiirim, gizli sırları tutan tesbihin imamesi; Fatihâ sûresinin incilerinin dizildiği iptir."

---

171 Tûba Işınsu İsen, *Divan Şiirinde Fahriye,* (Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002, s. 16.
172 Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 158.
173 Namık Açıkgöz, *age.*, s. 24.

Nef'î'nin örneklerindeki abartılı üslup, şairin kendine çok güvenen ve kendisinden başka şair tanımadığını ifade eden beyitlerinde kendini gösterir. Nef'î, aşağıdaki beytinde, şairin kasidesini görünce, Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şîrin*'ini bir daha anamayacağını iddia etmektedir:

Nizâmî görse ger tarz-ı kasîdem dahi anmazdı
Hadîs-i sergüzeşt-i Hüsrev ü Şîrin ü Şâpûrı
(Dîvân, s.164)

"Nizâmî, benim kaside tarzımı görseydi, Şâpur, Şîrin ve Hüsrev'in hayatlarından söz etmezdi."

Divan şiiri geleneği boyunca devam eden fahriye örnekleri gözden geçirildiğinde, bilinenin aksine, şairin bu bölümlerde ifade ettiği övgü kalıplarıyla örnek bir şairin nasıl olabileceği görülmektedir. Şairlik ve şiir olarak iki yönden değerlendirmeye tabi tutacağımız bu örnekler, aynı zamanda tezkirelerde yer alan şairlik ve şiir üzerine düşünceler ile de benzerlik göstermektedir. Farklı türdeki örneklerde ortaya çıkan bu örtüşme, toplumsal yapıdaki şiire ve şaire bakış açısını göstermektedir. Böylece fahriyelerde yer alan benzetmelerin uzak veya abartılı örnekler değil, gerçek ve olması gereken tanımlar olduğunu görürüz.[174] Fahriyelerde yer alan bu nitelendirmeler incelendiğinde, ortaya örnek bir şair çıkar. Nef'î padişahı, veziri, şeyhülislâmı v.s. değil kendisini medh etmekte, onlardan değil kendisinden bahsetmektedir.[175] Övünmeler kendine olan güvenini göstermektedir. Bunun en belirgin örneklerinden biri de Sadrazam Nasuh Paşa'ya yazdığı kasidede yer almaktadır:

Koyup memâlik-i gayrı metâ'-ı nazmum içün
Diyâr-ı Rûm'a gelür kârbân-ı heft-ilkîm
(Dîvân, s.157)

---

[174] Tûba Işınsu İsen-Durmuş, "Fahriyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi", *Bilig,* Sayı 43, Güz/2007, *www.yesevi.edu.tr/files/article/134.pdf* (02. 01.2013), s. 107-116
[175] Mehmet Çavuşoğlu, "Kaside Şairi Nef'î", s. 84.

"Bütün kervanlar başka ülkeleri bırakıp değerli şiirlerimi almak için Anadolu'ya gelirler."

Diğer şairlere de seslenerek, kendi şiirlerinin mükemmelliğinden bahseder:

Bir dânesini gevher-i silk-i kelâmumun
Mahsûl-i bahr u kâna veren râygân verir
(Dîvân, s.55)

"Mücevher dizisine benzeyen sözümün bir tanesi denizlerden ve aralardan elde edilenleri tümüne değişen kişi onu bedava vermiş."

*   *   *

Kasîde vü gazelüm hod pür itdi dünyâyı
Ne Rûm'ı kaldı ne Hind'i ne mulk-i A'câm
(Dîvân, s.218)

"Kaside ve gazelimde Anadolu Hint ve Acem dopdoludur."

Yeteneğinin Allah vergisi olduğunu iddia ederek, şiirlerini Musa ve İsa peygamberlerin mucizelerine benzetir:

Anarlar seyr idenler sihr-i kilk ü mu'ciz-i
Asâ-yı dest-i Mûsâ'yı dem-i nutk-ı Mesihâ'ı
(Dîvân, s.136)

"Kalemimin büyüleyiciliğini ve şiirimin acze düşüren özelliğini görenler, Musa'nın elindeki asâyı ve İsa'ya söz söyleten nefesi anarlar."

Edebî sanatların, edebiyat metinlerinin güzelleştirilmesinde ve anlamlandırılmasında önemli bir yeri vardır. Konu divan şiiri olunca, bu durum daha da önem kazanmaktadır. Divan şiiri örneklerinin hemen her beytinde bir ya da birkaç edebî sanat kullanılmıştır. Divan şiirinin genel yapısı itibariyle kapalı ve çok anlamlı düşünmeyi gerektiren bir kurgusu olduğundan, bu tarz edebî sanatlara başvurulması tabiidır. Daha doğrusu şair, söz ve anlam bakımından bu zenginlik ve çeşitliliği büyük ölçüde edebi sanatlar aracılığı ile sağlar. Kasidenin temel bölümlerinden biri olarak fahriyeler de, "övgü" anlamından dolayı, şairin mübalâğa, teşbih, telmih gibi önemli sanatları bir arada kullandığı ve güzel örnekler verdiği bölümlerdir. Divan şiiri boyunca ortaya konan fahriye örnekleri edebî sanat kullanımı açısından değerlendirildiğinde, mecâzî ve anlamla ilgili sanatların, söze ait kullanımların önüne geçtiği görülmektedir. Bunun sebebi de şairlerin fahriyelerde, sözcüğün yapısına, söylenişine veya yazılışına ait sanatlar ortaya koymak yerine; birbirleri ile anlam ilişkisi bulunan kelime gruplarını tercih ederek anlama derinlik katmak istemeleridir.[176] Şu fahriye beytinde de şair benzer duyguları dile getirmektedir, fakat kendisinden çok, iyi şair ve iyi şiiri övmektedir:

Buldı bir gûne revâc emti'a-i güftârum
Ki felek eyler iken kadrini pest ü pâ-mâl

Sonra gördi ki haridarına yok hadd ü hisâb
Başladı kendü mezâd itmege oldı dellâl

(Dîvân, s.168)

"Felek değerini düşürüp ayaklar altına aladursun, şiirim sürüm kazandı. Sayısız müşterisi olduğunu görünce de kendisi tellâl olup satışa çıkarttı."

Sanatçının kompleks ve zengin örgülü eserlerinin içeriğini algılamak için edebî kültür ve bürüküm gerekmektedir:

---

[176] Tûba Işınsu İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, s. 40.

Söylesem ol nükte-perdâz-ı ma'ânî-perrerüm
Akl-ı kül dîvâne-i hüsn-i beyânumdur benim
(Dîvân, s.85)

"Şiir söylediğimde öyle manalar yaratan bir şairim ki, her sözümde gamdan uzaklaşmanın ve mutlu olmanın sırları vardır."

Şair sanatını eşsiz olarak tanımlar:

Bikr-i fikrim o kadar şûh u dil-ârâdır kim
Reşk ider gamzesine zühre-i fettân-ı felek
(Dîvân, s.126)

"Benim el değmemiş düşüncelerim, öylesine baştan çıkarıcı ve gönül alıcıdır ki, feleğin çok fettan olan Zühresi gamzesini kıskanır. "

* * *

Sanırlar katre-i hûn saçılır tîg-ı zebânımdan
Sözüm oldukça rengîn-fikr ile yâkut-ı rümmânî
(Dîvân, s.83)

"Sözüm eşsiz fikirlerden ve kırmızı yakuttan oluştukça, benim dil kılıcımdan kan damlaları saçılır sanırlar."

ŞAirin kendine olan güveninin en belirgin örneklerinden biri ise *Türkçe Divanı*'nda kasideler bölümünün sonunda yer alan övünme kıt'asının son mısralarıdır:

Ben ölürsem yine âşufte olur halk-ı cihânı
Hüsn-i ta'bîr-i zebân-ı çemen-i hâkümden
(Dîvân, s.277)

"Ben ölsem de halk mezarımdan çıkan çimenlerin ifade ettiği güzellikle kendinden geçer."

diyerek şiirlerinin etkisinin süreklü olacağı yolundaki inancını dile getirmektedir. Kendisine duyduğu bu aşırı güven, onu övünmede de ön sırada gelen bir şair yapmıştır.[177]

3.3. Nef'î ve İran Şairleri.

Kasidelerin fahriye bölümlerinde şair zaman zaman kendini çeşitli isimlerle eş tutarak veya karşılaştırarak değerlendirir. Kendini küçük düşürmeye ve yenmeye hazır düşmanlarla dolu bir dünyada mücadele ettiğini varsayar. Sürekli kendisini başkalarına göre değerlendirmesi ve onlarla karşılaştırması onun için bir mecburiyettir. İyi olma yarışı yüzünden ortaya çıkan rekabet, Türk çairlerini İran şairleri ile karşılaştırmaya itmiştir. Şair, kendisini anılmış birine benzeterek veya onunla eş tutarak ifade eder. Bu o dönemlerde tanınmış ve meslektaşlarının önüne geçmiş isimler olmalarından kaynaklanmaktadır. Şairlerin göndermede bulundukları kişinin özelliklerini de belirtmeleri, neden onu örnek aldıkları sorusunun bir açıklaması olarak düşünülebilir. Örnek gördüğü kişinin özelliklerini aslında kendisinde görmek ister. Bu türden göndermelerin yer alması, her yüzyıl örneklerinde görülmektedir. Şair kendisini benzettiği kişinin sadece adını vermekle yetinmeyip bu kişinin vasıflarından da bahseder. Bu da fahriyelerde yer alan övgü kalıplarının gerçekçi olduğunun bir başka kanıtıdır. Şairlerin kendilerini karşılaştırdıkları isimlerin çoğunluğu İran veya Arap şairidir.

Nef'î, ünlü şairler karşısında kendini över, aynı zamanda dolaylı yoldan kendini yüceltir. O, şiirinin nezâkette ve metânette asla ne Urfî'nin ne de Hâkânî'nin şiirine benzemeyeceğini iddia eder:

Nezâketde metânetde kelâmum benzemez aslâ

[177] İsmail Ünver, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", s. 69.

Ne Urfî'ye ne Hâkânî'ye bu bir tarz-ı âherdir

(Dîvân, s.110)

"Nezâkette ve metânette şiirim ne Urfî'ye ne de Hâkânî'ye benzer, bu başka bir tarzdır."

* * *

Devletünde n'ola Urfi gibi meşhur olsam
Var mı bir bencileyim şa'ir-i pâkîze-edâ

(Dîvân, s.105)

"Benim gibi üslûbu pürüzsüz bir şair yoktur, senin zamanında Urfi gibi meşhur olamaz mıyım?"

* * *

Okudukça bu şi'ir-i dil-pezîrüm bezm-i âlemde
İder zinde revân-ı Urfî-i merhûm u mevfûrı

(Dîvân, s.247)

"Gönüle hoş gelen şiirim bu dünyada oldukça, Urfi'nin ruhu canlanır."

* * *

Urfi-i Rûm idügün cümle iderler teslîm
Görseler ger bu kasîdem büleğâ-yı A'câm

(Dîvân, s.218)

"Acem'in güzel sözden anlayanları bu kasidemi gürseler, hepsi de Anadolu'nun Urfi'si olduğumu kabul ederler."

Şair kendisinden daha iyi kimseyi tanımadığını, en iyinin kendisi olduğunu ifade etmektedir. Nef'î abartılı bir üslûpla kendine çok güvendiğini ve kendisinden başka şair tanımadığını ifade eder. Aşağıdaki beytinde, Nizamî'nin şairin kasidesini görünce, *Hüsrev ü Şîrin*'ini bir daha anamayacağını iddia etmektedir:

Nizâmî görse ger tarz-ı kasîdem dahi anmazdı
Hadîs-i sergüzeşt-i Hüsrev ü Şîrin ü Şâpûrı
(Dîvân, s.164)

"Nizâmî, benim kaside tarzımı görseydi, Şâpur, Şîrin ve Hüsrev'in hayatlarından söz etmezdi."

Enverî 'ye saygısı sonsuzdur ve onu örnek almıştır:

Ben Enverî -i devr-i zamânum nola olsam
Mûsâ gibi sâhib yed-i beyzâ-yı zamâne
(Dîvân, s.185)

"Ben bu zamanın Enverî'siyim, Musa gibi "yed-i beyzâ" sahibi olmama, mucizeler göstermeme şaşılır mı?"

En çok söz ettiği şair ise Hâkânî'dir:

Sa'âdetle sen ol Hâkân-ı âlî-san-ı devrânsın
Ki var devrinde Hâkânî'den a'lâ bir senâ-h'ânı
(Dîvân, s.82)

"Zamanında övgüler yazmakta Hâkânî'den de üstün bir şairi bulunan, ünlü ve mutlu bir hükümdarsın sen."

Nef'î'nin eserlerinde Muhteşem-i Kâşânî de yer alır:

Sözlerim oldı hased-kerde-i yârân-ı Irâk
Belki reşk-i suhan-i Muhteşem-i Kâşânî
(Dîvân, s.54)

"Şiirlerimi yalnız Iraklı şairler değil belki Muhteşem-i Kâşânî'nin şiiri bile kıskandı."

*　　　*　　　*

Hâkâni'yim ben Muheşem yanumda serheng-i haşem
Hâfız olur leb-beste dem hâmem idince zîr ü bem
(Dîvân, s.96)

"Ben Hakani'yim, Muhteşem benim yanımda bir hizmet eridir, kalemim yazmaya başlayınca Hafız'ın nefesi kesilir."[178]

4. Nef'i'nin Şiirlerinde Hiciv

Hiciv, genel anlamıyla zamanın kötülüklerini, gülünçlüklerini taşlayan manzum parça, ya da bir kimseyi, bir şeyi alaycı bir dille eleştiren eser biçiminde anlaşılmaktadır. Kelime olarak anlamı "*biriyle şiir yoluyla alay etme, şiir yoluyla birini gülünç hale koyma, yerme"*[179]dir. *"Hiciv kelimesi dilimize Arapça'dan geçmiş olup kökeni "hecv" ve "hicâ" kelimelerine dayanmaktadır. Hecv ve hicâ sözlükte „Bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin ya da toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek anlamlarına gelmektedir" .*[180] Bir başka tanıma

---

[178] İsmail Ünver, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", s. 67-69.
[179] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Asiklopedik Lûgat***,** Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal, 17. b, Aydın kitabevi yayınları, Ankara 2000, s. 368.
[180] M. Orhan Okay, "Hiciv", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, s. 447.

göre: *"Bir kimsenin ya da şeyin çirkinliklerini edebiyat ve şiir diliyle anlatmaktır. İster iddia ister gerçek olsun bir şeyin varlığındaki çirkinliklere yapılan her türlü vurgu ve ısrardır. Hiciv, bir mizah çeşididir. Bu mizah, iğnelemeden başlayarak küfüre kadar uzanabilecek geniş bir açıda işlenir. Hiciv, edebiyatta genel itibariyle nazım biçiminde kullanılır. Hiciv sosyal ve siyasal çirkinlikleri ortaya serer. Bu nedenle hiciv şairinin acı da olsa toplumsal gerçekleri ifade ettiği için söyledikleri önemlidir."*[181] Hicvin işlenişinde bazen açıkça amaç hissettirilirse de genellikle hangi amaçla hiciv yapıldığı anlaşılamaz. Bu yönüyle hicivde sağlam bir mantık yapısı gözetilemez. Hiciv şairi, eseri oluştururken söz sanatlarından faydalanır. Hiciv şairleri, birçok tehlike ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu yolda hicivleri sebebiyle öldürülen, sürgün ve hapis yaşayan, halk tarafından linç edilmek istenen kişiler olmuştur. Divan edebiyatında hiciv, bireyin hayatının her noktasına müdahale eder. Müdahaleler kimi zaman çok şiddetli olur. Bu, aşağılama amacına kadar ulaşır. Hiciv eserinin, ortaya çıkabilmesi için zekâ, mantık ve mizahın da iyi işlenmiş olması gerekir. Bu mantık yapısı içerisinde abartı, bir çelişki oluşturabilir.[182]

Nef'î yergiye babasını hicvederek başlar. Daha sonra Gürcü Mehmed Paşa, Kemankeş Ali Paşa, Ekmekçizâde Ahmed Paşa, Vezir Ali Paşa, Halil Paşa gibi devrin devlet büyüklerinin yanı sıra Nevizâde ve Fırsatî gibi şairler için de manzumeler yazmıştır. Şair, yer yer küfrün en ileri derecelerine varacak şekilde muhatabına hakaret eder. Hakaretlerde namussuzluk, dinsizlik, fesatlık, çirkinlik gibi ithamlar sık sık söz konusu olur. Nef'î'nin muhatabını yererken hayvanları kullanmasının başlıca sebebi, onda insanlık dışı olarak gördüğü karakter ve davranışlardır. Hayvan kullanmak suretiyle yapılan hakaretler muhatabın akıl yoksunluğu, kabiliyetsizliği, kötülüğü, utanmazlığı, şeref ve namustan uzak oluşu gibi yönlerini eleştirir. Şair, sahip olduğu karakter ve sergilediği davranışlarla insanlıktan çıkmış olduğunu düşündüğü kişinin neden hayvana benzediğini şöyle anlatır:

Başlayam vasfına ol zâlim-i bî-pervânuñ

---

[181] Hasan Çiftçi, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 2002, s.39-61

[182] Ferit Öngören, *Türk Mizah ve Hicvi,* İstanbul 1983, s. 143.

Böyle mel'ûnı olur mı göriñüz insânuñ

(Sihâm-ı Kazâ, s.167)

"O utanmaz zalimin özelliklerini anlatmaya başlayayım ki, insanın böyle melunu olur mu görün."[183]

Şair, meselâ Ekmekçizâde Ahmet Paşa hakkında eşek benzetmesi yapar. Kitap taşıyan eşek benzetmesi genelde bilgisi olmasına rağmen bunu davranışlarına yansıtamayan, okumuş cahiller için yapılır. Eşek zikredilerek yapılan hakarette çok defa akıl ile idrakten yoksunluk ve cahillik esas alınır. Eşeklik, akılsız anlamındadır:

Bir harı var ki kendiden mollâ
Koltugında Mutavveli görinür

(Sihâm-ı Kazâ, s.179)

"Bir eşeği var ki, koltuğunda Mutavvel'i görünür, ondan daha molladır."

Uğursuz, karaktersiz ve kabiliyetsiz bir insanın sadarette bulunmaması gerekir. Pecep Paşa gibi biri, böyle yüksek makama asla lâyık depildir:

Sadr-ı a'lâda görüp ol harı âdem sanmañ
Gürcinüñ yestehidür yerine ...dı gitdi

(Sihâm-ı Kazâ, s.251)

"O eşeği sadarette görüp insan sanmayın. Gürcü'nün dışkısıdır, yerine...dı gitti."

Hiciv ustası Nef'î, padişahı över, devlet adamlarına da zehir gibi hicivler yazar. Nef'î, dili ve hicvi ile devrini yıldırır. Nef'î'yi ölüme götüren Gürcü Mehmet Paşa'ya yazdığı hicivdir. Hicivlerini şairlik kudretini göstermek yahut meydan

[183] Abdullah Eren, "Sihâm-ı Kazâ'da Hakaret Unsuru Olarak Hayvanlar", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2/1, Temmuz 2009, s. 30-31.

okumak gayesinin dışına çıkararak kişileri doğrudan hedef alan bir tarzda sergiler. Hattâ bu hicivler hedef alınan kişinin şerefiyle oynama biçimini alır:

Gidersün bu har-ı ebleh-firîbi sadr-ı dîvândan
Geçürsün yerine bir âsaf-ı pâkîze-iz'ânı
(Sihâm-ı Kazâ, s.155)

"Padişah bu ahmak aldatan eşeği sadaret makamından azletsin. Yerine temiz anlayışlı bir veziri geçirsin."

Böyle insanlarla iyi ilişkileri bulunanın kendisi de eşektir. Şair Gürcü Paşa gibi birini medhetmekle eşeklik yaptığını söyler:

Hele ben tâ'ib oldum hicv ile hem intikâm aldım
Eger Veysî o harlikde kalursa yine erzânî
(Sihâm-ı Kazâ, s.154)

"Ben tövbekâr olup hem hiciv ile intikam aldım. Eğer Veysî o eşeklikte devam ederse, yine lâyığı bu."

Sihâm-ı Kazâ'da Gürcü Paşa hakkında "a köpek" redifli kasideyi yazmasının sebebi, bu kişinin kendisine acımasızca saldırdığını düşünmesidir. Şair, paşanın kendisini yok yere üç defa azlettiğini ve onun yüzünden ölüm fermanının çıktığını söyler. Köpek gibi davranan kişi, insan değeri bilmez:

Bu çok gördü baña devletle yagmâ-yı mansıbda
Koca samson gibi kapdı elümden bir dilim nânı
(Sihâm-ı Kazâ, s.153)

"Bu memuriyet bolluğunda bana saadetle bir dilim ekmeği çok gördü, koca samson gibi elimden kaptı."

Köpekliğin bir diğer anlamı da başkaları tarafından kışkırtılmaya müsait olmasıdır. Devletın kötüye gidişi ve çeşitli cephelerde yenilgiye uğraması hep bu büyük fitneler çıkaran, gizliden gizliye devleti satan böyle kişiler yüzündendir. Saltanatın namusunu ayaklar altına alıp nice insanın ölümüne sebep olanlar böyle insanlardır:

Pâymâl eyledinüz saltanatıñ ‘ırzını hem
Yok yere oldı telef ol kadar âdem a köpek

(Sihâm-ı Kazâ, s.157)

"A köpek! Saltanatın ırzını çiğnediniz, hem o kadar insan yok yere telef oldu."

Gürcü Paşa bu kadar günah ile sağ kalırken, şair kendisine idam cezası verilmesine anlam veremez ve feleğe sitem eder. Böyle birini hicvetmek, idam için geçerli bir sebep olamaz. Devletin yeniden düzene girmesi için asıl "o köpeğin" katledilmesi gerekir:

Addolunsa eger esbâb-ı nizâm-ı devlet
Seni katl eylemedür cümleden evvel a köpek

(Sihâm-ı Kazâ, s.157)

"A köpek! Eğer devlet nizamı için tedbirler sıralansa, seni katletmek hepsinden önce gelir."

Nef’î "bu köpeğin" çok yemekle vücudu dev gibi olup ağırlaştığı için tabutunu file yüklemek gerektiğini söyler. O murdar leşi insanlar çekemez, aslında fillerin çekebileceği dahi şüphelidir:

Filler de çekemezse ne ‘acep lâşeñi kim

Var mı bir sencileyin dîv-i mülahhem a köpek

(Sihâm-ı Kazâ, s.159)

"A köpek! Leşini filler de çekemezse şaşılacak şey mi? Senin gibi semizlemiş bir dev daha var mı?"

Dahası, Gürcü Mehmet Paşa'nın ağır küfürlere maruz kaldığını görürüz. Bu da edebî üslûp ve nezaketten uzak bir olaydır:

Neçe müftîyi eşek etmiş o bir câdûdur
Saña ne ey har-ı lâ-yefhem ü sersem a köpek

(Sihâm-ı Kazâ, s.160)

"O, nice müftüyü eşek etmiş bir cadıdır. Ey anlayışsız, sersem eşek, a köpek! Sen de ne oluyorsun ki?"

Şairin dil kılıcı ile saldırması, Gürcü Mehmed Paşa'yı tahrik eder. Paşa, şairin katledilmesi için ferman çıkarmaya çalışır. Ancak bu tutum, Nef'î'yi durdurmaz, onu yeni ve daha ağır ithamlar içeren bir hiciv yazmaya sevk eder. Gürcü Paşa'ya yazdığı "a köpek" redifli kaside ağır ithamlarla ve küfürlerle doludur:

Sen kadar düşman – i devlet mi olur a hınzır
Ne durur saltanatun sahibi bilmem a köpek

(Sihâm-ı Kazâ, s.162)

"Ey hınzır, hiç senin kadar devlet düşmanı olur mu? Saltanatın sahibi neden durur bilmem, a köpek."

Nef'î, *Divan*'ında da Mantıkî ve Kafzâde gibi kişileri yermekte, onların edebî yeteneklerini küçümsemekte ve onları kendine muhatap kabul etmeyeceğini vurgulamaktadır. Fakat bu beyitlerde şair, *Sihâm-ı Kazâ*'daki edepsiz ifadelere yer

vermediği gibi söz sanatlarını ve zekâsını çok iyi kullanarak hicvin edebî hakkını da vermektedir.[184] Bu durum, nükteyle hicvedebilme gücüne sahip olan bir şairin neden küfretmeye ihtiyaç duyduğu sorusunu akla getirir. *Sihâm-ı Kazâ*, Nef'î'nin bakış açısıyla, kötüler üzerine atılmış kaza oklarına benzeyen hicviyeleriyle, yöneldiği âlemin bir yansıması olarak varlığını sürdürmektedir. Nef'î'de hiciv, her zaman şiddetli bir tepki halinde ortaya çıkar. Düşmanlarına "şemşîr-i zebân", yani kılıç gibi keskin dilini kullanmakta hiç tereddüt etmez.[185] Hakaretlerdeki amaç intikam almak, muhatabı üzmek ve küçük düşürmektir. Hakaretler geniş bir alanda ortaya konulmuştur. Divan şairleri, lütfunu bekledikleri kimseleri nasıl mübalâğalarla övmüşlerse, sevmedikleri, ya da zarar gördükleri kimseleri de o nispette yermişlerdir. Yermekte mübalâğaya kaçmakla kalmamışlar, bazen küfretmekten de çekinmemişlerdir. Nef'î devlet adamlarını hicvederken korkusuz ve acımasız bir şekilde kılıç kullanan güçlü bir savaşçı, diğer şahısları, özellikle şairleri hicvederken ise avıyla oynayan canavar gibidir. *Sihâm-ı Kazâ*'daki hedef, muhatabı rezil etmek ve had bildirmektir. Nef'î, eserinde zalim, aşağılık ve cahil düşmana kazâ oklarına benzeyen mısraları ve güçlü tabiatının hamleleriyle katliâm yaparcasına saldırır. Bu saldırı ona göre tamamen haklı ve gazâ hükmündedir:

İ'tikâdumca gazâ eyledüm inşâallah
Hak bilür yok yere ben kimseye sögmem a köpek
(Sihâm-ı Kazâ, s.162)

"İnancıma göre inşallah gaza ettim. A köpek! Allah bilir, ben kimseye yok yere sövmem."

Nef'î oturtucu sözlerin şairidir. Şeyhülislâm Yahya Efendi görünüşte Nef'î'yi öven, fakat içeriğinde şaire kâfir diyen bir beyit oluşturup halka sunar. Nef'î de boş durmaz. Hemen bu beyite karşılık bir beyit de o yazar:

---

[184] Metin Akkuş, "Eski Türk Edebiyatında Hiciv", *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*, Erzurum 2000, s. 60.
[185] Mustafa Apaydın, *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 14.

Bize kâfir demiş Müftî Efendi
Tutalım ben diyem ana müselman
Vardıkta yarın rûzu cezâya
İkimiz de çıkarız anda yalan

(Sihâm-ı Kazâ, s.250)

"Müftü Efendi bana kafir demiş ben de ona müslüman diyem. Fakat ceza gününe çıktığımızda ikimiz de orda yalancı çıkarız."

diye cevap vermiştir. Bu öyle oturaklı bir beyittir ki, dönemin müftüsü bu beyite karşılık olarak başka bir beyit yazma cüreti gösterememiştir.

Şair bu hareket ve değişkenlik içerisinde kötüleri etkili bir biçimde eleştirir ve rezil edecek hakaretleri yer yer sövgülerle iç içe sıralar. Hakaret ve küfürler *Sihâm-ı Kazâ*'yı, her ne kadar edebî olmaktan uzaklaştırmış olsa da, bir yönüyle toplumun göz ardı edilemeyecek argo kültürünün örneklerini sergileyen bir metin haline getirir. Bu örneklerin Nef'î'nin kaleminden çıkmış olması esere ayrı bir değer kazandırır.[186] Şair kendisine kötülüğü dokunan ve devletin kötüye gidişinden sorumlu tuttuğu devlet adamlarını, bunlarla ilişkisi bulunan kişileri hicveder. Hicvettiği kişiler karşısında dik ve cesur bir tavır sergiler. Kendisine yapıldığını düşündüğü haksızlıklar karşısında savunma değil saldırı konumundadır. Nef'î'nin heyecanı, ateşli ruhu çok haşindir. Dil kılıcını çekmiş, beğenmediği, kızdığı şahsiyetlerle daima savaşır, onları hicveder ve bunu bir cihat sayardı. Nihayet bu harpte şehit oldu.[187] *Sihâm-ı Kazâ* bizde anlaşılmamış hiciv edebiyatının bir şâheseridir.[188]

---

[186] Abdullah Eren, "Sihâm-ı Kazâ'da Hakaret Unsuru Olarak Hayvanlar", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2/1, Temmuz 2009, s. 43.
[187] Ali Nihad Tarlan, *Nef'î'nin Farsça Divanı Tercümesi*, Numune Matbaası, İstanbul 1944, s. 7.
[188] Saffet Sıdkı, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ'sı*, İstanbul 1943, s. 10.

5. Nef'î'nin Türk Edebiyatındaki Etkisi

17. yüzyıldan önce fahriye bölümlerinde divan şairlerinin adına çok az rastlanılırken, Türk şairleri artık meslektaşları tarafından mukayese yapılabilecek konumda görülüp, örnek alınmışlardır. 19. yüzyıl sonunda vefat eden ve her manasıyla son divan şairi olan Yenişehirli Avnî Bey'e kadar hemen hemen her şair kaside vâdisinde onun izinden gitti.[189] Edirneli Hüseyin Âlî Efendi ve Nâzım'a ait olan iki örnek ise, Nef'î'yi ve onun sanatını dikkate alan ve mukayese unsuru gösteren örneklerdir. Nâzım, kendisini mucize söyleyen Nef'î'ye benzetir ve onun her alanda hüner gösterdiğini de belirtir. Dolayısıyla şair ondan üstün olduğunu belirtmek istemez, sadece onu kendisine örnek alır ve ona benzemeye çalışır:

Benem ol peyrev-i Nef'î-i mu'ciz-gû ki yektâdur
Sühanda her hünerde gerçi ol tutmuşdı meydânı

"Ben o alanında mucizeler söyleyen biricik Nef'î'nin izleyicisiyim, şiirde ve hünerde her ne kadar o meydanı tutmuşsa da."

Aynı yüzyıl şairlerinden Edirneli Hüseyin Âlî Efendi de kendisini Nef'î'nin öğrencisi olarak tanıtır:

Ben ol şâkird-i hâs-ı Nef'î-i mu'ciz-dem-i Rûmem
Ki sözde gâlibüm üstâd-ı zerdûz-ı Horâsâne

"Ben, Rum diyarının mucizeler söyleyen şairi Nef'î'nin has öğrencisiyim. Ama Horasan'ın üstad sırma işleyicilerinden de şiirde üstünüm."[190]

Âlî *"suhan"* redifli kasidesinde Nef'î'yi övmüştür:

---

[189] Mehmet Çavuşoğlu, "Kaside Şairi Nef'î", s. 89.
[190] Tûba Işınsu İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, s. 50.

Cenab-ı Nef'î-i muciz-beyan ki olmış ezel
Dili peyamber-i ahirüz-zaman-ı suhan

"Mucize ifadeli Nef'î hazretlerinin gönlü sözün en son padişahı olmuştur."

Fahriye bölümlerinde şairin kendini diğer şairlerden üstün konumda göstermek için benzetmelere ve mübalâğalı ifadelere yer verdiği ve gerçeklikten uzak tasvirler ortaya koyduğu bilinen bir durumdur. Aynı iddia kasidede övülen kişinin övgüsü konusunda da tekrarlanır. Fahriye örneklerinde Nef'î'nin adına sıklıkla rastlanması tabiidir. Çünkü, 17. yüzyıldan sonra Nef'î, kaside alanında neredeyse şairlere bir yol gösterici konumunda olmuştur. Dolayısıyla Nef'î için, fahriyeler açısından divan şiirinin dönüm noktası da denilebilir. Pek çok şiirin fahriye bölümünde adına rastlanan Nef'î, sadece bir özelliği ile değil, neredeyse adıyla şairlere örnek olmuştur. Neşâtî, "eğer şiirimi Nef'î görse, bir daha bu davaya elini sürmez" diyerek, fahriye üstâdı olarak tanınan Nef'î'nin tarzına benzer bir ifade ortaya koymuştur:

Göreydi cevher-i tîg-i zebânum bu letâfetle
Elin sunmazdı Nef'î bir dahı şemşîr-i da'vâya

"Nef'î, dil kılıcımın güzelliklerini görmüş olsaydı, dava kılıcına bir daha elini sürmezdi."

Nef'î'nin adının geçtiği beyitler, diğer şairlerle ilgili değerlendirmelerden farklıdır. Şair, kendisinden daha iyi kimseyi tanımadığını, en iyinin kendisi oduğunu ifade etmektedir. Nef'î ile ilgili beyitlere dikkat ettiğimizde, şairlerin onu bu alanın önemli duraklarından biri kabul ederek, kendilerini daha üstün görseler de onun bu alandaki ağırlığını şiirlerinde yansıtmışlardır. Söz gelimi Neşâtî, şiirinin Nef'î'yi mest edeceğini söylemektedir:

Benüm kim her sözüm bir câm-ı pür sahbâ-yı ma'nâdur

N'ola mest itse rûh-ı pâk-i Nef'î'-yi suhan-dânı

"Benim bütün şiirlerim mana dolu bir kadehe benzer. Bundan dolayı şair Nef'î'nin temiz rûhunu mest etse buna şaşılmamalı."

Nedîm'in isabetli bir biçimde belirttiği gibi, kaside tarzının ustası olarak Nef'î görülür:

Nef'î vâdî-i kasâidde suhan-perdâzdur
Olamaz amma gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi.

"Nef'î kaside alanında söz ustasıdır. Ancak gazelde Bâkî ve Yahya Efendi gibisi olamaz."

Şeyhülislâm Yahya Efendi şair hakkında şu beyti yazar:

Şimdi hayl-i sühenveran içre
Nef'i manendi var mı bir şair?

"Şimdi şairler arasında Nef'î gibi başka şair var mı?"

Şair Fehim, Nef'î'nin gazeline nazire yazmıştır.

Nef'î:

Nice mest olmasın aşık felek peymane gam sahba
Münasib bezm-i aşka hak bu hem peymane hem sahba

"Aşık nasıl sarhoş olmasın: felek, gam, içki;doğrusu hem kadeh, hem içki aşk meclisine münasip."

Fehim:

Virür ehl-i dile sad zevk ile def-i elem sahba
Hususa kim ola meclisde hem canan ü hem sahba

"İçki gönül sahiplerine elemden kurtulmak için bin zevk verir, özellikle mecliste hem sevgili hem şarap olursa."

Nef'î:

Yare derdüm diyemem bezm-i şarab olmayıcak
Cürmüm ikrar idemem mest-i harab olmıyacak

"Şarap meclisi olmadıkça sevgiliye derdimi açamam, yıkılacak kadar sarhoş olmadıkça suçumu ikrar edemem."

Fehim:

Kim gider mey-kedeye bade-i nab olmayıcak
Çeşme-sarı nidelüm çeşme-i ab olmayıcak

"Saf içki olmazsa meyhaneye kim gider? Çeşmelik yeri ne yapalım, su çeşmesi olmadıkça?"

Nef'î'nin en fazla tesiri altında kalan şair, Sabrî'dir. Fakat Sabrî'nin şiirleri, söyleyiş olarak Nef'î'ye yaklaşırsa da, anlam itibariyle, ondan hayli geridedir.[191] Sabrî, Nef'î'yi örnek alarak IV. Murad'ın atlarını över:

Te' alallah zihi vahs-ı saba-seyr-i müselmani

---

[191] Namık Açıkgöz, *age.*, s. 24.

Ki ana subh-i nusretdür sabahül-hayr nişani

"Yüce Allah'ım, müslümanlığın saba hareketi eden at ne kadar güzel, onun beyaz alnının aydınlığı zafer kadar parlak."

Sabrî, Nef’î'nin I. Ahmed'e yazdığı Edirne kasidesine nazire de yazmıştır:

Sahil-i deryada zerrin-zevrak-ı Paşa mıdur
Ya kenar-ı asman da gurre-i garra mıdur

"Deniz kenarında Paşa'nın kayığı mıdır? Yoksa gökyüzünün kenarında parlak yeni ay mıdır?"

İşte diğer Nef'î kasidelerine yazılan nazirelerden örnekler:

Nef'î:

Şükr kim bir bar-gâh-ı lutfa kıldum intisab
Kim olur hak-ı derinden baht ü devlet behre-yab

"Şükürler olsun öyle bir lütuf kapısına girdim ki, onun kapısının toprağından baht ve devlet nasip alır."

Sabrî:

Ey hıyam-ı rezm-gahun asman-ı nuh-kubab
Halka halka cevher-i tigün melâl-i aftab

"Ey savaş alanındaki çadırı dokuz kubbeli gökyüzüne benzeyen halka halka parlak kılıcının cevheri güneşten daha aydınlatıcı olan."

Nâbî, *"Hayriyye"* başlıklı eserinde oğluna Nef'î'nin eserlerini okumasını tavsiye eder:

Suhanan'ı şu'ara-yı eslâf
Kalbi ayine-veş ider şeffâf

Türkîde Nef'î ile Bakî'ye bak
Gayri divanları da it mülhak

"Eski şairlerin sözleri insanın kalbini ayna gibi şeffaflaştırır.
Türkçede Nef'î ile Bâkî'ye bak, bunların dışındaki divanları da bunlara ekle."

Nedim'in sadrazam Ali Paşa'ya yazdığı kasidesi, Nef'î'nin I. Ahmed'e yazdığı "*verir*" redifli kasidesine naziredir:

Her ma'ni-i lâtif ki candan nişan verir
Tabir idince tâbum anı nazma can verir

"Can kadar sevgili olan her ince ve güzel mana şiirime intikal edince, nazma can verir."

Nedim'in naziresi:

Gahi sehab-ı seyf ki hükmüm revan verir
Ezhar bağ-ı mülke su yerine kan verir

"Kılıcının bulutu hükmünü verince ülkenin bahçesinin çiçeklerine su yerine kan verir."

19. yüzyıldan itibaren batılı tarzda bir şiir vücuda getirmek isteyen şairlerin bütün isteklerine rağmen klâsik edebiyattan kopamamış olmalarında, bu güçlü

geleneğin etkisi büyüktür. Fakat klasik şairlerden yeni Türk edebiyatçılarını etkileyenlerin sayısı azdır. Bu az sayıdaki şairlerinden biri de Nef'î'dir.[192] İzzet Molla fahriyelerinde Nef'î'den bahseder:[193]

Nef'i alırsa tıgu-ı zebanım peyamını
Can korkusiyle dâr-ı bekâdan firar eder

" Nef'î dilimin kılıcının haberini alırsa can korkusu ile ahiretten kaçar."

Şeyh Galib, Mevlânâ'ya yazdığı muhammesinin her bendinde Nef'î'den bir beyit kullanmıştır:

Bareke'llah ey sipihr-i himmetin mah-ı nevi
Levheşe'llah ey cihanın mihr-i vala-perveri
Saneke' llah ey kelamü'llah-ı ilm-i uhrevi
Merhaba ey hazret-i sahib-kıran-ı ma'nevi
Nazım-ı manzume-i silk-i leal'i Mesnevi

"Ey himmet göğünün yeni ayı aferin,
Ey dünyanın yücelik öğretici güneşi aferin,
Ey manevî ilmin Tanrı kelamını nakleden aferin
Ey mana aleminin bahtiyar hükümdarı merhaba,
Mesnevi incilerini şiir ipliğine dizen Hazret-i Mevlânâ"

İbrahim Hakkı da Nef'î'nin tarzını takip etmiş, onun şiirlerine nazireler yazmiştır.[194]

Sani-i Nef'î-i Rumun ki ederler tahsin
Kuvvet-i tab'ımı bi'cümle esatiz-i be-nam

---

[192] İnci Enginün, "Yeni Türk Edebiyatında Nef'î", *Gazi Türkiyat Dergisi*, S. 8, 2011, s. 165.
[193] Büyük Türk Klasikleri, *Ötüken-Söğüt Neşriyat*, C. 5, İstanbul 1987, s. 179.
[194] Halil Erdoğan Cengiz, "İbrahim Hakkı Üslûbu", *Tarih ve Toplum*, 16, Eylül 1991, s. 39.

"Rum diyarının ikinci Nef'î'siyim, şairlik mizacının kudretine bütün şöhretli üstadlar aferin derler."

Fahriyelerinde şairi örnek almış ve kendini onunla kıyaslamıştır:[195]

N'ola hayret verirse ruhuna Nef'î-i merhûmun
Bu türbe tumturak-ı lâfz ile ma'ni-i can perver

"Şiirimdeki sözlerin tumturaklılığı ile can besleyen manası merhûm Nef'î'nin ruhunu şaşkına çevirse şaşılmaz."

Tanzimat döneminde Ziya Paşa Nef'î'den bahseder ve Bayram Paşa'yı şairin ölümünden sorumlu tutar:

Sultan-ı cihan Murad-ı şa'ir
Ağzına döker iken cevahir

Ne eyledi ise etdi gerdûn
Kıldı o şehidi garka-i *hûn*

Bayram gibi bir hâr-ı zamâne
Kıydı o yegâne-i *cihâna*

"Dünya sultanı şair Murad ağzına mücevherler dökerek
Felek nasıl bir oyun oynadıysa o şehidi kana buladı ve
Bayram gibi zamanın eşeği dünyada eşi olmayan o şaire kıydı"

Tevfik Fikret Nef'î'yi övmüş, şiirini açıklamış ve onun şiirini de değerlendiren portresini kelimeleriyle çizmiş:

---

[195] Halil Erdoğan Cengiz, *age.*, s. 43.

Öyle bir nehr-i muazzam gibi cûş etmişsin
Fakat eyvah çorak yerde akıp gitmişsin

Sana bir başka zemin başka zaman lâzımdı
Sana bir alem-i lâhut-nişan lâzımdı

"Muazzam bir nehir gibi coşmuşsun, Fakat ne yazık ki çorak yerde akıp gitmişsin.

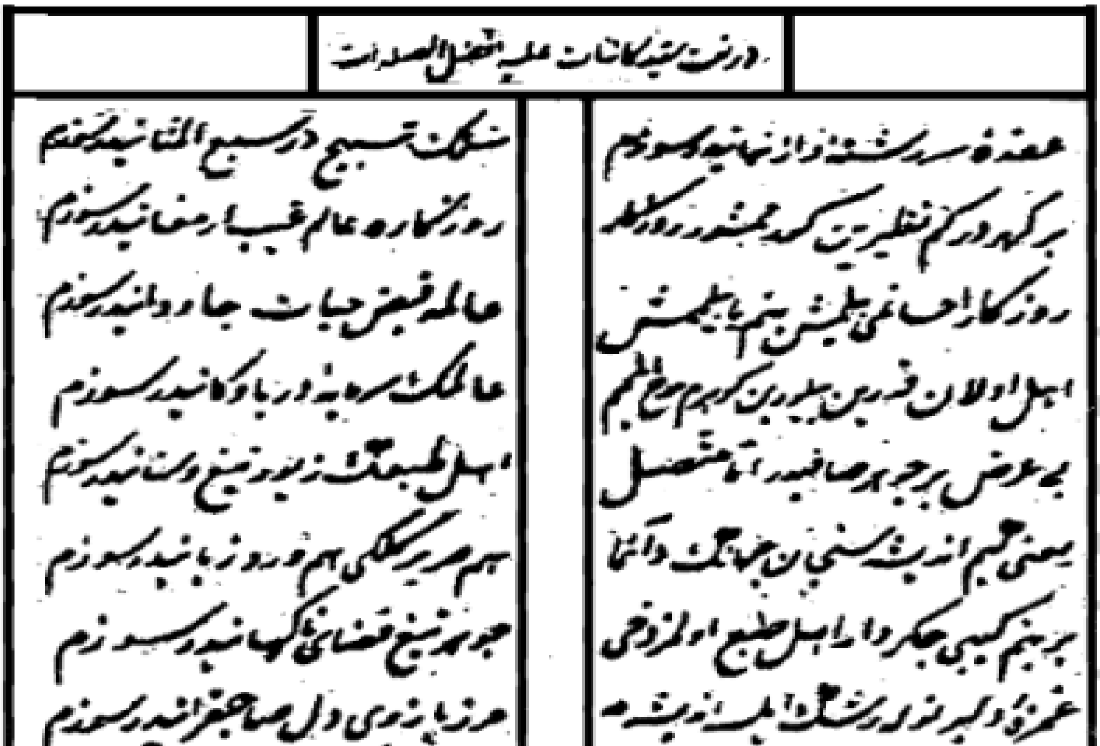
Sana bir başka yer, başka zaman lazımdı, sana manevi yapılı bir alem lazımdı."

Birçok şair Nef'î'yi örnek aldılarsa da onun seviyesine ulaşamamışlardır. Ölümünün ardından yüzyıllar geçmesine rağmen Nef'î şairlere her devirde ilham kaynağı olmuştur. Zamanımızda da sanat ve edebiyatın her dem gündeminde olan isimlerinden biridir.

V. BÖLÜM

NEF'Î'DEN SEÇME ŞİİRLER (BULGARCA TERCÜMELERİYLE)

1. Kasideler

در نعت سید کائنات علیه افضل الصلوات

خاک پایم سرمهٔ ابلر سه محبینی روزگار
عنصری رخ کمال اصفهانیدر سوزم

اشته خلاق معانی شهدی کلدی عالمه
نوش ایدر حق آتا ربی کیم ترجمانیدر سوزم

سکره کلسم ایره خلاق معانیدر زرّلر
قالب خشک خیاله روح ثانیدر سوزم

نکته‌جم عالم حریف اولزیکا کیا بنم
هر نه سویلرسم جواب لن ترانیدر سوزم

هر نه سویلرسم قضا مضمونی اثبات ایدر
آکه بیلمزکه خطاب امتحانیدر سوزم

من نه کش لم نه حساب کشف آتا عقیده
موشکاف نکته‌های آسمانیدر سوزم

بکوره بر صنایع نظم اهتمم بیر بر لفظ اسم
بو فلکک مجموعهٔ راز نهانیدر سوزم

خامه کجرو خیال راست گلمز زیر لا
اهل دل یادداشته هر دم یادگاریدر سوزم

من جهان آرا شهنشاه جهان صفحه بیم
سوزلر کرهٔ پادشاه کامرانیدر سوزم

در نه حشمت خطیبه نور اشتر زبان
ملک نظمک خطبهٔ امن و امانیدر سوزم

طبعمک برتر جهان نز نه باشید رقام
خامه‌مک بر حر زبان نکته‌دانیدر سوزم

پاسبان دولتش باشده ار قلم کنج دله
آلم اوکیجه‌ک کشی چراغی پاسبانیدر سوزم

تا صباح حشره دک بیک سنوار مست ایدر
بزم عشقک نشوهٔ رطل گرانیدر سوزم

رند هشیارم خرابات محبتده دلم
عاشق صاحب‌دلیم وحدت نشانیدر سوزم

اولر سیغیر آخر زمانه نعت کو
آب رویی آتشین آخر زمانیدر سوزم

نعت شاهنشاه اولورسه بزه نه کیم نکته
انبیا جمیل دکک جان جهانیدر سوزم

جان عالم فخر آدم احمد مرسل که تا
حشر اولنجه نعت کوی و نعت خوانیدر سوزم

اوله لی غواص دریای خیال مدحتی
جوهری طبع نمکین زیب دکانیدر سوزم

اولقدر ذات و بردی صنع فیض اوصافنه کیم
کویا مفتاح گنج شایگانیدر سوزم

مشرق صبح مدایحدر ثنا سلسله دلم
مهر قدسی کوکب برنور فشانیدر سوزم

کرکب افشان آفتاب اولمزسه اول نظم
عقد پروین گسسته ریسمانیدر سوزم

باشلهسم معراجنی تخفیفه آب وتاب ایله
رهبر شهسوار گردش آسمانیدر سوزم

عد اولنمز معجزاتی عدد ذات افزون ایله
گرچه کیم برراوی معجز بیانیدر سوزم

گرچه بن دورم جنابنده هله شکرم بودر
چهره فرسای جناب آستانیدر سوزم

تفعنی بزم اندرینه انجمن اولدم کامیاب
نامرادان جهانه مژده کانیدر سوزم

خاکپای نعت کرمانم که عرش اعظمک
ذکر و تسبیح لسان قدسیانیدر سوزم

شادکام اولدم نثار فیض نعت پاکیله
شهد بن شکره دعالی شادمانیدر سوزم

ناگه معنای لطیف و لفظ رنگین آمیز ایله
ره فندکار کنه بردبار داستانیدر سوزم

هردم اندیشه مزن اولسون و رخنه برزیبنده دلم
عرشه دک ایصال ایتسه ایکانیدر سوزم

1. DER NA'T-İ SEYYİD-İ KÂİNÂT[196]

1. Ukde-i ser-rişte-i râz-i nihânîdir sözüm
Silk-i tesbîh-i dür-i seb'a'l-mesânîdir sözüm

2. Bir güherdir kim nazîrin görmemişdir rûzgâr
Rûzgâra âlem-i gayb armağanıdır sözüm

3. Rûzgâr ihsânımı bilmiş yâbilmemiş
Âleme feyz-i hayât-ı câvîdânîdir sözüm

4. Ehl olan kadrin bilir ben cevherim medh eylemem
Âlemin sermâye-i deryâ vü kânıdır sözüm

5. Bî-araz bir cevher-i sâfîdir ammâ muttasıl
Ehl-i tab'ın zîver-i tîg u sinânıdır sözüm

6. Ya'nî kim endîşe-sencân-ı cihânın dâ'imâ
Hem sarîr-i kilki hem vird-i zebânıdır sözüm

7. Bir benim gibi çiğerdâr ehl-i tab'olmaz dahi
Cevher-i tîğ-ı kazâ-yı nâgehânîdir sözüm

8. Gamze-i dilber nola reşk eylese endîşeme
Hırz-ı bâzû-yı dil-i sâhib-kırânîdir sözüm

9. Ol kadar dil-dûzdur gûyâ ki bir şûh âfetin
Nâvek-i müşgin-kemân-ı ebruvânıdır sözüm

10. Âyet-i"nûn ve'l-kalem"dir mushaf-ı sînemde yâ
Rüstem-i endîşemin tîr ü kemânıdır sözüm

11. Bir gülistândır hayâlim dil şüküfte bülbülü
Ol gülüstânın latîf âb-ı revânıdır sözüm

12. Bir şebistândır hayâlim hâme zengî hâdimi
Ol şebistânın arûs-ı dil-sitânıdır sözüm

13. Âferîniş tûtî-i endîşeme bir dâmdır
Kim o dâmın dâne-i pür-imtinânıdır sözüm

14. Kimse inkâr edemez mâhiyyet-i endîşemi

[196] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 45.

Ehl-i reşkin nüsha-i ıkd-i lisânıdır sözüm

15. Âfet-i aynü'l-kemâl-i kâr etmez bana
Def'-i zahm-ı ceşm-i Hallâk-ı Ma'ânîdir sözüm

16. Hâk-ı pâyım sürme eylerse aceb mi rûzgâr
Unsur-ı rûh-ı Kemâl-i isfâhânîdir sözüm

17. İşte Hâllak-ı ma'ânî şimdi geldi âleme
Gûş edin âsârını kim tercemânıdır sözüm

18. Sonra gelsem gehre Hallâk-ı Ma'ânîden nola
Kâleb-i huşk-i hayâle rûh-ı sânîdir sözüm

19. Nüktede âlem harîf olmaz bana gûyâ benim
Her ne söylersem cevâb-ı "len tarânî"dir sözüm

20. Her ne söylersem kazâ mazmûnunu isbât eder
Ani bilmez ki hitâb-ı imtihânîdir sözüm

21. Ben ne keşşâfım ne sâhib-keşf ammâ ma'nide
Mû-şikâf-ı nüktehâ-yı âsmânîdir sözüm

22. Binde bir ma'nâyı nazm etmem yine bir lafz ise
Yoklasan mecmû'a-i râz-ı nihânîdir sözüm

23. Hâsid-i keç-rev hayâle râst gelmezse nola
Ehl-i dil yârâne her dem yâr-ı cânîdir sözüm

24. Ben cihân-ârâ şehenşâh-ı cihân-ı ma'nâyım
Sözlerin de pâdişâh-ı kâmrânîdir sözüm

25. Dönse şemşîr-i hatîbe nola şemşîr-i zebân
Mülk-i nazmın hutbe-i emn ü emânıdır sözüm

26. Tab'ımın bir tercemân-ı ter-zebânıdır kalem
Hâmemin bir hem-zebân-ı nüktedânıdır sözüm

27. Pâsbân olmuş bir ejderdir kalem genc-i dile
Kim o gencin şebçerâğ-ı pâsbânıdır sözüm

28. Tâ sabâh-ı haşre dek bin mübtelâyı mest eder
Bezm-i aşkın neşve-i rıtl-ı girânıdir sözüm

29. Rind-i huşyârım harâbât-ı muhabbetdir dilim
Âşık-ı hercâyîyim vahdet nişânıdır sözüm

30. Olalı peygamber-i âhır zamâne na’t-gû
Âb-rûy-ı ümmet-i âhır zamânîdir sözüm

31. Na’t-ı şâhenşâh-ı evreng-i nübüvvet kim anın
Feyz-i medhiyle dilin cân-ı cihânıdır sözüm

32. Cân-ı âlem fahr-ı âdem Ahmed-i mürsel ki tâ
Haşr olunca na’t-gûy u na’t-hânıdır sözüm

33. Olalı gavvâs-ı deryâ-yı hayâl-i midhati
Cevherî-i tab’ımın zîb-i dükânıdır sözüm

34. Ol kadar el verdi ma’nâ feyz-i evsâfiyle kim
Gûyiyâ miftâh-ı genc-i şâygânîdir sözüm

35. Maşrık-ı subh-ı hidâyetdir senâsiyle dilim
Mihr-i kudsî pertev-i kevkeb-feşânıdır sözüm

36. Kevkeb-efşâan âfitâb olmazsa ger ol maşırıkın
Ikd-ı pervîn-i güsiste-rîsmânıdır sçzüm

37. Başlasam mi’râcını tahkîke âb u tâb ile
Gevher-i şehvâr-ı gûş-ı Ümmihânîdir sözüm

38. Addolunmaz mu’cizâtı hadden efzûn neylesin
Gerçi kim bir râvî-i mu’ciz-beyânîdir sözüm

39. Gerçi ben dûrum cenâbından hele şükrüm budur
Çehre-fersâ-yı cenâb-ı âstânıdır sözüm

40. Nef’î’yim endîşe-i na’t ile oldum kâm-yâb
Nâ-murâdân-ı cihâna müjdegânîdir sözüm

41. Hâk-pây-ı na’t-gûyânım ki arş-ı a’zamın
Zikr ü tesbîh-i lisân-ı kudsiyânıdır sözüm

42. Şâdkâm oldum neşât-ı feyz-i na’t-i pâk ile
Şimdiden sonra du’âyı şâdmânîdir sözüm

43. Tâki ma’nâ-yı latîf ü lafz-ı reng-âmîz ile
Rûrgârın bir dil-ârâ dâstânıdır sözüm

44. Her dem endîşemden olsun rûhuna yüzbin selâm
Arşa dek îsâle peyk-i râygânîdir sözüm

1. ВЪЗХВАЛА НА ГОСПОДАРЯ НА ВСЕЛЕНАТА

1. Речта ми е възел в края на конеца на тайните и на конеца са изнизани повтарящите се седем пъти бисери.

2. Речта ми е бисер, невиждан в света,
подарък от невидимия свят.

3. Не е важно дали времето знае за добротата ми.
Речта ми е дар за поезията.

4. Посветените го оценяват, аз не се хваля с моя талант. Речта ми е богатството на моретата и рудниците.

5. Речта ми дава човешки образ на бижутата, тя е като зародиш поникнал от почвата, тя украсява сабята и кинжала на поета.

6. Речта ми винаги е била шепота на устните и шума на молива.

7. Друг смел като мене поет няма да се роди; речта ми е бисер в сабята на съдбата.

8. Не бих се учудил, ако погледът на красавицата ми завиди; защото речта ми е амулет в ръцете на щастливите.

9. Речта ми дотолкова влияе на душата, че сякаш е стрела, подобна на черните вежди на привлекателна красавица.

10. Речта ми е като строфата “нун велкалем”
или лък и стрела на Рюстем.

11. Въображението ми е като розова градина, а душата ми е славей в нея; а речта ми е бистрият ручей в градината.

12. Въображението ми е тайна стая, моливът ми е негов роб, а речта ми е нежната булка в тази стая.

13. Творбите са капан за мисълта;
речта ми е семе, породено от този добър капан.

14. Никой не може да отрече възможностите на мисълта ми; защото речта ми е силна муска, която ще завърже езика на завистливите.

15. Не ми действа урочастващия поглед на завистливите. Аз съм защитен

и от уроките на Халлаки Меани.

16. Трябва ли да се чудим, ако времето превърне праха от обувките ми в грим? Речта ми носи духа на Кемал Исфахани.

17. Ето, сега се появи в света създаващият истинската мисъл. Вижте влиянието, което оказвам, речта ми е негов преводач.

18. Какво е това, че съм се родил след създателя на мисли Кемал Исфахани? Речта ми е втора душа за сухото тяло на въображението.

19. Никой не може да се сравнява с мене в писането на духовити и остроумни стихове, защото всичко написано от мен е като отговор: "не можеш да ме видиш".

20.Всичко казано от мен доказва волята на Аллах. Но не знаят, че стиховете ми са изпитание за поетите.

21. Не съм откривател, нито откритие, но мисълта на речта ми разбулва и най съкровените тайни на небесата, сякаш разцепва косъма на четиридесет парчета.

22. Ако мисълта ми е само една реч, то тогава и една хилядна няма да включа в стих, защото речта ми е сборник от тайни.

23. Трябва ли да се учудим, ако завистливите не намерят смисъл в откровените ми слова.

24. Аз съм шахът, украсяващ света, речта ми е щастлив султан на всички речи.

25. Трябва ли да се учудим, ако сабята на езика се превърне в сабя на проповедника? Речта ми е проповед в страната на спокойствието.

26. Моливът е средство за разкриване на поетичната ми същност, а речта ми пренася мисълта и говори на един и същи език с молива.

27. Моливът е пазач на душевното съкровище, а речта ми е светлина за този пазач на съкровища.

28. Речта ми е голяма чаша, развеселяваща и опияняваща влюбените чак до съдния ден.

29. Трезвен съм, но душата ми е механа на любовта. Влюбвам се във всяка красавица, но думата ми е символ на единството.

30. Откакто пиша нат за последния пророк, речта ми е като вода измиваща

лицето на правоверниците.

31. Речта ми, която е нат за пророка, шаха на шаховете. Чрез неговата възхвала се превърнах в душата на света.

32. Душата на света, гордост за хората е Ахмед, а речта ми е затова, че ще чета нат за него до последния си час.

33. Откакто възхвалата за него се всели в моето море от въображение, речта ми е украса в моята поетична бижутерия.

34. Вдъхновявайки се от качествата му се сдобих с такива мисли, че речта ми се превърна в ключ на съкровището Шаегян.

35. Езикът ми е място, където се ражда благословеното му утро, а речта ми е свещеното слънце, разпръскващо звезди.

36. Речта ми може да не е слънце, разпръскващо звезди, но тя е възела свързващ съзвездия.

37. Ако започна само с описание на издигането му в небесата, речта ми ще е като големия бисер в Юммихани.

38. Колкото и да съм майстор на късите и смислени слова, не мога да изброя всичките му чудеса.

39. Всъщност аз съм далеч от него, но съм благодарен, че изхабява лицето си за нас.

40. Аз съм Нефи, мисълта за неговия нат ме изпълни с щастие; речта ми е вестител за нещастните по света.

41. И да съм прахът в краката на пишещите нат, речта ми се произнася от ангелите в небесата.

42.Ощастливен съм от щедростта на своя чист нат. Оттук нататък речта ми ще е радостна молитва.

43. Речта ми е поема, украсяваща душите с красиви мисли.

44. Във всеки миг да има сто хиляди приветствия на духа на пророка; речта ми е доброволен вестител.

در مدح سلطان مراد خان علیه الرحمة و الغفران

اسدی نفس نسیم نوبهار آچلدی گلزار صبحدم
آچسون برخنده گوکلمز ساقی ورد و صوز جام جم

ابروی سنبله بهشت اولدی هوا عنبر سرشت
عالم بهشت اندر بهشت بر گوشه بر باغ ارم

گلزار دوری پیش آیا صبا جوش و صفا هنگامیدر
عاشقلرک بیر امیدر بو موسم فرخنده دم

دو نسیم بنه جهانده اولسون تهی غمخانه یر
رقص ایلسون مستانه صو مطربا بیر نغمه نغم

بر دم دوکیم شام و سحر میخانه به قوز تنگ ایدر
مست اولسه دلبر سرکش زمعنه در شیخ الحرم

یا خلق سن ریحانه اولر الفتلر آبدار دلر
ساغر صو ز جهیاده لرزش ایتمکده اوز یستم

بار اولسه جام جم اولر عریان دم خرم اولسه
عارف اولدر بر دم اولر خیش و طربله محتشم

ذوقی اولور صفا ایلر تمام گلبرم طلعت [illegible]
بر الده جام لاله فام بر الده زلف خم بخم

لطفیله ساقی نازی قبل جوش صوکونالر [illegible]
طولسون مراحی ولبریز اولسون طولسون پیمانه یم

هر خورد سیده وشاخ گل آلدی الینه جام مل
لطف ایت آچیل صنعا غنی گل [illegible] غنچه فم

برخوردو بر صاغر [illegible]
قانون دمده [illegible] صوز صبحدم

صیدر محک عاشق [illegible] آشوب دل آرام جا
سرمایه بر عشاق [illegible] بزم صنم

مه عاقلی ارشاد ایدر عاشقلر [illegible] ایدر
سیله [illegible]

گل آتش سیال در [illegible] لاله دار
یا غنچه [illegible] آچش نسیم صبحدم

ساقی مودمی صون بزه جام جم کبی صون بزه — رطل بیاده صون بزه کشور کیر کلاه داری عالم

بز عاشق آزاده یوز آه اسیر باده یوز — العظمة بوز و لداده یوز بز شوخ شنیع انجم

بر جام صون الله ایچون بر کاسه‌یی اول شاه ایچون — نامی شاهنشاه ایچون قلم اله لوح وقلم

اول آفتاب سلطنت اول شهسوار مملکت — جم بلیغ وحاتم حکمت عمده‌ی اصناف امم

الملك سوار رفیقنه کاه شب روز شکاره — شاه فلك كاه بیكار بهرام بغیبه

بیر ملك اهل سرمایه دین و دول — کاه ولسنن نصیبی ناز مزل غنج قدر بزم خدم

خاقان عثمانی نسب کیم صندی دانسته بب — اسلام کاه دق عرب اقبال برد بزم عجم

سلطان مراد کامران فرخنده وکشور ستان

هم پادشه هم قهرمان صاحبقران جم حشم

شاهنشه فرخنده بخت آرایش دیهیم و تخت — بختی بلند اقبال تخت اسکندر یوسف شیم

شاه جهانگیر امیدر زمین پیر امیدر — بهرام برا امیدر آفتاب برکرم

نه پادشاه مشرب جم کبی صاحبقران رستم کبی — هم عیسی مریم کبی اسلام دین فرخنده دم

دنیاده انبیاده در جنت اولوره پادشه — لطف الهك زیرا نه در بنده بخش اهل سلم

عمر عزیز دون بنصب سزای صنع رب — محلده شرق و در مغرب جنگ انچده

کاهی کر اول شیر ژیان خنجیده تیغ آلده — اولوره جهان بوزرلره باعث قدم

2. DER MEDH-İ SULTÂN MURÂD HÂN[197]

1. Esdi nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

2. Gül yine ürd-i behişt oldu hevâ anber-sirişt
Âlem behişt-ender-behişt her kûşe bir bâğ-ı irem

3. Gül devri ayş eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır
Âşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde-dem

4. Dönsün yine peymâneler olsun tehî hum-hâneler
Raks eylesin mestâneler mutriblar etdikçe nagam

5. Bu demde kim şâm u seher meyhâne bâğa reşk eder
Mest olsa dilber sevse ger ma'zûrdur şeyhu'l-Harem

6. Yâ neylesin bî-çâreler âlüfteler âvâreler
Sâgar sunar meh-pâreler nûş etmemek olur sitem

7. Yâr ola câm-ı Cem ola böyle dem-i hurrem ola
Ârif odur bu dem ola ayş u tarabla muğtenem

8. Zevki o rind eyler tamâm kim tuta mest ü şâd-kâm
Bir elde câm-ı lâle-fâm bir elde zülf-i ham-be-ham

9. Lutf eyle sâkî nâzı ko mey sun ki kalmaz böyle bu
Dolsun sürâhî vü sebû boş durmasın peymâne hem

10. Her nev-resîde şâh-ı gül aldı eline câm-ı mül
Lutf et açıl sen dahi gül ey serv-kadd ü gonca-fem

11. Bu dürd ü bu sâfî deme dönsün piyâle gam yeme
Kânûn-ı devr-i dâ'ime uy sen de mey sun dem-be-dem

12. Meydir mihekk-i âşıkân âşûb-ı dil-ârâm-ı cân
Sermâye-i pîr-i mugân pîrâye-i bezm-i sanem

13. Mey âkili irşâd eder âşıkları dil-şâd eder
Seyle verir berbâd eder dillerde koymaz gerd-i gam

[197] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 94.

14. Mey âteş-i seyyâledir mînâ kadahle lâledir
Yâ gonca-i pür-jâledir açmış nesîm-i subh-dem

15. Sâkî meded mey sun bize câm-ı Cem ü key sun bize
Rıtl-ı pey-â-pey sun bize gitsin gönüllerden elem

16. Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlüfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîğ etme kerem

17. Bir câm sun Allâh içün bir kâsede ol mâh içün
Tâ medh-i şâhenşâh içün alam ele levh u kalem

18. Ol âftâb-ı saltanat ol şehsüvâr-ı memleket
Cem-bezm ü Hâtem-mekrümet memdûh-ı esnâf-ı ümem

19. Ablak-süvâr-ı rûzgâr-âşûb-ı Rûm u Zengibâr
Leşker-şikâr-ı kâm-kâr Behrâm-ı Afrîdûn-alem

20. Pîrâye-i mülk ü milel sermîye-i dîn ü düvel
K'olmuş nasâbi tâ ezel tîc-ı Ferûdn taht-ı Cem

21. Hâkân-ı Osmânî-neseb kim münderic zâtında hep
İslâm-ı Fârûk-ı Arap ikbâl-i Pervîz-i Acem

22. Sultân Murâd-ı kâm-rân efser-dih ü kişver-sitân
Hem pâdişeh hem kahramân sâhib-kirân-ı Cem-haşem

23. Şâhenşeh-i ferhunde-baht ârâyiş-i dîhîm ü taht
Baht kavî ikbâli saht İskender-i Yûsuf-şiyem

24. Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemin-pîrâ mıdır
Behrâm-ı bî pervâ mıdır yâ âftâp-ı pür-kerem

25. Şâhâne-meşreb Cem gibi sâhib-kırân Rüstem gibi
Hem Îsî-i Meryem gibi ehl-i ferhunde-dem

26. Dünyâ vü mâ-fîhâ nedir cennet olursa yâ nedir
Lutf eylemek zîrâ nedir yanında bir nakd u selem

27. Cümle hünerden bâ-nasib sırr-ı acep sun'-ı garîb
Mecliste şûh u dil-fîrîb cenk edicek şîr-i ücem

28. Gâhî ki ol şîr-i yele hışm ile tîg alır ele
Olur cihân pür-zelzele basdıkça meydâna kedem

29. Ol dem ki kasd-ı ceng eder sahrâları gül-reng eder
Dünyâyı hasma teng eder olursa Sâm u Güstehem

30. Sürdükçe hasma yek-tene bakmaz silâh u cevşene
Yer kalmaz aslâ düşmene illâ beyâbân-ı adem

31. Ey Husrev-i âlî-nijâd v'ey dâver-i pâk i'tikâd
Ey şâh-ı sâhib-adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem

32. Sen bir şeh-i zî-şânsın şâhenşeh-i devrânsın
Ya'nî ki sen Hâkânsın devrinde ben Hâkânî'yim

33. Ben gerçi bir bî-hâsılım şâkird-i müskilim
Hem mekteb-i ehl-i dilim halk olmadan levh ü kalem

34. Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana
Pür-tumturâk u hoş-edâ ne Hâfız'ım ne Muhteşem

35. Hâkânî'yim ben Muhteşem yanımda serheng-i haşem
Hâfız olur leb-beste-dem hâmem edince zîr ü ben

36. Nef'î yeter da'vâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko
Eflâke istğnâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem

37. Kaldır elin eyle du'â buldu kasîden intihâ
Şimdi du'â etmek sana hem müstehabtır hem ehem

38. Nice kasîde bir kitâb mecmû'a-i pür-intihâb
Her nüktesi Faslu'l-Hitâb her beyti bir genc-i hikem

39. Tâ kim cihân ma'mûr ola geh emn ü geh pûr-şûr ola
İkbâl ile mesrûr ola ol Husrev-i vâlâ-himem

2. ВЪЗХВАЛА НА СУЛТАН МУРАД ХАН

1. Задуха пролетен ветрец, разцъфнаха утринните рози, да се отвори душата ни и да се развесели; виночерпецо поднеси чашата на Джем.

2. Отново е месец април, във въздуха се разнася прекрасен аромат, светът е рай в рая, всяко кътче е като в градината Ирем.

3. Времето на розите, дни на веселие, време е за удоволствия и развлечения, този свещен месец е празник за влюбените.

4. Нека се разнасят чаши, да се изпразнят съдовете, да играят опиянненитe на всяка песен на музикантите.

5. Във времето, когато денят завиди на нощта, се прощава и на достигналия до пазител на светите места, ако заобича някоя красавица.

6. Не може да се откаже чаша вино поднесена от красавица като късче луна, дали да пият или да не пият, какво да правят влюбените и нещастно скитащите.

7. Любима моя, когато се смесят чашата на Джем и обичта и всеки който смята използва този миг за развлечения се нарича прозорлив.

8. Истинското удоволствие са опитали тези, които в едната си ръка държат ваза с лале, а в другата навитата коса на любимата.

9. Виночерпецо, поднеси вино; тази чаша не може да стои празна; напълни и каната, и чашата.

10. Всяка ново поникнала роза си взе по една чаша вино; благоволи и ти любима със стройна фигура, с уста като цветна пъпка; ти си роза, разцъфвай.

11. Виночерпецо, недей да казваш: “Това се е утаило, а това е чисто”, нека чашите да се поднасят! Не спирай да ни предлагаш вино.

12. Виното отваря душите на влюбените и внася спокойствие. Виното е богатство за стария виночерпец и украса за насъбралите се красавици.

13. Виното посочва правия път на умния, дарява влюбените с обич; разнася в пороя праха на тъгата и я превръща в стрела.

14. Виното е течащ огън, то е лале в стъклена чаша или цветна пъпка запълнена с утринна роса.

15. Виночерпецо, поднеси ни вино; донеси ни чашите на Джем и Кей; разнасяй големите чаши и да се отървем от тъгата.

16. Ние сме волни влюбени, но сме пленници на виното; отдали сме душата на красавиците, не ни отбягвай.

17. За бога, дайте ни чаша, и една чаша за красавицата с лунно лице, за да взема хартия и молив и да възхваля шаха на шаховете.

18. Това слънце за султаната, най-добрия ездач в страната; щедър като Джем и Харем и всички го възхваляват.

19. Ездачът, вдигнал облаци прах в Анадола и Зензибар; щастлив ловец на войници.

20. Украса за страни и нации, богатство за религии и държави; достоен за короната на Феридун и трона на Джем.

21. Османски водач, притежаващ качествата на Юмери Фарук и Первиз.

22. Владетел, коронясващ владетели и завладяващ страни; падишах и герой като Джем, честити султан Мурад.

23. Честит шах на шаховете, украса за короната и трона; успешен като Александър Велики.

24. Дали е шах, украсяващ вселената или луната, украсяваща земята; това безстрашния Бехрам ли е или пък щедро слънце?

25. Шах като Джем, честит като Рюстем; той е като сина на Дева Мария - Исус.

26. Какви са тези и отвъдния свят? Каква е разликата, дали има или няма рай? Какво е да платиш или да дадеш заем в страната му?

27. Притежател на всякакъв талант, както и на чудни тайни и невиждани способности; център на чара в обществото, лъв при битките.

28. Целият свят е потресен, когато този лъв вземе сабя и излезе на бойното поле.

29. Щом реши да се бие, бойното поле се оцветява в червения цвят на розата; светът е тесен за врага щом заприлича на Шам и Гюстехем.

30. Не разчита на оръжие и щит, когато реши сам да се бие; за врага не остава нищо друго освен да изчезне в пустинята.

31. Чистосърдечен и велик владетелю!
Справедлив шах! Уважаван падишах!

32. Ти си шах над шаховете; падишах на падишахове за своето време; ти си владетел, а аз Хакани.

33. Аз нямам нищо, ученик съм, но учих заедно, в едно училище със сърдечни и способни хора преди да са били създадени хартията и молива.

34. Няма да се намери равен с мене, дори и всички хора да се съберат на едно място. Пиша красиви и стилни стихове, не съм Хафъз, нито Мухтешем.

35. Аз съм Хакани; пред мене Мухтешем е като командир на взвод. Хафъз онемява щом моливът ми започва да се движи нагоре и надолу.

36. Остави тези претенции Нефи, престани да спориш със света, спри да капризничиш пред небето и целуни земята.

37. Вдигни си ръката и се помоли, това е краят на касидето ти, сега е важно да се молиш.

38. Това не е само касиде, а сборник от стихове. Всяка мисъл е отделно обръщение, а всеки бейт е съкровище на знанието.

39. Докато редът във вселената е понякога в сигурни ръце, и не цари хаос, този велик падишах да е щастлив и обичан.

از ... سلطان احمد خان

هر معنی لطیف که جانبخش شان ویرر   شعر ایله نجه طبعم آنی نظمه جان ویرر

هر نظم دلفریب که بندن صدور ایدر   لفظی جمال شاهد معنایه آن ویرر

هر نکتهٔ خفی که کلام محمده درج اولور   مضمونی تحفت عالمه بر داستان ویرر

اول سحرساز معجزه کویم که نطقمک   فیضی دوات و کلکه زبان ... ویرر

... نظمم که شعر ...   رشکی ... طبع جوهر فشان ویرر

بالبرزه کوی نادره سنجم که ...   شهنامهٔ بلاغته حسن بیان ویرر

و صاحب ... سخنم کیم فصاحتم   شاهان جم شکوه ... شان ویرر

بر دانه ... که هر سلک کلامیمک   محصول بحر و کانه دربن رایکان ویرر

طبعم ... معنی به ...   اندیشه‌م آینهٔ قلمم سرمه‌دان ویرر

خامه‌م که نظمی ...   آب حیاته رشحه‌سی روح روان ویرر

بر افتخار طبعله اما نه فائده   سرمایهٔ ... زبان ویرر

بر دم مراد اوستنه دور ایلمز فلک   آب ... سراب ... ویرر

دستمده جام ...   ... ویرر

ابندکجه طالع لعلی رجای موافقت / هر وعده‌ده دروغنه بیک حیله‌ی [illegible] ویرر

هر ظلمنه تحمل ایدر ساختنکاره دل / اما بو جوری جانه عذاب نهان ویرر

بر شوخ شیوه کاره ایرشدیکم [illegible] / بن ایلسه‌م جفاسنه غمزه‌سی امان ویرر

بر بیوفا که هر دم اسیران عشقنه / داروی محنتی اجل مهربان ویرر

هم اوغرامز فراغله اورسمه بانمه / هم بولنده راستلگه خنجر [illegible] ویرر

باقدقجه بر نگاهله بیک جان آلور گوزی / هم جنبش لبله خسته‌یه [illegible] ویرر

چکدکجه جسمی [illegible] / [illegible] غضب [illegible] ویرر

زه فهم [illegible] چشمنه ابرو کمان [illegible] / از رسته نگاهنه مژگان [illegible] ویرر

خلق [illegible] داخی [illegible] / خوف ظهور فتنه آخر زمان ویرر

لعلی که نشئه خام [illegible] / خم [illegible] باده‌سی نفس و جان ویرر

اول بنشه که عنبر [illegible] / [illegible] آسمان ویرر

اول بنشه که شمع بارگهی [illegible] شعله‌ی / لیل و نهاره خلعت نور [illegible] ویرر

اول بنشه که [illegible] / چرخ آفتابه تیغ و هلاله کمان ویرر

خان احمد که اول شهنشه دوران که [illegible]

عدلیله دهره [illegible] امن و امان ویرر

جمشید کامران که سوار اولسه رخشنه　　دارا طورز رکابنی خسرو عنان ویرر

خورشید زرفشان کبی فیض وجود ایله　　دیبره غنای ماحصل بحر و کان ویرر

لمعان سوار عرصه دوران که دشمنه　　خوف هجومی تعرضه خانمان ویرر

کاهی که کرد بر بنه رخش سبکروی　　لرزه نه کحل باصره اختران ویرر

بر بر قدمده صدمه پر زوری غلغلک　　کاو زمینه زلزله استخوان ویرر

اول زهره کیم هجوم کرامان ایکی برزنکا　　خورشید آسمان کبی جستی عیان ویرر

اول دکلو دامنی بر ده زرله بر کیمیا　　ایم یوالبنه زیب رو کهکشان ویرر

دوری زمان احمد محمد سجایا که　　شمشیر ذو الفقار علیه زینت ویرر

فوری سپهر بر سنک اوداید برین　　خلقی جهانه بوی کل کلستان ویرر

شانی شهان عالمی خوار و حقیر ایدر　　لطفی کدایه سلطنت جاودان ویرر

کر بروز بری شاه عجمه خراج آلور　　کر بروکیلی عسکره نار دخان ویرر

خاقان چین که در کهنه ایلچی کوندرر　　هب کاسه شوری مطبخنه ارمغان ویرر

مجمر جوزبنده خرد و عود و عنبری　　شاهنشه ممالک هندوستان ویرر

هر سلطنت که حکمی نسخ باز اوله آکا　　قانونی داد دولت نوشروان ویرر

هر مملکت که عدله مرتبه اوله آکا　　آب و هوایی کرکه خصال شبان ویرر

دورنده اهل حاله فرحتلر لحظه‌سز … ذوق سرود نغمهٔ نای فغان ویرر

ملكنده وزد معطله حال زر كونديز … دستارزه گلشنده پهلو كلاه بناه ویرر

حلمی سراب ابنهاد هوا به گر … بادیه نشانه لشكر كوه گران ویرر

عزمی اولورسه گر سبق آمد طبع خاك … كوه گرانه جنبش باد وزان ویرر

زهی ابنه جبر خراش مكتبعات … بالطبع شادمانه غم ناگهان ویرر

سیم مكانه اسنه بر كار رحمتی … مقدار دور دائرهٔ لامكان ویرر

لاهی اغنده ظاهر اولان ماه نو دگل … تأثیر شوق مدحی سپهره زبان ویرر

جدولكجه سلك نظمه دردمحسن آسمان … مهر آگه نار شعشعه در رسیمان ویرر

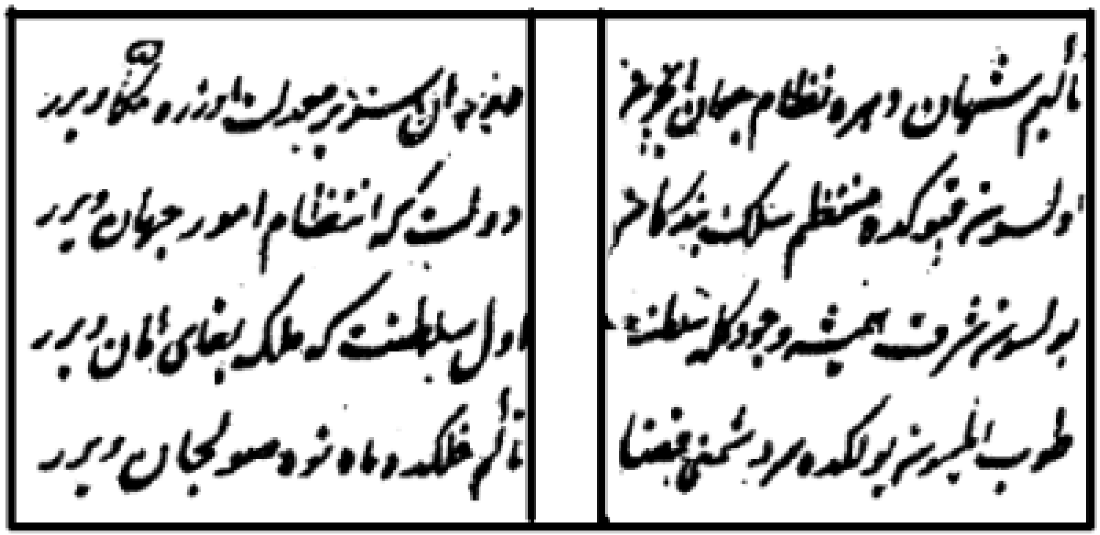
ای داور زمانه كه آب عدالتك
ملك جهانه رونق باغ جنان ویرر

چوق دورلكده شاعر ساحر بیان وار … داد ذاتی حقتی شیرین زبان ویرر

لطفك اولورسه گر سخن بیت پایه … نظم لطیفه محتشمه كسرشان ویرر

سوز بر متاع فاخره كمبا به رواج … آگه واجی لطف نكته‌دان ویرر

نظم آخر اولدی باشلیلم شمدی دعایه گیم … شعره خراش اوعبه فرسبان ویرر

3. DER MEDH-İ SULTÂN AHMED HÂN[198]

1. Her ma'nî-I latîf ki candan nişân verir
   Ta'bir edince tab'ım anı nazma cân verir

2. Her nazm-ı dil-firîb ki benden zuhûr eder
   Nazmı cemâl-i şâhid-i ma'nâya ân verir

3. Her nükte-i hafîki kelâmımda derc olur
   Mazmûnu dest-i âleme bir dâstân verir

4. Ol sihr-sâz-ı mu'cîze-gûyum ki nutkumun
   Feyzi devât u kilke zebân u dehân verir

5. Ol nâzım-ı le'âlî-i nazmım ki şi'rimin
   Reşki cemâda tab'-ı cevâhir-feşân verir

6. Pâkîze-gûy-ı nâdire-sencim ki her sözüm
   Şehnâme-i belâgata hüsn-i beyân verir

7. Vassâf-ı Muhteşem-suhenim kim kasâyidim
   Şâhân-ı Cem-şükûh-ı cihân-bâna şân verir

8. Bir dânesini gevher-i silk-i kekâmımın
   Mahsûl-ı bahr ü kâna veren râygân verir

9. Tab'ım arûs-ı ma'nîye meşşâtalık eder
   Endîşem âyine kalemim sürmedân verir

10. Hâmem ki nazmımı eder ihyâ midâd ile
    Âb-ı hayâta reşhası rûh-ı revân verir

11. Bu iktidâr-ı tab' ile ammâ ne fâyide
    Sermâye-i tasavvuruma gam ziyân verir

12. Bir dem murâdım üstüne devr eylemezfelek
    Âb istesem serâb-ı ademden nişân verir

13. Destimde câm gorse benim ser-nigûn eder
    Nâdâna sâgar istese rıtl-ı girân verir

---

[198] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 55.

14. Etdikçe tâli'imle recâ-yı muvâfakat
Her va'de-i dürûgına bin yıl zamân verir

15. Her zulmüne tahammül eder âşikâre dil
Ammâ bu cevri câna azâb-ı nihân verir

16. Bir şûh-ı şîvekâra esîr etdi kim beni
Ne öldürür cefâsı ne gamdan aman verir

17. Bir bî-vefâ ki her dem esîrân-ı aşkına
Dârû-yı sihhati ecel-i mihribân verir

18. Hem uğramaz firâk ile ölsem de yanıma
Hem yolda râst gelse kaçar bana yan verir

19. Bakdıkça bir nigâh ile bin cân alır gözü
Hem yine şöyle hasta görünür ki cân verir

20. Çekdikçe çeşmi hışm ile şemşîr-i gamzesin
Uşşâka dehşet-i gazab-ı Kahramân verir

21. Geh Kahraman-ı çeşmine ebrû kemân sunar
Geh Rüstem-i nigâhına müjgân sinân verir

22. Hattı ki zâhir olsa gerek dahi âleme
Havf-i zuhûr-ı fitne-i âhir zamân verir

23. La'li ki reşk-i hâtem-i Cemdir zemânede
Hükm-i nigîn-i pâdişeh-i ins ü cân verir

24. Ol şeh ki ferr-i bahtı ile tahtgâh-ı Rûm
Ferş-i zemîne mertebe-i âsumân verir

25. Ol şeh ki şem'-i bârgehi dûd u şu'leden
Leyl ü nehâra hıl'at-i nûr u dâhan verir

26. Ol şeh ki seyre çıksa yanınca götürmeğe
Çarh âfitâba tîğ ü hilâle kemân verir

27. Han Ahmed ol şehenşeh-i devrân ki rûzgâr
Adliyle dehre müjde-i emn ü emân verir

28. Cemşîd-i kâmrân ki süvâr olsa rahşına
Dârâ tutar rikâbını Husrev inân verir

29. Hurşîd-i zer-feşân ki kefi feyz-i cûd ile

Dehre gınâ-yı mâ-hasal-ı bahr ü kân verir

30. Yektâ-süvâr-ı arsa-i devrân ki düşmene
Havf-i hücûmu tefrika-i hânumân verir

31. Gâhî ki gerd-i pûye-i rahş-ı sebük-revi
Gerdûna kühl-i bâsıra-i ahterân verir

32. Her bir kademde sadme-i pür-zûrı na'linin
Gâv-ı zemîne zelzele-i üstühân verir

33. Ol demde kim hücûm-ı gedâyân için zeri
Hurşîd-i zer-feşân gibi desti ayân verir

34. Ol denli dâmenin pür eder zerle her gedâ
Kim yollarına zîb-i reh-i kehkeşân verir

35. Devri zamân-ı Ahmed-i Muhtârı andırır
Şemşîr-i Zülfikâr-ı Alî'den nişân verir

36. Kahrı sipihr-i pür-sitemin od eder yerin
Hulku cihâna bûy-ı gül-i gülsitân verir

37. Şânı şehân-ı âlemi hâr u hakîr eder
Lutfu gedâya saltanat-ı câvidân verir

38. Geh bir vezîri sâh-ı acemden harâc alır
Geh bir vekîli asker-i tâtara hân verir

39. Hâkân-ı Çîn ki dergehine elçi gönderir
Hep kâse-şûy-ı matbahına armağan verir

40. Micmer-fürûz-ı bezmine hod ûd u anberi
Şâhenşeh-i memâlik-i Hindûstan verir

41. Her saltanat ki hükmü nesaksâz ola ana
Kânûnu dâd-ı devlet-i Nûşîrevan verir

42. Her memleket ki adli mürebbî ola ana
Âb u hevâsı gürke hısâl-i şubân verir

43. Devrinde ehl-i mâteme fart-ı neşâtdan
Zevk-ı sürûd-ı nâğme-i nâyı figân verir

44. Mülkinde düzd-i müflise mâl-i zekâtdan
Destâr u kefş ü pîreheni kârban verir

45. Hilmi sirâyet etse nihâd-ı havâya ger
Bâd-ı vezâna lenger-i kûh-i girân verir

46. Azmi olursa ger sebak-âmûz-ı tab'-ı hâk
Kûh-ı girâna cünbüş-i bâd-ı vezân verır

47. Ger nehyi etse cebr-i havâs-ı mükkeyyifât
Mey tab'-ı şâdmânı gam-ı nâgehân verir

48. Mm-i mekâna istese pergâr-ı himmeti
Mikdâr-ı devr-i dâyire-i lâmakân verişr

49. Gâhî ufukda zâhir olan mâh-ı nev degül
Te'sîr-i şevk-ı medhi sipihre ziyân verir

50. Çekdikçe silk-i nazma dür-i medhin âsumân
Mihr ana târ-ı şa'şa'adan rîsman verir

51. Ey dâver-i zemâne ki âb-ı adâletün
Mülk-i cihâna revnak-ı bâğ-ı cinân verir

52. Çok devletünde şâir-i sâhir-beyân velî
Dâd-ı edâyı Nef'î-i şîrîn-zebân verir

53. Lutfun olursa ger suhan-i pest-pâyesi
Nazm-ı bülend-i Muhteşeme kesr-i şân verir

54. Söz bir metâ'-ı fâhir ü kem-yâbdır velî
Ana revâcı lutf-ı şeh-i nüktedân verir

55. Nazm âhir oldu başlayalım şol duâya kim
Şi're havâs-ı ed'iye-i kudsiyân verir

56. Tâ kim şehân-ı dehre nizâm-ı cihân için
Devrân serîr-i ma'delet üzre mekân verir

57. Olsun kapunda muntazım-ı silk-i bendegân
Devlet ki intizâm-ı umûr-ı cihân verir

58. Bulsun şeref hemîşe vücûdunla saltanat
Ol saltanat ki mülke bakâ-yı emân verir

59. Top eylesün yolunda ser-i düşmeni kazâ
Tâ kim felekde mâh-ı neve salvecan verir

3. ВЪЗХВАЛА НА СУЛТАН АХМЕД ХАН

1. Смисълът, приличащ на душата
дава живот на стиховете ми.

2. Всеки пленяващ, премерен стих
Добавя красота, привлекателност и чар.

3. Смисълът на всяко остроумие
се повтаря като поема в устата на хората.

4. Аз съм магьосникът, изричащ чудеса,
думите ми дават уста на мастилницата и език на молива.

5. Аз съм човекът, подреждащ думите като бисери,
завистта към стиховете ми ги превръща в скъпоценности.

6. Думите ми са без недостатъци, с тънък намек;
всяка една от тях украсява израза.

7. Аз съм великолепният Васаф, изричащ блестящи слова;
касидетата ми, велики колкото Джем, придават слава на владетелите.

8. Ако някой замени само едно от словата ми, подредени като бисери на
конец за елмаз, якут или бисер, той би ги продал на безценица.

9. Като поет, украсяващ като булка смисъла;
Мисълта ми се явява огледало, а молива ми - грим.

10. Една капка от мастилото ми съживяваща стихове,
дава душа на живата вода.

11. Жалко е, че от мъка не мога да пиша стиховете, каквито аз искам,
докато имам таланта на добър поет.

12.Нито веднъж не ми се усмихна съдбата, ако поискам
вода ще ми даде подобие на виното на нищетата.

13. Ако види чаша в ръцете ми, я обръща и изсипва
докато на неграмотните дава за пиене с голяма паница.

14. Моля се на съдбата да бъде благосклонна към мене, а тя дава лъжливи

обещания за хиляди години напред.

15. Душата ми продължава да търпи тази несправедливост,
 но несправедливостта ме измъчва.

16. Превърна ме в роб на такава прелестна красавица, че нито ме убива насилието, нито мога да се отърва от тъгата.

17. Тя е толкова невярна и незаинтересована, че смъртта се смилява над влюбения в нея и ги отървава от мъката.

18. И да умра някой ден от мъка по нея, няма да дойде да ме види, а ако я срещна някъде, ще се обърне и ще тръгне в друга посока.

19.Всеки неин поглед взема по един живот и понякога изглежда толкова болна, че сякаш умира.

20. Ако се ядоса и погледне накриво, ще изплаши
 влюбените като яростния Кахраман.

21. Понякога опъва лък срещу своя Кахраман,
 а понякога миглите и са щик срещу Рюстем.

22. Ергенските мъхове, които са последни
 го плашат като предстоящия фатален край.

23. Червените му устни, които завиждат на пръстена на Джем
 и показват влиянието на пръстена на хората и духовете.

24. Този излъчващ красота и блясък султан,
 издигна славата на столицата Истанбул до небесата.

25. Този падишах, чиито свещи
 осветяват с пламъка си деня и нощта.

26. Когато излезе да се поразходи,
 дава сабя на слънцето и лък на луната.

27. Това е султан Ахмед Хан, чиято справедливост
 кара вятъра да се разнася спокойно.

28. Когато силния, като Джемшид падишах се качви на коня си става старателен като Дарий, а Хюсрев му подава юздите.

29. Обсипва с жълтици, както слънцето с лъчи
 радва мините и бисерите в морето.

30. Той е толкова смел и безстрашен герой,
че врагът е принуден да напуска дома си от страх.

31. Понякога пушека от копитата на коня му
служи като грим за очите на звездите.

32. След всяка стъпка на коня му
се разместват костите на бика под земята.

33. Раздаваш жълтици, както слънцето лъчи
на бедните и онеправдани хора.

34. Всеки бедняк си взема толкова,
колкото да украси пътищата си като “млечния път”.

35. Справедливостта и сигурността при него напомня пророка Мохамед,
а сабята му е като известната сабя Зюлфикяр на Али.

36. Гневът му може да подпали планети,
а порядъчността му е като уханието на цветна градина.

37. Останалите владетели избледняват пред неговата слава
с неговите дарове просякът заживява като султан.

38. Понякога негов везир взема откуп от иранския шах,
а негов пратеник определя водача на татарите.

39. Пратеник на китайският император
раздава подаръци на слугите му.

40. Тамянът и алоето за твоя народ
ги дава владетеля на Индия.

41. Законите във всяка завладяна от него страна
са справедливи като в страната на Нуширеван.

42. Водата и земята в тези страни
кара вълка да се чувства като овчар.

43. По негово време старците
изпитваха удоволствие от мелодичния ней.

44. Разбойниците останаха без нищо,
а керваните им даваха като зекят пояси, чехли и ризи.

45. Той така укротява земните стихии,
че вятърът остава в планините като закотвен кораб.

46. Ако земята се поучи от решителността му
ще се раздвижи като вятър, прекосяващ високи планини.

47. Ако забраната му промени качествата на виното,
то вече няма да създава веселие.

48. Ако пожелае, може да удължи буквата мим
дотолкова, че да обгърне целия свят.

49. Това, което се вижда понякога на хоризонта не е пълнолуние, а
пламък обгърнал планетата, породен от възхвалите за него.

50. Когато небето започне да реди бисери от възхвали за него
слънцето пуска конци от лъчите си.

51. Ей владетелю, даващ свежест
на света, подобна на райската градина.

52. Около тебе има много поети,
но само Нефи те възхвалява със сладък език.

53. Ако ти го оцениш достойно най-незначителните му думи ще засрамят
Мухтешеми Кашани.

54. Стиховете бяха гордост за поета и се търсеха, но ги оценява
разбиращият от поезия падишах.

55. Тука свършват стихоете, сега да започнем молитвата, подобна на
молитвите на ангелите.

56. Докато съдбата отрежда трон на падишаха
за да въведе ред в света.

57. Щастието да се нареди
сред твоите подчинени.

58. Султанът, даващ сигурност и спокойствие
никога да не напусне трона.

59. Докато с благословията на Аллах се ражда новата луна
главите на враговете ти да се търкалят като топки.

در ستایش سلطان عثمان خان علیه رحمة والغفران

صفحهٔ سینهٔ دل صاحبقرانمدر بنم / تیغ شمشیر جهانگیر زبانمدر بنم

سینه سن چاك ایدرم چرخك دکمه کلکم یز / زخم شمشیر زبان کبی سنانمدر بنم

قهرمانم نیزه و شمشیره چکمم احتیاج / خامهٔ جادو زبان تیغ و سنانمدر بنم

ساحر وحی آزمایم معجز حجت کلیم / آتشم موقوف تحریك بنانمدر بنم

خسرو گنجینه پردازم دو گنج گوهرم / دار و دات غیب گنج شایگانمدر بنم

ناز ایدن فیض حق موقوفمدر اندیشه‌مه / حکمت معنی و نعت طبع کامرانمدر بنم

حاك رومی اولمقده طورتدی سوادی شهرکه / فیضی بم کویا بن اول هندوستانمدر بنم

شمدی سن فیض خلاق معانی بنده در / سر بسر عالم سواد اصفهانمدر بنم

انوری روزگارم نقطهٔ پرگار غیب / کرسی خورشید ضمیر غیب دانمدر بنم

لامکان سیر آفتابم خاك در کشمز پرتوم / عرش استغنای تحت آسمانمدر بنم

بن او خورشیدم که پنهانم اورسنه ذره‌م / هم حجابم شعلهٔ کوکب فشانمدر بنم

بیر جوردم اولقدر آیینه اوراکده / کیم غبار دل جهان لامکانمدر بنم

جبر برفردم هیولای نسخه روزبره / شش جهات معرفت کون و مکانمدر بنم

کهنه استاد معلم خانهٔ اندیشه‌یم / نا طفلهٔ شاکرد درس امتحانمدر بنم

اول ندیم بزله گویم بزم شاه عشقده
نعت ذکری جان ودل ایله اوقوسام ترنم

آفتاب صبح معنی بزمم اندر شیشه جام
باده فیض لایزال جام واقعه در بنم

نازبر دور عاشقم مست اولورسم غم دکل
غمزه خونریز ساقی یاسمیانمدر بنم

محرم اسرار عشقم یار هر شب سویمکه
خنجر مژگان جانانه زجهانمدر بنم

سر بلبلم اول نکته پرواز معانی پروردم
عقل کل بیگانه حسن آشنانمدر بنم

مست جام عشقم الهام ایلمیجه سر بلیم
گرچه کیمیم فتار معنی دهانمدر بنم

شمدی آه ایله بلبله یار گبی جوش ایدن
السلطنت پادشاه نکته دانمدر بنم

دل شهنشاه جهان پرور که لایقدر دله
قبله شاهنشه عالم آشنانمدر بنم

داورکه خاقان عالم رشیه عثمان جان که چرخ
بر ترکه روب پاینه درشاه جهانمدر بنم

دور عدلنده صبا بات بلبل پرورلکدر
کیم بو گونکی عهد و شندرز زمانمدر بنم

بر بله شاهنشاه عادل گلمشدر عالمه
جمله تاریخ سلف خاطرانمدر بنم

بندمز احکامی بلور قدرین فلک پاروزکار
کیم خیال مرحمی مردم یار جانمدر بنم

قوزایه رسنه کرزمین ایلسن جانیله فلک
خاک پای روزگاره ارمغانمدر بنم

کسب ایلرم سعد نجم خاک پاینه برزم
کنج دولت نقد وقت رایگانمدر بنم

اولر ورشاف صحت تن دفشانی آفتاب	جلوه دلبران مخیلده آشنا نمنده یم
فیض ارصافیله بن کز یا جهان معنی یم	گنج طبع و چشمه دل بحر و کانمنده یم
مشرب پاکیزه اولر چشمه آب حیات	کیم خیال رشحه‌سی روح روانمنده یم
مجلس اقبالنه کلدم گهر پاش اولمغه	جیده درتا یم بو غزل زیب دکانمنده یم

عاشقم شوریده ملک آرام جانمنده یم
غمزهٔ دلبر بلای ناگهانمنده یم

بن گریبان چاک مست جام استغنای عشق	فتنه خونمنگار دامن دردنیا نمنده یم
غمزه وش کیم خرمن صبر زلفی هوا اولر اولمسه	غمزهٔ زیبا همدم راز نهانمنده یم
بلبل گلزار عشقم سینه پر داغ اولمه	نو شکفته غنچهٔ دل آشنا نمنده یم
خانمانسوز دلم گرداب چشمن آتشیم	حلقه حلقه طرهٔ دلبر دخانمنده یم
آتش عشقم که دهرا سر بلند رمز بینی	نقطهٔ داغ سویدا دودمانمنده یم

نطق کلکم نفخهٔ معجز دم عیسی گبی
بیت معمور معانی خانمانمنده یم

هم قصیده هم غزل بر نامه ده وار بر بیتم	آغزداغ خامه مبوز بیا تخمیسه بیتم
سوز تمام اولدی دعا ایتسم نوله تخمیسه بکر	ذوق بخش مشتاق نظم دلسا تخمیسه جیم
حشره دک تخمیسه بادکه شوق انگیز بزم اهل دل	لیک صهباء خیالاتشاده تخمیسه بنم
شاد کام اولسون هر بیر سلطنت ده رتبه	بر دعا شام و سحر ورد زبان تخمیسه بنم

4. DER MEDH-İ SULTÂN OSMAN HÂN[199]

1. Safder-i ma'nâ dil-i sâhib-kırânımdır benim
Tîği şemşîr-i cihângîr-i zebânımdır benim

2. Sînesin çâk eyledim çarhın değildir Kehkeşân
Zahm-i şemşîr-i zebân-ı kin-sitânımdır benim

3. Kahramânım nîze vü şemşîre çekmem ihtiyâç
Hâme-i câdû-zebân tîğ ü sinânımdır benim

4. Sâhir-i vahy-âzmâyım mu'ciz-i dest-i Kelîm
İstesem mevkûf-ı tahrîk-i benânımdır benim

5. Husrev-i gencîne-perdâzım dükenmez gevherim
Vâridât-ı gayb Genc-i Şâyegânımdır benim

6. Tâ ezelden feyz-i Hak mevkûfdur endîşeme
Mülk-i ma'nâ vakf-ı tab'-i kâmrânımdır benim

7. Mülk-i Rûmı ol kadar tutdu sevâdı şi'rimin
Feyzîyim gûyâ ben ol Hindûstânımdır benim

8. Şimdi sırr-ı feyz-i Hallâk-ı Ma'ânî bendedir
Serteser âlem sevâd-ı İsfahânımdır benim

9. Enverî-i rûzgârım nokta-i pergâr-ı gayb
Gûy-ı hurşîd-i zamîr-i gaybdânımdır benim

10. Lâmekân-seyr âfitâbım hâke düşmez pertevim
Arş-ı istiğnâ-yı himmet âsitânımdır benim

11. Ben o hurşîdim ki pinhânım derûn-ı zerredeââ
Hem cihân pür-şu'le-i kevkeb-feşânımdır benim

12. Bî-vücûdum ol kadar âyîne-i idrâkde
Kim gubâr-ı dil cihân-ı lâmekânımdır benim

13. Cevher-i ferdim heyûlâ-yı tasavvurdan berî
Şeş cihât-ı ma'rifet kevn ü mekânımdır benim

---

199 Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 84.

14. Köhne üstâd-ı muallim-hâne-i endîşeyim
Nâtıka şâgird-i ders-i imtihânımdır benim

15. Ol nedîm-i bezle-gûyum bezm-i şâh-ı aşkda
Güft ü gû-yı cân u dil sehv-i lisânımdır benim

16. Âfitâb-ı subh-ı ma'nâ bezm-i endîşemde câm
Bâde feyz-i lâyezâl-i câvidânımdır benim

17. Nâz-perver âşıkım sermest olursam gam değil
Gamze-i hunrîz-i sâkî pâsbânımdır benim

18. Mahrem-i esrâr-ı aşkım bana düşmez söylemek
Hançer-i müjgân-ı cânân tercemânımdır benim

19. Söylesem ol nükte-perdâz-ı ma'ânî-perverim
Akl-ı Kül dîvâne-i hüsn-i beyânımdır benim

20. Mest-i câm-ı aşkım ilhâm olmayınca söylemem
Gerçi kim fevvâre-i ma'nâ dehânımdır benim

21. Şimdi ammâ böyle deryâlar gibi cûş etdiren
İltifât-ı pâdişâh-ı nüktedânımdır benim

22. Ol şehenşâh-ı cihân-perver ki lâyıkdır dese
Kıble-i şâhân-ı alem âsitânımdır benim

23. Dâd-ger hâkân-ı âlî-rütbe Osman Han ki çarh
Yüz sürüp pâyına der şâh-ı cihânımdır benim

24. Devr-i adlinde mübâhât eyleyip der rûzgâr
Kim bu günler îd ü nevrûz-ı zamânımdır benim

25. Böyle şâhenşâh-ı âdil gelmemişdir âleme
Cümle târîh-i selef hâtır-nişânımdır benim

26. Benden a'lâ mı bilir kadrin felek yâ rûzgâr
Kim hayâl-i medhi her dem yâr-ı cânımdır benim

27. Fahr ederse ger zemîn-bûs-ı cenâbiyle felek
Hâk-i pâyı rûzgâra armağânımdır benim

28. Kîmyâ buldum sürünce hâk-i pâyına yüzüm
Genc-idevlet nakd-i vakt-i râygânımdır benim

29. Olalı vassâf-ı dest-i zer-feşânı âfitâb
Cild-i dâvân-ı muhayyel-dîstânımdır benim

30. Feyz-i evsâfiyle ben gûyâ cihân-ı ma'nîyim
Künc-i tab' u çeşme dil bahr u kânımdır benim

31. Merşeb-i pâkidür ol ser-çeşme-i Âb-ı Hayat
Kim hayâl-i reşhası rûh-ı revânımdır benim

32. Meclis-i ikbâline geldim güher-pâş olmağa
Cevherîyim bu gazel zîb-i dükânımdır benim

33. Âşıkım sûrîdelik ârâm-ı cânımdır benim
Gamze-i dilber belâ-yı nâgehânımdır benim

34. Gamzeden kim havf eder zülfü hevâdâr olmasa
Gamze zârî hem-dem-i râz-ı nihânımdır benim

35. Ben girîbân-çâk-i mest-i câm-ı istiğnâ-yı aşk
Fitne hidmetkâr-ı dâmen-der-meyânımdır benim

36. Bülbül-i gülzâr-ı aşkım sîne-i pür-dâğ ile
Nev-şüküfte gonca-i dil âşayânımdır benim

37. Hânümân-sûz-ı dilim girdâba düşmüş âteşim
Halka halka turra-i dilber duhânımdır benim

38. Âteş-i aşkım ki deryâlar söyündürmez beni
Nokta-i dâğ-ı süveydâ dûdmânımdır benim

39. Nutka gelsem Nef'î-i mu'ciz-demim Îsâ gibi
Beyt-i ma'mûr-i ma'ânî hânumânımdır benim

40. Hem kasîde hem gazel bir tâze vâdîdir bu kim
İhtirâ'-i hâme-i mu'ciz-beyânımdır benim

41. Söz tamâm oldu duâ etsem n'ola şimden geri
Kudsiyân müştâk-ı nazm-ı dil-sitânımdır benim

42. Haşr olunca tâ ki şevk-engîz-i bezm-i ehl-i dil
Keyf-i sahbâ-yı hayâl-i şâdmânımdır benim

43. Şâdkâm olsun serîr-i saltanatda rûz u şeb
Bu duâ şâm u seher vird-i zebânımdır benim

4. ВЪЗХВАЛА НА СУЛТАН ОСМАН ХАН

1. Душата ми е с героичния и щастлив султан,
   а сабята му е сабя на моя непобедим език.

2. Съдбата ме измъчваше и това, което се вижда не е Млечния път, а
   раната породена от моя отмъстителен език.

3. Аз съм смел човек и нямам нужда от сабя и копие,
   вълшебният ми език е и сабя, и копие.

4. Вълшебството ми се състои в проповедите ми, само с движение на
   пръстите мога да правя чудеса като Мойсей.

5. Аз съм Хюсрев, създаващ съкровища, имам безброй бисери,
   свръхестественото ми вдъхновение е моето съкровище.

6. Щедростта на Аллах подхранва мисълта и въображението ми мисълта
   е съхранена в моето благополучие.

7. Стиховете ми се разнасят в Анадола и Румелия.
   сякаш аз съм фейзи хинди, а то е моята Индия.

8. Сега тайната на Кемал от Исфахан е у мене
   и всички градове са около Исфахан.

9. Аз съм днешният Енвери, точката на невидимото
   е слънцето в пророкуващата ми душа.

10. Слънцето ми е в свръхестественото, лъчите ми не падат на земята,
    намирам се в съвършено място и не проявявям милосърдие.

12. Аз съм слънце, скрито в злато,
    а светът е събран в моята светлина, пръскаща звезди.

13. Няма равен по сила на въображението ми, аз съм единствен като
    бисер, а четирите посоки на знанието са моята вселена.

14. Аз съм старият учител в училището на мисълта,
    тема на изпита ми е талантът за красноречие.

15. Аз съм поетът в страната на любовта.
    сред темите ме са животът и душата.

16. Утринното слънце на мисълта ми е чашата, разнасяща се от ръка на ръка. Черпя знания и вдъхновение от виното.

17. Аз съм нежен любовник, не се притеснявай ако се напия, защото моят пазител е трапчинката в бузата на безпощадната красавица.

18. Знам тайните на любовта и съм неин довереник; не мога да ги споделя, защото миглите на любимата ще ме настигнат като кинжал.

19. Ако изкажа всички мои мисли,
Архангел Гавраил би се главозамаял.

20. Напих се с виното на любовта,
колкото и да мисля, не мога да ги изкажа без вдъхновение.

21. Това, което ме кара да се вълнувам като морето е интереса на падишаха към красивите ми и остроумни стихове.

22. Прав ще е падишаха, покорил света,
ако каже, че всички други владетели го посещават.

23. На султан Осман Хан, богат колкото материално, толкова и духовно, съдбата му целува крака и казва: "Ти си шах на шаховете".

24. Епохата, която се хвали със справедливостта му казва:
“Тези дни са байрам и невруз за мене”.

25. Помня всички исторически събития и владетели и с гордост казвам, че досега нямаше такъв справедлив падишах.

26. Никой не би го оценил по-добре от мене;
възхвалата за него е моят най-добър приятел.

27. Ако реши да се похвали пред съдбата с целуване на земята.
прахът под краката му да е подарък за мене.

28. Почувствах се блажен след като целунах мястото, където е стъпил; животът ми вече е съкровище от щастие.

29. Откакто възхвалявам щедростта му,
слънцето е корица на книгата на въображението ми.

30. Вдъхновявайки се от качествата му се чувствам в света на мисълта; природата и душата ми са рудник и море за мене.

31. Душата ми е капка от живата вода,

извираща от неговата чистосърдечност.

32. Дойдох да раздам бисери в щастливия му свят;
аз съм златар, тези стихове украсяват магазина ми.

33. Влюбен съм, душата ми е спокойна в този хаос;
погледът на красавицата е беда за мене.

34. Кой би се плашил от трапчинките по бузите й ко не бяха нейните
коси? Защото трапчинката знае моите тайни.

35. Дрехите ми са разкъсани, аз съм опиянен от любов;
омайвам хората с прекрасни стихове.

36. Аз съм славеят в градината на любовта, по тялото ми кървят рани;
току-що цъфналото цвете е моето гнездо.

37. Аз съм огън, изпепелил дома си; извитият перчем на красавицата е
моят дим.

38. Аз съм огънят на любовта, който не може да погаси и морето;
огнището ми е черната точка, образувана от пламъка на любовта.

39. Ако почна да говоря дъхът ми ще е чудотворен като на Исус;
свещената къща на мисълта е моят дом.

40. Това е нов стил, наподобяващ и газел и касиде;
моите творби карат човека да се чувства безпомощен.

41. Така приключвам и трябва да продължа с молитвата;
ангелите копнеят за моите стихове.

42. Докато виното и моят весел дух
разпалват влюбените до съдния ден.

43. Владетелят на този трон да бъде винаги весел и спокоен;
тази молитва е на езика ми и ден и нощ.

در مدح سلطان احمد خان علیه الرحمة والغفران

صنعتک که فلک دورده شاهی سحر ایلر — هر واقعه‌نک قبلندن خبر ایلر

بر دانشی کسنده حق بر که معتمد عالی — تعلیم کوزر بو هموم آنجق زمانی گذر ایلر

بر بیضه که آراده بر مقدار اوله مهلت — اول بابده نیجه کسب کمال و هنر ایلر

اولمش طلبه نام مدت آرامیده گشته — عاقل نیجه تمییز ره خیر و شر ایلر

تشخیص ره خیر و شر اولور می اوده — تعلیمله کرم بر بینی بصیر ایلر

بولمزده حقی مدد اول حکیم که آگاه — توفیقنی بادی ازل راهبر ایلر

تر فیض رفیق اولمیجق خانده بو قدر — تعلیم بو راهده عقله اوبابه ظفر ایلر

علمک بهره حق دادی حکمتنده در آنجق — تحقیقله حکمت نیجه بر دلده بر ایلر

حکمت که او علم ایسه که احکام فلکدنم — تربیت عقل بشری با خبر ایلر

در سمر دل و طبع اهلی بو اندیشه‌یه زیرا — تشویش دل و طبعی بو داخی بتر ایلر

زعمنجه اولمدی حاجت رد و قبولی — حق سوزینی صنعه فلکه نسخه در ایلر

رندان خدایه در معنی بو محلده — نه چرخه نه قول حکمایه نظر ایلر

در بزم فلکده و رجب اندازه حکمی — قدر حکمتی تسلیم قضا و قدر ایلر

گردون حکم آسا صید کندی که تو — دوران اکا ده مهربنی بو بشر ایلر

اولدن باشنه بر خلعت دیبا و بری تا
دامانی آلوده و خون جگر ایلر

اول کیمسه در آزاده دالمه‌زکه جوربن
تنی خم چوکان کبی بو پای سر ایلر

یا اول کشی کیم شیر جگر در زغضابه
غضبانه جگرب تیغ زنا بن سپر ایلر

یا اول کشی کیم هنر انجه‌سی اقسام جلادت
اندن نه اوچ شعبه سنه ذا ذکر ایلر

اول شه که جهانداری هم هدیه‌دهنده صفادن
دوران طربناکن جه خنده و ار ایلر

اول شه که غبار سم یکران سپاهی
دریای محیط فلکی بر گنه ر ایلر

اول شه که کف همتی هنگام کرمده
دنیایه غنی کانینی بحری برابر

خان احمد عادل که فلک نعل سمندی
ماه علم رایت فتح و ظفر ایلر

جمشید کرم بیشه که سر انجه هرجیه
خورشید کبی خاک رهن فرش زر ایلر

خورشید کر اکب چشم روی زمین کیم
عسکر جهانی حشر انده حشر ایلر

ماه فلکت آرای سپهی دست که زمانه
ایامنی آرایش دور قمر ایلر

بر همتنه قادر که نیچه بر سروپا یه
بر وعده مراد اینشانه‌چه جوبر ایلر

بر قدرته مالک که نیجه تخت نشینک
آلتون کله افسرینی در به در ایلر

اقبالنه وابسته فلکدر تا او قدر کبیر
نه تیرکی آلمه دوربینی زیر و زبر ایلر

بر مهر جلی شعشعه‌در رأیه که دائم
اوج فلک سلطنتی مستقر ایلر

شامل بنه هب دائرهٔ عالمه نورکه
نه شرقی نه مغربه وارر نه سفر ایلر

ز لطفی مهب‌ساز بهار اولسه درختک
هر شاخنی بر شوخ مرصع کمر ایلر

گر تاب تموز غضبی ابتسه سرایت
هر قطرهٔ بارانی هوا پر شرر ایلر

آب اوزره روان اولسه اگر رزم حکمی
امواجنی زنجیرهٔ نقش حجر ایلر

ماهیتی گر اولسه جمادات مرتب
نفس بر حجر کسب جمال بشر ایلر

مه لکه مشعله‌در آگاه حسن نزارک
نور حکمتی هر برده نیجه کارگر ایلر

اولسه مثلا رابطهٔ پر لازم مکافات
پروانه‌یه گلبرگی غلافی سپر ایلر

شبپرایده هم طینت پاکنده که لطفی
نور خاصیت حسنی نه مقدار اثر ایلر

لاهیه که خیال شکن طرهٔ خلقی
انشای تفکرده دل مدن گذر ایلر

اندیشم اولر ربی لطیفه‌یله معطر
آندن قلمم عالمی پر مشک تر ایلر

ای خسرو جم‌کهٔ کسب مملکت آرا
نیم سلطنتک عالمی پر زیب فر ایلر

اوصافکه حد یوق طوتالم سحر یله قیم
بیک معنیه بر شکله فریب مختصر ایدیم

قصد ایتسه خسروما که گوهر سنج خیالم
طبعمدر او دریای گهر پاش معانی
اندیشم او صورتگر اعجاز نمادر
خامه‌مدر اول ابر چمن آرای سخن کیم
رنگین و لطیف اولدی کلامم او قدر کیم
اما نه بر استادنه قدر نازک اولورسه
استاد اولیجق سوزده عدیمم تا جیلده
بزمی بروحت که بکا رشک ایده دائم
زمی او قدر هر برینک سوزده که گویا
اما که بچک معرکه معنی‌یه اترل
نطقیله مسیحا گبی جسندر هر بری اما
غوغای سخندر بو فضیلتده سزاوار
سوزین دینه وکم جوهر علوی آبستنی
سوزمیدر او کیم نسخه سنی نکته‌ستان
حقنده نه دیرلرسه او کز نه سفها تک

بر نکته سنی شرح کتاب عدد ایلر
تیره ساطعنی معدن نوریز ترایلر
تیم جمیع فرد ارسته طرح صور ایلر
بر قطره سی بر گلشنی شاداب ایلر
کام و لب اندیشه‌یی بر کلشکر ایلر
و خلق آگاه ارباب حسد اول قدر ایلر
زیبا هنری رشک و حسد حشر ایلر
بر طائفه کیم دعوی فضل ایله بهنر ایلر
اندیشه سی تغییر قضا و قدر ایلر
شمشیری قورساندیشه زره ور سپر ایلر
خاصیت صحبتلری انسانه ضرر ایلر
فضل اهلی بزم باشمز اوسته دیر
دوران صدف سمع قبوله گهر ایلر
حنوشکم رخنه دیوار زر ایلر
آثار طبیعتلرینه کیم نظر ایلر

لازم گلیجک اول منشأ ورقه طبعم	هر معنی کرچه شبلدی و اخی نه لر ایلر
اول صفدر و دشمن کش نظمیم که خصوصا	تخمیس زبانمه زراحبا حذر ایلر
اول ریسه اگر همت شاهنشه عادل	حاشا که بو انداز بشه صر تقی حذر ایلر
زیرا که دم کشنده امدی بسن اکثر	شرع کرم حکمت باری بعد ایلر
هم خصمه ظفر بولمغیچون مدح و ثنا کی	تقدیم دعای شب و روز سحر ایلر
تا جلوه گر اولیجنی خسرو انجم	از مملکت خاوره ترک با خبر ایلر
منصور ایده هر بر خدا ابد تخنک	تا خسرو سیاره فلکده سفر ایلر

5. DER MEDH-İ SULTÂN AHMED HÂN[200]

1. Sanman ki felek devr ile şâmı seher eyler
Her vâkı'anın âkıbetinden haber eyler

2. Bir düş gibi dir hak bu ki ma'nâda bu âlem
Ki göz yumup açınca zamânı güzel eyler

3. bir yerde ki ârâma bu mikdâr ola mühlet
Erbâbı nice kesb-i kemâl ü hüner eyler

4. Olmuş tutalım müddet-i ârâmîde mühle
Âkil nice temyîz-i reh-i hayr ü şer eyler

5. Teşhîs-i reh-i hayr ü şer olur mu o idlde
Kim leşker-i gam bir birini bî-siper eyler

6. Bulmaz reh-i hakkı meğer ol kimse ki ana
Tevfîkını Hâdî-i ezel râhber eyler

7. Tevfîk refîk olmayıcak fâyide yokdur
Her kim burada akla uyarsa zarar eyler

8. Aklın hüneri vâdî-i hükmetdedir ancak
Tahlîk ile hükmet niçe bir dilde yer eyler

9. Hikmet ger o ilm ise ki ahkâm-ı felekden
Endîşe-i akl-ı beşeri bâ-haber eyler

10. Düşmez dil ü tab' ehli endîşeye zîrâ
Teşvîş-i dil ü tab'ı bu dahi beter eyler

11. Zu'munca olur her kişinin redd ü kabûlü
Hak söyleyeni sanma felekden hazer eyler

12. Rindân-ı Hudâ-perver-i ma'nâ bu mahalde
Ne çarha ne kavl-i hükemâya nazar eyler

13. Vermez feleğin devr-i çep-endâzına hükmü
Kor hikmeti teslîm-i kazâ vü kader eyler

---

[200] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 76.

14. Gerdûn meger âsûde midir kendi kederden
Devrân ana da mihrini pür-nîşter eyler

15. Gün başına bir hil’at-i dîbâ verir ammâ
Dâmânını âlûde-i hûn-ı ciğer eyler

16. Ol kimsedir âzâde elemden ki vücûdın
Gûy-ı ham-ı çevgân gibi bî-pâ vü ser eyler

17. Yâ ol kişi kim tîr-i ciger-dûz-ı kazâya
Hasmâne çekip tîğ-i zebânın siper eyler

18. Yâ ol kişi kim hırz için akşâm-ı belâdan
Endîşe-i evsâf-ı şeh-i dâdger eyler

19. Ol şeh ki cihân mevsim-i adlinde safâdan
Devrân-ı tarabnâk-i Ceme handeler eyler

20. Ol şeh ki gubâr-ı süm-i yekrân-ı sipâhı
Deryâ-yı muhît-i feleği pür-keder eyler

21. Ol şeh ki kef-i himmeti hengâm-ı keremde
Dünyâyı ganî kânı tehî bahri ber eyler

22. Hân Ahmed-i âdil ki kazâ na’l-i semendin
Mâh-ı alem-i âyet-i feth ü zafer eyler

23. Cemşîd-i kerem-pîşe ki seyrâna çıkınca
Hurşîd gibi hâk-i rehin ferş-i zer eyler

24. Mâh-ı felek-ârâ-yı saâdet ki zamâne
Eyyâmını ârâyiş-i devr-i kamer eyler

25. Bir himmete kâdir ki niçe bî-ser ü pâyı
Bir demde murâd etse şeh-i tâcver eyler

26. Bir kudrete mâlik ki niçe taht-nişînin
Alır küleh ü efserini derbeder eyler

27. İkbâline vâbeste felek tâ o kadar kim
Tedbîri ile devrini zîr ü zeber eyler

28. Bir mihr-i celî-şa’şa’adır re’yi ki dâyim
Eve-i felek-i saltanatı müatakar eyler

29. Şâmil yine hep dâyire-i âleme nûru
Ne meşrıkı ne mağribi var ne sefer eyler

30. Ger lutfu mühim-sâz-ı bahâr olsa dırahtın
Her şâhını bir şûh-ı murassa'-kemer eyler

31. Ger tâb-ı temûz-ı gazabı etse sirâyet
Her katra-i bârânı havâ bir şerer eyler

32. Âb üzre vezân olsa eger sarsar-ı hıfzı
Emvâcını zencîre-i nakş-ı hacer eyler

33. Mâhiyyeti ger olsa cemâdâta mürebbî
Tasvîr-i hacer kesb-i kemâl-i beşer eyler

34. Adli ki müsellemdir ana hüsn-i tedârük
Gör hükmünü her yerde nice kârger eyler

35. Olsa meselâ.râbıta-perdâz-ı mükâfât
Pervâneye gülbergi telâfî-i per eyler

36. Ta'bîr edemem tıynet-i pâkindeki lutfu
Gör hâsıyet-i feyzi ne mikdâr eser eyler

37. Gâhî ki hayâl-i turra-i hulku
Esnâ-yı tefekkürde dilimden güzer eyler

38. Endîşem olur bûy-ı latîfiyle mu'attar
Andan kalemim âlemi pür-müşk-i ter eyler

39. Hey husrev-i Cem-kevkebe-i memleket-ârâ
Kim saltınatın âlemi pür-zîb ü fer eyler

40. Evsâfına had yok tutalım seir ile tab'ım
Bin marnîyi bir şekle koyup muhtasar eyler

41. Kasd etse husûsâ ki güher-senc-i hayâlim
Bir nüktesini şerh-i kitâb-ı Dürer eyler

42. Tab'ımdır o deryâ-yı güher-pâş-ı ma'ânî
Kim sâhibini ma'den-i lûlû-yı ter eyler

43. Endîşem o sûretger-i i'câz-nümâdır
Kim cevher-i ferd üstüne tarh-ı suver eyler

44. Hâmemdir ol ebr-i çemen-ârâ-yı suhen kim
Bir katrası bir gülşeni şâdâbter eyler

45. Rengîn ü lezîz oldu kelâmım o kadar kim

Kâm u leb-i endîşeyi pür gülşeker eyler

46. Ammâ yine bir söz ne kadar nâzik olursa
Dahli ana erbâb-ı hased ol kadar eyler

47. Üstâd olucak sözde hasedden kaçılır mı
Zîrâ hüneri reşk ü hased mu'teber eyler

48. Yetmez mi bu devlet ki bana reşk ede dâyim
Bir tâyife kim da'vî-i fazl u hüner eyler

49. Zu'mu o kadar her birinin sözde ki gûyâ
Endîşesi tagyîr-i kazâ vü kader eyler

50. Ammâ giricek ma'reke-i ma'nîye evvel
Şemşîr-i kor endîşe-i zerh u siper eyler

51. Nutk ile Mesîhâ geçinir herbiri ammâ
Hâsiyyet-i sohbetleri insânı har eyler

52. Gavgâ-yı suhendir bu fazîletde nemiz var
Fazl ehli bizim başımız üstünde yer eyler

53. Söz ben dediğim cevher-i ulvî ise anı
Devrân sadef-i sem'-i kabûle güher eyler

54. Söz müdür o kim nüshasını nükteşinâsân
Haşv-i şikem-i rahne-i dîvâr u der eyler

55. Hakkımda ne derlerse o gûne süfehânın
Âsâr-ı tabîatlerine kim nazar eyler

56. Lâzım gelicek ol müteşâ'irlere tab'ım
Her ma'rekede neyledi dahi neler eyler

57. Ol safder-i düşmen-küş-i nazmım ki husûsâ
Şemşîr-i zebânımdan ahibbâ hazer eyler

58. Olursa eger himmet-i şâhenşeh-i âdil
Hâşâ ki bu endîşede Nef'î zarar eyler

59. Zîrâ ki dem-i küşte-i endîşesin ekser
Şer'-i kerem-i hikmet-i Bârî neder eyler

60. Hem hasma zafer bulmağ için medh ü senânı
Takdîm-i duâ-yı şeb ü vird-i seher eyler

61. Tâ cilvegeh-i râtibini husrev-i encüm
Geh memleket-i hâver ü geh bâhter eyler

62. Mansûr ede her yerde Hudâ râyet-i bahtın
Tâ husrev-i seyyâre felekde sefer eyler

5. ВЪЗХВАЛА НА СУЛТАН АХМЕД ХАН

1. Не си мислете, че небето въртейки се превръща нощта в ден
   и, че знае всичко и навсякъде.

2. Поогледай се и ще видиш, че животът е като сън и докато си отвориш
   очите разбираш, че времето е изтекло.

3. Как могат да се образоват талантливите в място, където се губи
   толкова време за приземяване и отлитане?

4. Да речем, че се удължи времето за престой
   тогава как умният ще различи доброто и злото?

5. Как притеснената душа да избере
   кой път води към добро и кой към зло?

6. Който не върви по пътя на Аллах,
   не може да намери правия път.

7. Нищо не може да се постигне ако не се върви по пътя на Аллах,
   самовглъбените могат само да си навредят.

8. Талантът на ума е в неговата мъдрост; до тези знания може да се
   достигне чрез правилата на съзнанието.

9. Мъдростта е наука, която предсказва бъдещето
   чрез движението на звездите и съзвездията.

10. Умните и обичащи живота хора не се интересуват от тези
    предсказания, защото те раздвояват нерешителните.

11. Всеки вярва според своите разбирания не си мисли, че тези които
    казват истината не са във вселена.

12. Привързаният към Аллах не слуша нито астролози,
    нито философи.

13. Не се оставя на произвола на съдбата;
    остави философията настрана и се смири пред Аллах.

14. А няма ни мъка, ни страдание във вселената;
    съдбата е като куп игли и кинжали.

15. Облича слънцето с коприни, опетнява го с кръв
    и кара вселената да повърне кръв.

16. Човекът, който се е отървал от мъка и страдание
се оставя изцяло в ръцете на съдбата.

17. Или пък със силата на езика си
се противопоставя на съдбата.

18. Или пък за да се отърве от бедите; си мисли за справедливостта на султана и пише за тях

19. Във времето когато господства справедливостта; този владетел се подсмива на щастливото управление на Джем.

20. Този падишах, чиито орди вдигат прах
размътващ небесния океан.

21. От неговата щедрост забогатява светът; опразва мините и пресушава морета, за да раздаде бисерите им.

22. Това е печелещият победа след победа;
създаващият свят по подобие на нова луна е Ахмед Хан.

23. Той е щедър като Джемшид;
щедростта му е като слънцето.

24. Султанът му е като новата луна,
осветяваща щастливото небе.

25. Притежава такова материално и духовно богатство, че ако иска може за миг може да превърне стотици безпомощни хора в царе.

26. Силата му стига да отнеме короните на стотици царе
и те да се превърнат в нещастни просяци.

27. Съдбата на цялата вселена зависи от него;
той може да промени порядъка й.

28. Мисълта му е блестящо слънце
и стои на най-високото място в небето на султана.

29. Светлината му озарява вселената
обикаля безспирно света на изток и на запад.

30. Ако реши да покаже красотата на пролетта, би превърнал всяка клонка на дървото в нежна красавица с колан от бисери.

31. Ако гневът му се разнесе като юлска горещина;

би превърнал всяка капка дъжд в искра.

32. Ако пък завее студеният вятър на покровителството му над
водите; би превърнал вълните в синджир върху камъка.

33. Ако реши да превъзпита камъка;
скулптурата от камък ще придобие човешка душа.

34. Трябва да видиш как се простира навсякъде
така жадуваното от всички справедливо управление.

35. Ако се наредят едно до друго наградите му;
ще превърне листото на розата в крило на перка.

36. Не мога да опиша чистотата и щедростта му;
виж как се отразява на вдъхновението и добротата.

37. Понякога като се замисля;
си представя извития му перчем.

38. Усещам ароматното му ухание
и тогава моливът ми изпълва света със свеж миск.

39. Владетелю, украсяващ страната с разкош като Джем;
твоят султанат украсява и осветява света.

40. Моят талант но поет не може да те опише
с думи, колкото и да се старая.

41. Ако моето въображение, боравещо с думи като бисери
описва само едно от качествата ти.

42. Аз съм морето разпръскващо бисерите на мисълта;
и превръщащо околностите си в бисерни мини.

43. Мисълта ми е като художник,
който може да рисува върху свода на килията.

44. Моливът ми е облак, напояващ градината на красноречието
и даващ живот на цветната градина.

45. Думите ми са толкова пъстри и сладки,
че запълват устата на мисълта със сладко от рози.

46. Но колкото красиви и смислени са думите ми,
толкова повече ми завиждат и ме клеветят.

47. Как да не завиждат на човек, който се е прославил като поет? Защото талантът му е за завиждане.

48. Какво щастие е за мене да ми завиждат;
знаейки, че съм умен и способен.

49. Мисълта им стига дотолкова,
че сякаш могат да променят съдбата.

50. Но като започне борбата на думи;
оставят сабята и се крият зад щит.

51. Всеки си мисли, че може да говори като Исус,
но беседите им превръщат човека в магаре.

52. Това е борба между поети и не претендираме, че сме учени и добродетелни; оценявам образованите и благородни хора.

53. Ако стиховете ми са бисери, а това е така;
вселената ще я превърне в обица за ухото.

54. Можем ли да наречем стихотворения текстовете, които са напъхани в процепите на врати и стени.

55. Такива безумни и недостойни хора могат да говорят за мене, но кой ги гледа какво са писали или казали?

56. Аз съм постигнал много в сравнение с тези, които се смятат за поети, но още много други неща предстоят.

57. Аз съм героят на поезията, избиващ враговете си; моите приятели също се боят от моя език, пронизващ като сабя.

58. Ако справедливият ми султан ме подкрепя;
бих подлудил враговете си със сатира.

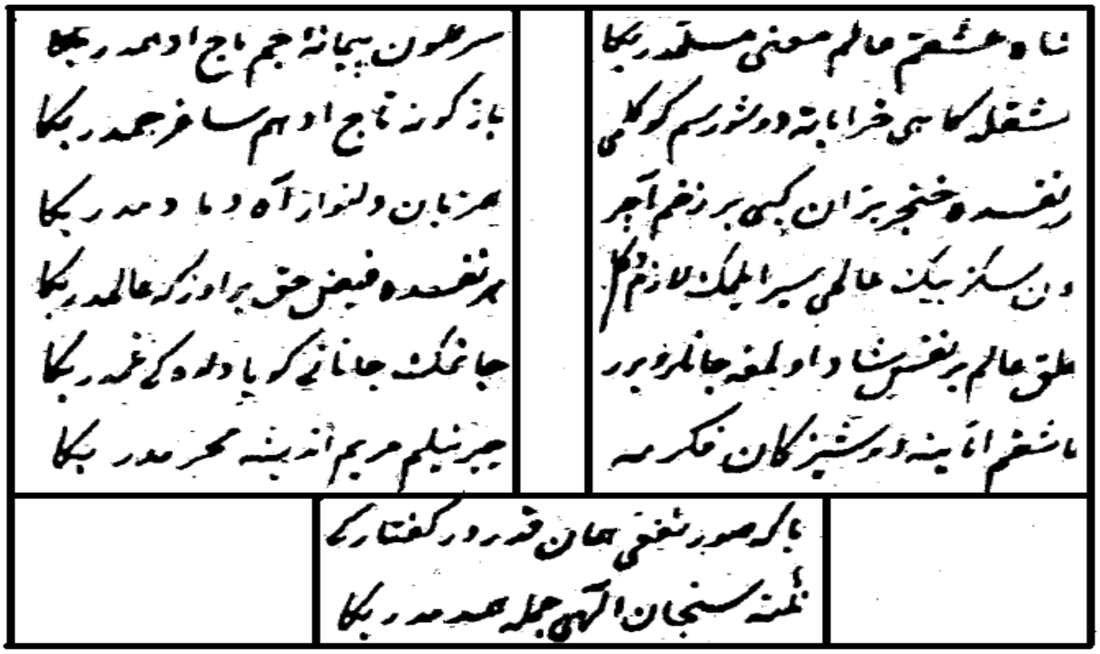
59. Защото милостивият закон на Аллах
не се интересува от убитият със силата на мисълта.

60. Защото за да надвие враговете; те възхвалява преди вечерната молитва и сутрешния тесбих.

61. Докато слънцето, осветявайки света
обикаля на запад и изток.

62. Докато господарят на планетите е в небето;
Всевишният да те дари само с победи.

2. Gazeller

1.

1. Şâh-ı aşkım âlem-i ma’nâ müsellemdir bana
   Ser-nigûn peymâne-i Cem tâc-ı Edhemdir bana

2. Aşk ile gâhî harâbâta düşürsem gönlümü
   Bâzgûne tâc-ı Edhem sâgar-ı Cemdir bana

3. Her nefesde hançer-i bürrân gibi bir zahm açar
   Hem-zebân-ı dil-nevâz âh-ı demâdemdir bana

4. On sekiz bin âlemi seyr eylemek lâzım degil
   Her nefesde feyz-i Hak bir özge âlemdir bana

5. Halk-ı âlem bir nefes şâd olmağa cânlar verir
   Cânımın cânânı gûyâ dildeki gamdır bana

6. Âşıkım ammâ yine dûşîzegân-ı fikrime
   Cebrâ’îlim Meryem-i endîşe mahremdir bana

7. Bana sor Nefî hemân kadr-i dür-i güftârını
   Nükte-sencân-ı İlâhî cümle hemdedir bana[201]

[201] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 281.

1.

1. Аз съм шахът на страната на любовта; светът на мисълта е сътворен под мое ръководство. За мене обърнатата чаша на Джем е като короната на Едхем.

2. Когато влюбената ми душа попадне в механа, обърнатата корона на Едхем се превръща в чашата на Джем за мене.

3. Тя ми е довереница, галеща душата ми и при всяко дихание ми отваря рани като от остър кинжал.

4. Не ми трябва да наблюдавам осемнадесет хиляди души; за мен е удоволствие да усетя величието на Аллах при всяко дихание.

5. Хората дават живота си за да усетят радостта дори и за миг; а моята радост е сякаш мъката в душата ми.

6. Аз съм влюбен, макар и във въображаемите девици; аз съм архангел Гавраил, но въображаемата Дева Мария е моя родственица.

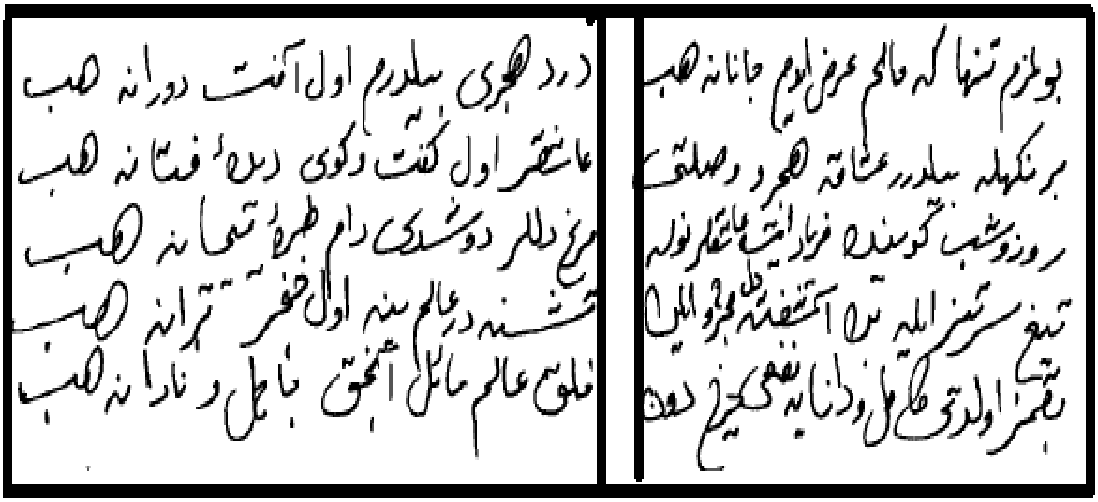
7. Нефи, само мене ме питай за думите като бисери; защото знаещите цената на божествените тайни са мои приятели.

2.
1. Bildirirdim derdimi bir âhile cânâne hep Korkarım sûz-ı derûnumdan felekler yana hep 2. Gül gibi bilmem kimin gam-hânesini pür-şevk eder Halk-ı âlem mübtelâ bir âfet-i devrâna hep 3. Dâne vermez hirmeninden merdüm-i dânâya çarh Bezl eder varını ammâ bulsa bir nâdâna hep 4. Ceng ederler dîdede her şeb hayâl-i yâr içün Girseler müjgânlarım n’ola boyunca kana hep 5. Olmaz ey Nef’î bu vâdîde benimle hem-inân Gelsin esb-i tab’ına mağrûr olan meydâna hep[202]

[202] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı, s.287*

2.
1. Излях мъката си на моята любима с една въздишка, но се боя да не изгори вселената с огъня, който ще излезе с моят дъх. 2. Не знам чий дом осветява като слънце; хората винаги жадуват за красивото. 3. Небето дарява изобилно невежите, но на образованите не дава и зрънце от своя харман. 4. Чудно ли ще е ако миглите ми, биещи се ден и нощ, потънат в локви кръв. 5. Ей, Нефи! В този стил на писане на стихове никой не може да се съревновава с мене; който вярва в таланта си да дойде насам.

بولمزم تنها كه حالم عرض ادم جانانه هپ
درد هجری بیلدرم اول آفت دورانه هپ
بر نكهله بیلدرر عشاقه هجر و وصلتی
عاشقز اول كفت و كوی دیدهٔ فتانه هپ
روز و شب كوینده فریاد ایتسه عاشقلر نوله
مرغ دللر دوشدی دام طرهٔ پیچانه هپ
تیغ سرتیز ایله بن آشفته دل مجروح ایكن
تشنه در عالم ینه اول خنجر برانه هپ
باقمز اولدی كامل و دانایه نفعی چرخ دون
خلق عالم مائل انجق جاهل و نادانه هپ

3.

1. Bulmazam tenhâ ki hâlim arz edem cânâna hep
   Derd-i hecri bildirem ol âfet-i devrâna hep

2. Bir nigehle bildirir uşşâka hecr ü vuslatı
   Âşıkız ol güft ü gûy-ı dîde-i fettâna hep

3. Rûz u şeb kûyunda feryâd etse âşıklar n'ola
   Murg-i diller düşdü dâm-ı turra-i pîçâna hep

4. Tîg-ı ser-tîz ile ben âşüfte-dil mecrûh iken
   Teşnedir âlem yine ol hançer-i bürrâna hep

5. Bakmaz oldu kâmil ü dânâya Nef'î çarh-ı dûn
   Halk-ı âlem mâ'il ancak câhil ü nâdâna hep [203]

---

[203] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 287.

3.
1. Не останах насаме с любимата за да и кажа в какво състояние се намирам; да опиша своите страдания на тази красавица. 2. С един поглед описва раздялата и срещата на влюбените; всички сме влюбени в това заинтригуващо око. 3. Трябва ли да се чудим, ако чуем ден и нощ воплите на влюбените в твоя край? Защото те са като нежни птици, пленени от къдриците ти. 4. Когато съм лудо влюбен, като пронизан от сабя, хората жадуват за острия кинжал. 5. Ей, Нефи! Съдбата престана да гледа към образованите; хората започнаха да тачат невежите и непросветените.

اولمك آسان عاشقه بر دم فراق يار كوج	بويله مشكل درد اسيرى خسته يه تيمار كوج
عشق مهلك يار غافل مبتلالر نيلسون	بر برينه دردنى انكار كوج اقرار كوج
كرچه عشق اظهارى بى‌تاب اولمينجه جرم اولور	دلبرا اما مدعا فهم اولنجق انكار كوج
يار اكر عاشقه نه ايلرسه محبت اقتضا	ايتمامك اولور محلنده آنى اظهار كوج
اولسه نفعى نوله كر انديشه سيله همزبان	نيلسون يا صحبت ياران ناهموار كوج

4.

1. Ölmek âsân âşıka bir dem firâk-ı yâr güç
   Böyle müşkil derd esîri hasteye tîmâr güç

2. Aşk mühlik yâr gâfil mübtelâlar n'eylesin
   Birbirine derdini inkâr güç ikrâr güç

3. Gerçi aşk izhârı bîtâb olmayınca cürm olur
   Dilber ammâ müdde'â-fehm olıcak inkâr güç

4. Yâr eğer ne eylerse muhabbet iktizâ
   Etmemek olur mahallinde ânı izhâr düç

5. Olsa Nef'î'ola ger endîşesiyle hem-zabâh
   Neylesin yâ sohbet-i yârân-ı nâ-hemvâr güç[204]

[204] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 293.

4.

1. Лесно е да се умре за любовта, но е трудно и за миг раздялата с любимата; трудно е и изцелението на дналия в плен на такова страдание.

2. Любовта води до гибел, любимата е равнодушна, какво да правят страстно влюбените; трудно е да си признаят, че са влюбени, както и да го отричат.

3. Има ли вина за влюбения докато не е изнемощял, трудно ли е да отречеш когато любимата разбере за обичта ти.

4. Трудно е да правиш всичко от любов, а любимата да не ти отвръща с любов.

5. Какво да прави Нефи, освен да каже, това което мисли? Трудно е да говориш с неподходящи хора.

یازنلر پیکرم دستمده بر پیمانه یازمشلر
گوروب مست می عشق اولدیغم مستانه یازمشلر
بکا تکلیف زهد ایتمزدی ادراک اولسه زاهده
یازقلر کیم انی عاقل بنی دیوانه یازمشلر
دگلدر گوزلرنده سایه مژگان عشاقک
خطک رسمن بیاض دیده گریانه یازمشلر
بنم عاشق که رسوالقله طوتدی شهرتم شهری
یازنلر قصه مجنونی هپ یابانه یازمشلر
نیجه ظاهردر ای نفعی سوزکدن دلده کی سوزک
یازنجه نسخه شعرک قلملر یانه یازمشلر

5.

1. Yazanlar peykerim destimde bir peymâne yazmışlar
   Görüp mest-i mey-i aşk olduğum mestâne yazmışlar

2. Bana teklif-i zühd etmezdi idrâk olsa zâhidde
   Yazıklar kim anı âkil beni dîvâne yazmışlar

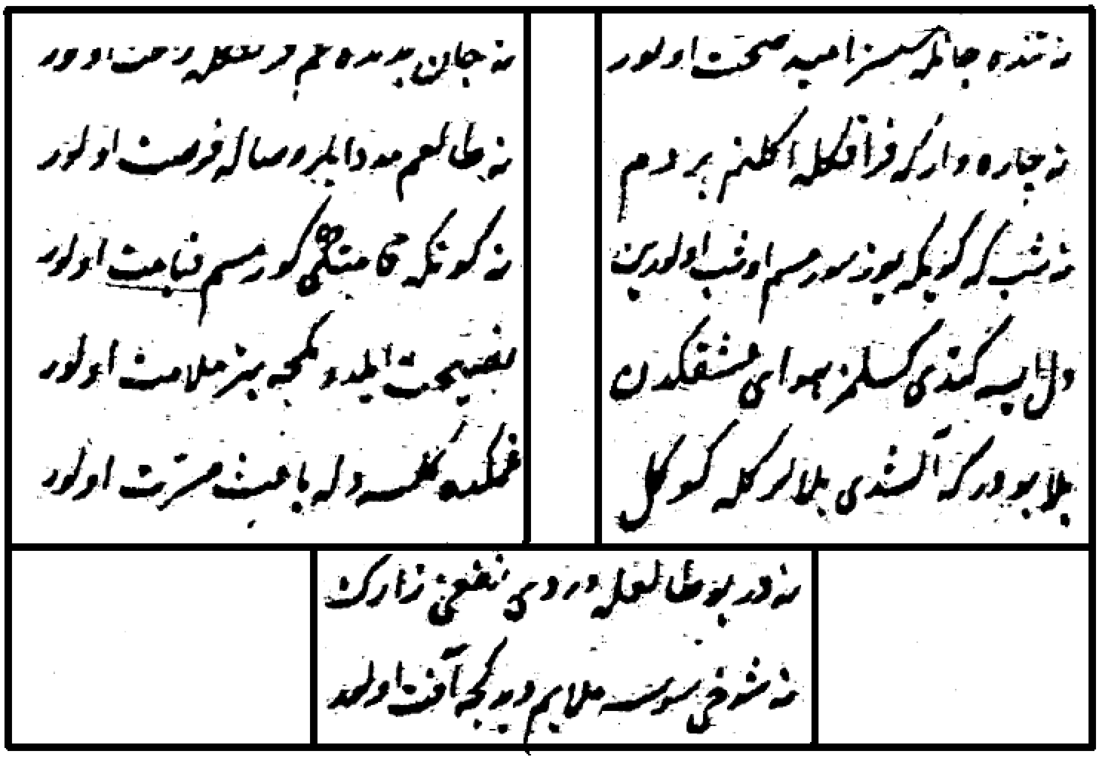
3. Değildir gözlerinde sâye-i müjgânı uşşâkın
   Hatın resmin beyâz-ı dîde-i giryâne yazmışlar

4. Benim âşık ki rüsvâlıkla tutdu şöhretim şehri
   Yazanlar kıssa-i Mecnûn'u hep yâbâne yazmışlar

5. Nice zâhirdir ey Nef'î sözünden dildeki sûzun
   Yazınca nüsha-i şi'rin kalemler yâne yazmışlar [205]

[205] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 294.

5.
1. Тези, които ме рисуват са ме нарисували с чаша в ръка; виждайки, че съм пиян от виното на любовта са ме нарисували опиянен. 2. Ако кухия умник проявеше разбиране, нямаше да ми предлага да ограбвам света. Жалко, че го смятат за умен, а мене за луд. 3. Чертите по очите на влюбените не са сянка от веждите им; изписали са изражението, лицето ти, като с мъх от дюли, в твоите очи. 4. Аз съм влюбеният, прославил се в целия град със своя резил, но разказвачите на любовната история на Меджнун винаги са имали другиго в предвид. 5. Ей, Нефи! Как се усеща огънят на любовта от твоите слова; щях да изгоря от този огън пишейки тези стихове.

6.

1. Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur
   Ne cân bedende gam-ı firkatinle râhat olur

2. Ne çâre var ki firâkınla eğlenemem bir dem
   Ne tâli'im meded eyler visâle fırsat olur

3. Ne şeb ki kûyuna yüz sürmesem o şeb ölürüm
   Ne gün ki kâmetini görmesem kıyâmet olur

4. Dil ise gitdi kesilmez hevâ-yı aşkından
   Nasîhat eylediğimce beter melâmet olur

5. Belâ budur ki alışdı belâlarınla gönül
   Gamın da gelse dile bâ'is-i meserret olur

6. Nedir bu tâli' ile derdi Nef'î-i zârın
   Na şûhu sevre mülâyim dedikçe âfet olur[206]

[206] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 296.

6.

1. Без тебе тялото няма душа и душата е неспокойна, заради мъката породена от раздялата.

2. Без тебе не мога да усетя удоволствията на живота, нито пък имам шанс да се събера с тебе.

3. Ще умра, ако не те докосна; а деня в който не те видя ще е последен за мене.

4. Душата ми те последва от любов, но нямат край капризите на любовта; колкото и да съм поучавал душата си, тя не ме послуша и изпадна в тежко състояние.

5. Най-голямата беда е, че свикнах с бедите; мъката по тебе е и щастие за мене.

6. Каква е тази мъка за Нефи, поднесена от съдбата? Всяка красавица, на която признае любовта си се превръща в бедствие за него.

7.

1. Felekde misli yok bir mâh-ı mihr-efrûzumuz vardır
   Güzel sevmekde el –hak tâli'-i fîrûzumuz vardır

2. Takınsın dilrübâlar gamzelerden tîğ-i âşık-küş
   Bizim de âhımızdan nâvek-i dil-dûzumuz vardır

3. N'ola seyl-i sirişk-i çeşm-i giryân durmayıp aksa
   Söyünmez sînede bir âteş-i cân-sûzumuz vardır

4. Günü günden yig olsun rûze-dârân-ı gam-ı aşkın
   Demezler kim bizim de ıydımız nevrûzumuz vardır

5. Acep mi bûrîyâ-bâfân-ı nazma kılmasak rağbet
   B izim Nef'î gibi bir şâ'ir-i zer-dûzumuz vardır [207]

[207] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 298.

7.
1. Луната е единствена в космоса и осветява даже и слънцето; щастливи сме с умението си да обичаме красавици. 2. Красавиците да си вземат сабя, подобна на трапчинките по бузите им, пронизващи влюбените; а ние си имаме стрели, породени от въздишки и пробиващи душата. 3. Оставете да изтече поройт от сълзи; защото в гърдите има огън изгарящ души. 4. Всеки следващ ден на говеещите от любов да е по-хубав от предишния, но не казват и ние си имаме байрам и невруз. 5. Ще се учудите ли ако кажем, че не са оценени поетите? Ние си имаме поет като Нефи, който изработва златни сърми.

8.

1. Söyleşilmez çarh ile geh şöyle gâhi böyledir
   Münkalibdir bu cihânın resm ü râhı böyledir

2. Zâhid ol rind ol hemân sûretde kalma ârif ol
   Âlem-i ma'nâda hükm-i pâdişâhî böyledir

3. Gark eder bir noktada nûr-ı siyâha âlemi
   Ârifin sermaye-i kilk-i siyâhı böyledir

4. Subh u şâmı fark olunmaz âsumân-ı tab'ımın
   Maşrık-ı endîşemin hurşîd ü mâhı böyledir

5. Yalınız Nef'î değil güstâh-ı bezm-i ma'rifet
   Yoklasan cümle nedîmân-ı İlâhî böyledir [208]

[208] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 299.

8.

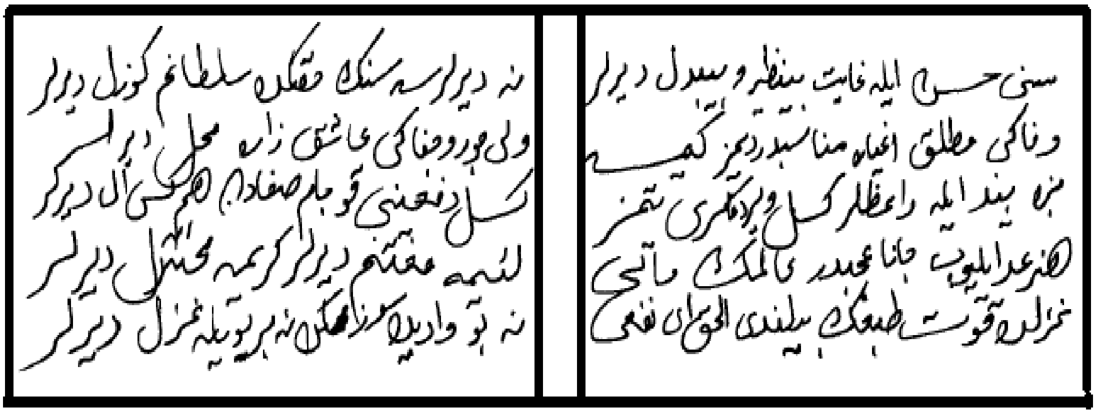
1. Не можеш да надприказваш съдбата, тя винаги е различна. Пътят и традициите по света са винаги различни.

2. И да се мислиш,че знаеш всичко, и да водиш безгрижен живот, не се задоволявай с това, което имаш, а научи и тайните; така се става владетел в света на мисълта.

3. Това е богатството на черния молив, превръщащ само с една точка света в черна светлина.

4. Не можеш да различиш деня от нощта в света на поетите; такива са слънцето и луната в мястото където се ражда мисълта ми.

5. Ако се поинтересуваш ще видиш, че не само Нефи, а всички чеда на Аллах, пишещи без страх са такива.

سنی حسن ایله غایت بی‌نظیر و بی‌بدل دیرلر — نه دیرلرسه سنک حقکده سلطانم گوزل دیرلر
وفاکی مطلق اغیاره مناسبدر دیمز کمسه — ولی جور و جفاکی عاشق زاره محل دیرلر
بزه پند ایله واعظلر کسل ویردکلری یتمز — کسل دفعنی قو جام صفادن هم کس ال دیرلر
هنر عد ایلیوب جانا عجبدر عالمک حالی — لئیمه مغتنم دیرلر کریمه محتزل دیرلر
غزلده قوت طبعک بیلندی الحق ای نفعی — نه بو وادیده سوز ممکن نه بر بویله غزل دیرلر

9.

1. Seni hüsn ile gâyet bî-nazîr ü bî-bedel derler
   Ne derlerse senin hakkında sultânım güzel derler

2. Vefânı mutlak ağyâra münâsibdir demez kimse
   Velî cevr ü cefânı âşık-ı zâre mahal derler

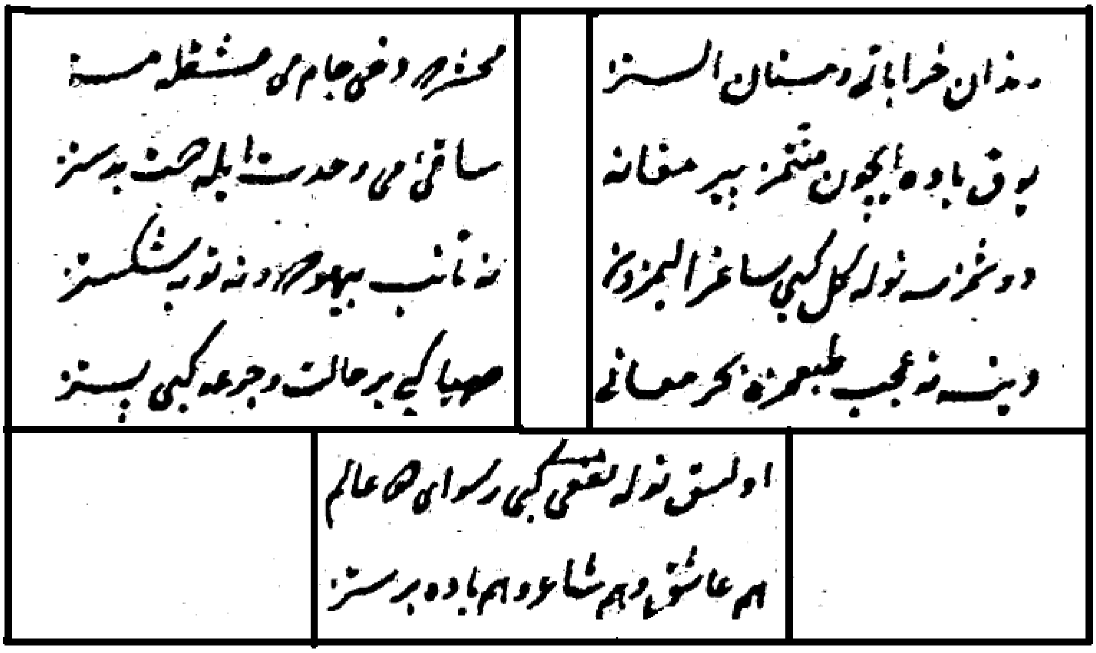
3. Bize pend ile vâ'izler kesel verdikleri yetmez
   Kesel def'ini ko câm-ı safâdan hem kes el derler

4. Hüner addeyleyip cânâ acepdir âlemin hâli
   Le'îme muğtenem derler kerîme muhtezel derler

5. Gazelde kuvvet-i tab'ın bilindi el-hak ey Nef'î
   Ne bu vâdîde söz mümkin ne bir böyle gazel derler [209]

[209] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 301.

9.
1. Казват, че по красота си ненадмината; каквото кажат за тебе е с добро. 2. Никой не одобрява вярността ти, но одобряват начина ти, по който измъчваш влюбения. 3. Сякаш не стига, че ни омръзна от проповедите ти, а ни казват: “Недей да търсиш начини да се отърваваш от омразата, дръпни ръката си от чашата”. 4. Любима, чудно е състоянието на света; казват на скъперника, че е щедър, а на щедрия, че е скъперник. 5. Ей, Нефи! Ти се прослави с твоите изключителни газели; никой не може да го оспори, нито да създаде по-добри от твоите.

10.

1. Rindân-ı harâbâtî vü mestân-ı elestiz
   Mahşerde dahi câm-ı mey-i aşk ile mestiz

2. Yok bâde içün minnetimiz pîr-i muğâna
   Sâkî-i mey-i vahdet ile dest-be-destiz

3. Düşmezse n'ola gül gibi sâgar elimizden
   Ne tâ'ib-i bîhûde vü ne tevbe-şikestiz

4. Dense ne acep tab'ımıza bahr-ı ma'ânî
   Sahbâ gibi bir hâlet ü cür'a gibi pestiz

5. Olsak n'ola Nef'î gibi rüsvâ-yı dü-âlem
   Hem âşık u hem şâ'ir ü hem bâde-perestiz [210]

---

[210] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 302.

10.

1. Ние сме войници на душата, подслонили се в механата; опиянени сме даже и в съдния ден с виното на любовта.

2. Не благодарим на стария виночерпец, защото сме ръка за ръка с виното на единството.

3. Какво ще стане ако изпуснем подобната на роза чаша? Не се кълнем напразно и не се отмятаме от клетвите си.

4. Ще се учуди ли някой ако ни нарекат море на мисълта? И ние като виното си имаме много качества.

5. И сме влюбени, и сме поети, и сме пристрастени към виното. Какво ще стане ако се изложим като Нефи и в двата свята?

11.

1. Erişdi bahâr oldu yine hem-dem-i nevrûz
Şâd etse n'ola dilleri câm-ı Cem-i nevrûz

2. Gül gibi cihân oldu yine hurrem ü handân
Gör n'eyledi feyz-i eser-i makdem-i nevrûz

3. Yılda bir olur bu dem-i ferhunde acep mi
Olmazsa her eyyâmda ger âlem-i nevrûz

4. Rind isen eğer ko heves-i bağ-ı behişti
Cennet mi değil bezmgeh-i hurrem-i nevrâz

5. Nef'î yaraşır bu gazeli eylese taksîm
Bülbül gibi bir mutrıb-ı mu'ciz-dem-i nevrûz

6. Bezm-i şehe bu nazm ile olsan güher-efşân
Gûyâ ki gülistâna düşer şebnem-i nevrûz

7. Ârâyiş içün bezmini Sultân Murâdın
Erişdi bahâr oldu yine hemdem-i nevrûz [211]

[211] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 302.

11.

1. Пролетта отново дойде с невруз; трябва ли да се учудим ако чашата на Джем запълни душите ни с обич?
2. Светът се изпълни с обич и радост; струва си да видиш стъпките на невруз.
3. Само веднъж е този свещен миг през годината; бихме ли се учудили ако няма всеки ден веселия като в невруз.
4. Недей да мечтаеш за райската градина ако си войник на душевното; отстъпват ли неврузките празници на рая?
5. Ей, Нефи, този газел въздейства като мелодичността на невруз, подобна на славей.
6. Ще падне неврузка роса при шаховете, ако разпръсна бисери чрез това стихотворение.
7. Пролетта дойде заедно с Невруз за да украси двора на султан Мурад.

12.

1. Baht uyansa hâba varsa dîde-i bîdârımız
   Düşde bârî gayrıdan tenhâ düşürsek yârımız

2. Gökde her bir ahtere yüz bin şerâr eyler kırân
   Kevkebe basdırdı çarhtı âh-ı âteş-bârımız

3. Şâh-ı aşkız her ne emr etsek musahhardır felek
   Oldu mâh-ı nevle hidmetkâr-ı hançer-dârımız

4. Biz hazân u hâr kaydından beri bülbülleriz
   Sîne-i pür-dâğımızdür bâğımız gülzârımız

5. Biz reh-i aşk içre terk-i ser kılan âşıklarız
   Çıkmasa Ferhâd-veş başa acep mi kârımız

6. Bezm-i gamda cismimiz bir şem'-i şevk-engîz olur
   Âteş-i dilden tutuşsa gûşe-i destârımız

7. Bâde-i aşka hum olmuş bir tabî'atden çıkar
   Âlemi mest etse ey Nef'î n'ola eş'ârımız [212]

---

[212] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 304.

12.

1. Да ми се усмихне щастието, да заспа и поне в съня си да видя моята любима.

2. Да запълни огъня в нас небето със звезди и всяка звезда в небето да излъчи по стотици хиляди искри.

3. Шахове на любовта сме; всяко наше желание се изпълнява от съдбата; защото тя е взела луната за кинжал и е наша слугиня.

4. Ние сме славеи, стоим далеч от есента и бодлите; ранените ни гърди са и розова градина, и лозе.

5. Ние сме влюбени, паднали по пътя на любовта; чудно ли ще е ако подобно на Ферхад работата ни е без край.

6. Телата ни ще бъдат свещи поддържащи огъня в света на нещастните; какво толкова ако се подпали поясът ни с огъня на любовта?

7. Ей, Нефи! Какво ако стиховете ни зарадват света?

13.

1. Eşk ile sînedeki şerhayı nemnâk ederiz
   Âşıkız mihr ü mahabbet yolunu pâk ederiz

2. Kendimizden ne kadar bî-haber etse bizi aşk
   Ol kadar zevk-i gam-ı firkati idrâk ederiz

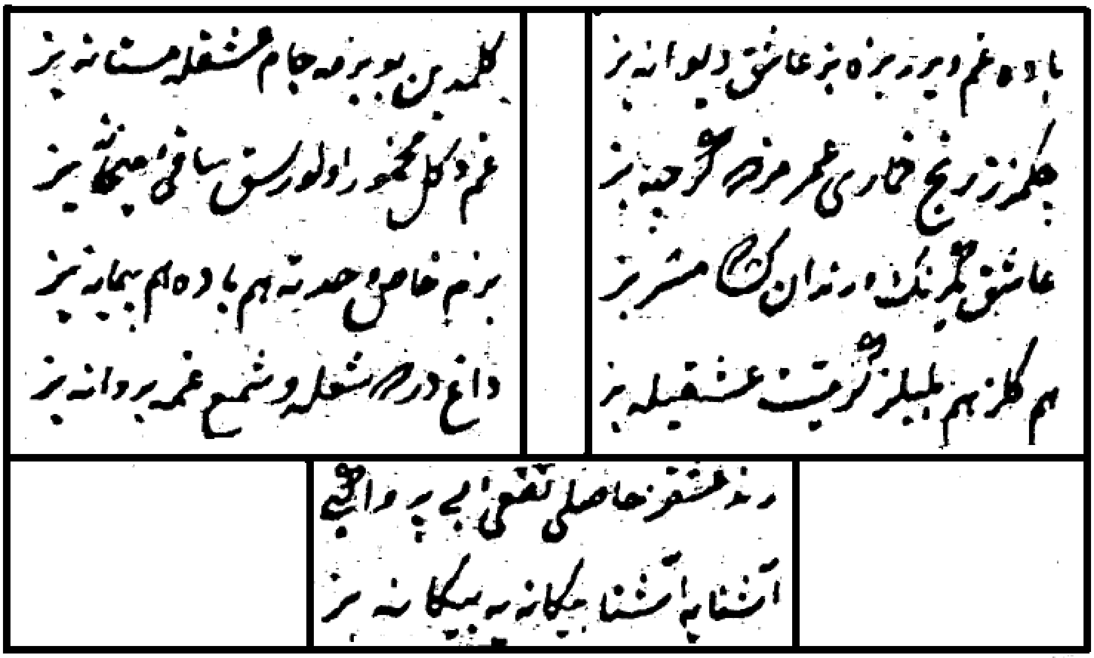
3. Çekmesin diyü ya!ab girmede peykânı dile
   Tîrine karşu durup sînemizi çâk ederiz

4. Yine sen istediğin yerde gezersin güzelim
   Cismimiz yok yere yolunda hemân hâk ederiz

5. Nazmımızla n'ola kılsak gamı şevka tebdîl
   Zehri ey Nef'î biz efsûn ile tiryâk ederiz [213]

[213] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 304.

13.
1. Ние слагаме кърпа, напоена със сълзи върху раната; влюбени сме и разчистваме пътя на обичта и състраданието. 2. Колкото любовта да не ни напомня за себе си, толкова удоволствие изпитваме от щастието. 3. Препречваме с тяло стрелата на любимата, за да не нарани душата. 4. Красавице, ти пак ще ходиш там, където решиш, а ние безцелно ще се лутаме. 5. Как ще превърнем мъката в обич чрез стихове? Ей, Нефи! Ние спираме действието на отровата чрез магии.

14.

1. Bâde gam verir bize biz âşık-ı dîvâneyiz
   Gelmeden bu bezme câm-ı aşk ile mestâneyiz

2. Çekmeziz renc-i humârı ömrümüzde gerçi biz
   Gam değil mahmûr olursak sâkî-i meyhâneyiz

3. Âşık-ı yek-reng ü rindân-güşâde-meşrebiz
   Bezm-i hâs-ı vahdete hem bâde hem peymâneyiz

4. Hem gülüz hem bülbülüz germiyyet-i aşk ile biz
   Dâğ-ı derde şu'le vü şem'-i gama pervâneyiz

5. Rind-i aşkız hâsılı Nef'î-i bî-pervâ gibi
   Âşınâya âşınâ bîgâneyiz[214]

[214] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 308.

14.

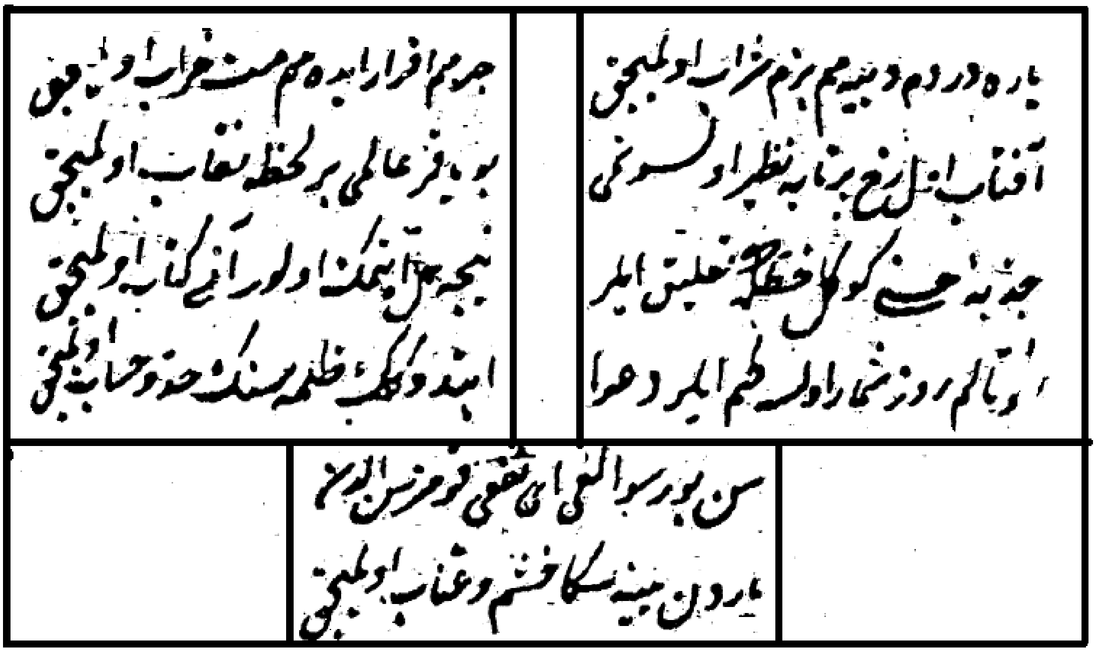
1. Ние сме лудо влюбените изпили вино от мъка; напили сме се с чашата на любовта преди да дойдем на този свят.

2. Виночерпци сме в механата, нищо че сме толкова махмурлии; махмурлука ни отдалечава от мъките.

3. Безгрижни сме с единствена любов, ние сме и виното и чашата в света на единството.

4. И сме рози, и славеи; измъчваме се и страдаме.

5. Ние сме изпълнени с любов като Нефи; за познатите сме познати, за непознатите непознати.

15.

1. Yîre derdim diyemem bezm-i şarâb olmayıcak
   Cürmüm ikrâr edemem mest-i harâb olmayıcak

2. Âfitâb ol ruh-ı pür-tâba nazîr olsun mu
   Bu yakar âlemi bir lahza nikâb olmayıcak

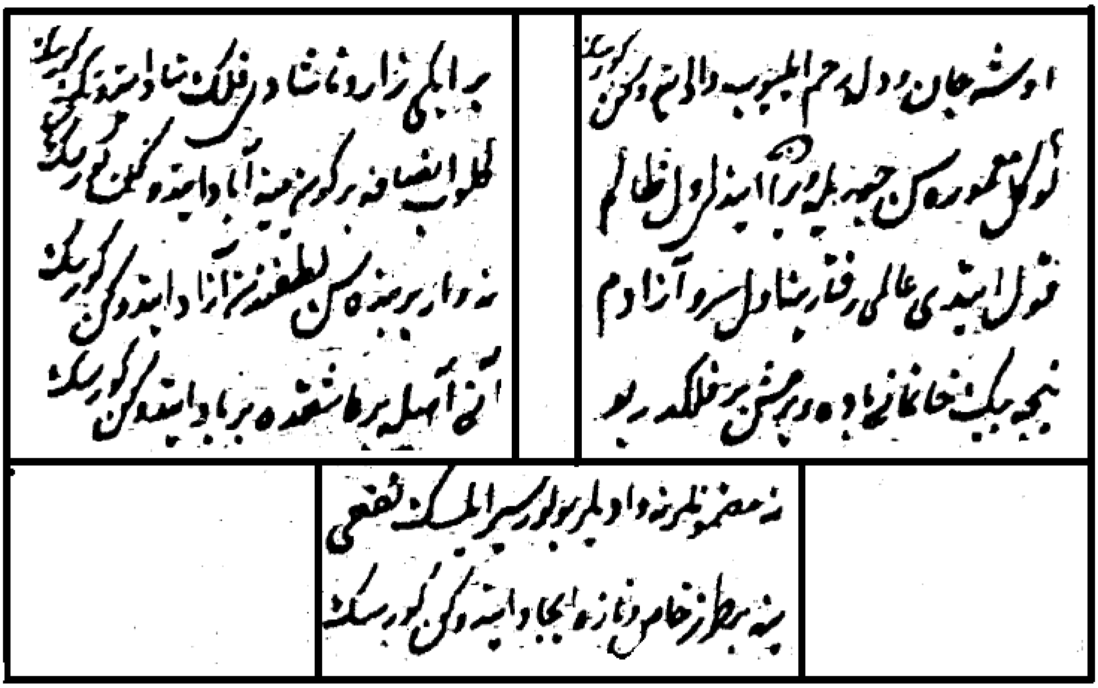
3. Cezbe-i hüsnü gönül hattına ta’lîk eyler
   Nice hall etmek olur anı kitâb olmayıcak

4. Tutalım rûz-ı şümâr olsa kim eyler da’vâ
   Ettiğin zulme senin hadd ü hesâb olmayıcak

5. Sen bu rüsvâlığı ey Nef’î komazsın elden
   Yârdan yine sana hışm u itâb olmayıcak [215]

[215] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 311.

15.
1. Не мога да изкажа мъката си на любимата без вино; не мога да призная вината си пред нея докато не се напия. 2. Да махне ли слънцето поне за миг булото си и да заприлича ли на бляскаво огнище, изгарящо света? 3. Как ще се разгадае красотата и привлекателността ти ако не се изпише в книга? 4. Кои ще ни съдят в отвъдния свят ако нямат в предвид твоите мъчения? 5. Ей, Нефи! Ти пак няма да се откажеш от този резил, ако любимата не те отблъсне.

16.

1. O şeh cân u dile rahm eyleyip dâd etdiğin görsek
   Bir-iki zâr u nâşâdı felek şâd etdiğin görsek

2. Gönül ma'mûresin cevriyle vîrân etti zâlim
   Gelip insâfa bir gün yine âbâd etdiğin görsek

3. Kul etdi âlemi reftârına ol serv-âzâdım
   Ne var bir bendesin lutfundan âzâd etdiğin görsek

4. Nice bin hânümânı bâda vermiş bir felektir bu
   Anı âhıyla bir âşık da berbâd etdiğin görsek

5. Ne mazmûnlar ne vâdîler bulur seyr eylesen Nef'î
   Yine bir tarz-ı hâss u tâze îcâd etdiğin görsek [216]

[216] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı,* s. 313.

16.
1. Да бяхме видели тази любима, подобна на шах, да прояви съчувствие и да се отнесе справедливо; и по този начин да ощастливи няколко нещастника. 2. Със своята жестокост разруши стабилния дом на любовта; да бяхме я видели някой ден и да строи. 3. Плени хората със своята стройност; какво от това ако освободи един от робите си? 4. Това е съдбата, разрушила толкова домове; да бяхме видели въздишките на влюбения да подлуди съдбата. 5. Ако се огледаш ще видиш какви тайни мисли и нови стилове създава Нефи. Да видим какви оригинални и нови стилове ще създаде.

طوطئ معجزه گویم نه دیسم لاف دگل
چرخ ایله سویلشمم آیینه سی صاف دگل

اهل دلدر دیه مم سینه سی صاف اولمینه
اهل دل بر برینی بیلممك انصاف دگل

ینه اندیشه بیلور قدر در گفتارم
روزگار ایسه دنی دهر ایسه صراف دگل

گردی مفتاح در گنج معانی الومه
عالمه بذل گهر ایلسم اتلاف دگل

لوح محفوظ سخندر دل پاك نفعی
طبع یاران گبی دکانچه صحاف دگل

17.

1. Tûtî-i mu'cize-gûyem ne desem lâf değil
   Çarh ile söyleşemem âyînesi sâf değil

2. Ehl-i dildir diyemem sînesi sâf olmayana
   Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil

3. Yine endîşe bilir kadr-i dür-i güftârım
   Rûzigâr ise denî dehr ise sarrâf değil

4. Girdi miftâh-ı der-i genc-i ma'âni elime
   Âleme bezl-i güher eylesem itlâf değil

5. Levh-i mahfûz-ı suhandır dil-i pâk-i Nef'î
   Tab'ı yârân gibi dükkânçe-i sahhâf değil [217]

---

[217] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 315.

17.

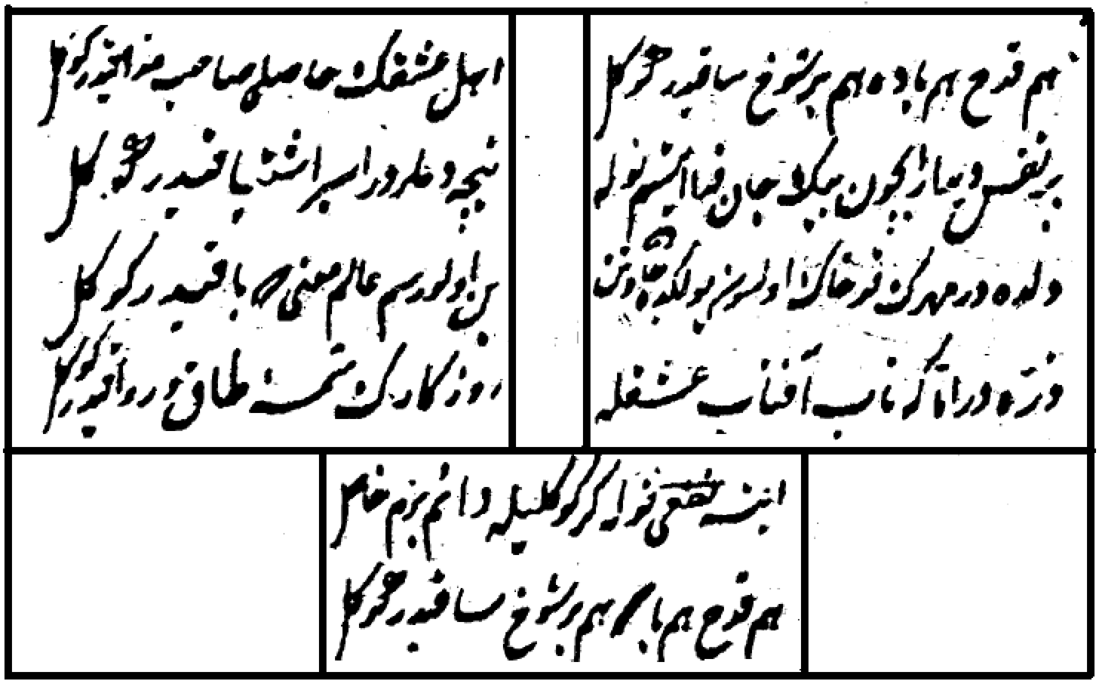
1. Аз съм произнасящият чудни и свръхестествени слова и това не са празни думи; не мога да се надприказвам със съдбата, защото нейното огледало не е чисто.

2. Тези които нямат чиста душа не могат да са добронамерени, защото добротата изисква да са съвестни.

3. От словата ми като бисери разбира само мисълта, колкото и светът да не ги оценява!

4. У мен е ключът за вратата на съкровището от мисли; няма да е безсмислено да пръсна бисери на света.

5. Чистата душа на Нефи е левхи махфуз; не е като малка стара книжарница.

هم قدح هم باده هم بر شوخ ساقیدر كوكل
اهل عشقك حاصلی صاحب مذاقیدر كوكل
بر نفس دیدار ایچون بیك جان فدا ایتسم نوله
نیجه دملردر اسیر اشتیاقیدر كوكل
دلده در مهرك قو خاك اولسون یولنده جان و تن
بن اولورسم عالم معناده باقیدر كوكل
ذره در اما كه تاب آفتاب عشق ایله
روزكارك شمسهٔ طاق و رواقیدر كوكل
ایتسه نفعی نوله كر كوكلیله دائم بزم خاص
هم قدح هم باده هم بر شوخ ساقیدر كوكل

18.

1. Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül
   Ehl-i aşkın hâsılı sâhib-mezâkıdır gönül

2. Bir nefes dîdâr içün bin cân fedâ etsem n’ola
   Nice demlerdir esîr-i iştiyâkıdır gönül

3. Dildedir mihrin ko hâk olsun yolunda cân u ten
   Ben ölürsem âlem-i ma’nâda bâkîdir gönül

4. Zerredir ammâ ki tâb-ı âfitâb-ı aşk ile
   Rûzigârın şemse-i tâk u revâkıdır gönül

5. Etse Nef’î n’ola ger gönlüyle dâ’im bezm-i hâs
   Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül [218]

[218] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı,* s. 316.

18.

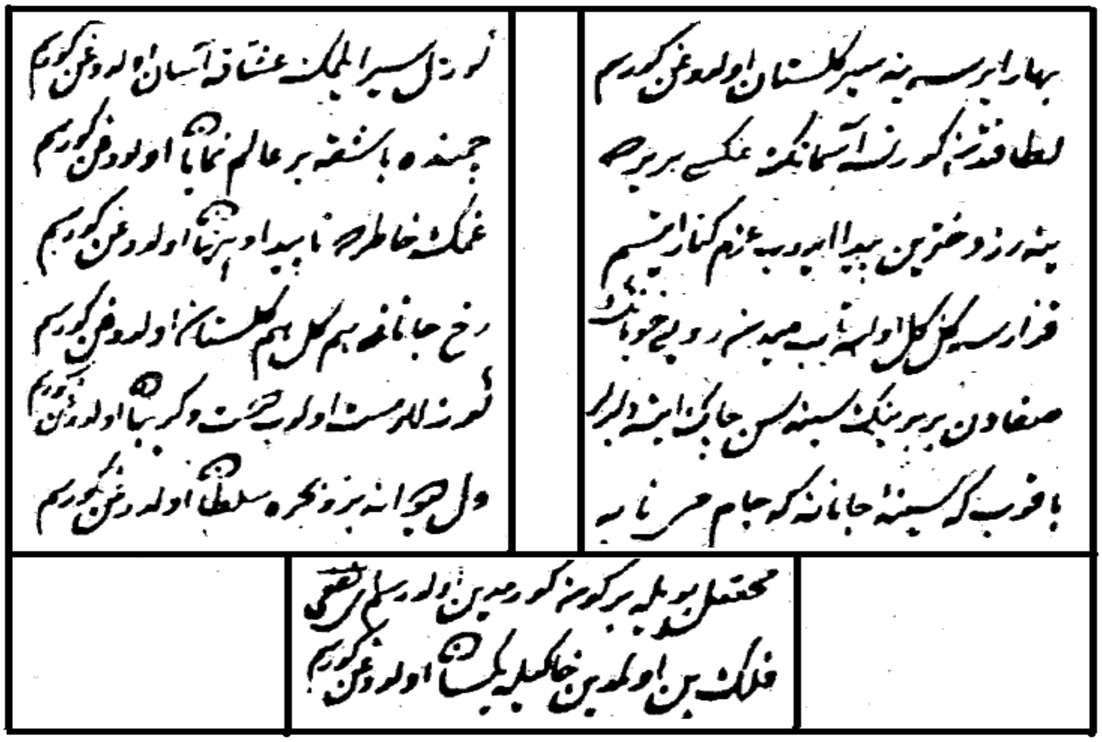
1. Душата е и чаша, и вино, и очарователен виночерпец; с една дума, най-голямо удоволствие за влюбените.

2. Какво от това ако дам живота си за да видя лицето на любимата; душата ми отдавна копнее за това.

3. Обичта ти е в душата, остави ме да отдам живота си; и да умра, душата ми ще живее вечно в света на мисълта.

4. Душата ми е като украса под блясъка на слънцето на любовта.

5. Какво от това ако Нефи създаде нова общност, невиждана досега? Защото душата е и чаша, и вино, и очарователен виночерпец.

19.

1. Bahâr erse yine seyr-i gülistân olduğum görsem
   Güzel seyr eylemek uşşâka âsân oldugun görsem

2. Letâfetten görünse âsumânın aksi her yerde
   Çemende başka bir âlem nümâyân olduğun görsem

3. Yine rez duhterin peydâ edip azm-i kenâr etsem
   Gamın hâtırda nâ-peydâ vü pinhân olduğun görsem

4. Kızarsa gül gül olsa tâb-ı meyden rûyu hûbânın
   Rûh-ı cânânı hem gül hem gülistân olduğun görsem

5. Safâdan birbirinin sînesin çâk etse dilberler
   Güzeller mest olup dest ü girîbân olduğun görsem

6. Bakıp geh sîne-i cânâne geh câm-ı mey-i nâbe
   Dil-i dîvâne berr ü bahre sultân olduğum görsem

7. Muhassal böyle bir gün görmeden ölürsem ey Nef'î
   Felek ben ölmeden hâk ile yeksân olduğun görsem [219]

[219] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 319.

19.

1. Да дойде пролетта и да видя разходките в градината на розите и как влюбените наблюдават красавиците.

2. Да видя прозрачната земя, как се отразява небето и да видя новия свят по житата.

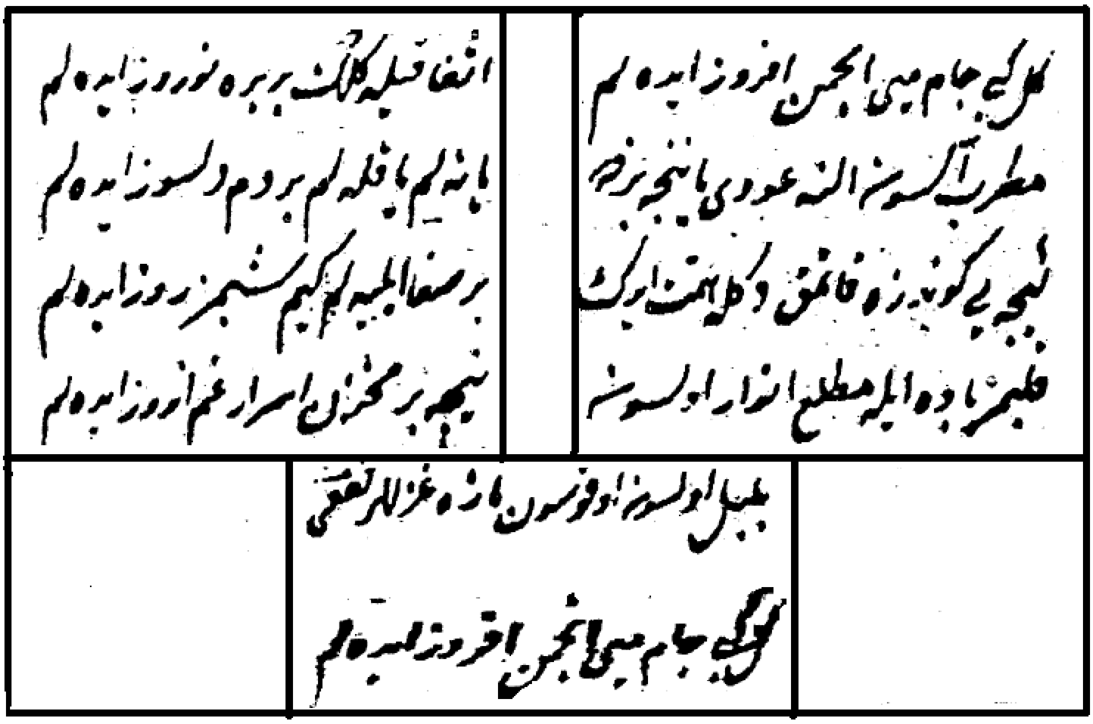
3. Отново да взема дъщерята на гроздето (виното), да се оттегля на спокойно място и да се отърва от страданията.

4. Да заприличат на червени рози лицата на красавиците, напили се с вино; да видя как бузите на любимата ми са и роза и розова градина.

5. Да видя как красавиците от опиянение, веселие и удоволствие си разкъсват гърдите една на друга.

6. Да видя как лудата ми глава се превръща в господар на земи и морета, гледайки в сърцето на любимата и в чашата с вино.

7. Ей, Нефи! Да видя такъв ден, преди да умра от разрухата на вселената.

20.

1. Gül gibi câm-ı meyi encümen-efrûz edelim
   İttifâk ile gelin bir yere nevrûz edelim

2. Mutrıb alsın eline ûdu yanınca biz de
   Yanalım yakılalım bir dem-i dil-sûz edelim

3. Geceyi gündüze katmak değil a himmet edin
   Bir safâ eyleyelim kim şebimiz rûz edelim

4. Kalbimiz bâde ile matla'-ı envâr olsun
   Nice bir mahzen-i esrâr-ı gam-endûz edelim

5. Bülbül olsun okusun tâze gazeller Nef'î
   Gül gibi câm-ı meyi encümen-efrûz edelim [220]

---

[220] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı,* s. 320.

20.
1. Да заприлича чашата с вино на роза, да развесели хората; да се съберем и да организираме веселие в невруз. 2. Музикантът да вземе своя уд; и ние да се развеселим, разтърсвайки душите. 3. Не целим да обединим нощта с деня; да се веселим, нощта ни да се превърне в ден. 4. Сърцата ни да се осветлят с вино; докога ще наблюдаваме мъките му, подобни на хранилище на тайни. 5. Нефи да се превърне в славей и да рецитира нови газели; да освети света с чашата си за вино, подобна на роза.

21.

1. Lezzet-i vuslat içün fırkat-i yâri çekemem
   Sohbet-i bâde içün renc-i humârı çekemem

2. Âşinâ çıktım ise çeşmine kâfir değilim
   Sitem-i gamze-i nezzâre-şümârı çekemem

3. Minnet eylerse felek bir-iki günlük ömre
   Ölürüm derd-i mahabbetle o bârı çekemem

4. Âşıkım âşıka şûrîdelik a’lâ yaraşır
   Pek denâ’et görünür siklet-i ârı çekemem

5. Nakd-i vakt olsa bana zevk u safâ-yı vuslat
   Bir nefes ârzû-yı bûs u kenârı çekemem

6. Sînemi dâg ile dil tâze gülistân ister
   Bülbülüm lîk gam-ı köhne bahârı çekemem

7. Câna minnet ne çekersem çekeyim ey Nef’î
   Lezzet-i vuslat içün fırkat-i yâri çekemem [221]

[221] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 321.

21.

1. Не мога да устоя на раздялата с любимата и да чакам с мисълта за среща с нея; не мога да изтърпя махмурлука заради беседите на чаша вино.

2. Ако си ме познавал, не съм неверник; не мога да търпя тъжния ти поглед.

3. Ако съдбата ме остави за няколко дни да се издължа, мога да умра, но не и да преживея това унижение.

4. Аз съм влюбен, на влюбения му прилича да е луд; не мога да търпя унижението.

5. Не мога да усетя удоволствието от целувките и прегръдките, колкото и да е ценно за мене удоволствието от срещата.

6. Душата иска моето ранено сърце да изглежда като розова градина; аз съм славей, но не мога да изтърпя мъката, породена от есента.

7. Ей, Нефи! На каквото и да се подлагам, душата ми е задължена; не мога да устоя на раздялата с любимата и да чакам с мисълта за среща с нея.

22.

1. Âşıka ta'n etmek olmaz mübtelâdır n'eylesin
   Âdeme mihr ü muhabbet bir belâdır n'eylesin

2. Gönlü dilberden kesilmezse acep mi âşıkın
   Gamzesiyle tâ ezelden âşinâdır n'eylesin

3. N'ola ta'tîn etse zabt-ı mülk-i hüsnü gamzeye
   Zülfü bir âşüfte-i ser-der-hevâdır n'eylesin

4. Zülfüne kalsa perîşân eylemezdi dilleri
   Anı da tahrîk eden bâd-ı sabâdır n'eylesin

5. N'ola olsa muztarip hâl-i dil-i uşşâktan
   Sînesi âyîne-i âlem-nümâdır n'eylesin

6. Olmasa Nef'î n'ola dil-beste zülf-i dilbere
   Tab'-ı şûhu dâma düşmez bir Hümâdır n'eylesin [222]

[222] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 322.

22.

1. Не трябва да се обижда влюбения; той е страстно влюбен. Какво може да направи? Обичта и състраданието е беда за хората, какво може да се направи?

2. Трябва ли да се учудим ако душата на влюбения не може да се откаже от красавицата? Той отдавана е запознат с погледа на красавицата, какво да прави?

3. Какво ще стане ако нареди на своя поглед да превземе страната на красотата? Той е подлуден от вихъра на косите му, какво да прави?

4. Ако зависеше от косата му, нямаше да раздели влюбените; и него го подтиква пролетният ветрец, какво да прави?

5. Какво ще стане ако красавицата се трогне от душите на влюбените? Сърцето и е огледало, отразяващо света, какво да прави?

6. Какво ще стане ако Нефи не се влюби в косите на красавицата? Той е птица, която не се хваща на клопки, какво да прави?

قورتلش یوق ستم غمزهٔ فتانندن
چشم سرمستنک آدم می کچر یانندن

مائلز غمزه سنه هر نه قدر آفت ایسه
هله آشفته دکل زلف پریشانندن

زلفنک داخی پریشانلغی بیهوده دکل
نیلسون لرزه طوتر جنبش مژکانندن

زلفی ده قدینه افتاده کچر سایه کبی
چکمز آنکچون الن کوشهٔ دامانندن

سویلمز سویلمز اما سوزه کلسه نفعی
نه جواهر دوکلور کلک درافشانندن

23.

1. Kurtuluş yok sitem-i gamze-i fettânından
   Çeşm-i sermestinin âdem mi geçer yanından

2. Mâ'iliz gamzesine her ne kadar âfet ise
   Hele âşüfte değil zülf-i perîşânından

3. Zülfünün dahi perîşânlığı bîhûde değil
   N'eylesin lerze tutar cünbiş-i müjgânından

4. Zülfü de kaddine üftâde geçer sâye gibi
   Çekmez anınçün elin gûşe-i dâmânından

5. Söylemez söylemez ammâ söze gelse Nef'î
   Ne cevâhir dökülür kilk-i dür-efşânından [223]

---

[223] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 325.

23.

1. Никой не може да се отърве от твоя страшен поглед. Може ли някой да мине пред пияното ти око?

2. Не сме опиянени от разпуснатите коси на любимата; колкото и беди да е носила, душата ни е омагьосана от нейния поглед.

3. Не е напразно разстроена косата на любимата; тя трепери при всяко движение на миглите й.

4. Косите на любимата са омаяни от стройното тяло на любимата; затова ръката й е винаги прибрана до тялото.

5. Ако реши Нефи да каже нещо, от молива му, пръскащ бисери, се раждат съкровища.

24.

1. Derdim nice bir sînede pinhân ederim ben
   Bir âh ile bu âlemi vîrân ederim ben

2. Âh ile komam dilleri zülfünde huzûra
   Cem'iyyet-i ağyârı perîşân ederim ben

3. Cem'iyyet-i ağyârı ger etmezse perîşân
   Çarh-ı feleği aksine gerdân ederim ben

4. Yâr olmayıcak zehr-i sitemdir bana bâde
   Bilmem nice def'i gam-ı hicrân ederim ben

5. Gûyâ ki olur dîdelerim ma'den-i yâkut
   Her gâh ki yâd-ı leb-i cânân ederim ben

6. Bu hâl ile âvârelik el verse bana ger
   Başdan başa dünyâyı gülistân ederim ben

7. Nef'î gibi yârâne demem dahi nazîre
   Yâ buy gazeli zîver-i dîvân ederim ben [224]

[224] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 326.

24.

1. Докога да крия мъката си? С една въздишка мога да разруша света.

2. Въздишайки мога да обезпокоя душите и да разпръсна насъбралите се непознати.

3. Ако въздишката ми не разпръсне насъбралите се непознати, то аз мога да променя посоката на въртене на вселената.

4. Виното е мъчение и отрова, щом я няма любимата; затова не знам как да преодолея мъката от раздялата.

5. При всеки спомен за устните на любимата учите ми се превръщат в червен якут и проливат кръв, вместо сълзи.

6. Ако бях скитник с тези кървави сълзи бих превърнал света в розова градина.

7. Вече не мога да чета назирета на приятели като Нефи, освен с този газел да украся дивана.

25.

1. Gördüğün âşık eder bir büt-i ra'nâsın sen
   Acep üftâdesi çok dilber-i yektâsın sen

2. Devr-i hüsnünde n'ola olsa cihân pür-gavgâ
   Fitne-i devr-i zamân âfet-i dünyâsın sen

3. Zülfün âşûb-ı dil ü gamzelerin âfet-i cân
   Âleme turfa belâ özge temâşâsın sen

4. Belki Yûsuf da seni görse olurdu âşık
   Ol kadar hüsn ile mümtâz ü dil-ârâsın sen

5. Sana Nef'î gibi icmâl edeyim evsâfın
   Şâh-ı devrâna sezâ dilber-i ra'nâsın sen [225]

[225] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 328.

25.

1. Ти си красива като статуя и караш всички да се влюбват в тебе; ти си несравнима красавица със странни страсти.

2. Бихме ли се учудили ако заради твоята красота се скарат? Ти си причина за раздори, водиш света към разруха.

3. Косите ти размътват мозъци, а погледите ти разбиват души. Ти си ново проклятие и зрелище за хората.

4. Красотата ти е толкова забележителна, че ако Йосиф беше те видял, сигурно щеше да се влюби в тебе.

5. И аз като Нефи да ти кажа накратко какви са твоите черти: “Ти си красавица, достойна за шаха”.

26.

1. Gcânıma kâr etti bilmem ne bêlâdır bu
   Dil derd ile âsûde ammâ ne safâdır bu

2. Feryâdı mü!essirdir her perdede uşşâkın
   Uymaz def ü tanbûra bir özge hevâdır bu

3. Gamzedfen emîn olmak mümkün mü dil-i âşık
   Gâmze diyemem zîrâ şemşir-i kazâdır bu

4. Birbirine düşdü hep zülfünde olan diller
   Az fitne kıyâs etme tahrîk-i sabâdır bu

5. Dil kapsa n'ola dâ'im şehbâz gibi zülfün
   Şâhîni şikâr eyler bir turfa Hümâdır bu

6. Bu nazm-ı dil-âvîze dahi eyleyemez hâsid
   Eş'âr değil zîrâ ilhâm-ı Hudâdır bu

7. Kalır mı yâ Urfîden söz seylemede Nef'î
   Hoş-lehçe ise ger o pâkîze-edâdır bu [226]

[226] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı,* s. 329.

26.

1. Омръзнаха ми страданията, не знам каква е тази беда; душата ми живее с мъките, но не знам каква е тази радост за душата.

2. Стряскащи са воплите на влюбените, но това е друга мелодия, която не се изпълнява с деф и тамбура.

3. Може ли влюбеният да е сигурен в опасността от погледа й? Не мога да кажа, че това е крив поглед, защото това е сабята на съдбата.

4. Душите в твоите коси се изпокараха; не го омаловажавай, това е породено от пролетния вятър.

5. Душата е като сокол, какво от това ако вземе от твоите коси? Това е птицата хума, която лови даже и сокола.

6. Завистливият не може да каже нищо за тези стихове; защото това не са просто стихове, а вдъхновение.

7. Може ли стиховете на Нефи да отстъпят на Урфи? Ако той има сладък език, Нефи е известен с чистия си стил.

27.

1. Kalmazsa ger ol gûşe-i dâmân elimizde
   Elden ne gelir çâk-ı girîbân elimizde

2. Zâhid bize peymâne yeter sanma tehî-dest
   Lâzım mı hemân sübha-i mercân elimizde

3. Dil teşne beden aşk ile bir mertebe pür-tâb
   Yahpâre olur ahker-i sûzân elimizde

4. Biz nice doyunca kanalım câm-ı murâda
   Bir lahza komak sâkî-i devran elimizde

5. Ruhsâr-ı arak-rîzi yeter bakmağa yârin
   Neyler reşehât ile gülistân elimizde

6. Hat gelse ruh-ı yâre yeter kâkül ü zülfü
   Gül gitse n'ola sünbül ü reyhân elimizde

7. Bir sünbüle benzer ki ola şebnemi vâfir
   Nef'î yine bu kilk-i dür-efşân elimizde [227]

[227] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 334.

27.

1. Ако тази пола не остане в ръцете ни, какво друго остава освен да ви хванат за скъсаната яка?

2. Ей кухи всезнайко, не мисли, че сме с празни ръце, на нас ни стига и една чаша. Трябва ли винаги да държим броеница в ръката си.

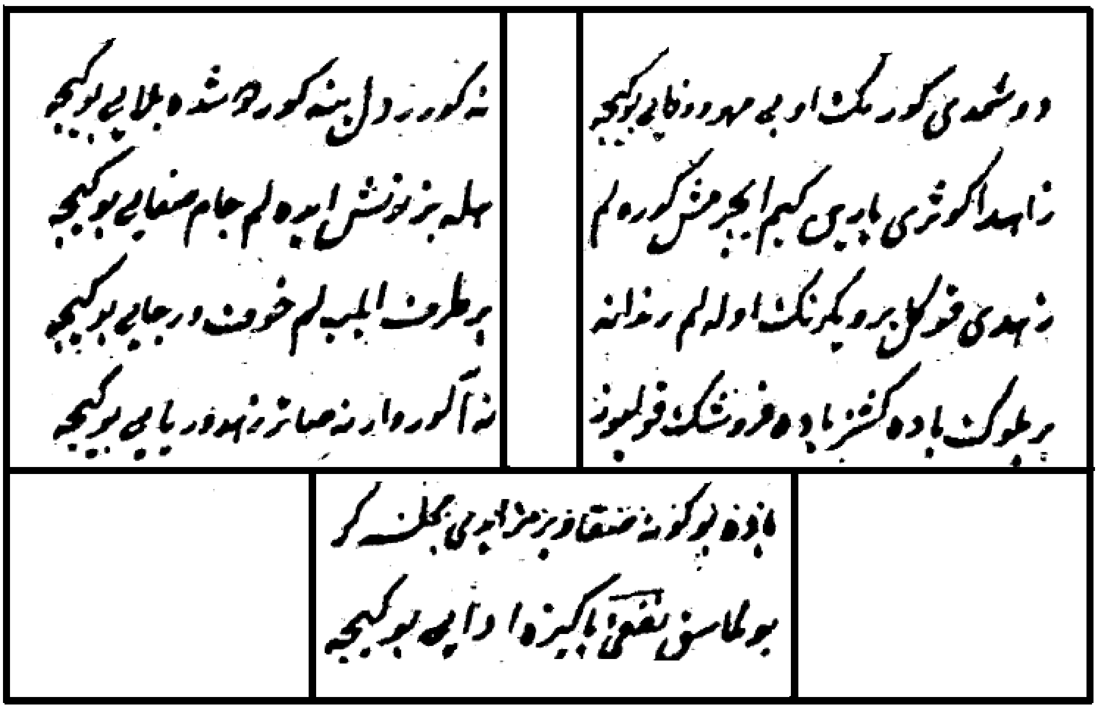
3. Душата ми е жадна, тялото ми гори с такъв пламък, че ледът в ръцете ми ще се превърне в жар.

4. Виночерпецът и за миг не ни оставя с празна чаша; как да утолим жаждата си?

5. Стига ни да погледнем бузите на любимата, по които тече потта; за какво ни е ако владеем розовата градина, с капчици роса по тях?

6. И да си отиде красотата от лицето на любимата, какво от това; в нашите ръце са перчемът и косите й.

7. Ей Нефи, пак е в нашите ръце моливът, приличащ на зюмбюл с капчици роса по нея и пръскащ бисери.

28.

1. Düşmedi görmek o bî-mihr ü vefâyı bu gece
   Ne görür dil yine düşte belâyı bu gece

2. Zâhidâ kevseri yarın kim içermiş görelim
   Hele biz nûş edelim câm-ı safâyı bu gece

3. Zühdü ko gel beri yek-reng olalım rindâne
   Ber-taraf eyleyelim havf ü recâyı bu gece

4. Bir bölük bâde-keşiz bâde –furûşun kuluyuz
   Ne alur ver ne satar zühd ü riyâyı bu gece

5. Bâde bu gûne safâ vermez idi meclise ger
   Bulmasak Nef'î-i pâkîze-edâyı bu gece [228]

[228] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 335.

28.

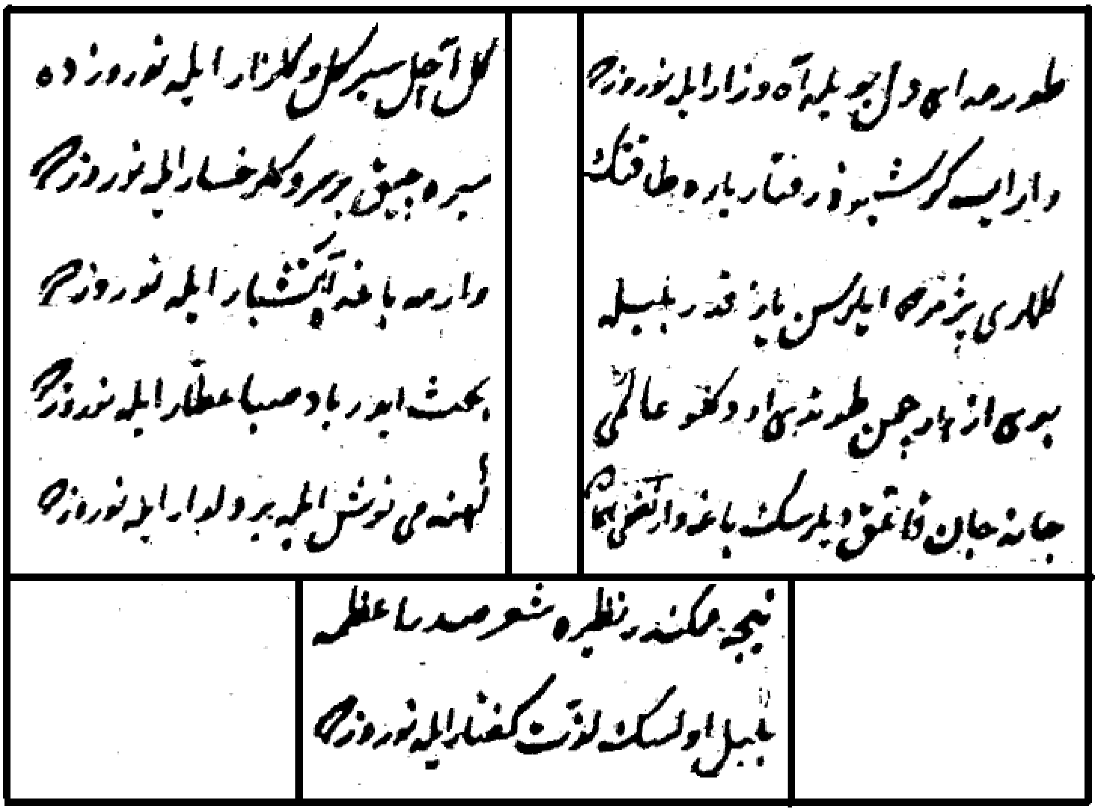
1. Не било писано тази вечер да видя тази невярна и не обичаща красавица; не може да я види душата, ти можеш да я видиш единствено в съня си.

2. Ей умнико, нека да изпием чашата; да видим кой утре ще изпие виното.

3. Остави празните думи, ела насам, бъди безгрижен и се отърви поне тази нощ от страха и надеждата.

4. Почитатели на виното сме, пленници сме на виночерпеца. Тази вечер никой не се интересува от празните приказки.

5. Ако тази вечер не бяхме срещнали майстора на стиховете Нефи, виното нямаше да ни развесели толкова много.

29.

1. Durma ey dil böyle âh u zâr ile nevrûzda
   Gül açıl seyr-i gül ü gülzâr ile nevrûzda

2. Var ise ger şîve-i reftâr-ı yâra tâkatin
   Seyre çık bir serv-i gül-ruhsâr ile nevrûzda

3. Gülleri pejmürde eylersin yazıktır bülbüle
   Varma bâğa âh-ı âteşbâr ile nevrûzda

4. Bûy-ı ezhâr-ı çemen tuttu o denli âlemi
   Bahs eder bâd-ı sabâ attâr ile nevrûzda

5. Câna cân katmak dilersen bâğa var Nef'î hemân
   Köhne mey nûş eyle bir dildâr ile nevrûzda

6. Nice mümkündür nazîre şi'r-i sadr-ı a'zama
   Bülbül olsan lezzet-i güftâr ile nevrûzda [229]

[229] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 338.

29.

1. Ей душо, недей така да плачеш и стенеш в невруз; наблюдавай розата, разходи се в розовата градина и разцъфни като роза.

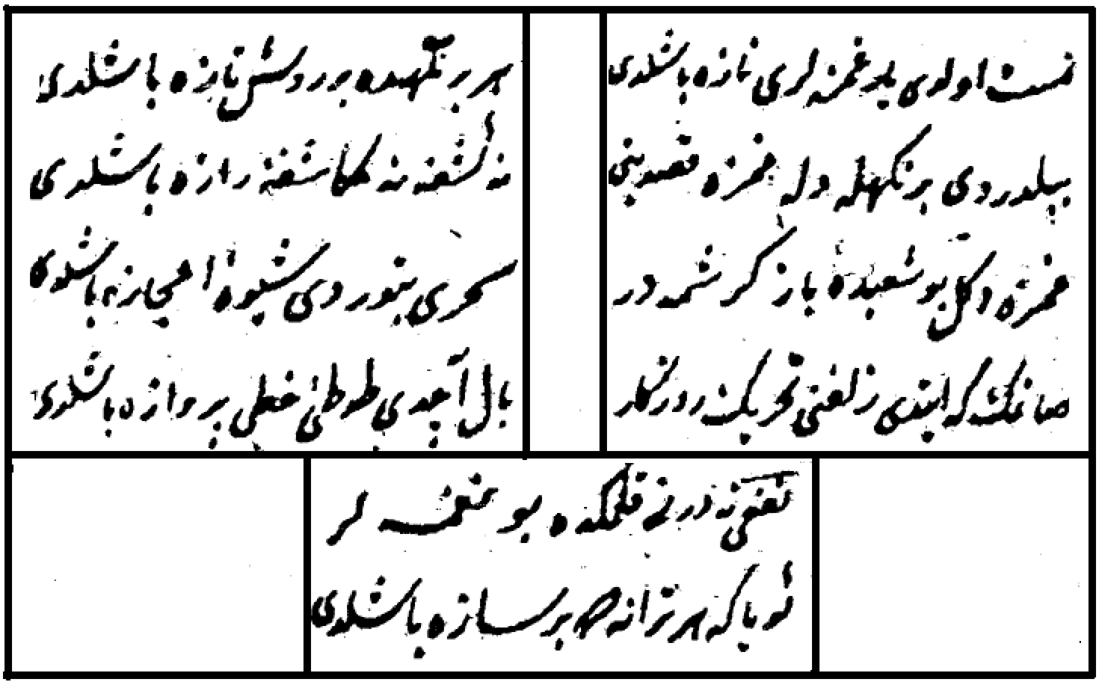
2. Ако мажеш да издържиш на капризите на любимата; излез в невруз и се разходи със стройна красавица.

3. Недей да ходиш в градината в невруз с въздишки; ще разпръснеш розите и ще е жалко за славея.

4. Светът ухае на жита, а пролетният ветрец в невруз започва да се надприказва в магазин за сладкиши.

5. Ей Нефи, ако искаш да се запълни душата ти; иди в градината с една красавица и изпите отлежало вино.

6. И да си славей в невруз; не би могъл да пишеш назире към стиховете на садразама.

30.

1. Mest oldu yâr gamzeleri nâza başladı
   Her bir nigehde bir reviş-i tâze başladı

2. Bildirdi bir nigehle dile gamze kasdını
   Ne keşfe ne mükâşefe-i râza başladı

3. Gamze değil bu şu'bede-bâz-ı girişmedir
   Sihri bitirdi şîve-i i'câza başladı

4. Sanma ki etti zülfünü tâhrîk rûzigâr
   Bâl açdı tûtî-i hatı pervâza başladı

5. Nef'î nedir ney-i kaleminde bu nağmeler
   Gûyâ ki her terânede bir sâza başladı [230]

[230] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 341.

30.

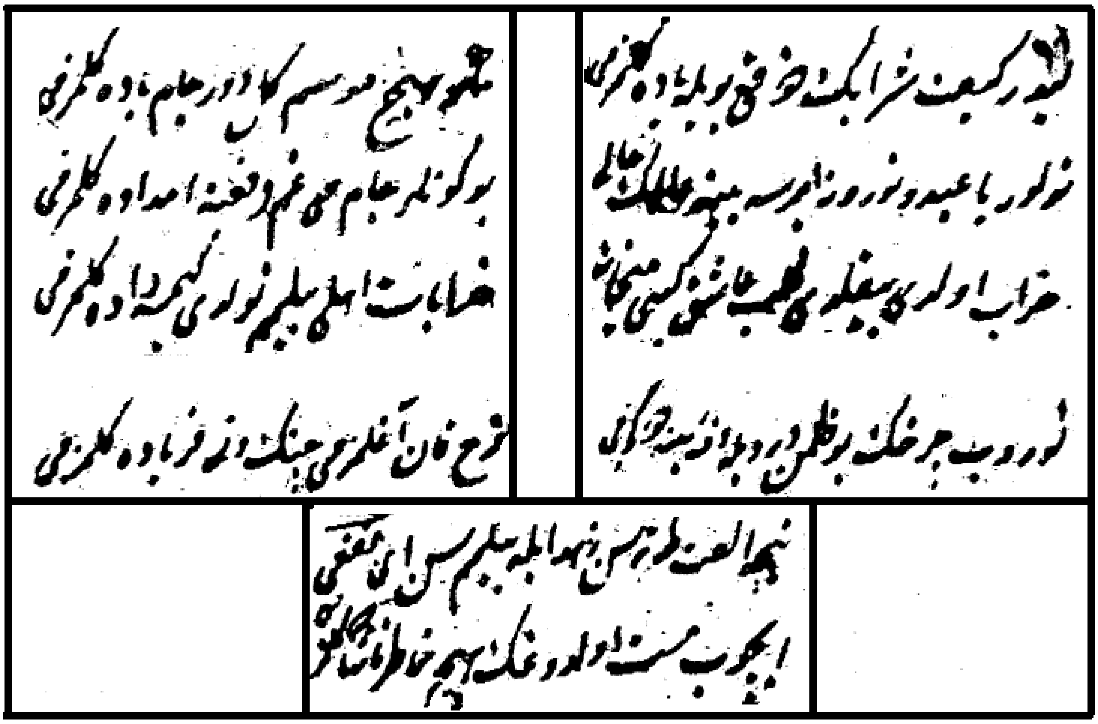
1. Любимата е опиянена, кривият й поглед започна да капризничи; всеки неин поглед е нов каприз.

2. С един поглед ни посочи намерението на кривия си поглед; нито тайните, нито откритията си ни разкри.

3. Това не е крив поглед, това е чудната игра на очи и вежди.

4. Не мислете, че вятърът разпилява косите й; мъховете по лицето й започнаха да опадат.

5. Ей Нефи, какви са тези мелодии в камъша на молива ти, който сякаш ще засвири на саз?

31.

1. Gider keyf-i şarâbın zevki böyle yâda gelmez mi
   Meğer hîç mevsim-i gül devr-i câm-ı bâde gelmez mi

2. N’olur yâ ıyd u nevrûz erse yine âlemin hâli
   Bu günler câm-ı mey gam def’ine imdâda gelmez mi

3. Harâb oldu yıkıldı kalb-i âşık gibi meyhâne
   Harâbât ehli bilmem n’oldu kimse bâda gelmez mi

4. Görüp çarhın bu zulmün derd ile def sîne döğmez mi
   Kadeh kah ağlamaz mı çeng ü ney feryâda gelmez mi

5. Nice ülfet tutarsın zühd ile bilmem sen ey Nef’î
   İçip mest olduğun hîç hâtır-ı nâşâda gelmez mi [231]

[231] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 343.

31.

1. Удоволствието от виното си отива, но не идват ли по този начин спомените? Никога ли няма да се върне времето на розите и виното?

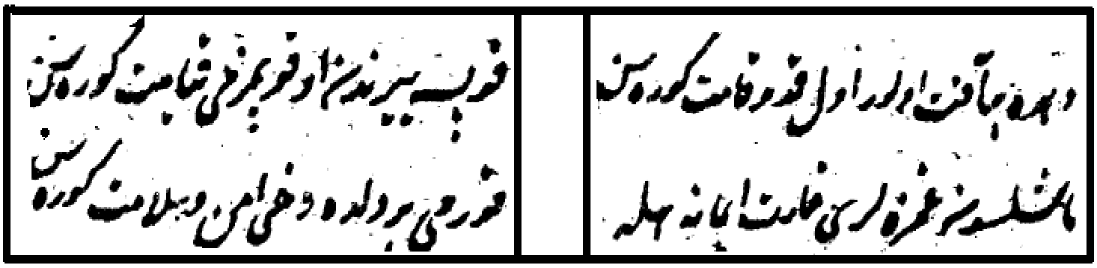
2. Как ще се чувства светът, ако отново дойдат пролетта и невруз? Няма ли тогава да дойде чашата с вино за да премахне мъката?

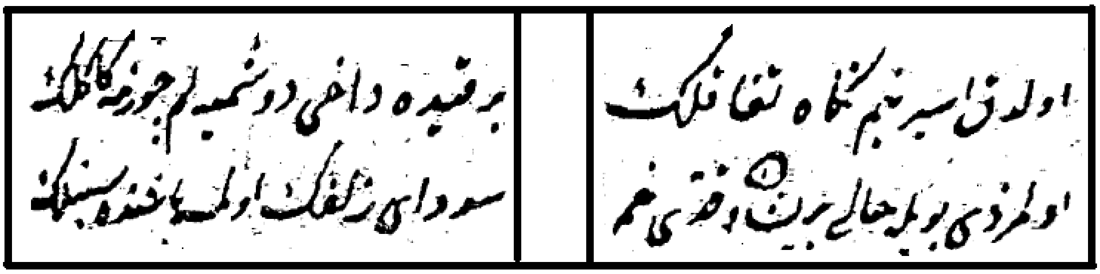
3. Механата рухна, също като сърцето на влюбения; не знам какво стана с хората вътре. Никой ли няма да помогне?

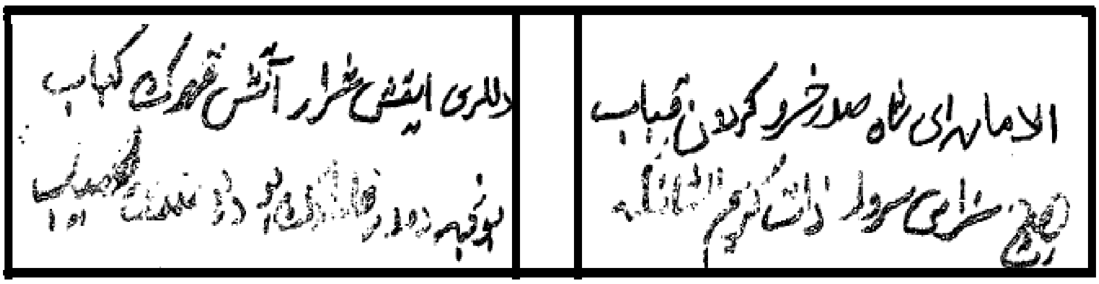
4. Виждайки този ..деф.. няма ли да се бие за главата? Няма ли да плаче чашата, а флейтата да стене?

5. Ей Нефи, как можеш да се сприятелиш с празнодумците не знам! Не си ли спомняш нещастните дни и, че си се напивал?

3. Dörtlükler

KIT’A

1. Dehre bir âfet olur ol kad ü kâmet göresin
Kopsa bir yerden o kopmaz mı kıyâmet göresin
Başlasın gamzeleri gâret-i îmâna hele
Kor mu bir dilde dahi emn ü selâmet göresin[232]

2. Olduk esîr-i nîm-nigâh-ı tegâfülün
Bir kayda dahi düşmeyelim çözme kâkülün
Olmazdı böyle hâli perîşân ü kaddi ham
Sevdâ-yı zülfün olmasa başında sünbülün [233]

3. El-amân ey şâh-ı sadr-ı husrev-i gerdûn-kıbâb
Dilleri etmiş şerâr-ı âteş-i kahrın kebâb
Hiç sezâ mı serverâ zât-ı kerîmü’ş-şânına
Bunca demdir kılmadın bu derd-mendi kâm-yâb[234]

[232] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 351.
[233] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 351.
[234] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, s. 351.

КЪТА
1. Ще видите, че тази стройна красавица ще е бедствие за света, ако се появи отнякъде ще предизвика нещастие, ще видите. А ако започне погледа й да ограбва вярата, няма да остави сигурност и мир в душите. 2. Ние сме пленници на погледа на любимата. недей да разпускаш косите си, с друго да не се обвързваме. Ако черната ти коса не беше окичена със зюмбюл, нямаше влюбеният да полудее и да се превива. 3. Ей шах, седящ в трон на небесата. предлагащ на душите кебап от огъня на нещастието? Ей владетелю, прилича ли на щедростта ти, да не ощастливиш един скърбящ?

یارب دلی سهو وخطادن صاقلا	اندیشه‌ئی تزویر وریادن صاقلا
باصدوره وادئ ربا عیبه قدم	طعن فرنادن دو سلادن صاقلا

ای دل نیجه عالمده بر آدم بوغیمش	وارایسه اهل دله محرم بوغیمش
نم نجه حقیقتده اگر عارف ایسک	فرض ایله که الآن بنه عالم بوغیمش

بن عاشق هرجایی‌یم ودل آشفته	اول شوخ ایسه هم مبتکش وهم آلفته
بیلمم نیجه اولدر مهر و محبت حالی	بونکته سربسته قالور ناکفته

RUBAÎ

1. Yâ Rab dilimi sevh ü hatâdan sakla
Endîşemi tezvîr ü riyâdan sakla
Bastım reh-i vâdî-i rübâiye kadem
Ta'n-ı nâdân-ı dü-pâdan sakla[235]

2. Ey dil hele âlemde bir âdem yoğimiş
Var ise de ehl-i dile mahrem yoğimiş
Gam çekme hakîkatte eğer ârif isen
Farz eyle ki el-ân yine âlem yoğimiş [236]

3. Ben âşık-ı hercâyî vü dil-âşüfte
Ol şûh ise hem mey-keş ü hem âlüfte
Bilmem nice olur mihr ü muhabbet hâli
Bu nükte-i serbeste kalır nâ-güfte [237]

---

[235] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı,* s. 349.
[236] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı,* s. 350.
[237] Metin Akkuş, *Nef'î Divanı,* s. 350.

РУБАИ
1. Велики Аллах, пази езика ми от грешки, пази мислите ми от двуличие и интриги. Стъпих в долината на рубаи, пази ме от хулите на двукраките магарета! 2. Ей душо, нямало е истински човек в света, и да има не са добронамерени. Ако си наистина добър, не се чуди, смятай, че и в този момент ги няма хората. 3. Аз съм лудо влюбен, с опиянена душа, а тази привлекателна красавица е пристрастена към виното. Не знам в такова състояние може да обича и съчувства, как тези мелодични мисли да останат неписани?

4. Hiciv

DER-HAKK-I PEDER-İ [MEHMED BEG][238]

1 Sa'adet ile nedim olalı peder Hane
Ne mercümek görür oldu gözüm ne tarhane

2 Zügürtlük afetüm oldı'acep midür etsem
Peder gibi buradan bende 'arzı' cer Hane

3 Eger müsa'ade etmezse bir tulum yaga
İki tulum kumuz olsun nedür Zarar Hane

4 Buna da hısset olur muı ki günde bin Tatar
Tulum tulum kumuzı pişkeş çeker Hane

5 Peder de mi 'acep imsak Handa mı bilmem
Nezaketile bunı kim su'al eder Hane

6 Peder degül bu bela-yı başuma
Sözüm yirinde n'ola güç gelürse ger Hane

7 Benüm zügürtlükile ellerüm taş altında
Müzahrefatun o dürr ü güher şatar Hane

8 Ben ıztırabile bunda sema'a girmede ol
Dü beyt okur nagamatile def çalar Hane

9 Zügürd olursam olaydım ne çare ka'il idüm
Olaydı baş sokacak denlü muhtasar Hane

10 Huda bilür ki sözüm serteser hakikatdür
Baş agrıdur der isem lik serbeser Hane

11 O demde kim peder-i nabekar-ı sifle-nihad
Beni garip koyup oldı hem–sefer Hane

12 İki kaside komışdı ekabiri cer içün
Anunla toldı yine şehr içinde her hane

13 Ne ca'ize ne şıla var bu yerde meddaha

---

238 Metin Akkuş, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, s. 145.

Meger idem yine varınca ber-güzer hane

14 Peder bu mısra'ı hod kendi söylemişdi bilür
Minare üstine laklak çıkar yapar hane

15 Giderdüm ah veli korkaram ki'ammüm de
Tuyarsa gitdigim ardumca can atar Hane

16 Bela bir iken üç olurdı başına Hanun
Ederdi her biri bir güne 'arz-ı cer Hane

17 Üçi de cerr-i muvafık ederdi birbirine
Biri birin yine tenhada hem geçer Hane

18 Bela budur ki ri'ayet ederse Han bize ger
Ne denlü var ise cerrar 'azm eder Hane

19 Bu denlü 'asker-i cerrara memleket lazım
Ne küşver-i Leh ü Çeh ne Kırım yeter Hane

20 Bu hayret ile varup geldigümce ahbaba
Kimi söger pedere kimisi güler Hane

21 Birisi Mir Şeferdür kadimi ahbabun
Du'aya hayr eder olmaz hem ol kadar Hane

22 Görünce halimi şetm-i galiz eder pedere
Döner yemin eder ardınca hem natar Hane

23 Ki Han sevaba girüp ger babanı katl itse
Du'a ederdi felekden ferişteler Hane

24 Niçün deyince hemen hande-nak olup der kim
Niçe nedim olur öyle le'im-i har Hane

25 Dena'etinden eger bir latife nakl etsem
Olurdı tuhfe-i makbül ma-hazar Hane

26 Soyardı na'lini ölmiş eşeklerün yolda
Verürdi nsn ü piyaza konunca her hane

27 Nigah-ı hasretüle reng ü fer komaz bilürem
Meded tuyurmasun ana gelince zer hane

28 Kırımı Han sana verse babandan artar mı
Yabana söyleme verme varup keder Hane

29 Babana bin deve sanada bir keçi verse
Anı dahi bana ver diyü göz kapar Hane

30 Kana'at eyle baban gibi olma pes cerar
........de tek verme derd-i ser Hane

31 Tevekkül eyle cenab-ı Hudaya ahvalün
Ne şer'i ahere arz eyle ne Tatar Hane

ЗА БАЩА МИ (МЕХМЕД БЕЙ)

1 Откакто баща ми стана придворен поет на хана,
не съм виждал нито леща нито попара.

2 Аз безпомощен и тъна в нищета,
а той продава безсмислените си стихове на хана.

3 Ако не ми даде един тулум масло,
с какво ще му повредят два тулума масло.

4 Може ли с толкова да намалее, когато хиляди татари на ден, носят
пълни тулуми с дарове за хана.

5 Дали баща ми е стиснат или хана,
кой може деликатно да замита хана

6 Това не е баща, а беля на главата ми,
какво от това ако хана се засегне от думите ми.

7 Аз съм безпомощен,тъна в нищета,
а той продава безсмислените си стихове на хана.

8 Аз от бедност попаднах в окаяно състояние,
а той чете възхвали за хана.

9 Какво от това, че съм беден, примирих се
да имам подслон, където да живея.

10 Аллах знае, че говоря истината,
ако кажа, че ме боли главата.

11 Безделният ми и доста хитър баща
тръгна на поход с хана.

12 За да припечели нещо от големците, написа две касидета, във всяка
къща в града се четат тези касидета.

13 Няма нито дарове, нито подаръци на това място за възхваляващия, а
всъщност пристигат дарове в къщи.

14 Баща ми сам изрече тези слова:
върху минаре се качва щъркел и строи гнездо.

15 Опасявам се, че ако отида
ако чуе, че си отивам ще се зарадва за хана.

16 Белята от една щеше да се превърне в три за хана,
всяка една от тях щеше да е отделен ден за хана.

17 И трите толкова противни,
че могат да се разменят местата.

18 Белята е в това, че ако ги види хана
ще разбере какво представляват.

19 За такав армия е необходима земя,
нито Влашко, нито Крим ще стигнат за хана.

20 Докато се срещам с учудване с приятеля,
понякога хуля баща ми, понякога се смея на хана.

21 Единия от приятелите е Мир Шереф,
молитвите му не помагат толкова за хана.

22 Обсипва с обиди баща ми, щом види в какво състояние съм, проклина
нещастника.

23 Ангелите ще се молят за хана,
ако направи едно добро обесвайки баща ми.

24 Ако го запитат защо го прави,
веднага ще отговори, че той е долен.

25 Ако пренеса нещо хумористично от телешко месо,
щеше да поучи предварително подготвен подарък.

26 Ще махне подковите на умрялото магаре,
и ще раздаде хляб и храна на всеки дом.

27 Тъгувайки, няма да изгуби бляскавия цвят,
няма да му помогне.

28 Ако кримския хан ти даде, нещо ще остане ли от баща ти? Не казвай
на дивия, ще се усъмни.

29 Ако даде хиляда камили на баща ти и една коза
за тебе, деликатно ще си затвори очите.

30 Не бъди като баща си просяк,
……. не се тревожи.

31 Примири се с волята на Аллах,
не пожелавай лошо на хората и на татарския хан.

DER-HAKK-I GÜRCİ MEHMED PAŞA[239]

1 Gürci hınzırı a samsün-ı mu'azzam a köpek
Kande sen kande nigehbanı-i mücessem a köpek

2 Vay ol devlete kim ola mürebbisi anun
Bir senün gibi deni cehl-i mücessem a köpek

3 Ne güne kaldı meded devlet-i Al-i 'Osman
Hey yazuk hey ne muşibet bu ne matem a köpek

4 Ne ihanetdür o sadra bu zamanda ki anun
Olmaya sahibi bir Asaf-ı ekrem a köpek

5 Hidmet-i devlete sa'ir vüzeradan göreler
Bir fürümaye koca ayuyı akdem a köpek

6 Bu mahallerde ki Bagdadı ala şah-ı 'Acem
Arz-ı rumı ede teşhir Abaza hem a köpek

7 Şatdınuz iki ....suz bür olup hanlugı
Kimseyi etmedinüz bu işe mahrem a köpek

8 Paymal eyledinüz saltanatun 'ırzını hem
Yok yere oldı telef o kadar adem a kğpek

9 Hüç hanlık satılur mu edebsiz ha'in
Tutalum olmamış ol fitne mu'azzam a köpek

10 Gide Bagdad'a kıra 'askeri han-ı Tatar
Olasın sen yine düstür-ı müfehhem a köpek

11 Sen kadar düşmen-i devlet mi olur a hınzır
Ne turur saltanatun sahibi bilsem a köpek

12 'Addolunsa eger esbab-ı nizam-ı devlet
Seni katl eylemedür cümleden akdem a köpek

13 Ehl-i dül düşmeni din yohsulı bir mel'ünsun
Öldürürlerse eger can-be cehennem a köpek

---

[239] Metin Akkuş, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, s. 156.

14 Sene İslam eşeri olsa eger zerre kadar
Eylemezdün Alamanzadeyi hemdem a köpek

15 Bu kadar cürmile sen sağ olsan da yine ben
Vacibü’I katl olam ey bahtek-i azlem a köpek

16 Hele bu hükme gavur kadısı olmaz razı
Kande kaldı ki müselman-ı müsellem a köpek

17 Seni hşcvetmekile katle neden istihkak
Sen nesün bilsem aya kafir-i mübhem a köpek

18 Sana şetm eylemek olursa eger katle sebeb
Katl-i ‘am eyle heman turma demadem a köpek

19 ...mdan hele bir kılı kopar kadirisen
İzn-i Hak olmayıcak kasdine munzam a köpek

20 Bi-güneh katle rıza var mı şeri’atde sorun
Gör ne der hazret-i müfti-i mükerrem a köpek

21 Tutalum mütfi sükut eylese hak söylemede
Yok mı bir dad-ger-i a’del ü ahkem a köpek

22 Böyle kalur mı ...suzlar elinde devlet
N’oldı ya gayret-i şahenşeh-i a’zam a köpek

23 Hak götürdi ‘araba gitdi hele dünyadan
Kim götürse ‘akabince seni bilmem a köpek

24 Kafirim ger seni hicv etdigüme nadim isem
Hak huzurında ya senden utanursam a köpek

25 Itikadumca gaza eyledüm inşaallah
Hak bilür yok yere ben kimseye sögmem a köpek

26 Her ki ba ma be sitized be Hoda be sitized
Hak elümde ne kadar çerb çalarsam a köpek

27 Men ne anem ki zebuni-keşem ez-çarh-i felek
Felegi hicv ederim cevrini görsem a köpek

28 Haşre dek sağ kalursam da sana şetm ederüm
Hak sözi söylemeden hiç usanmam a köpek

29 Hatır-ı devlet içün ya taleb-i cennet içün
Terk olur mu bu kadar ma’ni-i mülhem a köpek

30 Beni incitmeyicek sen yine bu hicv-i cedid
Olmamışdı dahi vallahi muşammem a köpek

31 Niçün uydun o deni kahbeye hayen çıksun
Kovsan olmaz mı idi ebsem otursam a köpek

ЗА ГЮРДЖЮ МЕХМЕД ПАША

1 Свинята Гюрджю е голямо псе
наблюдаващо всичко, което става, куче.

2 Тежко му на царството, ако негов наставник стане
въплъщение на подлостта и невежеството, подобно на тебе, куче.

3 Какви дни настъпиха за страната на Осман,
жалко е, че има плач и сълзи, куче.

4 Каква изневяра от негова страна,
да не се грижи за поведението на Асаф, куче.

5 В служба на държавата са поети и везири,
първо ти мръсна, едра мечко.

6 Дошъл чужденец в земята на Багдад,
и с възхвали омагъоса Абаз ти, куче.

7 Обединихте се и продадохте страната,
скрихте истината от всички, куче.

8 Оставихте в трудно положение султаната,
погубихте безсмислено толкова много, куче.

9 Допустимо ли е да се продава страна, недостойни;
да не беше се случвал този раздор, куче.

10 Отивайки в Багдад за битка с татарския хан,
да спазваш прочутите закони, куче.

11 Може ли да има по-голям враг от тебе, свиня,
какво чака още стопанина на султаната, куче.

12 Ако се спазваха законите,
първо тебе трябва да обесят, куче.

13 Ти си враг на езика и религията,
мястото ти е в ада, куче.

14 Ако има и частица ислямско у тебе,
нямаше да си приятел с германския принц, куче.

15 За толкова много вини,
трябва да те обесят, жестоко, куче.

16 Дано не се съгласи съдията на неверниците,
да ти повери и мина, куче.

17 Защо, осмивайки те, бях осъден на смърт,
да знаеха кой си, прикрит неверник, куче.

18 Ако твоето осмиване се осъжда със смърт,
дай веднага заповед за обесването, куче.

19 Ако падне и косъм от главата ми,
Аллах ще те накаже жестоко, куче.

20 Нима позволява шериата де се убиват невинни?
да видим какво ще каже за това почтения мюфтия,куче.

21 Да предположим, че премълчи когато трябва да се каже истината, но
нима няма мъдри и справедливи, куче.

22 Може ли страната да остане в ръцете на такива,
какво става с търпението на шаха на шаховете, куче.

23 Аллах прибра арабина, отиде си от тоя свят,
кой трябва да те прибере не знам, куче.

24 Нека да бъда неверник, ако се разкая, че съм писал сатира
срещу тебе; няма да се поая пред Всевишния, че съм те осмял, куче.

25 Смятам, че аз спечелих, аз съм правия,
Аллах знае, аз не охулвам някого безпричинно.

26 Който е против мене е против волята на Аллах,
Аллах ще даде това, което прецени, куче.

27 Аз не съм този, който се покорява на волята на небесата,
осмивам в сатирата си и небесата, когато виждам в тях
несправедливостта, куче.

28 Ако доживея до съдния ден, аз и тогава ще се браня,
нека не ми тежи да говоря правдиви неща, куче.

29 Заради благополучието на страната, за търпението на рая;
нима може да се пропусне такъв вдъхновяващ сюжет, куче?

30 Няма да ме засегне тази нова сатира,

намаше да се предам, куче.

31 Защо повярва на този продажник,
не можеше ли да го изгониш, куче.

SİHÂM-I KAZÂ'DAN DİĞER ÖRNEKLER

1. Gör ne nazmûnlar kopar yârân eline sunmağa
   Kişt-zâr-ı ma'nîye tohm-ı şekâ ektim yine
   Rehgüzârımdan savulsun rindân olan erbâb-ı dil
   Kim saf-ı a'dâya şemşîr-i zebân çektim yine

2. Kimidr benimle fenn-i ma'ânîde bahs eden
   Bilsin ana ki hamle-i tab'ım belâ yeter
   Ol Rüstem-i kemân-keş-i nâzımım ki tab'ıma
   Terkeş mukatta'at-ı Sihâm-ı Kazâ yeter

3. Ne keder verse gerek kirli Nigâr'ın hicvi
   Gerçi deryâ gibi tab'ım bulanıp cûş etti
   Ben de hicv eyledim ol farkı nihâyet diyeler
   Gevher-i nazmını bir kahbeye mengûş etti.

4. Gireli pençe-i endîşeme şemşîr-i sühan
   Bir mübâriz talep eyler yürürüm merdâne
   Bilmem er kalmadı mı arsa-i ma'nâda dahi
   Bir iki hamlede bin kahbe çıkar meydâne

5. Kahbe hicvine tenezzül mü ederdim ammâ
   Bir kazâ ile bu da tab'ıma çesbân düştü
   İktizâ eyledi bir kahbeye bir kıt'a dedim
   Bir alay fâhişeye gayret-i akrân düşdü

6. Bir münâfık kaldı hicve müstahak ki etmedim
   Adını derdim, eğer gâyette mezmûm olmasa
   Sanmanız kim ana rahm ettim ya cürmün duymadım
   Anı çoktan hicv ederdim hicvi de şûm olmasa

7. Bu ne küstâhâne himmettir ayâ Habbaz-ı dûn
   Bî-tekellüf sadra geçtin âmil-i çingân iken
   Eyledin ser-mâye şimdi mâl-i beytü'l-mâli hep
   Eski püskü satıcı bir cimri bezirgân iken

8. Bizim Karpûz Efendi'nin Şikem'le
Acebdir ittihâd-ı ism ü resmi
Bu denlü râbıta yetmez mi zîrâ
Bunun resmi şikemdir anın ismi

9. Bize kâfir demiş müftî Efendi
Tutalım ben diyem ana müselmân
Varıldıkta yarın rûz-ı cezâya
İkimiz de çıkarız anda yalan

ДРУГИ ПРИМЕРИ ОТ СИХАМЪ КАЗА

1. Виж, отново посях семената на резила в нивата на мисълта; какви тайни мисли ще изникнат там за моите приятели.
   Да се махнат от пътя ми добрите хора,
   защото отново излизам със сабята на езика си срещу врага.

2. Ако някой иска да се обзаложим за творения в науката на мисълта, да знае, че само малка част от моя талант ще го вкарат в беля.
   Аз съм поет, който опъва лъка си като Рюстем,
   стрелите си държа в “Сихамъ каза”.

3. Какво ще ми навреди осмиването на замърсената Нигяр?
   И да се размъти и развълнува моята поетична същност,
   аз осмивам за да кажат:
   “ Скъпоценните му стихове станаха обеца в ухото на лека жена”.

4. Откакто мисълта е в ръцете ми като сабя на езика,
   аз с гордост чакам да дойде войника.
   Не останаха ли войници в света на мисълта,
   след всяка моя атака се появява някоя лека жена.

5. Не съм осмивал леките жени,
   но и това е било присъщо за поет като мене.
   Наложи се да кажа къта на една лека жена;
   Една армия трябваше да бъде спасена от леката жена.

6. Няколко души заслужиха сатиричните ми стихове.
   Ако не беше грехота, щях да спомена името му.
   Не си мислете, че не го съжалявам и не се чувствам виновен; ако не носеше нещастие осмиването, отдавна щях да го осмея.

7. Ей долен Екмекчи! Какво е това безочие, че от валия на циганите без да спазваш правилата се изкачи на трона на блаженството.
   Беше продавач на вехтории,
   сега ограбваш богатствата на държавата.

8. Нашият Карпуз Ефенди

има странна прилика с Шикем.
Не стига ли толкова, че той се казва Шикем
и прилича на шкембе.

9. Мюфти Ефенди ме е нарекъл неверник.
Да речем, че аз го смятам за мюсюлманин.
Опасявам се, че в съдния ден
и двама ни ще сметнат за лъжци.

SONUÇ

17. yüzyılin en belirgin özelliği, siyasî, sosyal ve ekonomik açıdan yaşanan istikrarsızlıktır. Tahta geçen padişahların sayısı, saltanat süreleri ve tahta geçme yaşları bu yönüyle dikkat çekicidir. Sultan I. Ahmet, IV. Murat ve IV. Mehmet dışındaki padişahların saltanat süreleri oldukça kısadır. 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve gittikçe kuvvet kazanarak yönetimde etkili bir duruma gelen, hattâ bir süre yönetimi de eline alan valide sultanların, 17. yüzyılın ilk yarısında devlet yönetimindeki güç dengesinin bozulmasında önemli rol oynadıkları bilinmektedir. 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan bozulma belirtileri, artık iyice su yüzüne çıkmıştır. Özellikle bu dönemde kaleme alınan risaleler, siyasetnâmeler ve nasihatnâmeler gibi eserlerde devletin bünyesinde meydana gelen bozulmalara ve çürümelere yer verilmektedir. Coğrafî keşifler, harp tekniğinin değişmesi, asker kaynağının farklı bir nitelik kazanması, yeni vergi toplama sistemi gibi pek çok husus, sosyal ve siyasî dengeleri değiştirmiş ve bir önceki asra ait bir takım kabulleri ve uygulamaları önemsiz hale getirmiştir. Aydınların 17. yüzyılda risale ve bazı tarih kitaplarında dile getirdiği şikâyetlerin temelinde, ortaya çıkan bu yeni durumlardan kaynaklanan sorunlar yatmaktadır. Bu sorunların başında tımar sisteminin bozulması, hazinenin gittikçe boşalması, ücretli askerin önem kazanması gibi yeni düzenlemeler yer almaktadır.

17. yüzyılda siyasî hayatın aksine, mimarîde, musikîde ve edebiyatta önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu dönemde Sedefkâr Mehmet Ağa’nın 1617 yılında inşa ettiği Sultanahmet Camii ve aynı yüzyılda yaptırılan Revan, Bağdat ve İncili Köşkler mimarînin en önemli örneklerindendir. 17. yüzyılda musikî alanında çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Klâsik edebiyat şairlerinin musikîye yönelmeleri ve güfte yazmaları dikkat çekici bir durumdur. Ancak gerek Sebk-i Hindî tesiri gerekse şiir dilinin ağırlaşması ve adeta anlaşılmaz duruma gelmesi, şarkının önem kazanmasına zemin hazırlamıştır. Sade bir Türkçe ve anlaşılır, basit şekilde yazılan şarkılar, yüzyılın en güzel şiir örneklerindendir. Bu yüzyılda musikî mecmualarının yazılması da önemli bir gelişme olarak kaydedilmelidir. Ali Ufkî Bey’in pek çok saz ve söz eserini eski Batı notası ile kayıt altına alması çok sayıda eserin kaybolmasını

önlemiş ve günümüze hazine değerinde eserlerin ulaşmasını sağlamıştır. Hat sanatı alanında Halid-i Erzurumî, Derviş Ali, Ağakapılı İsmail, Suyolcu Mustafa Eyyubî ve Hafız Osman gibi sanatçılar, Osmanlı hat sanatının önemli simalarından Şeyh Hamdullah'ın üslûbunu devam ettirmişlerdir. Bütün siyasî çekişmelere ve sosyal kargaşalara rağmen Türk edebiyatında en olgun eserlerin verildiği dönemlerden biri olmuştur. Edebiyat da bu yüzyılda hem nazım, hem de nesirde olgunlaşma dönemine girmiştir. Kaside üstadı Nef'î birçok kaside şairini gölgede bırakmıştır. Gazelde ise Şeyhülislâm Yahya, Neşâtî, Nâilî, Nâbî gibi üstatlar yetişmiştir. Nesirde ise Evliya Çelebi, Nâima, Kâtip Çelebi, Peçevî, Koçi Bey, Nergisî, Veysî gibi ünlü yazarlar vardır. Divan edebiyatında bu yüzyılda Sebk-i Hindî denilen yeni bir anlatım tarzı da geliştirilir.

Böyle bir dönemde yaşamış olan Nef'î, çocukluğu ve gençliğinde sağlam bir medrese öğrenimi görerek, Arapça ve Farsçayı çok iyi öğrenip şairliğe erken yaşlarda başlamıştır. Bir süre doğum yeri Hasankale'de yaşadıktan ve I. Ahmed'in tahta çıkışından sonra, yani 1603'ü izleyen yıllarda İstanbul'a geldiği sanılmaktadır. Büyük şair Edirne'de kısa süre bulunmasının dışında otuz yıl kadar bir süre İstanbul'da yaşamıştır. I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad olmak üzere dört padişah döneminde yaşadığı bilinen Nef'î'nin, bu padişahlardan en çok I. Ahmed ile IV. Murad'a yakınlığından dolayı onlara daha fazla kaside sunmuştur. Çeşitli devlet hizmetlerinde bulunan Nef'î, hicve olan düşkünlüğünün kurbanı olarak 1635'te idam edilmiştir.

Nef'î'nin başlıca üç eseri bulunmaktadır. Bunlar, *Türkçe Divan, Farsça Divan* ve *Sihâm-ı Kazâ*'dır. Nef'î övgü ve yergi şairidir. Övgü ve yergi Nef'î'nin, geçmişte ve günümüzde yayımlanmış olan kaynakların görüş birliği ettiği iki ana özelliğidir. Övgü dendiği zaman da usta şairin fahriyeciliğini, kendi sanatını övmeye düşkünlüğünü belirtmek gerekir. Övünmeleri sırasında İran edebiyatının en ünlü şairleriyle, söz gelimi Hâfız, Urfî, Feyzî gibi şairlerle kendini kıyaslamakta ve sanat gücünün onlardan üstün olduğunu söyleyebilmektedir. Nef'î, "Sebk-i Hindî"nin bazı özelliklerine şiirlerinde rastlanan ilk şairdir. Mübalâğaya düşkünlüğü ve hayal zenginliği onun "Sebk-i Hindî" üslûbunun etkisinde kaldığının göstergesidir. Nef'î'nin şiirlerinde Farsça tamlamalar dikkati çeker. Onun tamlamaları, yüzyılın

önde gelen "Sebk-i Hindî" üslûbu temsilcilerinden Nâ'ilî ve Neşatî'nin kurduğu tamlamalara göre daha kolay anlaşılır. Nef'î şiirde ses unsuruna da önem vermiştir. Çoğunlukla mübalâğa yanı ağır basan tasvirleri canlı ve güçlüdür. Meselâ ünlü bir kasidesinde, II. Osman'ın yenilgiyle sonuçlanan Lehistan seferini abartmalı bir dille ve başarıyla sonuçlanmış gibi tasvirden çekinmez. Nef'î'nin şiirleri vezin ve kafiye bakımından da başarılıdır. Nef'î divan edebiyatının gür sesli şairlerindendir. Kendinden emin ve sanatına güvenen bir kişiliği vardır. O divan edebiyatında daha çok kasideciliği ile tanınmıştır. Kaside onun usta ellerinde klasik biçimini kazanmıştır. Diğer şairlerde görülen, nesip ve methiye bölümlerindeki dengesizlik Nef'î'de yoktur. Nef'î, övme, övünme ve yerme ile özetlenen şiirini mübalâğa ile besler. Sevgisini ve ofkesini dile getirirken, sesinde alışılmamış bir ton duyulur. Divanında edebî sanatları ustaca kullanmıştır. Mübalâğanın ön plâna çıktığı beyitlerde ise kıvrak bir zekâ ve engin bir hayal gücünün olduğu muhakkaktır. Kasidelerin medhiye bölümlerinde övülen kişiye, özellikle de padişahlara yönelik abartılı öğeler, o şahsiyetin nasıl olduğundan çok nasıl olması gerektiği yönündedir. Övülen kişi o sıfatların hepsine sahip olmasa bile, bu üst konuma ulaşmak için uyarılmış olacaktır.

Övünmelerinde kişiliğini ve kendisine olan güvenini ön plâna çıkarır. En samimi, en güzel ve en çok fahriye Nef'î'ye aittir. Şair sözü güzel söylemede ustalaşmıştır. Söylemek istediklerini mazmunların arkasına saklamaz. Onun şiirlerinde ahenk ve müzikalite önemli bir yer tutar. Şairin kasidede, medhiye bölümlerinden sonra en çok fahriyelere yer vermesinin sebebini övgü çerçevesinde ele almak gerekir. Şair, fahriye bölümlerinde kendini överken, aynı zamanda dolaylı olarak övdüğü kişiyi de yüceltmektedir. Öncelikle övdüğü kişiye ait vasıfları belirtiyor, ardından da kendisi ile ilgili değerlendirmelere yer veriyor, fakat aynı anda övdüğü kişiyi de yüceltiyor. 17. yüzyıl, fahriyeler açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirildiğinde, bir önceki yüzyıl örneklerinde ilk defa rastladığımız çok sıfatlı kullanımın beraberinde çok çeşitli hayaller getirdiği, dikkati çekmektedir.

17. yüzyılın bu değerli sanatkârı, kendini şiirin her türünde ispata çalışır. Kasidelerinde duyduğumuz gür ses, gazelinde duygusal bir ton bulur. Gazelin zarafeti şairi kısmen yumuşatmıştır. Nef'î'nin Türkce divanında ifadesini bulamayan

tasavvuf, Farsça manzumelerinde açıkça görülür. Mevlânâ gibi bir mutasavvıfa olan samimi medhiyeleri şairin “mevlevî” olduğu tartışmasını başlatmıştır. Nef’î, manzumelerinde mevlevî olduğuna dair herhangi bir ifadeye yer vermemiştir. Ancak, şiirinde mevlevîlik ile ilgili bazı terimlere rastlanır. Nef’î gibi sert, saldırgan ve isyancı bir kişinin sûfî kisiliğini benimsemesi oldukça derin değişmeleri gerektirir.

Nef’î, bildiğini açıkça söylemekten çekinmez. İfadelerinde sert, acımasız, hattâ biraz da isyancı tavır sezilir. Şair, böylesine sert bir mizaca sahip olmaktan gurur duymaktadır. Arzularını gerçekleştirdiği müddetçe çevresiyle barışıktır. *Sihâm-ı Kazâ*’da söz silâhını bütün gücüyle harp edercesine ve en acımasız şekilde kullanarak muhatap edindiği kişiyi şeref ve haysiyet bakımından yıkmaya çalışır. Sık sık hakaretlere başvurur. Bu hakaretler, ona göre, haklı bir mücadele için sarf edildiğinden, toplumdaki zararlı insanlara dikkat çekmesi ve kötülerle mücadele aracı olması bakımından kutsal bir gayeye yöneliktir. Nef’î, yenilgiye uğratmak istediği kişilerin hem karakter hem de şekil bakımından olumsuz yönlerini eleştirir. *Sihâm-ı Kazâ*’da hakaret amacıyla eşek, köpek ve diğer hayvanlar zikredilir. Hicvedilen kişilerin özelliklerinden hareketle kötülüğü ve ahlâksızlıklığı ortaya konulur. Şair bu manzara üzerinde hâkim bir konumda yayını sonuna kadar gerer ve ara sıra feleğe doğrultarak hücuma girişir. Eser, yazıldığı dönemin Osmanlı toplumundaki bazı ahlâkî ve siyasî aksaklıkları sergilemesi ve bunlar karşısındaki tepki tarzlarından bir yansıma olması, bir takım kötü örneklerden hareketle örnek insan tipi hakkında bazı önermeleri ima etmesi yönlerinden de önemlidir. *Sihâm-ı Kazâ*, Nef’î’nin kötüler üzerine atılmış kaza oklarına benzeyen hicviyeleriyle adına yakışır biçimde varlığını sürdürmektedir.

Nef’î, hayal gücünü de zorlayarak düşüncelerini tabiattaki varlıklar vesilesiyle anlatmıştır. Bu durum gelenekler dahilinde olmakla beraber bazen de sınırları zorlayarak meydana gelmiştir. Hayal dünyasını ortaya koyarken mükemmel ifadeler kullanarak zengin bir dil hazinesine sahip olduğunu göstermiştir. Türk edebiyatının kendine özgü üslûbu olan sayılı ustalarındandır. Özellikle kaside alanında, kendisinden sonra gelen hemen her şairi etkilemiştir. Fehîm, Nâ'ilî, Nedîm,

Şeyh Galib, Haşmet, İzzet Molla gibi şairler onun etkisinde kalarak, şiirlerine nazireler yazmışlardır.

Öyle anlaşılmaktadır ki, "Başkadir benim suhanım, mahlâs istemez" diyen, Türkçenin ve Türk divan şiirinin bu büyük ustası; hem sanatı, hem mizacı, hem de hayatı ve hazin ölümüyle edebiyat dünyamızın müstesna şahsiyetlerinden biri olarak yâd edilmeye devam edilecektir.

KAYNAKÇA:

Açıkgöz, Namık, *Riyazî Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1990.

Açıkgöz, Namık, *Nef î*, İstanbul 1999.

Açıkgöz, Ömer, *Osmanlı Modernleşmesi İktisadi-Siyasi Dinamikler Ve Kırılmalar*, Lotus, Ankara, 2008.

Ak, Mahmud, "Katip Çelebi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1999.

Akar, Metin, "Bir Hiciv Dolayısıyla", *Türk Kültürü*, XXXII, 372, Nisan 1994.

Akar, M., *Su Kasidesi Şerhi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.

Akkuş, Metin, *Nef'î, Hayatı, Sanatı ve Türkçe Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi (Yön. Prof. Dr. Haluk İpekten), Erzurum 1991.

Akkuş, Metin, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Bursa Şehrengizleri*, Atatürk Üni., Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Akkuş, Metin, *Nef'î Divânı,* Akçağ Yayınları Ankara 1993.

Akkuş, Metin, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Akkuş, Metin, "Eski Türk Edebiyatında Hiciv", *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*, Erzurum 2000.

Aksoyak, Hakkı, *Haşmet Külliyatı, Mehmet Arslan-i*, Dilek Matbaası, Sivas 1994.

Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, Istanbul 1994.

Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri-I (1860-1923)*, 4. bsk., Mas Matbaası.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pagem A, Ankara 2009.

Ali Canib, "Nef'î'nin Gazelleri", *Güneş Mecmuası*, 5 (1927).

Ali Emiri, "Nef'î'nin Nazireleri", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Sayı: 9, İstanbul 1334.

Ali Milani, *Şevket-i Buhari ve Onun Üslubunun türk Edebiyatına Tesiri*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi (Doktora tezi), İstanbul 1961.

Alptekin, Ali, *Nef'î'nin Farsça Divanının Tenkitli Neşri*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Mezuniyet tezi), İstanbul 1944.

Ana Britannica, Ana Yayıncılık-Encyclopaedia Brıtannica. 22 c., İstanbul 1986-90.

Apaydın, Mustafa, *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Arap ve İslam Edebiyatı, Clement Huart (Çev. Cemal Sezgin). Ankara 1971.

Araslı, Hamid, *Mehemmed Fuzûlî, Eserleri*, 5 c., Bakü 1958.

Arıkbağ, Zafer - Akünal, Dündar, *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah Şiirleri*, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1944.

Asım, Seyrekzade Mehmed, *Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr,* Üniversite Ktp. TY 2401, yk. 57.

Ata Mefhari, *Lisânımız. Malûmat*, II, 247 (2 Ağustos 1900).

Atalay, Mehmed, *Şair Nef'î, Farsça Divanının Edisyon Kritiği ve Üslûbu*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, (Yön. Prof. Dr. Nazif Şahinoğlu), Erzurum 1988.

Ateş, Ahmet, Hâkânî mad. İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, c.5 , İstanbul 1964.

Ayan, Hüseyin, *Cevri, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981.

Aydemir, Yaşar, "Methiye", *Türk Edebiyatı*, *DİA,* c. XXIX, İstanbul 2004.

Aydın, Dündar, *Belge ve Kaynaklara Göre Nef'î'nin Dedesi Mirza Ali'nin Hayatı ve Soyu*, Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi V, İstanbul 1990.

Aydın, Nezahat, *Nef'î'nin Gazeliyyatının Transkripsiyonu ve Gazelciliği*, Ankara Üniversitesi, DTCF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Mezuniyet tezi), Ankara 1948.

Babinger, Franz, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çeviren: Coskun Üçok, TC Kültür Bakanlıgı Yayını, Ankara 2000.

Baş, Eyüb, “Kâtip Çelebi”, *Türkler*, XI.Cilt, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998.Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, c.II, İstanbul 1988.

Baysun, M. Cavid, “Evliya Çelebi”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi* (4), İstanbul 1977.

Babinger, Franz, *Nef'î*, Encycllopedie de l`islam, c.III, Leiden 1953.

Banarlı, Nihad Sami, *Yahya Kemal'in Tarih Düşünceleri*, Hayat Tarih Mecmuası, II 1965.

Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Basımevi, İstanbul 1987.

Baltacı, Cahit, *Tasavvuf Lûgati*, Elif Neşriyat, 1.bsk., İstanbul 1981.

Batıislam. H. Hilek, *Kanî'nin Mensur Letaifi ve Hezeliyyatı*, Çukurova Üni., Doktora Tezi, 1997, VI+295 s. (Dan. Prof. Dr. Mine Mengi).

Baş, Eyüb, “Kâtip Çelebi”, *Türkler*, XI.Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara 2000.

Başgöz, İlhan, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1963.

Bekrî Mustafa Ağa'nın Letaif ve Menakıbı (1596-1637). (Nakl: Himmetzade). 3. bsk., Kütüphane-i Sudî, 1927

Beliğ, İsmail, *Nuhbetü'l-âsâr li-zeyl-i Zübdetü'l-eşar*, Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Ankara 1985.

Beliğ, İsmail, *Nuhbetü'l-âsâr*, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 1182. yk. 109a.

Beliğ, İsmail, *Nuhbetü'l-âsâr li-zeyl-i Zübdetü'l-eşar*, Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını. Ankara 1985.

Beliğ, İsmail, *Nuhbetü'l-âsâr*, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 1182. yk. 109a.

Beliğ, İsmail, *Nuhbetü'l-âsâr*, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 1182. yk. 109a.

Berrin, Tahsin ; Nef‘î, Yaşadığı Devir, Hayatı, Eserleri, Tesiratı. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Mezuniyet tezi), İstanbul 1933.

Beyanî, *Tezkire* (1597-98). Millet Ktp. Ali Emiri, Tarih 757, 127 yk.

Bilgegil, M. Kaya, *Harabat Karşısında Namık Kemal*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1972.

Bilgegil, Mehmet Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I: Beiâgat,* İstanbul 1989.

Bilkan, Ali Fuat, "Nabî’nin Sanat Çevresi ve Sanatçı Dostları", *Yedi İklim*, 9, 65, Ağustos 1995.

Bilmen, Ömer Nasuhi, "Erzurum'un Kıymet-i Tarihiyyesi", *Tarih Yolunda Erzurum Dergisi*, Yıl :1, Satı: 1 Mart 1959.

Bolayır, Ali Ekrem, "Nef‘î'de Tasannu", *Darülfünün Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, IV,III-IV, 1341.

Bombaci, A, *Storia della Turca*, Akademia Editrise, Milano 1957.

Brill, E. J., *The Encyclopedia of İslam*. New Edition, volume III (H-Iram), Leiden 1971.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, *Nef‘î* mad., Gelişm Yayınları, c.14, İstanbul 1986.

Büyük Türk Klasikleri, *Ötüken-Söğüt Neşriyat*, c. 5, İstanbul 1987.

Cengiz, Halil Erdoğan, "Rübaî", *Türk Dili*, 415-416-417, 1986.

Cengiz, Halil Erdoğan, "Nefi‘nin Kirli Nigarı", *Tarih ve Toplum*, 16, 93, Eylül 1991.

Cengiz, Halil Erdoğan, "İbrahim Hakkı Uslubu", *Tarih ve Toplam*, 16, Eylül 1991.

Çabuk, Vahit, *Osmanlı Tarihinden Fıkralar*, Çankaya Matbaası, İstanbul 1974.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Yahya Beğ Divanı*, İstanbul 1977.

Çavuşoğlu, Mehmet, "Zatî’nin Letâifi", *İstanbul Üni., Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c.18, 1, Ağustos 1970.

Çavuşoğlu, Mehmed, “Divan Şiiri”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II, Divan Şiiri*, 1-16, 1986.

Çavuşoğlu, Mehmet, "Kaside Şairi Nef'î", *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î,* AKDTYK Yayını, 2 b., Ankara 1991.

Çavuşoğlu, Mehmet, Nef‘î'nin Kasidelerinden Örnekler ve Açıklamaları. *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nefi*. AKDTK Yayını, Ankara 1987.

Çavuşoğlu, Mehmed, “Divan Şiiri”. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*,1986.

Çınar, Bekir, *Divan Edebiyatında Adalet,* TÜBİAR, X, 2001.

Çiftçi, Hasan, "Ubeyd-i Zakanî, Toplumsal Görüşleri", *Ahlak ve Felsefesi*, Atatürk Üni., Doktora Tezi, 1996.

Çiftçi, Hasan, "Klâsik İslam Edebiyatında Hiciv ve Mizah", Atatürk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10 Erzurum 1998.

Çiftçi, Hasan, "Klâsik İslam Edebiyatında Hiciv ve Mizah", Atatürk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 11 Erzurum 1999.

Çiftçi, Hasan, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 2002.

Çobanoğlu, Özkul, “Osmanlı Devleti’nde Türk Halk Kültürünün Değişim, Dönüşüm ve Dinamikleri”, *Osmanlı Kültür Sanat Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay, Cilt 9, Ankara 1999.

Demiroğlu, Mukaddes, *Nef'î'nin Kasideleri*. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi (Mezuniyet tezi), İstanbul 1945.

Dadaş, Cevdet, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şairlere Verilen Caize ve İhsanlar”, *Türkler Ansiklopedis*i. C. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Asiklopedik Luğat***,** Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal, 17. b, Aydın kitabevi yayınları, Ankara 2000.

Dilçin, Cem, "Divan Şiirinde Gazel". *Türk Dili (Şiir Özel Sayısı),* Ankara 1986.

Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1983.

Dilçin, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yayını, Ankara 1983.

Dilmen, İbrahim Necmi, *Tarih-i Edebiyat Dersleri*, c.I. Matbaa-i Amire. İstanbul 1338.

Dizdaroğlu, Hikmet, "Kitaplar". *Türk Dili Dergisi*, III, 32, 1 Mayıs 1954.

Ebüzziya Tevfik, *Nef'î*. Ebüzziya Matbaası, 1.b., İstanbul 1305.

Ebüzziya Tevfik, *Nefi*, Matbaa-i Ebüzziya 2. b., İstanbul 1311.

Emiri, A, *Örfi-i Şirazi Divanı*

Ercilasun, Ahmet Bîcan, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Erginer, Kaya, *Nasreddin Hoca, Tarihî Kişiliği ve Hikayelerinin Anlamı*, Gün Matbaası, İstanbul 1969.

Eren, Abdullah, "Sihâm-ı Kazâ'da Hakaret Unsuru Olarak Hayvanlar", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2/1, Temmuz 2009.

Ergün, Sadeddin Nüzhet, *Şeyh Galib, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1936.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Zuhuri Danışman, c. 1, İstanbul 1970.

İbn Zeydûn, *Er-Risaletü'l-Hezeliyye*, (Çev. Kenan Demirayak). Atatürk Üni., Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1994.

Faizi, *Zübdetü'l-eş'âr*, Şehit Ali Paşa, yk. 121a., 1877.

Fındıkoğlu, Z. Fahri, *Erzurum Şairleri*, Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul 1927.

Fındıkoğlu, Z. Fahri, "Nef'î'nin Acemce Şiirleri", *Erzurum Halkevi Dergisi*, Erzurum 1947.

Filorinalı Nazım, *Nef'î ve Fikret'in Büyük Ruhlarına*, İstanbul 1341.

Gibb, E, *A History of Otoman Poetry*, vol. 1 – 6. London. 1900 - 1908

Golden Dictionary, Milliyet Yayını, Genişletilmiş Yeni Baskı, Tarihsiz.

Glünz, Mıchael. "Poetic tradition and social change: the Persian qasida in post-Mongol İran", *Qasida Poetry In Islamic Asia and Africa*, Ed. Stefan Sperl ve Chrıstopher Shackle, Leiden 1996.

Gökyay, Orhan Şaik, *Kâtip Çelebi Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982.

Gölpınarlı, Abdulbaki, "Tabiat ve Divan Edebiyatı", *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1945.

Gölpınarlı, Abdulbaki, *XVII. Yüzyıl Divan Şiiri*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954.

Gölpınarlı, Abdulbaki, *Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu, TTK Basımevi*, Ankara 1971, c. II, III.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Tasavvuftan Deyimler ve Atasözleri, Istanbul 1977.

Güven, Hikmet Feridun, *Klâsik Türk Şiirinde Hiciv*, Gazi Üni., Doktora Tezi, Ankara 1977.

Güzel, Abdurrahman ve A. Torun,, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı İlmihal Bir Müslümanın Yol Haritası,İman, İbadet, Ahlâk)* Akademi Araştırma Heyeti, Işık Yayyınları, 2005.

Hammer-Purgstall, Joseph Von, *Geshichte der Osmanischen Dichkunst*, c.III, Pesth 1837.

Hammer-Purgstall, Joseph Von, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Çev. M. Ata. c.IX, İstanbul 1335.

Hayta, Necdet, - Uğur, Ünal, Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri,Gazi Üni., Ankara 2008.

İbnülemin Mahmud Kemal [İnal] ; Nef'î'ye Dair. Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Sene : 17, 19/96, İstanbul 1928.

İbrahimhakkıoğlu, Uğur, *Kütüphanemden Nükteler*, Yeni Cenup Ofset, Mersin 1992.

İlgürel, Mücteba, "Evliya Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (11), İstanbul 1995.

İlgürel, Mücteba,"Katip Çelebi Yüzyılı", *Doğumunun 400. yıl dönümünde Kâtip Çelebi***.** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.

İnalcık, Halil "Osmanlı Fetih Yöntemleri", *Sögütten İstanbul'a*, Ankara, 2005.

İnalcık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt 1 1300-1600, çev: Halil Berktay,İstanbul 1990.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt 1 1300-1600, çev: Halil Berktay, İstanbul 2000.

İnalcık, Halil, *Osmanh İmparalorlugu Klasik Çağı (1300-1600)*, İstanbul 2003.

İnalcık, Halil, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", *Sögütten İstanbul'a*, Derleyenler: Oktay Özel, Mehmet Öz, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

İpekten, Halûk, *Türk Edebiyatında Edebi Muhitler*, Basılmamış Doçentlik tezi (teksir). Erzurum 1969.

İpekten, Halûk, *Nailî-i Kadim Divanı (Edisyon Kritiğk)*, Milli Eğitim Basımevi. İstanbul 1970.

İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri*, Birlik Yayını, Ankara 1985.

İpekten, Halûk, "Nef'î'nin Hayatı ve Sanatı", *Türk Edebiyatı (Doğumunun 350. Yılında Nef'î)*, 140, Haziran 1985.

İpekten, Halûk, Na'ilî*, Hayatı, Eseri ve Edebi Kişiliği*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 2.b. , Erzurum 1987.

İpekten, Halûk, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 2.b., Erzurum 1988.

İpekten, Haluk - İsen, Mustafa vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.

İpekten, Haluk, *"Atai Nevizade, İslam Ansklopedisi, TDV. Yayınları, C.4, Istanbul, 1991.*

İpekten, Haluk, *Fuzuli, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Akçağ Yayını, Ankara 1991.

İpekten, Halûk, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

İpekten, Haluk, *Eski Türk Türk Edebiyatı* (Nazım Şekilleri ve Aruz), 6. baskı, Dergâh Yay., İs-tanbul 2003.

İpekten, Haluk, *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

İsen-Durmuş, Tûba Işınsu, *Divan Şiirinde Fahriye*, (Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002.

İsen-Durmuş, Tûba Işınsu, "Fahriyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi", *Bilig*, Sayı 43, Güz/2007, *www.yesevi.edu.tr/files/article/134.pdf* (02. 01.2013).

İsen, Mustafa, "Erzurum Şairleri ve Nef'î", *Türk Edebiyatı (Doğumunun 350. Yılında Nef'î)*, 140, Haziran 1985.

İsen, Mustafa, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", *Milli Eğitim Dergisi*, 82, Şubat 1989.

İsen, Mustafa, *Gelibolulu Mustafa Ali*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1988.

İslâm Ansiklopedisi, Dulkadırlılar mad. Milli Eğitim Basımevi, c.9, İstanbul 1964.

İslâm Ansiklopedisi, Dulkadırlılar mad., Milli Eğitim Basımevi, c.9, İstanbul 1964.

İslâm Ansiklopedisi, Divan Edebiyatı mad. Milli Eğitim Basımevi, c.9, İstanbul 1964.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu. c. II. İstanbul 1959.

Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Cilt 1, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Kalpaklı, M., "Divan Şiirinde Aşk", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, İstanbul 1999.

Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, Genişletilmiş 2. bsk., İstanbul 1978.

Karabey, Turgut, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1983.

Karabey, Turgut, *Nef'î'de Hiciv*, Türk Edebiyatı (Doğumunun 350. Yılında Nef'î), 140, Haziran 1985.

Karahan, Abdülkadir, "Fuzuli'nin Mektupları", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, II, 3-4 ; III, 1-2, 1948.

Karahan, Abdulkadir, "Vesikaların Işığında Nef'î'nin Hayatından Çizgiler", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 29, 1 Şubat 1954.

Karahan, Abdulkadir, *Türk Ansiklopedisi, Nef'î maddesi*, c.XXV, Ankara 1977.

Karahan, Abdulkadir, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri (Nef'î', Hayatı, Eseri ve Sanatı)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1980.

Karahan, Abdülkadir, *Nef'i Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara1985.

Karahan, Abdulkadir, *Nef'î*, Varlık Yayınları, İstanbul 1954.

Karahan, Abdulkadir, *Nef'î*, Ankara 1986.

Karahan, Abdulkadir, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri (Nef'î', Hayatı, Eseri ve Sanatı)*. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1980.

Karahan, Abdulkadir, "Nef'î'nin Yerme ve Sövmedeki Hüneri", *Türk Düşüncesi*, I (1954).

Karahan, Abdulkadir, "Vesikaların Işığında Nef'î'nin Hayatından Çizgiler", *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 29, 1 Şubat 1954.

Karahan, Abdulkadir, "Şair Nef'î'nin Hayatını Aydınlatan Bir Eser Bulundu. (Gelibolulu Alî, Mecma'ul-bahreyn)", *Cumhuriyet Gazetesi*, 30.1.1954.

Karahan, Abdulkadir, "Alî'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Mecmu'u'l-bahreyn", *V. Türk Tarih Kongresi (12-17 Nisan 1956 Ankara) Bildirisi. Tebliğler. V. Türk Tarih Kurultayı*. Ankara 1960.

Karahan, Abdulkadir, *İslam Ansiklopedisi*, *Nef'î mad.*, Milli Eğitim Basımevi, c. IX, İstanbul 1964.

Karahan, Abdulkadir, Türk *Ansiklopedisi, Nef'î mad.*, c.XXV, Ankara 1977.

Karahan, Abdulkadir, "Şair Nef'î'nin Şiirlerinde Çağının Tarihinden Çizgiler", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Tebliğler*. Ankara 1981.

Karahan, Abdulkadir, *Nef'î Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını. I. Bsk.,Ankara 1985, II. Bsk., Ankara 1986.

Karatay, Fehmi Edhem, Topkapı Sarayı Müzesi Kütpühanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, Küçükaydın Matbaası, 2. c. İstanbul 1961.

Kasır, Hasan, *Sabri Mehmed Şerif Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi (Yön. Prof. Dr. Haluk İPEKTEN), Erzurum 1990.

Katip Çelebi, Fezleke. Ceride-i Havadis Matbaası, c.II (1286).

Katip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, Yay. Kilisli Rıfat-Şerafettin Yaltkaya, c.I, İstanbul 1941.

Kılıçlı, Mustafa, Arap Edebiyatında Şuubiyye, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

Kırzıoğlu, M. Fahrettin, "Şair Ömer Nef'î'nin Bilinen Sekiz Atası ve Kars Toprağında Doğduğu", *Adapazarı Türk Kültür Derneği Açılış Konferansı,* 19 Nisan 1961.

Kırzıoğlu, M. Fahrettin, "Şair Ömer Nef'î'nin Sekiz Arka Atası ve Babası Şah Mehmed'in Bir Tarih Şiiri", *Türk Dili Dergisi*, 1960.

Koca Ragıp Paşa, *Haşmet ve Fıtnat*, Nihal Atsız. Çınaraltı, 3, (İstanbul 1941).

Koçu, Reşad Ekrem, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul, 1961.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Tarihçe Teşkilat ve Kataloğu. Arı Basımevi, Konya 1986.

Konya Yusufağa Kütüphanesi Tarihçe Teşkilat ve Kataloğu. Arı Matbaası, Konya.

Kotan, Arif, *Hazret-i Peygamberin Sünnetinde Şaka ve Bazı Şakacı Sahabeler*, Vefa Yayıncılık, Bursa 1991.

Köprülü, Fuad, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1931.

Köprülü, M. Fuad, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1941.

Köprülü, Fuad, "Bir Nef'î Şakirdi". *Hayat Mecmuası,* II 1927.

Köprülü, Orhan F., *Türk Klasikleri*. c.II, 1976.

Köprülü, Mehmed Fuad, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, Muallim A. Halit Kitaphanesi, İstanbul.

Köprülü, M. Fuad, "Harname", *Yeni Mecmua*, I, 13 İstanbul 1917.

Kudret, Cevdet, *Hicviyeler, Eşref,* Bilgi Yayınevi, 3. bsk., Ankara 1970.

Kurnaz, Cemal, "Nef'î'yi Anarken", *Türk Kültür*, 265, Mayıs 1985.

Kurnaz, Cemal *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î,* Milli Eğitim, 83, Mart 1989.

Kut, Günay, *Türkçe Yazmalar Kataloğu,* Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989.

Küçük, Sabahattin, "Nef'î'de At Sevgisi", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1, Elazığ 1988.

Külçe, Süleyman, *Şair Nef'î Neden ve Nasıl Öldürüldü*, Nefes Matbaası, İzmir 1948.

Külçe, Süleyman, *Şair Nefî Neden ve Nasıl Öldürüldü*, Nefaset Basımevi, İzmir 1948.

Kürkçoğlu, Kemal Edib, *Nef'î'nin Bilinmeyen Birkaç Şiiri*, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, VII, 2, Ankara 1949.

Kürkzçüoğlu, Kemal Edib, "Tahirü'l-mevlevî" , *Edebiyat Lugati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

Latifeler. Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.

Letaif-i Ebünnevas (Nakl : Himmetzade). Kütüphane-i Sudî, İstanbul 1921.

Letaifname. İstanbul Üni. Ktp., TY 762.

Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi (Giriş)*, 1.c., TTK Yayını, Ankara 1973.

Levend, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.

Levend, A. S., *Divan Edebiyatı, (Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar)*. Enderun Kitabevi, 3. b., İstanbul 1980.

Mantran, Robert, 17 YY'ın İkinci Yarısında İstanbul,Türk Tarih Kurumu, 1. ve 2 Cilt, (çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan), Ankara 1990.

Mantran, Robert, *İstanbul'da Gündelik Hayat* (çeviren:Mehmet Ali Kılıçbay) Eren, İstanbul 1991.

Mazıoğlu, Hasibe, Türk Ansiklopedisi, Türk Edebiyatı mad., c. 3, Ankara 1983.

Mazıoğlu, Hasibe, *Fuzuli ve Türkçe Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1992.

Mehmed Nusret, *Tarihçe-i Erzurum (Yahud Hemşehrilere Armağan)*, Ali Şükrü Matbaası. İstanbul 1338.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (Yahut Tezkire-i Meşahir-i Osmanî)*, Matbaa-i Âmire, c. 4. İstanbul 1308.

Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1972.

Mengi, Mine, *Divan Şiirinde Rindlik*, Ankara 1985.

Mengi, Mine, *Divan şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî,* 2. b., Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Basımevi, Ankara 2002.

Mevaidün, Ali, *Nefais fikaraid-ül Mecalis* (Cavid Baysan neşri), İstanbul Üniversitesi, 1956.

Muallim Nacî, *Osmanlı Şairleri*, İstanbul 1307.

Muallim Nacî, *Esamî*, Mehmed Beg Matbaası, İstanbul 1308.

Mustafa Alî, *Menâkıb-ı Hünerveraân*, Yay. İbnülemin M. Kemal, TTE Külliyatı, İstanbul 1926.

Müstakîmzâde, Süleyman Sadettin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

Müstakimzade, *Süleyman Sadeddin, Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Ktp. Halet Efendi 628.

Müstecabîzade İsmet, *Şive, Zevk, Üslûb*, Malumat, c.6, No. 1310, 29 Nisan 1898.

Naima, Mustafa; *Tarih*, c. III, Tabhane-i Amire, İstanbul 1280.

Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, c. III, (Haz. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968.

Namık Kemal, *Tahrib-i Harabat*. Ebüzziya Matbaası, İstanbul 1303.

Nâimüddün, Seyyid, "Nef'î'de Memleket ve İstanbul Sevgisi" , *Türk Dili*, c. III, İstanbul 1953.

Ocak, Tulga, *Nef'î ve Türkçe Divan*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1980.

Ocak, Tulga, "Nef'î'nin Bilinmeyen Şiirleri", *Journal of Turkish Studies*, volume 4. Harvard 1980.

Ocak, Tulga, "Nef'î Konusunda Yeni İki Belge", *Hacettepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 10 Haziran 1981.

Ocak, Tulga, "Nef'î İçin Söylenmiş Bir Hiciv Beyti Üzerine" *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, I, 1, Ankara 1983.

Ocak, Tulga, "Nef'î ve Türk Edebiyatındaki Yeri", *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î*, AKDTʏK Yayını, 2 b., Ankara 1991.

Okay, Orhan, "Nef'î'nin Şiirlerinde Ses Unsuru", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergah Yayınevi, 1.bsk. Haziran 1990.

Okay, M. Orhan, *"Hiciv",* Türkiye Diyanet Vakfi Ġslam Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul 1998.

Okumuş, Ömer, "Hind Üslubu (Sebk-i Hindî)", *Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 17, Erzurum 1989.

Olgun, Tahir, *Germiyanlı Şeyhi ve Harnamesi*, Giresun 1949.

Onay, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, (Haz. Cemal Kurnaz), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992.

Oraralp, Nurtaç, *Nef'î'nin Kasidelerindeki Maddî ve Manevî İnsan Unsurları, Meşhur Şahsiyetler, Efsanevî Kahramanlar, Kıssalar*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Mezuniyet Tezi). İstanbul 1967.

Öngören, Ferit, *Türk Mizah ve Hicvi,* İstanbul 1983.

Özgül, M. Kayahan, *Türk Edebiyatında Siyasî Rüyalar*, Akçağ Yayını, Ankara 1989.

Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cem Yayınevi,5. b., 5c., İstanbul 1990.

Özön, M. Nihat, *Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 2.b., İstanbul 1962.

Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Cilt:2, Medeniyet Tarihi. Istanbul 1998.

Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Cilt: 2, Medeniyet Tarihi, İstanbul 1998.

Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayını, 3. b. 3 c., İstanbul 1983.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sozluğu,* Akcağ Yayınevi, Ankara 1989.

Pala, İskender, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'da Nâbî Tesiri", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, X, 1990.

Pala, İskender, Divan Edebiyatı, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1992.

Recaîzâde Mahmud Ekrem, *Ta'lim-i Edebiyat,* Kısm-ı Evvel. Mihran Matbaası, İstanbul 1299.

Recaizâde M. Ekrem, *Kudemadan Birkaç Şair,* Matbaa-i Ebüziyya. 1.bsk., İstanbul 1305.

Redhouse, Sir James W., *Türkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, New Edition, İstanbul 1992.

Rıfat Efendi, *Lugat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye*, c.VII.

Rıza, *Tezkire-i Şuara,* Köprülü Ktp. Asım Bey 387, yk. 81b.

Riyazî, Mehmed, *Riyazü'ş-şuara*, Nuruosmaniye Ktp. 3724, yk. 141b.

Rozenthal, Franz, *Erken İslamda Mizah*, (Türkçesi : Prof. Ahmet Arslan). İris (Mizah Kültürü).

Safâyî, Mustafa, *Nuhbetü'l-âsâr min fevâ'idi'l-eş'âr,* (Haz. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2005.

Saffet Sıtkı, "Nef'î ve Sihâm-ı Kazası", *Hiciv ve Mizah Serisi,* İstanbul 1943.

Schimmel, Anne Marie, "Turkısche Gedichte" Vom 13. *Jahrhundert Bis İn Unsere Zeit. Verüffenlish Hungen Des Kultursmisinteriums*, Ankara 1989.

Savucu, Semiramis, *Nef'î'nin Kasideleri*, Ankara Üniversitesi, DTCF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Mezuniyet tezi). Ankara 1948.

Sıdkı, Saffet, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ'sı*, İstanbul 1943.

Sevük, İsmail Habib, "Nef'î'nin Atları", *Cumhuriyet Gazetesi,* 30.7.1953.

Seyyid, Naimüddin, Nef'î ve İran Şiiri. Ankara Üniversitesi, DTCF (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1953.

Seyyid, Naimüddin, "Nef'î'de Memleket ve İstanbul Sevgisi", *Türk Dili*, III,1 Kasım 1953.

Seyyid, Naimüddin, "Nef'î'nin Bilinmeyen Kasideleriyle Diğer Manzumeleri", *Ankara Üniversitesi, DTCF Dergisi*, XI, 1, Ankara 1953.

Sıdkı, S., *Nef î ve Siham–ı Kazası*, İstanbul 1943.

Şehabuddin Süleyman, "Nef'î, Şair-i Aheng", *Rübab Mecmuası,* 17, İstanbul 1328.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, Dersaadet 1317.

Şemseddin Sâmi, *Kamusu'l-a'lâm*, c.6. İstanbul 1316.

Şeyhî, Muhammed Efendi, Ş*akâyık-ı Nûmâniyye ve Zeylleri*, III.

Şeyhî, *Vekayi-i Fuzalâ*, Nuruosmaniye Ktp. 3312, c.I, yk. 55b-56b.

Songar, Ayhan, "Gülmek Üzerine", *Türk Edebiyatı*, 154, Ağustos 1986.

Tabakoğlu, Ahmet, "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı*, IV. Cilt , Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Tahirülmevlevi, *Edebiyat Lugati*, (Haz. K. Edip Kürkçüoğlu). İstanbul 1973.

Tansel, Fevziye Abdullah, *Namık Kimal'in Hususî Mektapları*, c.III, Ankara

Tarlan, Ali Nihat, *Nef'î'nin Farsça Divanı Tercümesi*, Numune Matbaası, İstanbul 1944.

Tarlan, Ali Nihat, "Nef'î ve Tuhfetü'l-uşşâk Tercümesi", İstanbul *Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 2, 1964.

Tarlan, Ali Nihat, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.

Tarlan, Ali Nihat, *Nef'î'nin Farsça Divanı Tercümesi*, Numune Matbaası, İstanbul 1944.

Tatarlı, İbrahim, "Les methodes et les courants la literature Turkue Moderne au stade initial de sa formation", *Etudes Bulgariques*, t. 5, ABS, Ideb, Sofia, 1966.

Tatarlı, İbrahim, *Eski Türk Edebiyatı, Metinler*, Sofia, 1973.

Tatarlı, İbrahim, *Bulgaristan'da Türk Halk Kültürü ve Edebiyatı*, Sofya 2003.

Tatarlı, İbrahim, *Mustafa Kemal Atatürk, Yeni Türkiye, Balkanlar ve Dünya - Türk Kaynaklarının Verileri ve Tarih Yazıcılığının Sorunları (Etütler)*, Sofya-Blagoevgrad 2005.

Tevfik Fikret ve Şiiri, İstanbul, 1946.

Tevfik Fikret, *Rübab-ı Şikeste ve Diğer Eserleri*, İnkılap ve Aka , 2.bsk. , İstanbul 1973.

Timurtaş, Faruk K., "Harname", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, , III , İstanbul 1949).

Toparlı, Recep - Sadi Çöğenli, *Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat Zarf Deyim ve Terkipler*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1990.

Toparlı, Recep, "Kaside Şairi Nef'î", *Türk Edebiyatı (Doğumunun 350. Yılında Nef'î)*, 140, Haziran 1985.

Turan, Serafettin, "Peçevi" maddesi, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. 9.

Turan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri(Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik)*, İstanbul 2006.

Tükiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayını, c.1-20, İstanbul 1988.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, C. 8, İstanbul 1998.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, 1. bsk., İstanbul 1991.

Uzun, M., *Aşk*, İstanbul 1991.

Ünver, İsmail, "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î,* AKDTYK Yayını, 2 b., Ankara 1991.

Ünver, İsmail, "Nef'î'de Övgü Kalıpları", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C: L, Sayı: 406, Ekim 1985.

Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rüzgariyle*, İstanbul, 1962.

Yediyıldız, Bahaeddin; "Osmanlı Toplumu", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, II.Cilt, Ed. E. İhsanoğlu, İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1998.

Yediyıldız, Bahaedin, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 10, Ankara 2002.

Yuraydın, Hüseyin, "Düşünce Hayatı, 17.yy", *Zirveden Çöküşe Osmanlı Tarihi 1600-1908*, Doğan Ofset Matbaacılık, Cilt 2, İstanbul 1998.

Yücel, A. *Türkiye Tarihi, 2. Osmanlı Dönemi (1566 - 1730),* Ankara 1991.

Yücebaş, Hilmi, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1976.

Ziya Gökalp, Halk Klasikleri I: Nasreddin Hocanın Latifeleri, Anadolu Matbaası, Diyarbakır 1972.

Ziya Paşa, *Hayrabat*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1292.

Ziya Paşa, *Zafername*, (Haz. Fikret Şahoğlu), Tercüman 1001 Temel eser, İstanbul.

Бибина, Й., *История на турската литература. От зараждането й до Танзимата*, София 2000.

Гарбузова, В.С., *Поеты Средновековой Турции*, Ленинград 1963.

Димитров, С., Евлия Челеби. *Пътепис (превод от осм-тур., съст. И ред.),* София 1972.

Зарев, П., *История на българската литературна критика*, София 1996.

Калицин, М., *Корона на историите*, Велико Търново 2000.

Маштакова, Е., *Из истории сатиры и юмора в турецкам литературе (XIV – XVIIв.)*, Москва 1971.

Моллов, Р., *Очерки по истории старотурской литературы*, Дисертация, Москва 1960.

Садулов, А., *История на Османската империя (XIV – XX в.)*, София 2000.

Смирнов, В. Д., *Очерки истории турецкой литературы*, София 1891.

Стайнова, М,. *Османски изкуства на Балканите XV – XVIII век*, София 1995.

Татарлъ, И., *Курс по стара турска литература*, София 1972.

Татарлъ, И., *Художествени методи и литературни направления в новата и най-новата турска литература*, София 2004.

Фиш Р. Г., *Писатели Турции – книги и судьбы*, Москва 1963